

SPOMINI NA NEMŠKO PREGANJANJE IN INTERNACIJO

Nekega zgodnjega junijskega jutra leta 1942 so nas zdramili udarci po vežnih vratih. Pri nas to ni bilo prvič. Od avgusta 1941, ko sta brata Janez in Stanko odšla v partizane in so bili doma še starši, ki so jih marca 1942 odpeljali v Nemčijo, smo imeli v hiši pogostne preiskave in zasliševanja, očeta pa so celo zaprli. Zato ni bilo čudno, če sem se trkanja močno ustrašila.

Janez Kocjančič-Božo, ki je z bratom Stankom šel v partizane 29. avgusta 1941.

Pokazalo se je, da je bil moj strah utemeljen. Doma sem morala pustiti dobro leto starega otroka ter brez vsega oditi z Nemci. Za našo hišo se mi je s skupino Nemcev pridružila sodelavka — sosedka Marija Volf. Tudi ona je bila sama, brez otroka. Njen mož Janez je bil v partizanih od decembra 1941. Kakor da bi slutila, da otroka ne bo videla nikdar več, je bila vsa iz sebe. Odpeljali so naju v občinsko pisarno v Zgornjih Gorjah in nato na žandarmerijo v Spodnje Gorje. Tam je bilo zbranih že mnogo partizanskih družin in aktivistov in še so jih vozili skupaj. Z Volfovo sva se zelo prestrašili, kajti med drugimi je bila tam tudi znana aktivistka Ivana Mohorič s Poljšice. Prav z njo sva imeli stalne stike. S seboj sem imela približno 2000 nemških mark, last tvrdke »Gorjana« Gorje, s sedežem v Goričanah pri Medvodah. Ker so obratovodjo preselili v Srbijo, sem tam vodila administrativne in finančne posle. Prav zaradi tega so me gestapovci takrat pustili domov s pripombo, da me bodo že še vzeli... S tem sem bila rešena zasliševanj v Begunjah ter tudi skoraj zanesljive smrti v Auschwitzu, kjer sta ostali tovarišici Volfova in Mohoričeva. Ko bi ne bilo otroka, bi najbrž odšla v partizane. Brat Stanko mi je po tovarišici Ivani Černe izza Bošta poslal pošto, naj zbežim in se zatečem v Slamnike, pa so me Nemci prehiteli, ker sama nisem bila dovolj odločna. Kaj naj bi storila z otrokom?

Dne 25. julija 1942 so ponovno prišli pome. Od doma sem odšla z otrokom v eni, z vrečo najnужnejših reči pa v drugi roki. V hiši je ostala samo mrtvoudna teta. Z menoj je brez matere šel tudi triletni Ivan Volf, za njim pa je doma jokala krušna mati njegove pregnane matere. Za malega Ivana je v taborišču skrbela teta Francka. Poleg nas so Nemci internirali tudi naše in Ivanove sosedo, to je družino Krničar: starše, tri hčerke in dva sinova. Sin Jurij je bil namreč v partizanih že od leta 1941.

Odpeljali so nas v gorjanski dom. Tam so bili že zbrani svojci partizanov iz drugih vasi in številni aktivisti z družinami. Sami zaskrbljeni obrazi odraslih in otrok. Naložili so nas na avtomobile in odpeljali v Št. Vid nad Ljubljano, v zbirno taborišče. Tam je bilo še več ljudi, pobranih po raznih krajih Gorenjske. Čakali smo v velikih sobah v najslabših higienskih razmerah ter ob zelo pičli hrani. Tu so bili tudi otroci brez staršev ali žene brez mož.

Po mesecu dni so tik pred odhodom transporta pripeljali iz Begunj nekaj mož in jih priključili našim družinam. Gorjance, ki so jih od doma pregnali 25. julija 1942, so v glavnem odpeljali v tri taborišča: v Gunzenhausen pri Nürnbergu, kjer so internirali tudi naju z otrokom; potem v Hüttenbach in v taborišče Rottmanshohe pri Münchnu. Le malo so jih internirali drugje. V omenjena taborišča je bilo tedaj poslanih okrog petdeset gorjanskih družin.

V taborišču Gunzenhausen smo bili v začetku samo rojaki iz gorjanskih vasi ter s Hrušice, pozneje pa so pripeljali še družine z Zlatega polja pri Kranju, iz Dobrega polja na Dolenjskem in od drugod.

Prvi mesec, ko za delo sposobni možje, fantje in dekleta še niso bili zaposleni v Nürnbergu, smo uživali ob nočnih napadih zavezniških

Skupina preseljenih Gorenjcev v Nemčiji. Med njimi Gorjanci in Blejčani.

letal, ker smo vedeli, da prispevajo k čimprejšnjemu uničenju fašizma. Pozneje se je temu veselju pridružil še strah, da poleg Nemcev zavezniške kolone ne bi pobile tudi naših ljudi. Pogostni alarmi so nas prebujali tudi v taborišču. V sobah z enonadstropnimi pogradi smo med tuljenjem sirene oblačile jokajoče otroke v že pripravljena oblačila.

Vsi, ki smo imeli svojce v partizanih, znance in prijatelje pa v nemških in italijanskih taboriščih, smo tudi skrbeli zanje. Prav tako nas je skrbelo za vse, ki so še ostali doma. Posebno so trpeli tisti, ki so pustili v domovini sveže grobove. Zlasti prizadeti so bili Hrušičani, kjer so Nemci pobili večino moških. Veliko izseljencev je potem za vedno obležalo v nemški zemlji.

Pri vsem tem pa smo bili prepričani, da se bomo enkrat vendarle vrnili iz pregnanstva. Vzdrževali smo stike s prijatelji v domovini. To nas je spodbujalo in navdajalo z upanjem. Veselili smo se partizanskih uspehov in se žalostili, kadar smo zvedeli kaj o padlih borbcih ter o preganjanju aktivistov. Ljudem doma smo bili hvaležni za najmanjšo pozornost in pomoč. Predvsem smo bili veseli vsakega obiska. Po svojih močeh smo zbirali in kupovali, kar smo mislili, da bi utegnilo priti prav ljudem doma ali v partizanih.

Že v taborišču smo od nemških oblasti dobili dokumente, da nam je v korist »tretjega rajha« zaplenjeno premoženje, in sporočilo od doma, da so nam premičnine in živino tudi že pobrali. Ta novica pa nas ni posebno prizadela, kajti živeli smo v upanju na zmago in čimprejšnjo vrnitev, pa čeprav v opustošeno domovino.

Novembra 1943 sem se v taborišču hudo opekla. Po več mesecih sem po zaslugi požrtvovalnih internirancev končno za silo okrevala. Roka je bila še v mavcu, ko so mi poverili skrb za otroke predšolske dobe. Šoloobvezne otroke je učil koroški pregnanec tovariš Ogris. V pomoč so mi dali trinajstletno Vido Miklič, ki je prišla s pregnanci iz Dobrega polja. Vida je prinesla med nas partizanske pesmi, ki jih dotlej še nismo slišali. Navdušile so nas in z otroki smo jih prepevali javno, z največjim zanosom in veseljem. Le če je bila v pesmi beseda partizan, smo jo v navzočnosti Nemcev izgovarjali kot baron. Z otroki smo jih prepevali na sprehodih in v majhni kuhinji, kjer smo se spričo pomanjkanja prostora mudili največ. Zapeli smo jih tudi ponoči ob alarmih v zaklo-nišču, in v takih primerih so radi pritegnili tudi odrasli.

V zvezi z mojo nesrečo in boleznijo v taborišču še tole: Predvsem se zahvaljujem Lojzki Kukanja, ki mi je skrbno stregla kljub svojim

Otroci izseljencev leta 1943 v taborišču Gunzenhausen, ki so pod vodstvom Dane Kocjančič-Ulčarjeve prepevali tudi partizanske pesmi.

velikim težavam. Mož ji je umrl v Auschwitzu, njej pa so potem poslali samo obleko in čevlje. Ostala je, šibkega zdravja, sama z majhnimi otroki. Ivana Repe je kljub štirim otrokom prevzela skrb še za mojega, Hribarjeva mama iz Grabča in Zrnovčeva Lucija s Poljšice pa sta pri meni prebedeli marsikatero noč. Tovariš Miculinič z Bleda pa mi je po posredovanju tovariša Golca iz Zasipa, ki je prišel v taborišče na obisk, poslal potrebne povoje in mazila, ki jih Nemci za internirance niso imeli; tem in vsem drugim dobrotnikom pristrčna hvala.

V tej vojni je mnogo Gorjancev doživelo še precej hujših stvari. Zato je to samo ena izmed zgodb, kakršne bi lahko napisalo veliko ljudi, pregnanih v nemška taborišča. Oktobra 1944 sem se na prošnjo komisarja podjetja »Gorjana«, ki me je potreboval za likvidacijo požganega obrata v Spodnjih Gorjah, vrnila z otrokom domov.

BREZ ŽRTEV NI BILO USPEHOV

Spopad v Jeli pod Pokljuko

Druga četa Pokljuškega bataljona je v decembru 1942 taborila pod Vrhom nad Srednjo Radovno. Ta kraj je bil za taborjenje v tistih časih zelo primeren, kajti sledovi v snegu so nam bili vedno nevarni. Kljub temu pa smo morali misliti tudi na akcije, ki naj bi jih izpeljavali pozimi. Zato je bilo treba najti kraj, ki bi nam omogočal zabrisati sledove. In prav tak kraj je bil pod Vrhom. Svetoval nam ga je aktivist Jože Čufar-Skala, ki je bil takrat gozdni čuvaj v Srednji Radovni, pozneje pa je padel kot partizanski oficir. Skali je bil znan vsak kotiček, vsak meter gozda te doline. Sprejeli smo njegov nasvet in pozneje se je pokazalo, da smo storili prav.

V bližini taborišča je bila speljana gozdna pot, blizu nje pa je bila riža, po kateri so gozdni delavci spuščali v dolino les. Tudi pozimi je bilo zato tam vse shojeno in zvoženo in tako smo lažje skrivali naše sledi, ki so držale v taborišče in iz njega. Brez te riže bi nam bilo dosti težje. To in pa sodelovanje zanesljivih ljudi v dolini je bilo tipično za partizansko taktiko in to je omogočalo, da nas sovražnik praktično ni mogel uničiti.

Kako smo uporabljali to gozdno napravo in zakaj smo jo tako cenili? Od našega taborišča je bila oddaljena le nekaj sto metrov. Stezo do nje smo speljali po gostem mladem smrečju. Ta, za oko skrita pot, se je končala le dober meter od vrha riže. Tja smo prišli po grobo izdelani lestvi, ki smo si jo naredili sami. Kadar je bilo potrebno, smo jo s konca za smrečje skrite steze prislonil do riže ter smo se drug za drugim skobacali tja, nakar smo po vrsti in naglo zginjali v dolino. Tistih nekaj sto metrov, kolikor je bila riža dolga, je po navadi šlo kar po zadnjicah. Toda tudi zavirati je bilo treba, kar ni bilo lahko, sicer je bil pristanek med kupom drv zelo boleč. Tako smo bili hitro v dnu. Zadnji pa je lestev potegnil ali potisnil med smrečje in jo skril. In ko smo se vračali, smo spet uporabljali rižo, kar pa je bilo vse nekaj drugega kot spuščanje po njej navzdol. Hoja je bila naporna, kajti riža je bila ne le strma, temveč tudi zgajena. Zato se je je včasih kdo dotaknil tudi z nosom. Na vrhu smo spet izvlekli lestev in se po njej skobacali na stezo ter prišli po njej v taborišče. Tako za nami ni bilo nobenih

Jože Robič-Egon iz partizanskih dni, ko je bil obveščevalec.

sledov, s čimer so bili poplačani naši napori za vožnjo dol in za hojo navzgor.

To nam je torej omogočalo, da smo tudi v najhujši zimi, v snegu, lahko odhajali v dolino in v akcije, ne da bi bilo taborišče v nevarnosti, da bi ga Nemci odkrili. Pri tem pa je bilo nujno, da je za našo navzočnosti v Radovni vedelo nekaj domačinov in gozdnih delavcev, ki pa so bili naši zanesljivi sodelavci in somišljeniki. Ti so nam storili mnogo uslug, kar je bilo neprecenljive vrednosti.

V tem taborišču smo se naselili v začetku decembra, ko je zapadel tudi že prvi sneg. Vendar pa je v nekaj dneh v glavnem skopnel, kot bi vedel, da nam je odveč in da nas je samo opozoril na hujšo zimo. To ugodnost smo brž zikoristili in v drugi polovici decembra smo šli v zasedo, ki smo jo postavili na sedlu med Mojstrano in Zgornjo Radovno. Vedeli smo namreč, da tod iz Mojstrane večkrat prihaja nemška patrolja ter stika za nami in za našimi sodelavci v dolini. Mimogrede so si Frici in Hermani, ki so bili tedaj daleč od svojih žena in deklet, skušali olajšati te napore tudi z ljubimkanjem z nekaterimi deklet, ki se tega niso sramovale. Njihove patrolje niso bile močne, zato je bila to prava predrznost, kajti ti kraji so sredi gozdov.

Nas je bilo zato le sedem ali osem, vodil pa nas je Iztok, komandant bataljona. Na kraj zasede smo prišli okoli dvanajste ure, kajti

vedeli smo tudi, da nemška patrulja prihaja tja v zgodnjem popoldnevu. Zato smo imeli še dovolj časa, da smo poiskali primeren kraj. Mislili smo si že, kako bomo pokali predrzne Nemce. Komandant Iztok je potem skrbno pregledal vso okolico in vsakega borca ter preveril, če smo zadosti prikriti in da hkrati dobro vidimo predse. Posebno pozornost je posvetil mitraljezcu in njegovemu pomočniku, nakar je odredil, naj začnemo streljati tedaj, ko bo zagrmel prvi strojnični rafal.

Nestrpno in mirno ležeč v zasedi smo čakali, kdaj se bodo na poti pokazali zelenci. Težko smo jih čakali v želji, da bi bil uspeh čim večji. Toda patrulje ni in ni hotelo biti in čas je tekel dosti počasneje kot običajno. Medtem smo razmišljali vse mogoče in vsak je premleval pač tisto, kar ga je najbolj težilo. Tako čakanje ni nič kaj prijetno, posebno če ne veš, koliko jih pride in kdaj se bodo pokazali, če se sploh bodo.

Okrog dveh popoldan pa smo le zaslišali odmeve trdih korakov nemških škornjev, ki so udarjali ob zmrznjena tla. Opazili smo tudi uniformirane postave. To je vedno vzbudilo med nami svojevrstno napetost, vznemirjenost in vročo željo, da bi jih napadli čimprej. V patrulji so bili štirje. Previdno so jo mahali proti Zgornji Radovni. Še tesneje smo poprijeli orožje in iskali cilj, hkrati pa čakali, kdaj bo odjeknil mitralješki rafal. Rafala ni in ni bilo, čeravno je bil po našem mnenju najprimernejši trenutek že napočil. V to nestrpnost in tišino pa je udarilo železo ob železo: namesto rafala je strojnica samo žalostno škljocnila in patrulja je nemoteno šla naprej mimo nas. Brez strojnice tudi mi s puškami nismo streljali in tako iz vsega skupaj ni bilo nič. Eden izmed orožnikov je ob tistem škljocu malce vzdignil glavo, nakar so vsi pospešili korake in šli naprej, kamor so bili pač namenjeni. In nosili so tako lepe brzostrelke in toliko drugega dragocenega orožja! Predvsem se nam je zahotelo brzostrelk, tedaj med partizani tako redkega in spoštovanja vzbujajočega orožja. Zaradi tistega škljoca je bila zamujena sila ugodna priložnost in bogata žetev.

Ni nam kazalo drugače, ko da smo računali na njihovo vrnitev, ko bi imeli morda več sreče. Zato smo se premaknili drugam in spet čakali. Zdaj dosti teže kot poprej.

Nemcev pa ni in ni bilo. Najbrž so zavohali našo zasedo in so se raje vrnili drugod ali pa morda potuhnili, dokler se nismo vrnili proti Srednji Radovni.

Tam nas je prestregel obveščevalec Skala s sporočilom, da je medtem prišlo popoldne v Srednjo Radovno kakih sto Nemcev, med njimi tudi nekaj domačih raztrgancev, ter da so se nastanili po tamkajšnjih hišah in v lovski koči. To, da so tu prenočevali, je bilo nekaj izrednega, zato nam ni kazalo drugače kot da smo s ceste odšli v hrib. Tako smo naselje obšli v precejšnjem loku, zlasti ker nam je Skala tudi povedal, da bodo Nemci z raztrganci naslednjega dne odšli po stezi prek Gaberja na Pokljuko, kjer bodo po samotnih domačijah skušali preslepiti prebivalce, da so partizani. Zato smo sklenili, da jih bomo pričakali nekje v zasedi, ko se bodo vračali. To naj bi bilo v Jeli, kjer bi jim voščili vesele praznike.

Del štaba Gorenjskega odreda maja 1943. Tretji od leve zadaj dr. Edvard Pohar, peti odredni politkomisar narodni heroj Evgen Matejka-Pemc, sedmi kurir Franc Verovšek-Vasja, zadnji na desni komandant Franc Biček-Bruno.

Na Pokljuko smo šli po isti stezi, kot so naslednji dan šli naši zasledovalci. Zgodaj dopoldne smo se ustavili še v štabu bataljona, kjer je bil kratek posvet o predvideni akciji. Tudi novo povelje se ni dosti razlikovalo od načrta, ki smo ga skovali že med potjo. V zasedo naj bi šli samo prostovoljci in o namerah raztrgancev smo hoteli obvestiti tudi poključke prebivalce, ki so bili naši zanesljivi sodelavci in obveščevalci. Vsi smo skrbno pregledovali orožje, se pripravljali, da se prijavimo kot prostovoljci in da pridemo v dolino. Bali smo se že, da bi tolpa s Pokljuke odšla brez našega pozdrava.

Prostovoljcev je bilo več ko dovolj, čeravno nameravani napad ni bil brez nevarnosti. Iztok pa je izbral le dvanajst ali štirinajst borcev z dvema strojnicama. Skupina je kljub precejšnjemu številu zasledovalcev po Iztokovem in po mnenju drugih morala biti čim manjša, toda dobro oborožena in udarna ter gibčna. Zato smo imeli s seboj tudi nekaj bomb.

Naglo smo se spustili po kolovozu in se blizu Figovca ustavili. Komandant Iztok je medtem stopil do hiše ter očeta Figovca obvestil o sovražnikovih namerah. Mož je takoj razumel, za kaj gre in potem še sam predlagal:

»Ko bo prvi raztrganec stopil na naše dvorišče in hotel kaj imeti, bom pohitel proti Gorjam. Na žandarmeriji bo prijavil namišljene partizane, vam pa sporočil, kje so in koliko jih je!«

Z Iztokom sta se dogovorila o načinu obveščanja, kar je bilo spet nekaj posebnega, potem pa smo se spustili v poključko vznožje. Šli smo kar čez Pustov rovt in hitro prišli v Jelo, na kraj, kjer smo hoteli postaviti zasedo.

Bil je pust, meglen in precej hladen zimski dan — 24. december. Komandant nas je takoj razporedil v zasedo na pobočju smrekovega gozda, pod katerim se je navkreber proti Krhici vila dobra gozdna pot. Zemljišče je bilo precej obsežno in tudi nevešč vojak je lahko presodil, da nas je prišlo vsaj polovico premalo. Vendar za kakšno dopolnjevanje ni bilo časa in ne zanesljivih podatkov, zato smo se nekako uredili v zaklone. Bili smo skoraj na planem. Komandant je zato računal predvsem na presenečenje in bil je prepričan, da nam bogat plen to pot ne bo ušel — kakšna brzostrelka, puške ali celo kak šarec! Predvsem pa, da bomo Nemcem in njihovim pomočnikom tako podkurili, da bodo, tisti, ki bi še preživel, kaj hitro v Gorjah.

Uredili smo se in potem nestrpno pričakovali, kdaj se bo izza ovinka prikazal Figovčev oče. Že samo njegov prihod bi bil znak, da so preganjanci blizu nas, kajti brez potrebe možak ne bo hodil tako daleč. Čakali smo in čakali, kakor se nam je to često zgodilo v zasedah. Nemcem se pa ni mudilo. Morda pa so celo spremenili smer. Zimsko popoldne je že minevalo, zelencev pa še ni bilo od nikoder. Prezebali smo na položajih in že smo mislili, da iz vsega tega ne bo nič, da se bo ponovil prejšnji dan, ko se je izza ovinka le prikazal Figovčev oče. Kljub temu smo še vedno mirno ležali, da nas ne bi morda opazilo nepoklicano oko. Že po Figovčevi hoji pa je bilo videti, da pojde zares!

Mož se nam je naglo približal in se delal, ko da nas ne vidi. Misлил je na vse. In ko je hitel tik mimo nas, je precej glasno, tako da smo ga vsi slišali, povedal: »Fantje, pripravite se! Kar precej jih je. Dobro merite!«

Ne da bi se ustavil, je odhitel naprej in izginil za bližnjim ovinkom. To je bila bržčas njegova najhitrejša hoja s Poključke v Gorje, čeravno je prebival tam vse življenje.

O spopadu poslej ni bilo več dvoma. Zdaj smo v mislih že videli, kako bodo Nemci z raztrganci vred bežali v dolino in skakali čez plot, da bi čimprej pribežali v Gorje, čeravno smo že vedeli, kako dobri vojak so Nemci in kako malokrat in neradi bežijo pred komerkoli. Iz Figovčevih besed pa smo tudi posneli, da jih je moralo biti več, kot nam je prejšnji dan sporočil Skala. Morda se jim je ta dan priključila še kaka nova skupina ali pa Skala ni imel dosti priložnosti, da bi jih preštel. Poleg tega je prejšnje popoldne imel preveč skrbi z nami in našim taboriščem, ker je bila nevarnost, da jim pridemo pred cevi.

Zdaj smo bili še bolj nestrpni, kajti vedeli in čutili smo, da bo kmalu pokalo. In ni še minilo pol ure, odkar je mimo nas odhitel oče Figovec, ko je izza ovinka prikoral nemška izvidnica, kmalu za njo pa še drugi Nemci. Lagodno so stopali, najbrž prepričani, da tudi tisti dan ne bodo srečali partizanov. Bili so že na skrajnem robu poključskih gozdov. Čakali smo pripravljeni, da bomo udarili po njih, toda njihove kolone ni hotelo biti konec. Kar naprej so prihajali izza ovinka. Veliko je bilo teh zelenih postav in kar naprej so se prikazovale še nove.

Šele zdaj nam je postalo jasno, da nas čaka trd oreh. Kljub temu pa smo jih hoteli nažgati, pa naj bi se zgodilo karkoli.

Na starem bunkerju je bil pripravljen naš mitraljezec Miro s svojim pomočnikom. To je bilo tudi čelo zasede. Prvi zelenci so že prišli do tja, ko so zadnji še vedno prihajali izza ovinka.

»Presneto, pa jih res ni malo! Tisti, precej, o katerem je govoril Figovec, res ne drži!«

Tako smo mislili in hkrati ugotavljali, da so v koloni dobre volje. Najbrž so že mislili na zasluženi počitek in bili zadovoljni, da se je njihov pohod končal brez streljanja. Zato njihova kolona ni bila več tako strogo vojaška kakor v začetku. Zdaj so hodili v neenakomernih razdaljah ali pa še celo po dva ali trije skupaj.

Naenkrat pa je zaregljala Mirova zbrojevka, ki ga je vedno zvesto ubogala. Prvi rafali so bili dobro merjeni in takoj so spodnesli nekaj Nemcev. Mitralješki rafal je bil kot običajno hkrati tudi povelje za borce. Takoj so se oglasile tudi naše puške in zaregljati bi morala tudi druga zbrojevka, ki jo je nosil nekdo iz Ribnega. Toda — tudi to pot se ni oglasila. Namesto snopa krogel, ki bi v tem trenutku pomenile velik uspeh, spet samo tisti »škljoc«, ki nam je že prejšnji dan temeljito ponagajal. Vedno ta zbrojevka in nikoli nobena druga! Mitraljezec je bil videti nekam potrt in zato smo pozneje mislili, da morda to ni bilo golo naključje. A mitraljezci so bili običajno naši najboljši borci. In medtem ko je Miro vneto spuščal kratke rafale, ki so jim pomagali naši streli tako, da je pokalo nepretrgoma, je druga zbrojevka trmasto molčala. Med regljanje so se mešale tudi eksplozije naših bomb, ki smo jih skraja pridno metali med presenečene zelence.

Toda — to ni trajalo dolgo. Tudi to pot nismo videli bežečih Nemcev in raztrgancev tako, kot smo pričakovali, in čez plot niso skakali in bežali v dolino. V naslednjem trenutku pa smo že videli, kako polegajo po tleh in že so odjeknila rezka nemška povelja. Poveljstvo se je že znašlo in že so zažvižgale nad nami njihove krogle. Ko smo plegli po tleh, so nekaj učinka imele samo še ročne bombe, ki smo jih nekaj še vrgli po hribu proti njim, medtem ko naše streljanje ni imelo več nobenega pravega učinka. Trenutek presenečenja je minil in Nemci so spet pokazali, kakšni vojaki so.

Medtem so najbrž ugotovili, da nas ni veliko, in takoj so se odločili za protinapad. Začelo se je obojestransko obstreljevanje, na kar mi nismo bili niti prav pripravljeni. Njihova premoč je bila vse močnejša. Naša zaseda je postajala že prava drznost, saj je bilo razmerje sil med nami najmanj 1 : 20 v sovražnikovo korist. Pokanje se je nadaljevalo, medtem pa smo opazili, da bi nas nasprotniki radi obkolili, pregnali s položajev na plano in nas pobili.

Da nam grozi ta nevarnost, je komandant Iztok ugotovil kaj hitro in ko so se napadalci bolj približali našim položajem, je zapovedal umik, in sicer proti poključki luknji. Vmes smo odbijali njihove poskuse, da bi nas čimprej dosegli. Zato je še vedno pokalo. V tem trušču ni mogel vsak slišati povelja za umik, posebno ne Jože Žvan-Tomo, ki je bil malce naglušen. In tako je obležal na bojišču mrtev.

Skupina borcev II. bataljona februarja 1943 tik za Pokljukarjem. Klečita od leve Jelko Velikonja in Jože Robič-Egon, oba mitraljezca, stojе pa Milan Urh-Marko, Jakob Ambrožič-Miro, Tine Justin-Tone in Miloš.

Celo naše zasede se je začelo umikati šele, ko smo Nemce in raztrgance opazili, da so že dosegli rob gozda in da so srdito streljali za nami. Tako smo se mi umikali pač po svoji presoji in možnosti tja, kjer je bilo največ verjetnosti, da bomo odnesli cele glave. Miro s pomočnikom se je umikal proti Radovni, midva z Nacetom pa na plano. Ko sva se prebijala — več po rokah kakor po nogah — so naju Nemci kar zasuili s krogli. Bila sva odlična tarča. Končno sva dosegla prvo grmovje. Tam sva se najprej za hip ustavila in spogledala. A že so krogle spet zažvižgale nad nama, in sicer dumdumke. Pravi čudež je bil, da naju ni nobena zadela. Pokalo pa je za nama kar naprej. Umikala sva se proti Zaplati in proti Posavcu. Vanj sva prilezla v mraku in se odpočila.

Zvečer sva se oglasila pri Udamovcu na Zatrniku, kjer sva se okrepčala. Samotni kmetje so nam vedno radi pomagali. Potem sva krenila proti taborišču. Bila pa sva zelo utrujena in zato sva spotoma počivala. Kljub mrazu sva stisnjena drug k drugemu nekaj časa spala.

Končno sva v jutranjih urah naslednjega dne prišla v bataljonsko taborišče, kjer sva zvedela, kako so ta spopad doživljali drugi in kakšen je bil njegov izid. Z enominutnim molkom so počastili spomin padlega Toma, ki je bil kakor jaz, star šele dvajset let.

Po kratkem počitku in okrepčilu smo odšli z drugimi tovariši nazaj v taborišče druge čete v Radovno. Tam smo ostali še nekaj tednov ter se še vedno vozili po riži.

Žaga je pogorela

Pokljuka je znana po dobrem smrekovem lesu, ki ga je tam v izobilju. Poključska smrekovina je znana in cenjena ne le doma, temveč tudi zunaj naših meja. To je vedel tudi okupator. Zato je hotel izsekati poključske gozdove.

Našim ljudem, posebno pa nam, partizanom, to ni šlo v račun. Zato smo hoteli prekrizati njegove načrte. Med drugim smo ustavljali in zažigali kamione. Okupatorjeve potrebe pa so bile velike in Nemci so napenjali vse sile, da bi s Pokljuke dobili čimveč lesa. In tako so postopoma uničevali naše gozdove, žaga Gorjana v Spodnjih Gorjah pa je noč in dan rezala hlodovino. Nemci so se upravičeno bali, da bi jim jo partizani uničili ali poškodovali, kakor so že več drugih. Zato so jo dobro zastražili. Na žagi so zgradili bunkerje in stolp, kamor so postavili vrtljiv reflektor, s katerim so ponoči osvetljevali okolico, v stolp so postavili tudi stražo s strojnico. Prav ta reflektor nam je šel močno na živce, kajti s tem je bilo naše gibanje po dolini precej oteženo. V tistih mesecih leta 1943 je naše gibanje naglo naraščalo, zato je bilo treba nekaj ukreniti, še posebno, ker so pota proti Bledu večer za večerom stražile nemške zasede, ki so bile bolj nevarne. Pri tem jim je pomagal tudi ta močni reflektor, ki je noč, našo zaveznico, spreminjal v dan. Zato je štab Gorenjskega odreda prve dni junija 1943 sklenil, da bomo žago in reflektor uničili. Bataljonski štab je premišljeval, kako bi to storili brez naših žrtev. Če bi žago neposredno napadli ponoči, bi bile žrtve na naši strani neogibne, kajti posadka bi hitro lahko dobila pomoč z Bleda, kjer je bilo vedno mnogo nemške policije in vojaštva. Končno se je štab odločil za sabotažo, ki naj bi jo izpeljali pri belem dnevu. To bi bilo za Nemce veliko presenečenje.

Takrat sem bil v udarnem vodu, ki mu je bataljonsko poveljstvo zaupalo to nalogo. V tej enoti so bili zbrani dobri in hladnokrvni borci, bataljon pa nam je obljubil tudi pomoč. V vodu pa smo sklenili, da bova to akcijo opravila midva z Ludvikom Bemom-Slavcem, tovariši pa bodo poskrbeli za najino varnost. Načrt smo hitro zasnovali. Potrebovali smo le nekaj bencina in dve nemški uniformi. Intendant je nekje staknil nekaj steklenic bencina, za uniforme pa je bilo še lažje, kajti takrat je v partizane prihajalo že precej naših fantov, ki so nekaj časa služili v nemški vojski.

S Slavcem sva oblekla nemški uniformi, ki sta nama kar pristojali. Na prvi pogled bi bila kar dobra za nemško fronto. Po dogovoru s tovariši sva končno odšla, kar je bilo pomanjkljivega na najini zunanosti, pa sva uredila potem pri aktivistki Silvi na Poljšici. Tudi po nekaj kapelj kolonjske vode sva dodala, ker naj bi še bolj kazalo, da nisva prišla iz hoste. Naložila sva tudi čevlje in lepo očistila torbici, v katerih sva imela dva revolverja. Poleg tega sva stisnila v žepe vsak po eno bombo — jajčarico, Slavec pa je za silo govoril tudi nemški. Tako pripravljena sva prespala v dolini, naslednji dan popoldne pa sva se na dogovorjenem kraju sestala z drugimi borci udarnega voda. Nad Poljšico na Stolcu so postavili zasedo, kjer so prvič hoteli uporabiti brezdimne naboje. Od tam je bila žaga dobro vidna in tudi krogle bi jo zlahka

dosegle, zlasti rafali. Od tam bi naju dobro ščitili, če bi bilo treba, hkrati naj bi potem, ko bi žaga zagorela, preprečili njeno gašenje. Poleg tega je nekaj tovarišev ostalo na križpotju na Trati, da bi tudi tam varovali naš skupni umik. Lahko bi se namreč zgodilo, da bi nam Nemci tam kje presekali pot, ko bi se umikali.

Vse je bilo torej pripravljeno in v zgodnjih popoldanskih urah sva se s Slavcem odpravila na pot, v Tretincu prekoračila ograjo, potem pa sva hodila med njivami in travniki. Hiteti pa nisva smela, kajti s tem bi vzbujala pozornost. Počasi sva torej hodila med obraslimi njivami in visoko travo. Sem in tja sva na njivah videla ljudi. Bili so moji sosedi, Poglejci, kajti tamkajšnje polje sodi k naši vasi. Šla sva mimo Vrevčevega kozolca, kamor so domači spravljali deteljo. Ko sva stopala tik mimo njih, so naju pogledali po strani, prepričani, da sva Nemca. Z njimi nisva spregovorila nobene besede. Jaz pa se nisem mogel premagati in nasmehnil sem se Vrevčevi mami, s katero sva bila dobra znanca. Šele tedaj me je prepoznala. Osupnila je in malo je manjkalo, da se ni sesedla, čeravno ni bila strahopetna. Takoj sem razumel, kaj je mislila, saj smo prav v naši vasi imeli primere, da so se nekdaj partizani pridružili sovražniku. In zdaj je mama naenkrat še mene zagledala v osovraženi uniformi, prej pa mi je večkrat dala nekaj jestvin. Zato sem jo pomiril: »Nič se ne bojte, saj sva se preoblekla samo za danes, jutri pa bo spet vse v redu!«

Vrevčeva mama se je takoj pomirila in mi verjela, kajti sklonila se je h košari, kjer je imela malico in nama ponudila nekaj jestvin. Čeravno nisva bila sita, jih to pot nisva mogla sprejeti. Jed nama namreč ni teknila. Pripravljala sva se na zelo tvegano akcijo, katere izid je bil dvomljiv. Nihče nama ni mogel jamčiti, da se bova še kdaj vrnila na Pokljuko, čeravno so naju spremljale tovariške oči in cevi soborcev na Stolcu.

»Hvala lepa, prav rada bi prigriznila, toda danes ne. Gre za nekaj drugega, priporočava pa se za drugo priložnost.«

Tako sva odklonila jestvine, ki bi nama bile sicer dobrodošle. Počasi sva nadaljevala pot. Pozneje sva zvedela, da jim delo, tam pri kozolcu, še dolgo ni šlo od rok. Slutili so, kam sva namenjena.

Le nekaj sto metrov od tam je bila naša njiva in na njej sva s poti opazila našo mamo. Potem naju je pot pripeljala čisto k njivi, od koder sem hotel mamo pozdraviti kar s kapo. Pomahal sem ji in mati naju je tudi opazila. Kljub očitnemu pozdravu, ki je veljal njej, pa se zanj ni zmenila. Kaj sta ji bila mar dva nemška vojaka? Nihče, skoraj nihče, ni maral Nemcev! S Slavcem sva izmenjala nekaj besed in ugotovila, da bi bilo bolje, če bi šla domov. Njiva, kjer je plela, je bila blizu žage. Takrat kljub natančnemu načrtu nisva mogla še vedeti, kako se bo vse skupaj razvijalo, in ker bi me utegnil kdo nepoklicanih medtem prepoznati, bi se ji utegnili Nemci maščevati. Zato sem stopil na njivo k njej in jo lepo pozdravil. Sprva se ni dosti zmenila za vsiljivega vojaka, ko pa sem jo pozdravil še enkrat in ji svetoval, naj gre domov, me je pozorno pogledala, vstala in molče odšla domov. Takoj je razumela, da ji tega nisem svetoval za prazen nič. To, da je brž ko naju je prepoznala, zaslutila kam sva namenjena, mi je povedala nekaj tednov pozneje, ko sem jo obiskal.

»Zato sem tako hitro in tiho odšla domov.« je rekla.

Bila sva že blizu cilja. Opazila sva tudi nekaj ljudi in tudi Slavic je ta dan videl svojega očeta, ki pa se muje raje skril. Srečanje z njim ne bi koristilo najinim načrtom. Končno sva prišla do žage in tam naletela na starejšega možaka, ki je do prihoda večerne straže opravljal vlogo čuvaja. Nič hudega sluteč naju je pozdravil. Bil je pač prepričan, da sva nemška vojaka. Pozdravil naju je po nemško, sicer pa je bil naš somišljenik, česar pa takrat še nisva vedela. Po slovensko sva mu prijazno povedala, da sva koroška rojaka in da preživljava vojaški dopust na Bledu.

»Zdaj pa bi si rada malo ogledala vašo žago,« sva mu rekla na koncu. Čuvaj ni imel vzroka, da nama ne bi verjel. Celó zadovoljen je bil, da se tako zanimava za žago. In tako nama je odprl vrata, ne da bi slutil, s kakšnimi nameni prihajava.

»S pravo barvo bova še vedno lahko prišla na dan,« sva pomislila. Slavic je vstopil v pisarno in se vrnil z uradnikom. Medtem sem uradnika in čuvaja skrivaj nadzoroval, Slavic pa se je za vse živo zanimal.

Kmalu smo zaslišali brnenje motorja. S Slavicem sva stopila h glavnim vratom pogledat, kaj to pomeni. Motor se je potem ustavil in vstopil je mož v civilni obleki. Bil je vodja žage — Nemec.

Toda že na prvi pogled se nama ni zdel nevaren, vendar sva ga preiskala, če ima morda orožje. Tako sva pokazala, po kaj sva prišla na žago. Nemec je debelo pogledal, ko je moral vzdigniti roke, ker mu še vedno ni prišlo na misel, da bi utegnili biti partizana. Zato je še spraševal, čemu je potrebna osebna preiskava. Šele, ko mu je Slavic povedal, po kaj sva prišla, je prebledel, videč, da gre zares. Z revolverjem v roki sem pazil na vse tri, Slavic je še nekaj časa radovedno ogledoval notranjost žage, potem pa je prinesel iz pisarne pisalni stroj in zabojček z delavskimi knjižicami. »Tole pa res ni treba da bi zgorelo. Ljudje ne smejo trpeti zaradi požara. Tole bodo še potrebovali,« je dejal. Potem je stopil še do prvega močnega jermena, ki je poganjal stroj, ga naglo odrezal in zvil v kolobar. Spomnil se je, da imajo nekateri borci že luknje v podplatih, to usnje pa jim bo dobrodošlo. Zdaj sta prišli na vrsto aktovki, v katerih sva imela steklenice z bencinom. Urno je polival žago, dokler steklenice niso bile prazne. Moji »varovanci« so osuplo gledali njegovo početje.

Končno je začel Slavic prižigati vžigalice in jih od daleč metati na vse strani. Takoj so švignili kvišku visoki plameni, ki so kmalu začeli oblizovati stene in ostrežje žage, skozi razpoke pa se je valil iz nje črn dim. In že je zatulila sirena. Morala sva pohiteti...

Slavko je skočil k motornemu kolesu in zahteval od Nemca ključ, da bi pognal motor. Hočes nočes mu je Nemec dal ključ. Svoje tri »varovance« sem napotil daleč med skladovnice hlodov in jim zabičal: »Tu ostanite pri miru, če hočete rešiti glave. Stojte tu in glejte, kako bo gorelo. Žaga mora pogoreti do tal!«

Potem sem pograbil pisalni stroj in v kolobar zviti jermen ter stekel čez njive in travnike proti vznožju Stolca, Slavic pa se je odpeljal z motorjem. Nisem bil še daleč od žage, ki so jo naglo objemali plameni, že sem videl, kako drviyo proti njej orožniki, z blejske strani pa so

kmalu prihiteli še gasilci in policija. Sirena je kar naprej tulila. Gasilci in policija so se naglo bližali. Tedaj pa je s Stolca zaregljal naš mitraljez, ki je tolkel tako enakomerno, da nisem mogel dvomiti o uspehu. Njegove krogle so ustavile gasilce, ki so hoteli pogasiti požar. Žaga je pogorela tako temeljito, da do konca vojne ni razrezala nobenega hlo-da več.

Med tem časom sem že dosegel rob gozda, kjer me je kmalu prestregla Prežljeva mama. Ponudila mi je skodelico čaja, ki sem ga kar zliz vase. Vroč je bilo in žejen sem bil. Čudil sem se le, kako je vedela, da pridem prav takrat mimo po tako važnem opravilu. Taki so bili ti naši ljudje, ki so živeli v gozdovih ali tik ob njih: nekako so predvideli, kaj smo imeli v mislih in načrtih in pri tem so nam hoteli pomagati po svojih močeh. Še zdaj ne vem, kako me je prestregla s čajem prav takrat, ne da bi se bila domenila.

Vsi smo bili tega uspeha veseli, vse je šlo po načrtu. Le Slavc, ki se je proti načrtu pripeljal po poti z motorjem, bi bil kmalu postal žrtev lastnih stražarjev; misleč da je Nemec so namreč začeli streljati. Ven-dar se je tudi to srečno izteklo, pisalni stroj je rabil poslej partizanom, jermenik pa je dal precej dobrih podplatov.

Tudi motorno kolo je prišlo prav, sicer šele po osvoboditvi, ko je rabilo našim enotam, dotlej pa je skrito in namazano počivalo v pokljuških hribih.

Dvakrat vroč julijski dan

Te vrstice naj bodo v spomin tistim, ki so kot žrtve izdajstva in neprevidnosti padli pod Lipanco 3. julija 1943.

Takrat je tam taborila 2. ali Bohinjska četa 2. bataljona. V njej so bili predvsem fantje iz Bohinja, iz gorjanskih vasi in z Bleda. Večina je prišla v partizane v začetku tistega leta, nekaj pa tudi v letih 1941 in 1942. Pri četi se je tedaj mudil tudi naš udarni vod, ki je večidel opravljal samostojne naloge. Večkrat pa se je tudi zgodilo, da smo sodelovali zdaj s to, zdaj z drugo četo in z vsem bataljonom, kakor je bilo pač potrebno.

Za 1. julij je vodstvo bataljona, ki mu je poveljeval Mičo, sklenilo skupno oditi v Mojstrano, kjer bi opravili nekaj akcij, predvsem prehranjevalnih. Tako se je po stezi prek Gaberja in potem nad Srednjo Radovno raztegnila precej dolga kolona, ki se je po dolgem pešačenju ustavila malo nad Mojstrano. Tisti, ki smo vodili posamezne skupine, smo dobili še nekaj podrobnih navodil in obvestil o zbornem mestu.

»Če bi se zgodilo kaj nepredvidenega, vas bom obvestil s piščalko. Pisk pomeni umik!« je rekel komandant.

Potem smo se po skupinah razkropili proti vasi. Hoja pa ni bila prijetna, ker večina kraja ni poznala. Komaj pa smo se porazgubili po vasi, že je začelo pokati. Tudi rakete so švigale proti nebu, tako da je nastala precejšnja zmešnjava. Nekaj časa je trajalo medsebojno obstreljevanje, nakar se je oglasila komandantova piščalka. Torej — umik, ne da bi kaj opravili. Pri tem so nekatere skupine tudi nekoliko zaostale, zlasti še, ker smo zaradi predvidenega nabavljanja hrane imeli s seboj tudi precej neoboroženih.

Koliko tovarišev je pravzaprav zaostalo ali se izgubilo, smo ugotavljali šele v taborišču, kamor smo se vrnili slabe volje in hudo utrujeni. V 2. četi so manjkali trije ali štirje, v 1. pa so pogrešali le enega. Kaj se je zgodilo z njimi, ni bilo mogoče ugotoviti. Spričo te negotovosti je 1. četa odšla drugam. Druga četa in mi, ki smo bili z njo, pa smo ostali v upanju, da se bodo pogrešani tovariši vrnili. S tem smo hudo kršili že ustaljeno partizansko taktiko, da je namreč treba v takih primerih vedno in takoj menjati oz. zapustiti taborišče ter poiskati drugo.

Že 2. julija so v poznih popoldanskih urah prihrumeli na Pokljuko nemški tovornjaki, polni vojaštva in policije. To smo pozneje zvedeli od ljudi, ki so strahoma opazovali nemške avtomobilske kolone. Ljudje so slutili, da se obeta nekaj hudega. Nekateri ljudje v dolini tisto noč niso niti spali, tako so jih vznemirili nemški kamioni. Mi vsega tega seveda nismo vedeli. Prav to se je tudi dozdevalo zaskrbljenim ljudem, zlasti svojcem nekaterih partizanov. Še sanjalo se nam ni, da so Nemci še tisto noč prišli do planine za Javornik, ki je bila le dobre pol ure hoje oddaljena od našega taborišča.

Že navsezgodaj naslednjega dne pa smo le bili opozorjeni na bližajočo se nevarnost. Nad našim taboriščem je namreč zelo nizko letelo nemško izvidniško letalo, »Lojzek«, kakor smo mu rekli. To letalo je med vojno večkrat priletelo nad Pokljuko in vedno je napovedovalo nevarnost. Izkušnje so pokazale, da nemške kolone niso hotele za prazen nič hoditi po gozdovih in stikati za nami. Kadar se je zgodilo kaj takega, je šlo navadno za izdajstvo. Že od začetka so Nemci hajkali le, kadar se jih je napotilo v gozdove mnogo, in načrtno so »česali« področje za področjem.

»Lojzkovo« letanje nas je napotilo, da smo podvojili straže in da smo bili v strogi pripravljenosti. V nekaj minutah smo bili pripravljeni na spopad, čeravno smo malo prej še trdno spali. Od dolgega pohoda smo bili še vedno močno utrujeni in radi bi se bili dobro odpočili. Zdaj pa smo vedeli, da nemško izvidniško letalo v tako ranih jutranjih urah ne obeta nič dobrega. Bil sem eden tistih, ki je šel postavljat dodatno stražo, in tako sem imel priložnost videti tisto, česar sem se bal že od tedaj, ko smo ugotovili, da se nekaj borcev ni vrnilo. Videl sem Nemce, ki so se prihuljeno in z orožjem v rokah bližali našemu taborišču in ga v polkrogu obkoljevali. Tudi grebene nad taboriščem in ob njem so že zasedli. Naglo sem se umikal, toda medtem je že začelo od vseh strani pokati. Nemški napad je bil nagel in silovit, da nas je presenetil. Povelje za umik na boljše položaje nad taboriščem je prišlo nekoliko prepozno. Pri tem smo morali misliti tudi na neoborožene tovariše, ki smo jih hoteli iz taborišča poslati naprej in jih je bilo treba zaščititi. Nemci niso varčevali z municijo. Zasuli so nas z rafali, ki so marsikoga iz naših vrst pokosili, medtem ko smo morali mi s strelivom varčevati.

Pogled na naše umikajoče se tovariše je bil grozljiv, predvsem na neoborožene. Neprestano smo bili pred sovražnikovim ognjem in le malo je bilo priložnosti, da smo polegali in da je potem kdo izmed nas streljal na napadalce. Razmišljali smo samo o tem, da smo

postali žrtev izdajstva in lastne neprevidnosti. Če se je komu izmed nas le posrečilo ustreliti nazaj, so se tudi Nemci umikali našim kroglam. Pripravljeni smo bili na vse in da rajši bi padli s puško v rokah, kakor da bi prišli v roke napadalcu. Naši tovariši so padali, toda mrtvih nismo mogli odnesti. Ležali so tam, kjer so padli. Neoboroženi pa so iskali zaklone v kupih dračja, v skalnatih razpokah ali pa v gostem gor-skem grmičevju. Vsak je skušal rešiti vsaj golo življenje.

Nemški pritisk pa ni popuščal. Nasprotno — od trenutka do trenutka je bil hujši. Naš mitraljez, ki ga je nosil trdoživi prvoborec, Ivan Volf-Družinski, je še najbolj zadrževal napadalce in varoval nekaterim drugim umik. Končno pa je utihnil. Ob njem se je zgrudil tudi mitraljezec Družinski, ki si je raje končal življenje sam, kakor da bi ga ujeli Nemci. Izgubili smo zvestega, dobrega tovariša in borca.

Pokalo je že nekaj ur in boja še ni bilo konec. Njegova srditost ni popuščala in še zdaj me je groza, če pomislim na tiste trenutke. Tudi sonce nam tisti dan ni bilo naklonjeno, saj je neusmiljeno pripekalo. Od skalnatih obronkov Lipance so se neprestano razlegali odmevi eksplozij nemških min in bomb. Medtem so začeli Nemci streljati tudi z nekaterih vrhov nad Lipanco. Menda so nas hoteli potisniti iz gozdov, v pečine, kjer bi nas dokončno in z lahkoto potolkli. Zato smo napenjali vse sile, da bi prebili nemški obroč. Za ugotavljanje, kje je šibkejši in kje močnejši, ni bilo ne časa ne priložnosti. Samo gozd nam je mogel pomagati, da se rešimo, skale pa so bile naše sovražnice. Tako smo posamič ali po skupinah šli proti obroču, misleč: »kar bo, pa bo«.

Nekateri so se prebili, drugi pa so padli ali prišli v sovražnikove roke. Jaz sem se znašel v skupini, ki se ji je posrečilo priti v zavetje visokih smrek. Previdno smo se umikali, se ustavili na hribčku in se razgledali po okolici. Domenili smo se, da ostanemo nekaj časa na hribčku, z mislimi pa smo bili še vedno v boju. Na to so nas opozarjali posamezni streli in eksplozije bomb, ki so odmevale v gozdno tišino.

Toda zmotili smo se, če smo mislili, da je bilo vsega hudega že konec. V zgodnjih popoldanskih urah smo trčili ob drugi sovražnikov obroč. To je pričalo, da smo izdani in da hočejo Nemci pobiti ali ujeti še tiste, ki so se morda prebili skozi prvega. Sam ne vem, kako smo se izmotali tudi iz te zanke, vem le, da smo uporabili prav vse zvijače in spretnost, kar smo si ji dotlej pridobili v partizanih, nekaj pa nam je pomagala tudi sreča.

Proti večeru smo se prebili do mlake blizu Kleka. Voda je bila sicer umazana in smrdljiva, toda žejni kakor smo bili se na to nismo ozirali. Za silo odžejani smo se potem ustavili na robu, od koder smo videli hiše na Zatrniku in del ceste proti Gorjam. Tam smo v negotovosti nekaj časa čakali in oprezovali, če se bo kaj premaknilo. In ko se je sonce nagnilo k zatonu, smo zagledali kolono nemških vozil, ki so se pomikala proti dolini. Končno so se torej Nemci vračali. Vedeli pa nismo, da je na teh kamionih tudi nekaj naših soborcev, ki so jih ujete peljali v Begunje in v smrt. Še zjutraj smo se tolkli skupaj!

Šele v mraku smo odšli s pobočja Kleka v poključke gozdove. Ustavili smo se na Repečnekovem rovtu, kjer so nas dobri pastirji za prvo silo pogostili z mlekom in nam povedali nekaj novic.

Obveščevalci nad Rečiško planino julija 1944. Od leve Jože Lunder-Peter, Jože Robič-Egon in Uroš Miculinič. Fotografiral Borut Rus-Sanin.

Potem smo se ustavili v Peraslih in utrujeni popadali v grmovje kot ranjenci. Nekaj časa smo spali. Kmalu je napočilo jutro, ko so nas že navsezgodaj spravili pokonci nemški kamioni, ki so spet prihrumeli na Pokljuko. Mar res še ne bo konec hajke? Zato smo pozneje sestopili do vznožja Pokljuke. To je bilo vsekakor pametneje, kakor siliti više, kjer so nas najbrž spet čakale nemške cevi. Od domačinov smo zvedeli, da so tisto jutro Nemci odpeljali s seboj nekaj vaščanov, ki bodo morali na kraju spopada poiskati in zbrati naše padle borce. In potem so skrunili celo mrtve!

Solze so nam silile v oči in stiskali smo pesti. Padlim naš poslednji pozdrav!

Razbita steklenica

Bil je začetek novembra 1943. Prvi sneg, ki je pobelil vrhove Julijcev in Karavank, nas je opozarjal, da se zima naglo približuje.

Naš minersko-sabotažni vod »Triglav«, ki mu je poveljeval priljubljeni junak Boris, je že nekaj mesecev taboril na Pernikih. Naše naloge so bile več ko jasne, kar pove že naslov enote, zato pa vedno tvegane in združene s precejšnjimi napori. Nепrestano smo bili na poti in tako smo okupatorju povzročili precej zmešnjave in težav, zlasti na železniških progah, ki pred nami nikoli niso bile varne.

Opravljenih akcij in doseženih uspehov je bilo precej, a skrbeti je bilo treba tudi za hrano. Skušali smo se ravnati po načelu, da se morala začne pri ustih. Skrb za prehrano so zaupali meni in tako sem kar čez noč moral poskrbeti za precej veliko družino. V tem pogledu pa nisem imel nobenih izkušenj. Dosti bolj so mi dišale vojaške zadeve

in akcije, kljub temu pa sem se zavedal odgovornosti, ki mi jo je zaupal kolektiv. Bal sem se tudi očitkov, da sem slab intendant, zato sem si na vse kriplje prizadeval, da bi bili tovariši siti in zadovoljni. Dobro sem se tudi zavedal, da so bili nahrbtniki s plastikom izredno težki in da jih bodo lahko nosili le tisti, ki bodo imeli tudi kaj v želodcu, ne le na ramah.

Tiste čase nam skoraj nič več ni bilo treba hoditi v prehranjevalne akcije, kajti po vaseh so že bolj ali manj uspešno to delo opravljali odbori OF. Tako smo v pretežni večini hrano dobivali že na dogovorjenih krajih ali pri aktivistih OF. Vendar pa se je tudi dogajalo, da so nekateri, sicer naši ljudje, izražali želje, da bi prišli v hišo in mi sami vzeli »nasilno«, kar pač hiša premore in kar smo potrebovali. To je bilo povsem razumljivo, ker so Nemci in njihovi pomagači po dolini še vedno razkazovali svojo moč z nasiljem in zastraševanjem ljudi. V primeru odkritega sodelovanja z nami so še vedno sledile brezobzirne represalije.

Tako željo je izrazil tudi neki kmet nad Gorjami in tako smo se nekega večera znašli pri njem. Pripravil nam je precej hrane, da pa bi bili še boljše volje, nam je ponudil trebušasto steklenico kačje sline. Te nismo bili ravno preveč željni, še manj pa vajeni, in ker je bila steklenica zaradi trebušnosti še nerodna za prenašanje, smo se nekaj časa celo pomenkovali, če bi žganje vzeli ali ne. Morda nam bo povzročalo še neprijetne in nepredvidene težave. Vendar je bil naš posvet čisto odveč, ker smo že od vsega začetka vedeli, da se ponujeni kapljici ne bomo odrekli. In tako je po soglasni odločitvi prišla steklenica v moje varstvo.

Bal pa sem se, kako se bo stvar končala, kajti steklenica je bila ne le nerodno trebušasta, kar ni prav nič godilo mojemu hrbtu, temveč je bila tudi pomanjkljivo opletana s slamo. Ko smo prišli v dolino pod Perniki, je sledil počitek, kajti bogato naloženi nahrbtniki niso bili lahki. Zato smo bili vsi segreti, šumeča Radovna pod nami pa nas je medtem pozdravila s prijetnim hladom. In tu smo ugotovili, da nam kaplja kačje sline ne bi škodila. Odločili smo se, da bomo žganje takoj pokusili.

Komaj smo to sklenili, v kar je privolil tudi komandir Boris, že se je ob meni znašel nekdo s porcijo, kamor sem nalil precej žganja. Nato je porcija potovala po koloni tako dolgo, da je vsak napravil požirek ali dva. Potem nismo mogli prehvaliti dobre in močne pijače, ki nam je spričo težkih nahrbtnikov in segrelih udov zelo prijala. Potem smo krenili naprej in steklenica z žganjem je končno srečno priromala v taborišče.

Naslednje jutro sem kuharju naročil, naj spremeni »jedilni list« tako, da bo namesto kave za zajtrk raje čaj z žganjem. S to mojo samovoljno odločitvijo sta se strinjala tudi komandant Boris in komisar Filip.

V partizanih je veljal nepisan zakon, da je odvečno hrano treba spraviti v skladišče, za katero lahko vedo le najzanesljivejši tovariši. Tako sem se hotel ravnati tudi jaz, kajti cenil sem hrano, ki jo je bilo treba prinesiti tako daleč in brez katere nismo mogli živeti. Koliko

znoja je bilo treba, preden smo jo prinesli visoko v hribe in koliko tveganja, da smo jo dobili! Tako sem hotel uskladiščiti tudi dragoceno steklenico z žganjem, kar sem povedal tudi komandirju Borisu. Komandir je določil nekaj tovarišev, ki naj bi mi pomagali opraviti to delo in tudi sam se nam je pridružil. Tedaj sem se hotel znebiti nerodne steklenice in jo nalašč spraviti na Borisov hrbet, pa se je je branil in se, kar ni bila njegova navada, izgovarjal, da rajši nosi karkoli drugega, le steklenice ne. Hkrati pa je predlagal, naj jo nosim kar sam, češ da »je že vajena mojega hrbtna!«

Tako se je nikakor nisem mogel znebiti. Da me ne bi imeli za sitneža, sem jo spet moral nositi kar sam. Potem smo močno otovorjeni stopali po poti med mladim smrečjem. Nenadoma sem začutil, da s steklenico na hrbtu nekaj ni v redu. Ni mi bilo težko ugotoviti, kakšna nesreča se je pripetila: steklenica z žganjem, na katero sem tako pazil, je počila! Da bi bila nesreča še večja, je bil moj nahrbtnik eden najslabših in ves preluknjan. Tako je dragocena tekočina nemoteno odtekala skozi več lukenj hkrati. Le zakaj nisem imel močnega, zamaščenega nahrbtnika, ki bi bil držal celo vodo. Toda želje so pač le želje. Okolica je zadišala po žganju, jaz pa sem bil po hrbtu moker, da sem bil kot arnika v špiritu. Tudi v čevljih mi je začmokalo žganje, da sem ga začutil celo med prsti.

Prvi se je spet znašel komandir Boris. Takoj je bil ob meni in hitro je opazil, kaj se godi. Ugotovil je, kje teče najmočnejši curek in podenj je podstavil čutaro. Medtem sem miroval, da je Boris lahko lovil curek ter čutarico napolnil skoraj do vrha, nekateri pa so ostanke iz kolesnic posrkali s slamnicami. Tovariši so me v šali razglasili za nerodo in celo za saboterja.

Vse druge dobrote smo potem srečno poskrili v nekakšno skladišče, nazaj grede pa smo se oglasili pri Tanckovih na Pernikih. V tej hiši smo bili stalni in dobrodošli gostje, zato se je vsak počutil kakor doma. Ni bilo ure, da nam Tanckovi ne bi pomagali, če je bilo treba. Tanckov oče je svojega voliča nekajkrat zapregel tudi sredi noči in ob treh zjutraj ter potem po Pernikih brisal naše sledove, ki smo jih puščali v svežem snegu. Zelo pa nas je tisti večer motila skoraj polna Borisova čutara. Komandir nekaj časa ni hotel nič slišati o tem, da bi jo kaznovali do konca, vsi drugi pa smo jo hoteli izprazniti še tisti večer. Končno je med šalami obveljal izrek »kamor je šel bik, naj gre pa še štrik«, in tako smo iz čutare postopoma izcedili še poslednjo kapljico kačje sline. Čeravno je ni bilo veliko, smo se v večernih urah kar dobre volje vračali v taborišče. Med potjo je Boris zabredel celo v mlako ob poti. »Tudi kaj slabega mora partizan vzeti za dobro«, je zabrundal, meni pa so v taborišču očitali, da mi tega nikoli ne bodo odpustili. Toda to so bile le besede.

Vse se je steklo brez nesreče

Od marca do sredine septembra 1944 sem pripadal skupini obveščevalcev. Naša naloga je bila zbirati podatke o sovražnikovih silah in vse drugo v zvezi s tem. Te naloge pa smo lahko izpolnjevali le s pomočjo naših ljudi v dolini. Delo pa ni bilo lahko, kajti sovražnik je svoje name-

re skrbno prikrival. Dobro je znal ceniti tajnost. Kljub temu pa smo dobivali dostikrat važnejše podatke. Drzni in iznajdljivi pomočniki so nam velikokrat sporočali podatke, o katerih sovražnik ni niti slutil, da so prišli do nas. Vendar pa so Nemci v glavnem vedeli, kakšno delo opravljamo, in zato smo jim bili trn v peti. In napenjali so vse sile, samo da bi škodovali našemu omrežju.

Naše delo je terjalo ne le iznajdljivost in logično sklepanje, temveč tudi dosti naporov in drznosti. Skoraj ni bilo večera, da obveščevalci ne bi hodili po dolini in se izpostavljali neprestani nevarnosti. V vojaškem pogledu nismo bili sila in zato smo morali toliko bolj ceniti previdnost.

V avgustu in septembru smo imeli skromno taborišče v gozdu nad Zatrnikom. Ta kraj se nam je zdel primeren zato, ker smo na vse strani, posebno proti dolini, imeli dober razgled. Dobro smo videli tudi Zatrnik, bližnje rovtve in križišče gozdnih poti na Potici. To je bilo važno, ker si spričo maloštevilnosti nismo mogli privoščiti straže, poleg tega pa smo bili kljub gozdu dokaj blizu ceste, ki nas je po potrebi zvezala z ljudmi.

Lep razgled se nam je odprl le, če smo splezali na bližnjo rogovi-lasto bukev, na katero smo iz previdnosti plezali izmenoma. Tudi Zlepačev Franc-Boštjan, ki je bil naš kurir in že precej v letih, je včasih splezal nanjo in skrbno opazoval okolico. Mož je bil sila vesten in požrtvovalen, zato je poleg kurirske službe hotel našemu boju koristiti še z opazovanjem. Nikoli ni mogel biti brez dela. Včasih smo ga pregovorili, da se je oprijel dela pri ognjišču, toda za kuho ni bil navdušen. Ob takih priložnostih nas je vedno prepričeval: »To je žensko delo. Kaj hočem jaz s kuho in zakaj ste dovolili, da je kuharica odšla drugam!«

Ni mu bilo prav, ko je tovarišica, ki nam je nekaj časa gospodinjala, odšla drugam. Sicer pa glede hrane nismo bili zahtevni. Pojedli smo vse, kar smo dobili. V dolino pa smo odhajali pridno in nič nas ni moglo zadržati. Kdor je prišel med ljudi, je poleg hrane prinesel tudi kako cigareto, ki so nam jih dajali naši sodelavci. Posebno strasten kadilec je bil prav Boštjan in če ni bilo žlahtne travice, ga ni bilo lahko spraviti v dobro voljo.

Kadar pa smo bili v taborišču, je bila naša dolžnost predvsem počivati in pisati poročila. Tako smo počasi začeli iskati črke po pisalnem stroju, ki smo ga bili zaplenili nekoč v dolini. Morali smo skrbeti, da so bila naša poročila resnična in točna, zato smo nekatere podatke preverjali tudi po večkrat. Le resnica je lahko koristila delovanju naših enot in našemu gibanju sploh. Poročilo smo tudi skrbno šifrirali, kajti računali smo z naključjem. Poročila je Boštjan odnašal našim nadrejenim.

Kakor skoraj vsak dan, sem se tudi tisto popoldne namenil po opravkih v dolino. Po opravkih in po isti poti so hodili tudi drugi tovariši, mudilo pa se jim ni tako kakor meni. Boštjan, ki ni imel medtem kaj početi in bi mu bilo dolgčas samemu v taborišču, se mi je ponudil, da bi šel z menoj. Raje bi se tudi on potikal po dolini, čeravno nikoli ni bilo moč vedeti, če se bo vrnil. Njegova ponudba mi je prišla kar prav. Tako sem vsaj imel nekoga, ki mi bo potem iz doline pomagal nositi poln nahrbtnik.

Čeravno sva hodila po gozdni poti, sva proti križišču na Potici stopala sila previdno. Temu kraju smo se običajno najraje izognili, ker je bil zelo primeren za sovražnikove zasede. Prav tisti dan pa tega nisva storila. Boštjan je hodil nekaj korakov za menoj in najbrž premišljeval, kdaj bo prišel dan svobode, in tako sva oba molčala. Ker se ni nič zgodilo, sva šla naprej po stezi proti Posavcu. Naenkrat in le nekaj metrov pred seboj sem v grmičju tik ob stezi opazil nemškega vojaka, ki je prav tisti hip naslonil na ramo strojnico. V naslednjem trenutku sem se vrgel pod stezo, kar je storil tudi Boštjan. Nedaleč drug od drugega sva se potem valila po strmem bregu. Za nama pa ni pokalo ...

Ko se nama je zdelo, da sva ušla neposredni nevarnosti, sva takoj pomislila na tovariše, ki so se odpravljali za nama po isti poti. Če sva midva po srečnem naključju odnesla celo kožo, to še ni pomenilo, da jo bodo tudi drugi. Zakaj Nemci niso za nama streljali? Odgovor je bil jasen: midva sva bila le dva, zato raje niso streljali. Niso se hoteli še izdati, ker so hoteli dobiti večji plen.

Na opravke v dolini nisem več mislil. Bo že še vse opravljeno, zdaj je glavno, da še tovariši ne zaidejo v zasedo! Treba jih je obvestiti, če seveda že ni prepozno. Lahko so krenili po drugi poti in zašli bodo v zasedo tako, da jih midva ne bova niti videla.

»Nazaj v taborišče morava in obvestiti tovariše«, sva sklenila in pohitela v breg in proti našemu bivališču. Nevarnemu kraju sva se izognila v velikem loku. Na srečo tovariši še niso bili odšli. Začudeno so naju pogledali, ker sva bila vsa upehana. Ko sva si malo oddahnila, sem jim povedal, da sva zašla v zasedo in da naj tisti dan ne hodijo v dolino.

Takoj smo pomislili tudi na člane gospodarske komisije, ki je tabo- rila le dober kilometer od nas in so hodili približno po istih poteh kakor mi. Takrat so že precej uspešno skrbeli za prehranjevanje naše vojske. Pohiteli smo še k njim in jih obvestili o nevarnosti. Čudno pa se nam je zdelo, da se nam za svarilo niso zahvalili. Med našim pripovedovanjem o tem se je eden izmed njih - Jože, malce hudomušno nasmehnil, rekoč: »Na tistem križišču ni Nemcev, temveč ena izmed čet Prešernove brigade, ki je za nekaj dni prišla na Pokljuko.« Potem smo odšli k zasedi prešernovcev, kjer smo se skupaj z njimi še dolgo smejali na račun nepotrebnega preplaha.

Na koncu je njihov komandir še pripomnil: »Ker nimam poročati nič drugega, bom svojemu poveljstvu sporočil, da sta zašla v zasedo dva člana obveščevalnega centra, ki pa sta srečno odnesla zdravo kožo.«

Z Boštjanom sva končno le odšla v dolino. Vse sva opravila in se vračala dobro obložena s hrano. Med potjo sva sklenila, da se bova brigadni zasedi »maščevala« na svoj način, in sicer da bova pred njo stresla vso vsebino nahrbtnika. To sva tudi storila. Tega so bili fantje, ki v brigadi niso vedno imeli kdo ve koliko hrane, seveda vesel.

»V taki zasedi bi pa radi čepeli vsak dan! Saj se je vse srečno steklo!« so menili.

TRNOVA POT IZGNANKE

Dne 20. februarja 1943 sem se na prošnjo partizanov namenila obiskat naše izseljence v Nemčiji. Tam bi dobila denar, ki so ga zbrali naši ljudje, hkrati pa sem nesla tudi precej hrane. Šla sem v taborišče Gunzenhausen, za kar sem dobila nekakšno dovoljenje. Tam so mi naši rojaki dali tristo mark z željo, naj jih izročim partizanom. Nazaj grede sem na Jesenicah presedla v vlak proti Podhomu. V vlaku sem videla precej Gorjancev. Čutila sem, da me vsi gledajo nekam preplašeno. Potem se mi je približal Matevž Bizjak — starejši — in mi potihlo povedal: »Če imaš kakšno pismo, ga odvrzi! Vaša hiša je prazna. Gestapovci so odpeljali vse tri otroke, tebe pa tudi čakajo!« Srce mi je zastalo ob tem in brez besed sem gledala Matevža.

»Saj ni res!« je bila prva misel. »Ni mogoče, da bi zaprli tudi najmlajšo, štirinajstletno Marico. In osemnajst let starega sina, pa še Ivanko, najstarejšo!«

Toda vse je bilo res! Tudi jokati nisem mogla ob tem. Žalost je premagala skrb. Komu naj zdaj zaupam vse, kar so mi za naše fante dali in naročili njihovi svojci?

Pisma sem potem dala kar Matevžu in ga prosila, naj jih odda v prave roke, denar pa sem izročila Jožetu Muleju iz Gorij. To se je zgodilo v zvezi z zajetjem Ivana Hribarja-Gorjanca ter Finžgarjevih z Laz.

Kljub opozorilu sem zaskrbljena in radovedna šla domov, kamor sem prišla ob desetih zvečer. Hiša je bila zaklenjena. Šla sem na vrt in kljub zimi sedla. Takrat sem se prvič pošteno zjokala od žalosti, jeze in nemoči. Niti mraza nisem čutila. Zdaj mi je bilo že laže pri srcu in treba se je bilo zbrati. To pa ni šlo zlahka. Pred gestapovci me ni bilo strah. Mislila sem si:

»Pojdem pač tja, kjer so otroci!«

Po naravi sem optimistična, hkrati pa tudi zelo trmasta. Uživala sem v tem, če sem Nemcem večkrat katero zagodla. In kadar me je popadla jeza, sem jih tudi pošteno ozmerjala. V takih trenutkih je bilo pač vseeno, če bi me ubili. Kljub strahotam in žalosti ter skrbi za otroke sem se včasih tudi pošteno nasmejala, tako da so mi nekateri očitali, da mi je malo mar, kaj se godi z njimi. O, pa mi je bilo zelo

Moravčeva mama s pokojno hčerko Marico v
pregnanstvu v Nemčiji.

mar! Samo včasih se mi je posrečilo pozabiti na vse in se nekako sprostiti. To mi je dalo moči, da sem dosti preživela in da sem živa še danes.

Na vrtu me je začelo mraziti in okrog dveh ponoči sem se odpravila proti domu moje matere, kjer sem prenočila. Pri hiši ni bilo čutiti nobenih zased. Ker pa je doma ostala vsa živina, je bratova žena drugi dan šla na žandarmerijsko postajo po ključ. Res so ji ga dali in nakrmila sem živino. Potem sem šla v hišo. Vse je bilo na svojih mestih, le tiho in grozno prazno je bilo brez otrok. Spet sem se zjokala. Ko sem se malce potolažila, bi nekaj dragocenejših reči rada skrila pred Nemci, ker je kazalo, da bodo prej ali slej vse pobrali. Nisem še vedela, da imajo prav vse popisano. Starejša hčerka je bila v trgovini, njen ključ pa so vzeli Nemci. Zato iz trgovine nisem mogla skriti ničesar. Ves teden ni bilo na spregled nobenega žandarja ali policista, tako da sem utegnila poskriti marsikaj. Vse sem znosila v seno. Mislila sem že, da Nemcev ne bo več k nam in da bom vse skupaj spet znosila nazaj.

Ko sem se neko jutro odpravljala v hlev k živini, je po vratih zabobnelo močno trkanje. Ustrašila sem se sluteč, da so Nemci. Ko

sem odprla vrata, se je usula v hišo gruča policistov. Dva sta takoj stopila k meni, drugi pa so začeli stikati po hiši. S papirji v rokah so iskali reči, ki sem jih bila skrila v seno. Eden izmed vsiljivcev je stopil k meni in zarjul po nemško, kam sem skrila manjkajoče predmete. Ker ga nisem razumela, je po slovensko zarohnel še tolmač. Pograbila me je jeza, zato sem mu zabrusila v obraz, da sem vse poskrila, češ da vse pokradejo. Potem so mi zagrozili s puško, ki sem se je le ustrašila ter med dvema stražarjema spet vse znosila nazaj. Iz trgovine so prinesli tudi cigarete, drugo so bili že tako pokradli prej. Neki vojak je z mize potegnil prt, kamor so naložili cigarete, dišeče milo ter še nekaj drugih predmetov, ki sem jih bila skrila. Prt so zavezali in mi zvezanega v culo poveznili na rame. Hoteli so, da bi to breme prav jaz odnesla na postajo. Tedaj sem vse skupaj vrgla na tla in zavpila, da ne bom nosila kakor cigani in naj te reči nosijo kar sami, če hočejo. V meni je vzkipel, da sem jih pošteno ozmerjala. Zaradi tega sem takoj dobila nekaj trdih udarcev s puškinim kopitom. Prisilili so me, da se je cula spet znašla na mojih ramah. Med potjo mi je tolmač pošepnil, da bom za to tudi še malo zaprta.

Na orožniški postaji sem nadležno breme vrgla pred noge nekemu orožniku. Mož mi je ponudil celo stol. Kljubovalno sem mu odgovorila, da ne bom sedela na takem stolu, kjer smrdi po gestapovcih. Tudi Dornikovega Joža iz Gorij so aretirali tisti dan. Bil je prav tako trmast kot jaz in ni hotel sesti. Kmalu se je pred postajo ustavilo neko staro motovilo, podobno avtomobilu. Vanj so stlačili nas osem aretirancev. Kmalu smo se znašli pred begunjskimi vrati. Odgnali so nas v zgornje prostore in nas porinili v pisarno. Stala sem pri oknu in naenkrat sem na dvorišču zagledala Marico, mlajšo hčer, ki je tam delala butare. Komaj sem zadržala jok, tako me je prevzel pogled na otroka. V pisarni so mi potem pobrali vse, kar je bilo vrednega ter me popisali. Tolmač me je opozoril, da sem odtlej jetnik in da nimam več pravice pozdravljati s 'Heil Hitler', ker pač nismo vredni, da bi izgovarjali te besede. Vsakega uniformiranca smo poslej morali pozdravljati s poklonom.

Ko je bila ta ceremonija opravljena, so me vtaknili v samico. V bunkerju me je spet pograbila jeza in začela sem tolči in brcati po vratih. Stražar je bil še kar dober, zato me je samo opozoril, naj bom mirna. Res sem se počasi umirila in legla na tla ter se pokrila z umazano odejo, polno bolh. V vratih bunkerja je bilo okence, da je stražar skozenj opazoval, kaj počne jetnik. Večkrat je skozi lino pokukal tudi kak nos. Kadar sem vedela, da je za njim gestapovec, sem vedno nastavila roko na uho. Nekoč so se naglo odprla vrata in tik predme je skočil gestapovec ter zatulil vame kot zver in vpil, da se ne smem norčevati iz tega pozdrava. Čeprav sem se jih skrivaj bala, mi je bila njihova razdraženost v svojevrstnem užitek. Prve dni sem v bunkerju odklanjala tudi hrano, toda končno me je lakota le premagala. Tako je minilo osem dni, deveti dan pa me je stražar odgnal na zaslišanje. Ob pogledu na gestapovce sem spet nastavila roko na uho. Pa ni bilo več časa izreči »heil«. Gestapovec je zavpil in mi prisolil krepko zaušnico.

Postavili so me pred mizo, za katero sta sedla tudi zasliševalca in tolmač. Na mizi je stal pisalni stroj. Gospoda sta si naročila pivo in sendviče s šunko in sirom ter cigarete. Zame se nista zmenila, ampak sta pridno pospravljala po mizi razložene dobrote. Stala sem tam in v glavi se mi je vrtelo od slabosti in gladu. Čez čas se je tolmač le spomnil name. »Zdaj bomo pa začeli! Glejte, da boste povedali vse pošteno in po pravici. Že vaši hčerki sta izjavili in Ivan Hribar tudi, da ste partizanom šivali, kuhali žgance, jim dali štirideset mark in se celo slikali z njimi.«

Vse to je sproti pisal na pisalni stroj. Sprva sem mirno in trdovratno zanikala vsako obtožbo in zatrjevala, da pri nas ni banditov. »Morda jih imate gori v Nemčiji!« sem jima zabrusila. Tisti hip je gestapovec planil pokonci in me udaril tako, da se mi je pri priči iz nosu ulila kri. Tudi mene je tedaj minilo potrpljenje. V tistem trenutku mi je bilo vseeno, če bi me takoj ubili. V jezi sem pisalni stroj porinila gestapovcu na kolena, od tam pa je padel na tla. Pri tem sem vpila, da lažejo. Tolmač me je zgrabil za lase in me vrgel po tleh. Z glavo sem udarila v vratne tečaje, da se mi je spet poredila kri. Nisem mogla takoj vstati, tako mi je bilo slabo. Tolmač me je brcal s škornjem, gestapovec pa me je dvakrat z bičevko tako mahnil čez hrbet, da so se na njem še dolgo poznale krvave podplutbe. Zmagala sem pa le, saj od mene niso zvedeli ničesar.

Potem sta poklicala stražarja in mu naročila, naj me odžene v bunker. Tolmač mi je še potem vpil na ušesa, da dobro vedo, kako sem neumna, vendar pa ne toliko, da ne bi poznala banditov.

»Banditov ni!« sem se zadržala nazaj in pri tem gledala, da sem čimprej izginila s stražarjem, ki ni bil slab človek. Spet sem bila osem dni zaprta v bunkerju. Kaznovali so me s tem, da nisem dobivala hrane. Čez tri dni so mi prinesli košček kruha in vodo. Prve dni mi jed ni dišala. Brez spanja sem ležala na trdih tleh, izmučena od zasliševanja in pretepanja. Hrbet se mi je razbolel in čutila sem pekoče bolečine. Iz ušes in nosu pa mi je počasi tekla kri.

Po osmih dneh me je stražar ponovno odgnal na zaslišanje. Ponovalo se je isto: bogata malica za gospode, zame pa ukaz, naj stojim pri mizi. Oba sta bila z menoj omledno prijazna. Hotela sta vedeti, kam sem skrila radio, ki so nam ga prinesli partizani, in kaj je delala Marica kot kurirka. Rekla sem, da o nobenem radiu nič ne vem in da Marice nisem pustila delati za partizane, ker da je še premlada. Pozneje sem zvedela, da se je Marica zagovarjala ravno tako in tudi sin se je izgovarjal na mladost. Glavno breme obtožbe je tako padlo na starejšo hčerko. Radio pa sem prav jaz vrgla v gnojnično jamo, kjer razpada še danes.

Tisti dan še nisem bila tepena, čeprav niso zvedeli nič novega. Stražar me je odgnal v sobo, kjer je bilo veliko političnih zapornic in kjer je bila tudi moja Marica. Starejša hči je bila v drugi sobi. Zdaj je bilo precej boljše, saj nisem bila več sama med štirimi mrzlimi stenami. Zasliševali me tudi niso več. Dobili so mi delo: šivala sem jetniške rjuhe in perilo.

Nekega dne je naju z Marico paznica poklicala na hodnik. Tam je stal sin Vinko. Gestapovec je s prav sladkim smehom na ustih rekel: »Kocjančičeva, poslovite se od sina, ker gre domov, vedve pa še ostaneta tu. Če imate kaj, mu lahko naročite!« Kakor nisem verjela Nemcem, sem to pot nasedla, saj človek nekako rad verjame dobre reči. Tako sem Vinku naročala, naj nakrmi živino in še razne druge gospodarske zadeve.

Minilo je že nekaj tednov pa se mi je zdelo čudno, da Vinka ni na obisk. Nekega dne me je spet poklicala paznica in mi izročila dopisnico. Takoj sem videla, da je od Vinka. Pogledala sem bolje: pečat je bil iz Francije! Takrat sem dopisnico ježno vrgla paznici v obraz ter skočila pred stražnico. Kričala sem, da so lažnivci, da so nemška banda. S silo so me spravili nazaj v »belegšaft«. Rekli so mi, da bova z Marico šli domov čez tri mesece. Verjela nisem več, a sem vseeno upala in želela, da bi bilo tako.

Bila je velika noč 1943. Opoldne smo jedli cvetoči motovilec, juho z nekaj zrni ješprenja, zabeljeno s prašičevo kožo. Zvečer smo dobili hrušovo vodo.

Nekega dne so me odgnali delat na vrt. Rada sem šla na zrak in sonce. Skupaj sva delali z Mohoričevo, s sorodnico znane aktivistke Ivane Mohorič. Obe sta umrli v Auschwitzu. Poleg stražarja je nad nama imela komando tudi znana bivša kriminalka Anica. Ukazala nama je pobirati »šuštartje«. Ker pa razen motovilca druge zelenjave jetniki nismo dobili, tudi medve nisva hoteli uničevati golazni, ampak sva jo kar živo metali nazaj.

Nekoč sva po stezi blizu čebel grabili smeti. Zagledali sva polne sklede medu. Stražarja ni bilo blizu, zato sva odtrgali nekaj hrenovih listov in nanje naložili medu. Pošteno sva se okrepčali, nekaj listov pa sva spravili v rastlinjak še za drugi dan. Žal pa so v med zalezle mravlje.

Včasih sva se tudi pošteno nasmejali, še več pa sva jokali v skrbi za svoje. Najhujši je bil dan, ko so naše fante odpeljali na morišče. Dne 13. maja so jih odpeljali v Bohinj, nazaj pa so pripeljali mrtve. Na begunjskem vrtu so jih zmetali v jamo. Tako so storili z mnogimi. Nekateri so si morali sami izkopati grob.

Ob koncu maja 1943 je stražar mene in Marico odgnal v pisarno. Gestapovec je rekel:

»Vzemita svoje stvari, domov gresta!« Ne morem popisati, kako sem bila vesela tega. Spet sem jim verjela. Bilo nas je več. Na dvorišču smo zagledali tovornjak in stražarja. Hitro so nas stlačili vanj. Še ugovarjala sem in zatrjevala, da greva s hčerko lahko domov peš. Marica mi je takrat žalostno rekla:

»Mama, saj ne gremo domov.«

Spet je v meni vzkipela jeza. Zmerjala sem Nemce in vpila, da se je razlegalo po vseh Begunjah. Marica me je mirila, pa ni nič pomagalo. Tepsti me niso utegnili. Zelo so hiteli, da bi nas čimprej spravili od tod. Nazadnje sem v onemogli jezi, žalosti in razočaranju samo še jokala.

Ustavili smo se v Goričanah. Tam nas je bilo zelo veliko. Večina z Gorenjskega. Umazani smo ležali po tleh na slami in zeblo nas je. Medve z Marico nisva imeli na sebi nič toplega. Čez osem dni so nas strpali v vagone in odpeljali smo se nazaj proti Lescam. Tam smo se ustavili. Kako me je spet prevzela žalost, ko sem zrla proti Gorjam! Prevzela naju je moreča skrb: Se bova še kdaj vrnili domov? Hudo me je mučila negotovost, kaj je s starejšo hčerko. Iznali jo bodo ali celo ustrelili!

Iz Lesc v Nemčijo smo se vozili dva dni in dve noči. Med vožnjo smo jedli le dvakrat. Tretji dan smo se znašli v taborišču Windsheim blizu francoske meje. Tam nas je čakala dolga miza, polna krompirja in zelja s sladkorjem. Moški se niso mogli najesti. Natrpali so polne žepe krompirja.

Potem so nas razvrstili po sobah. Postelje so bile kot nekake slamnate jasli, sestavljene iz dveh nadstropij. Marica je morala takoj v službo. To je bilo 90 km od meje. Hudo mi je bilo, ker so naju razdvojili. Pisala je, da je pri dobrih ljudeh in da ji ni hudega. Tako sem bila potolažena. Vendar Marica ni imela sreče. Ob nekem bombnem napadu je oba njena gospodarja ubilo, nakar se je vrnila v taborišče. Toda ne za dolgo. Zdaj so jo dali k neki zagrizeni gestapovski družini, kjer ni imela človeškega življenja. Zaničevali so jo tako, da niti v sobi ni smela spati. Ležišče so ji pripravili v kleti. Dvakrat pa je prišla vendarle k meni na obisk. Kako je ubogi otrok jokal, ko mi je pravil, kaj vse mora prestajati. Jokali sva obe, pomagati pa ji tako nisem mogla. Šla sem k vodji taborišča in ga prosila, naj bi Marico premestil drugam. Ni bil preveč grob človek, zatrjeval pa je, da ne more nič pomagati. Tudi jaz sem morala delati. Odgnali so me na kmete, potem pa k neki družini za gospodinjsko pomočnico. Tam se mi ni godilo slabo, kajti ljudje, h katerim sem prišla, so bili dobri.

Nekega dne smo dobili ukaz, da ne smemo več pisati slovenski. Vsi smo se jezili zaradi tega. Ker se nisem dosti bala Nemcev, so me drugi prepričali, da sem šla k vodji taborišča s prošnjo, da bi to zadevo spet uredila. Tam je bilo dovoljeno pozdravljati s »heil«. Ko sem vstopila v pisarno, sem se narahlo priklonila. V njej je bila Selanova iz Bohinja. Opozorila me je, da se ne pozdravlja tako. Pojasnila sem, da so me v Begunjah tri mesece učili pozdravljati s priklonom in da ne znam drugače. Vodja taborišča me je nato vprašal, kaj hočem. Pa sem mu kar naravnost odgovorila, da sem Slovenka in drugi tudi ter da ne znam pisati po nemško in da bomo še kar naprej pisali v slovenščini. Ni bil jezen zavoljo tega. Tedaj me je tolmač nenadoma vprašal, zaradi česa sem bila preseljena. Po pravici sem mu povedala, da smo pomagali partizanom, ki so se pred nemško aretacijo umaknili v gozdove. Vprašala sem ga še, če bi bili Nemci tako grdi, da svojim ljudem v takem primeru ne bi pomagali. Nič ni odgovoril na to. Slovenski pa vseeno nismo smeli pisati.

Jeseni so nas poslali v taborišče Aichstat. Zaprli so nas v neko dvorano. Bilo nas je 306. Vodja taborišča je bil zelo siten in strog človek. Marica je še vedno delala pri gestapovski družini, vrhu tega pa je morala

Marija Kocjančič na od-
dihu 1954 v Lovranu.

hoditi še osem ur daleč delat v tovarno. Doma jo je potem čakalo vse hišno delo. Tako mlada je še bila, a nobene mladosti ni imela. Kolikokrat sem jokala zaradi nje.

Alarmi pa so nas spremljali skoraj vsak večer. Po štiriinštiridesetih stopnicah smo vsako noč hodili iz toplih postelj v mrzlo, skalnato klet, kjer je kapljalo od vsepovsod. Trepetali smo od mraza, a najhuje je bilo materam z majhnimi otroki.

Tudi jaz sem dobila novo delo, in sicer pri ljudeh prav »čiste rase«. Bila sta stara dva, mlada z otrokom, njen mož esesovec pa je svojo kulturo širil v Parizu. Prav smešno se mi je zdelo, ko me je stara, ki je bila manjša od mene, zviška in zaničljivo gledala izpod čela. Še to ji ni bilo pogodu, če se mi je nasmejal otrok. Tam smo imeli vsi živilske nakaznice. Dobili so jo tudi zame, toda prav malo bi imela od nje, če si ne bi pomagala sama. Ko sem hodila po mleko, sem skrivaj uhajala v cerkev in tam mimogrede spila kak požirek mleka. Zalivala sem ga kar z blagoslovljeno vodo. Mesečno so mi kupili dva črna hleba kruha. Glodala sem ga ves mesec, da je bil na koncu že trd ko kamen, sami

pa so vsak dan jedli bele žemlje. Do žemelj nisem mogla. V kleti so bila spravljena jabolka. Kadar so me poslali kaj iskat, sem jih nekaj vzela. Ko sem hodila v cerkev pit mleko, sem tam skrila tudi jabolka. Zvečer, ob vrnitvi v taborišče, sem jih pa vzela. Nekoč pa jih ni bilo več. Najbrž se jih je polastil cerkovnik.

Juho so mi skuhalo za ves teden in jo potem pogrevali. Zase so jo kuhali vsak dan.

Tudi oblačilnih nakaznic nisem videla nikoli. Niti robca nisem imela. Mladi gospod pa je imel najmanj petdeset belih srajc. Kadar sem pospravljala v tem prostoru, sem s kupa vzela srajco in odrezala ves hrbet. Tako sem prišla do robcev. Srajce sem spet lepo zložila in razrezano položila na dno. Gospoda, ki bi jih rabil, tako ni bilo doma.

V prostem času sem veliko hodila po okolici in si ogledovala stara poslopja, gradove in cerkve. Tega je tam dosti in take stvari me zelo zanimajo. Na takih sprehodih sem za hip pozabila na svoje težave in na dom. Sem pač take narave, da ne čepim rada v kakem kotu, kjer bi se neprestano prepuščala žalosti in joku.

Ob našem taborišču je stala velika bolnišnica. Tamkaj se je zdravilo mnogo mladih moških, invalidov brez rok, nog in z drugimi posledicami vojne. Ob pogledu tja sem vedno pomislila na sina. Enkrat so ga celo pustili k meni na obisk. Na obisk v domači kraj ga niso pustili, nazadnje pa je prišel v roke Angležem.

Naši možje in dekleta iz taborišča so hodili delat v tovarno. Tam so zvedeli marsikaj novega o položaju na fronti. Zvečer smo komaj čakali novic. Opogumila nas je vsaka zmaga zaveznikov, Rusov in partizanov. Veselili smo se, da bo vojne kmalu konec. Ata, tako so pravili našemu vodji taborišča, je nekje zavohal, da vemo marsikaj. Mislil je, da imamo skrit radio in da poslušamo tuje postaje. Zagnal je velik hrup in poklical gestapovce, da so vse preiskali, našli pa niso ničesar.

Jeseni 1944 so me poklicali v pisarno. Tam so mi rekli, da pojdem domov na prošnjo mojega sina in pa Janeza Šveglja z Rečice. Odgovorila sem, da grem zelo rada, toda ne brez otroka. Zagrozili so mi s koncentracijskim taboriščem. Nič ni pomagalo. Ločitev od otroka je bila strašna. Pot domov brez Marice in misel na prazen dom je bila tako žalostna, da se nisem mogla veseliti vrnitve. Vendar sem se vrnila kljub temu, kajti s tem, da bi ostala, ne bi koristila nobenemu svojcu.

Dobri ljudje iz Gorij so mi dali nekaj hrane in obleke. Ležati pa si nisem upala doma. Prenočevala sem pri sosedih Jerici Voduškovi. Neko nedeljsko jutro sem našla doma vlomljena vežna vrata, v hiši pa vse razmetano in izropano. Sredi mize je ležal velik kup človeškega blata. To je bila kultura belogardistov, ki mi tudi zdaj niso dali miru.

Najhujši udarec pa me je zadel s poslovilno dopisnico moje Marice. Kmalu potem pa je prišlo še pismo njene gestapovske gospodinje. Pisala je, da so našli mrtvo kraj potoka. To sporočilo je bilo višek vseh bolečin! Komaj šestnajstletna je postala žrtev nacističnega pohotneža. Sin in starejša hči sta se po vojni vrnila, Marica pa je za vselej obležala v tuji in osovraženi zemlji.

ORGANIZACIJE PO TERENU — NUJNA OSNOVA GIBANJA

Po prvih uspehih leta 1941 in potem po prvih udarcih brezobzirnega okupatorja so bile naše zveze po terenu sicer neprestane, vendar ne tako organizirane, kakor je bilo želeti. V hudih preizkušnjah v letu 1942, ko je okupator poskušal vse, da bi zatrl naše gibanje, je bil v pozni jeseni 1942 ustanovljen rajonski partijski komite, ki je razen Bohinja in Bleda zajemal tudi Gorje.

Dotlej, do oktobra 1942, smo vse zveze z ljudmi na terenu in vse, kar je bilo v zvezi s tem, vzdrževali neposredno iz čet, oziroma bataljona. V tem času pa se je osvobodilno gibanje po vsej Gorenjski, kljub ranam in vrzelim, ki so nastale največ med vodilnim kadrom — to so bili večidel predvojni komunisti, ki so plačali največji krvni davek — razraslo tako, da so na teren začeli odhajati za politično delo določeni tovariši. Za področje Gorij in Bleda sta bila določena Anton Ambrožič-Božo ter Ivan Hribar-Gorjanc. Potlej sta sama skrbela za svoja bivališča in preživljanje, hkrati pa je bila njuna naloga politična povezava ljudi in terena v trdnejša telesa, ki bi med drugim začela sčasoma organizirano skrbeti tudi za prehrano partizanov. To so bile prve kali ne le politične, temveč tudi prave ljudske oblasti, na vsak način za nas novost.

Povsem razumljivo je, da delo ni steklo takoj tako kakor bi želeli. Prve terenske delavce je čakala trda ledina, kajti hkrati z graditvijo teh prvih celic nove države smo gradili tudi sebe. Spočetka nam niti ni bilo povsem jasno, kaj hoče vodstvo doseči s takim delom. Mlajši in manj razgledani partizani so sprva mislili, da so bili tovariši poslani na teren predvsem, da bi zbirali in priskrbovali hrano za enote. Če bi bilo tako, bi bila to kaj kratkovidna politika. Kmalu se je pokazalo, da le politično obdelan in zanesljiv teren med drugim lahko zbira tudi hrano in druge materialne dobrine, ki jih je v vse večji meri potrebovala partizanska vojska. Dokler pa si nismo bili povsem na jasnem, kako naj bi se razvijalo to delo, kakšna je njegova prava vsebina in da je pravzaprav to, skupaj s kovanjem oborožene pesti, vsebina revolucije, neka-teri, celo stari borci, niso mogli razumeti, da je mobilizacija novincev ena izmed osnovnih nalog našega gibanja. Zato je bilo treba tudi sredi

nas lomiti odpor proti samozadovoljstvu, odpor proti mobilizaciji in sprejemanju novih, v delu preverjenih ljudi v OF in KP.

To pravim zato, ker je nemški vojni stroj, ki je konec leta 1942 na vrhu že čutil, da se je ost vojne začela obračati proti njemu samemu, potreboval vedno več vojakov. Zato je okupator priključil Gorenjsko nemškemu rajhu, da bi tako naše fante, ki so bili v najlepših letih, na videz zakonito oblekel v svoje uniforme in jih pošiljal na svoje fronte. Toda — celo ta »priključitev« je bila komedija, kajti bila je samo »začasna«. Mi smo to »začasnost« razumeli po svoje, ker smo bili pač prepričani, da bo fašizem vojno prej ali slej izgubil in potem ne bo kaj in kam »priključevati«. Okupatorji pa so to »začasnost« imeli za trik, kajti še vedno se niso odrekli svojim ciljem in naziranju, da je ta del sveta za nas prelep in da nas bodo, kolikor bi nas sploh še ostalo in kolikor se ljudje ne bodo ponemčili, končno preselili drugam in nas imeli za delovne sužnje. Ti njihovi načrti torej niso bili samo zločinski, temveč je bila v njih zapopadana tudi velika mera podcenjevanja našega razuma. V njihovih »nadčloveških« možganih je dozorelo prepričanje, da bomo mi, se pravi naši mladi fantje in njihovi starši, zadovoljni že s tem, da bodo lahko umirali njihovi sinovi za »veliki rajh« in da za tako »čast« zadostuje že »začasna državljanska pravica«.

Bistvo tega so zdaj spoznavali tudi ne preveč razgledani ljudje, toda nič ne gre samo od sebe. Zato je bilo treba storiti vse, da bi nemško mobilizacijo spremenili v našo. Ta pot pa kljub očitnim okupatorjevim namenom še ni bila niti dobro zaznamovana, kaj šele uhojena. Prej je bila uhojena pot v nemško vojsko, kajti kdor bi pobegnil, je moral biti pripravljen na posledice. Za kaj takega pa je bil pripravljen samo politično precej zaveden človek ali človek sploh, ki je vsaj malo poznal fašizem. Toda tudi to ni zadostovalo: vsak, ki bi se sam odločil za partizane, je moral tvegati tudi glavo. Za kaj takega pa je bilo tedaj le malo zrelih ljudi, kar je povsem razumljivo. Okupator je bil nasilen in je počenjal vse mogoče zločine, samo da bi zavrl našo rast. Zato je bilo treba takim fantom dostikrat pomagati z velikim potrpljenjem, vztrajnim pojasnjevanjem, kaj pomeni vse to in kam pelje pot razvoja. To je bila tedaj le ena izmed nalog političnega dela, vendar ena poglavitnih.

K temu je pripomogel tudi splošni razvoj. Nemci so začeli dobivati hude udarce v Afriki, najhujšega dotlej pa so doživeli januarja 1943 pri Stalingradu, zdaj Volgogradu. To je bila otipljiva prelomnica v drugi svetovni vojni, ki je marsikateremu fantu pomagala, da je laže prišel v partizane.

Medtem so terenci prve aktiviste že povezovali in povezali v bolj organizirane skupine in odbore. In tudi nekaj partijskih celic, sicer mladih, toda pripravljenih na delo, je bilo ustanovljenih. Nastajali so odbori OF, ZSM, AFŽ ter partijske celice. Delo teh prvih terencev je bilo naporno, nevarno, toda hkrati hvaležno. Zdaj so bili prvi obrisi tega novega omrežja politične oblasti že jasnejši, kar se je pokazalo v narašča-

Zbor aktivistov jeseniškega okrožja v začetku septembra 1944 v Radovni. V ospredju Anton Ambrožič-Božo in Janez Zvan-Dravski.

nju števila novincev, v pošiljanju hrane za partizane, v večjem številu prebrane partizanske literature in sploh v vsem, kar je bilo povezano z osvobodilnim gibanjem.

To je občutil tudi okupator, zato je njegovo obveščevalno omrežje svojo aktivnost vse bolj usmerjalo v iskanje teh naših organizatorjev, v odkrivanje omrežja, tega napetega uporniškega loka, ki se bo zdaj zdaj s podvojeno močjo sprožil proti njemu.

In tako so v enem takih zamahov in delnih uspehov 22. februarja na Lazah iz zasede obstrelili in potem ujeli terenskega delavca Ivana Hribarja-Gorjanca. Ni treba posebej poudarjati, da je bilo to za uspešno in komaj začeto ter trdo delo hud udarec, kajti v tistih dneh je šlo v Begunje veliko in preveč naših aktivistov.

Vsaka aretacija je med ljudmi vedno zapuščala žalostne sledove. Trpelo je tudi zaupanje, začeto delo se je začelo ustavljati in vse je bilo dostikrat treba oživljati na novo.

Ko se je vrnil v bataljon Tilen, ki je tudi nekaj časa sodeloval pri organizaciji na terenu, so aprila 1943 poslali na teren še mene. Spočetka so me poslali na politično delo, predvsem v vasi Laze, Krnico, Grabče in Radovno z bližnjimi zaselki.

Posebnih izkušenj za tako delo še nisem imel, poleg tega pa razpoloženje po februarskih in marčnih aretacijah ni bilo nič kaj zadovoljivo. Na tem področju se je politično delo v Krnici dotlej še najbolj razmah-

nilo. Po razbitju v februarju in marcu je bilo treba vse postavljati in iskati na novo. Dobra volja pa nas ni zapustila in skušali smo razumeti ljudi, ki nam niso mogli zaupati in se ogreti za naše gibanje kar čez noč ter se povezati z nečim, kar bi jih zlahka pripeljalo v Begunje ali celo v smrt. Večer za večerom sem bil na poti, iskal sem ljudi, jim pojasnjeval naše cilje in dokazoval, da smo na pravi poti, širil literaturo in postopoma vključeval nove ljudi v osvobodilno gibanje. V zvezi s tem sem se pogosto sestajal in hodil z Božom, ki je imel že več izkušenj in je bil takrat sekretar rajonskega komiteja, hkrati pa sem vzdrževal zvezo tudi z bataljonom in ljudmi po vaseh.

Ljudje so se upravičeno najbolj bali izdajstev in aretacij. Če se je zgodilo kaj takega, je naše gibanje zelo trpelo. Zato smo bili kljub vse večji širini tudi zelo previdni. To so zahtevale okoliščine, čeravno je prevelika previdnost hkrati naše delo včasih tudi hromila.

Spomladi so vse bolj naraščale tudi naše organizacije in zlomili smo tudi vse ovire in mobilizaciji nasprotno miselnost, predvsem tistih, ki bi morali v nemško vojsko. Poslej skoraj ni bilo dneva, da ne bi prihajali v partizane novinci.

Do maja 1943 se je delo na terenu z našo pomočjo razmahnilo tako, da je bilo že tedaj 8 do 10 odborov OF, da so delale že prve, sicer malo-številne, toda za delo pripravljene partijske celice ter štirje odbori AFŽ in prvi štirje odbori ZMS.

Tudi Poključki ali 2. bataljon je številčno močno narasel in hkrati s tem so rasle nove potrebe in novi kadri. Skoraj vsi starejši borci so bili razdeljeni in postavljeni na nove dolžnosti, predvsem na teren. Mi smo učili in organizirali druge, delo in potrebe so učile nas. Medtem je bilo uspostavljeno tudi zapleteno in vse bolj zanesljivo omrežje kurirskih zvez in tako smo tudi pošto ter navodila, ki so nam jih pošiljali iz višjih forumov, dobivali vse pogostejše in organizirano.

Junija so prišli na teren gorjansko-blejskega področja še tovariši Stanko Kocjančič-Marjan, ki je imel poslej na skrbi Poljšico, Zgornje Gorje in še nekatere vasi, Franc Ambrožič-Beton, ki je odgovarjal za Spodnje Gorje, Graben-Poljane in druge ter Valentin Slivnik-Lado, ki je delal predvsem z mladino.

Tako smo zdaj zajeli s političnim delom vse področje, hodili smo po vaseh, se pogostokrat sestajali in vzdrževali zveze na vse strani. Tako organizirano delo je kmalu rodilo lepe uspehe: prihajalo je vse več hrane in obleke, tiskali in razširjali smo čedalje več literaturo, krog sodelavcev je rasel in naraščalo je tudi zaupanje. S prihajanjem novincev so rasle tudi zveze in tako je gibanje z našo pomočjo šlo v širino.

Da bi bilo delo lažje, da bi lažje pisali poročila in da sovražnik kljub kakemu uspehu ne bi mogel zvedeti in odkriti naših mrež, smo sprva vasi imenovali po številkah. Spodnje Gorje so imele številko 4, Podhom 5, Zasip 6, Radovna 7, Krnica 8, Zgornje Gorje 9, Poljšica 10, Mevkuš 11, Laze 12, Graben 13.

To je uvedel že sekretar Božo, kasneje pa smo številke spremenili v izmišljena imena:

Spodnje Gorje — Sojna, Podhom — Pohovca, Zasip — Grašca, Krnica — Mraz, Zgornje Gorje — Groza, Poljšica — Tratnica, Mevkuš in Višelnica — Kot, Laze — Livno, Graben — Soteska, Grabče — Jela.

Iz teh prvih časov in tudi iz začetkov, ko še ni bilo odborov in delo še ni bilo tako razširjeno in organizirano, so se pri delu odlikovali in mnogo tvegali posamezniki, kot na primer: najagilnejša in prva je bila Ivanka Mohorič, razen nje pa Ivana Rozman-Jurjovčeva iz Zgornjih Gorij, Moravčeva Ivanka iz Grabča, Mlinarica iz Krnice, Pangrčeva mama iz Radovne, Bidec iz Zgornjih Gorij, Mitrij s Pokljuke, Valentin Srna-Boštnarjev s Poljšice, Konavčev Martin iz Krnice, Valentin Lipovec-Petelinov izza Bošta, Jože Slivnik-Dornik iz Zgornjih Gorij, Slavka Zalokar iz Spodnjih Gorij, Krišpin Ogris in Šanca iz Radovne, Slavka Šronc iz Grabča, Anton Janša-Žalehar iz Podhoma, kmet Terseglav iz Zasipa, pozneje pa vse več in še mnogi drugi, ki jih vseh ni moč naštet.

Med mladimi pa so se kmalu in zlasti izkazali na primer Jelka Kogoj iz Spodnjih Gorij, Francka Jakopič z Lazov, Šancova Majda in brata iz Radovne, Milka Soklič iz Sp. Gorij, Petelinove s Poljšice ali pa Jaka Olip iz Krnice, Francka Robič s Poljšice, Pekovčeva Marija iz Mevkša, Žumrčova prav tako iz Mevkša, Marija Černe izza Bošta, Stana Klinar in Sonja Veber z Gabrce in še nekaj podobnih. Vseh imen ne navajam zato, ker tega ni mogoče in ker je veliko mlajših odhajalo v partizane, drugi pa so se vključevali v delo postopoma. Tudi v blejskih vaseh se je naglo začelo razvijati terensko delo, zlasti na Rečici, vendar to pisanje ne obsega tudi tega področja.

Tako se je torej razvijal naš boj in tako je njegovo bistvo prevzemalo srca raznih ljudi. Treba pa je omeniti, da so bili tudi taki, ki spočetka niso mogli verjeti našim trditvam in delu, niso hoteli niti slišati o sodelovanju z nami in se jih je bilo bolje ogibati. Razumljivo, da taki ljudje niso ne hoteli, ne si upali dati karkoli partizanom. Kajti dajanje ni bila samo pomoč, samo sodelovanje, temveč tudi izraz pripadnosti osvobodilnemu gibanju in hkrati potrdilo in jamstvo, da tak človek ne bo storil ničesar, kar bi lahko škodovalo našemu gibanju. V človeških navadah, v stoletjih nakopičenih tradicijah in zastarelih nazorih o življenju in boju, o novostih in tveganju, smo imeli trdovratnega nasprotnika. Navada je pač železna srajca. Zastareli nazori in zaostalost so bili pač posledica življenja, polnega raznih krivic in dvomov. To so bile stvari, proti katerim smo nastopali na vsakem koraku. Prav zaradi tega smo žrtvovali ne le mnogo naporov in prečutih noči, tveganj, hoje, vročine, mraza, temveč tudi marsikatero življenje. In ta naša žilavost je končno rodila take uspehe, da so potem mnogi ljudje, ki so nas spočetka gledali po strani in nas imeli za nekaj, kar ogroža njihov mir in prihodnost, postajali naši najboljši sodelavci, največji podporniki in tako zanesljivi, da so nekateri izmed takih lahko vedeli tudi za naša taborišča.

Prav to pa je bilo tisto, kar smo hoteli: pridobivati ljudi, poštene, delovne ljudi in kmete, ki jim dotedanje življenje ni omogočilo, da bi doumeli vzroke svoje revščine in boja za obstanek, ali pa da smo jim vzbudili vsaj narodno zavest. Take pridobitve, ne glede na verska ali

druga prepričanja ljudi, to so bili naši uspehi in hkrati naše nagrade in vzpodbuda za nadaljnje delo. To je bila posebnost in širina naše revolucije. Sicer pa naše delo, delo terencev, čeprav smo bili na videz odmaknjeni od bojev na položajih, ni bilo preveč zavidanja vredno. Bolj ali manj je bil vsak navezan sam nase in največkrat oborožen le s pištolo. Dostikrat se je bilo treba plaziti mimo in okoli zased tako, kakor bi hodil po nevidnem minskem polju. Spričo neprestanih stikov z ljudmi in vse večje naglice pri delu ter pomanjkanja pomočnikov in raznih — prevoznih, varnostnih itd. — sredstev, so bile možnost izdajstva in posledice v zvezi s tem neprestane. In če je počilo, ni bilo mogoče računati na kak resen odpor, temveč je pištola lahko rabila le za samo-obrambo ali v skrajnjem primeru za to, da bi si vzel življenje, še preden bi te zgrabili sovražniki. Zato na Gorenjskem, kjer je pokrajina tako na gosto prepletena s prometnimi zvezami in kjer sovražnikove postojanke navsezadnje niso bile daleč narazen — upoštevajmo njegova moderna sredstva zvez, prevoza, oborožitve itd. — med terenci ni bilo ravno malo žrtev. Zdaj je padel ta, zdaj drugi, seveda, če se je s svojo agilnostjo večkrat izpostavljaval nevarnostim. Zato smo prav spričo naglo naraščajočega organizacijskega omrežja mislili tudi na previdnost in zato so tudi ilegalski, ki so potem sodelovali v povezanih odborih OF, KP in drugih, povečini dobili ilegalna, izmišljena imena. Tudi če bi Nemci dobili kak spisek, iz njega ne bi mogli razbrati, kdo se skriva za temi imeni. Tako so se leta 1943 na primer odborniki imenovali:

— v Grabnu in na Poljanah so bili Alojz Arh-Borut, Stanko Dežman-Čebelca, Ana Jakopič, Cecilija Vodnjov, Gašper Markelj-Trpin;

— v Radovni Ivana Kunšič-partizanska mama (Pangrčeva), Franc Kunšič-Cvetko, Krišpin Ogris-Pero, Mici Kunšič, Jože Urevc in Matevž Kunšič-Mož;

— v Zgornjih Gorjah Ciril Šubic-Svarun, Ivana Rozman-Majda, Jože Slivnik-Grega, Jože Žnidar-Jaka, Viktor Pogačar, Rudolf Vovk in Štefka Žnidar;

— na Poljšici Valentin Lipovec-Polda, Valentin Srna-Bruno, Franc Lipovec-Dušan, Franc Kravanja-Gorjanc, Mihael Pretnar ni imel ilegalnega imena, Janez Robič tudi ne, Mara Robič-Silva.

Potem pa so bili priključeni še:

Rozalija Kravanja-Julka, Janez Pretnar-Nikola, Terezija Lipovec-Kristina, Marija Preželj-Marta, Jera Lipovec-Majda, Janez Vidic-Jurij.

— Na Višelnici in v Mevkšu Anton Rožič-Tomo, Matevž Rozman-Miro, Andrej Slamnik-Gašper, Anton Jan in Jože Komar, brez ilegalnih imen.

— V Spodnjih Gorjah Janez Rekar-Rok, Jože Veber-Drago, Slavka Zalokar-Marica, Janez Jan, Vinko Veber, Alojz Zajc, Janez Tonejc, Franc Jeklar — brez ilegalnih imen.

— V Grabčah (odbor je bil ustanovljen med prvimi 9. januarja 1943, že 23. februarja pa so bili, razen enega, aretirani vsi odborniki) Slavka Šronc-Milka, Simon Zima-Marko, Ivanka Tramšek-Vera, Marica Kocjan-čič-Cvetka, Jože Čufar-Skala.

Gorjanske vasi in zaselki so precej raztreseni, kar je razvidno iz karte.

Aktivisti in člani jeseniškega okrožnega vodstva ter partizanski sodelavci v Radovni leta 1944. Spredaj z leve na desno Martin Potočnik, Franc Vončina, Kristl Ogris, Matevž Por. Stojijo Krišpin Ogris, Veljka, Vinko Humer, Julka Ogris, Tonček Jensterle in Stana Potočnik-Zupančičeva iz pokrajinskega mladinskega vodstva.

Člani novega odbora v aprilu 1943 pa so bili: Janez Kunšič-Tomaž, Janez Žvan-Andrej, Tončka Kunšič-Marica.

— V Krnici Jože Potočnik-Peter, Majda Potočnik-Špela, Martin Potočnik-Miha, Franc Peterman-Markelj, Jakob Olip-Januš.

— Na Lazah pa Janez Skumavc, Francka Jakopič-Mimica, Janez Jakopič, Marjeta Lipovec-Marta, Marjana Skumavc.

Kakor vidimo, je imen mnogo, so se pa menjavala in dopolnjevala, ljudje so prihajali in odhajali. Tudi ilegalnih imen niso imeli vsi. Včasih ni bilo potrebe, včasih pa o tem nihče ni razpravljaj. Precej teh sodelavcev so Nemci tudi aretirali in odpeljali v taborišča, vendar pa poslej delo nikoli več ni prenehalo. S terena so vedno bolj prihajala poročila o delovanju teh odborov, vedno več je bilo hrane, vedno jasneje je bilo, kaj od njih zahteva revolucija.

Hkrati z razraščanjem gibanja in organizacij smo se tudi mi laže mudili med ljudmi, kajti vse je dobivalo širšo osnovo. Ljudje so se nas navajali. Spomladi 1944 so bile osnovane tudi gospodarske komisije, ki so se ukvarjale predvsem z zbiranjem hrane in vsega materiala, kar ga je potrebovala naša vojska, naša propaganda in celotno gibanje.

Mi smo pa še vedno skrbeli za osnovne naloge: širjenje odborov, pridobivanje ljudi, prevzganje vsega, kar je moglo koristiti gibanju, pripravljali smo mobilizacijo in vse drugo.

V začetku novembra je bilo v rajonu že 19 odborov OF, 13 odborov AFŽ, 15 odborov ZMS, večje število članov KP in drugih aktivistov.

Gorje z obronkov Pokljuke.

Potem je bil na teren dodeljen tudi Janez Žvan-Dravski in skupaj smo delali v rajonskem komiteju partije in v odboru OF. Vse to je poslej naglo raslo in teren je kmalu ostal brez mlajših moških. Ti so bili delno že v partizanih, nekaj pa jih je bilo še v nemški vojski. Skrbeli smo, da je skoraj vsak, ki je prišel domov na dopust, prišel k nam.

Naše organizacije so skrbele tudi za material, ki ga je potrebovala tehnika. Ta je sprva delala v Radovni, tik nad dolino, potem pa se je preselila na Pokljuko, pod Vrh. Take vrste ustanove so za sovražnika še posebej občutljive, zato je bila potrebna še strožja konspiracija.

Sovražnik je namreč kar naprej iskal nove poti, da bi vdrl v naše vrste in mrežo; zato je skušal vtihotapljati med nas ovaduhe, ki pa smo jim povečini kmalu prišli na sled. To je bilo mogoče prav zaradi razvejenega in organiziranega mehanizma od posameznikov do odborov in obveščevalne službe.

Nekaj časa, takoj za Antonom Ambrožičem-Božom, je bil sekretar njegov brat Beton, potem pa sem bil nekaj časa jaz in pa Dravski. Čutili smo, vse bolj čutili, da je sčasoma le prihajalo tisto, kar smo hoteli in o čemer smo leta 1941 le sanjali. Toda — zdaj na višji stopnji, bolj povezano in organizirano, kot smo si mogli misliti prej. Naša revolucija ni bila tiste vrste, da bi zvečer udarili, zjutraj pa bi bila oblast v naših rokah. Zdaj nismo bili več redki in usmiljenja vredni uporniki, ki so sicer pripravljeni žrtvovati tudi življenje, temveč smo bili resnični glasniki volje večine ljudstva, ki je vse bolj zavestno sodelovalo v tej mreži. To je bila dejansko že osnova nove, ljudske oblasti.

V tem obdobju, kar sem bil na terenu — od aprila 1943 do julija 1944 — so naše organizacije narasle tako, da jih ni mogel streti noben nasilnik več.

SREDNJA RADOVNA — NAŠ DOM IN NAŠA RANA

Jeseni leta 1941 se je pri meni zglasil eden izmed organizatorjev vstaje Viktor Kejžar z Jesenic. Dogovorila sva se, da bova navezala stike s partizani in jim pomagala s hrano in drugimi potrebščinami. Vse skupaj sva potem spravljala v barako na Kredi, pozneje pa v Konavčev čebeljnak. Za sodelovanje pri tem sem pridobil še Franca Kunšiča, s katerim sva redno nosila ali pa z vozičkom vozila hrano in drugo v barako in čebeljnak. Partizani so zbrano blago odnašali ponoči, tako da v tem času nikoli nisva prišla v stik z njimi. Tako je predlagal previdni Kejžar, da bi bila možnost za izdajo čim manjša. Takrat smo delali prve korake te vrste.

V začetku leta 1942 je prihajalo že več partizanov, med njimi tudi pozneje padli borec Dolfi Repe-Tilen. Zbirali smo čedalje več vsega kar so potrebovali partizani. Pri tem sta nam pridno pomagala Jože Čufar-Skala, ki je pozneje v partizanih padel, in Pangerčev Matevž. Vse nabrano sta dovažala in nosila z Bleda do Gorij. Matevž je v Žirovnico vozil tudi surove kože, kjer je zanje dobival usnje za partizane.

Dne 3. marca 1943 zgodaj zjutraj so v našo dolino pridrveli gestapovci. Aretirali so Matevža in ga odpeljali v Begunje, od tam pa naprej v taborišče Dachau. Čufar pa je na srečo spal v svojem bunkerju in ga niso dobili. Takoj se je pridružil partizanom na Pokljuki. Za prebivalce našega majhnega naselja je bil to hud udarec. Odnehali pa nismo. Le paziti je bilo treba na vse mogoče načine.

V tem letu mi je sekretar okrožnega komiteja Ivan Gašperin-Mitja zaupal nalogo, naj v Radovni oskrbujem novo okrožno tehniko s hrano in raznimi potrebščinami. Prvi bunker je imela tehnika v skalovju pod Njilcami. Njeno delo se je hitro širilo, obenem pa se je večalo tudi število sodelujočih. Bunker zanj smo štirikrat preselili drugam in vedno večali prostor. To ni bilo majhno delo. Nato smo začeli graditi bunkerje še za druge okrožne forume, za OK, VDV, SKOJ itd. Po pobočjih in v skalovju okrog naselja Radovne je bilo kmalu postavljenih deset bunkerjev, ki so jih zgradili kar naši zanesljivi gozdni delavci. Javka za OK je bila pri meni. Tam okrog se je razvilo zelo živahno partizansko življenje. Po mojem radioaparatu smo sprejemali tudi tuja poročila in pisali koncepte za okrožno tehniko, ki jih je potem razmnoževala. Iz

Mrzla in živahna Radovna
vseskozi poživlja dolino
in razmejuje Mežakljo od
Pokljuke.

vseh krajev so aktivisti hodili k nam, da bi prišli v stik z okrožjem. Tudi več novih aktivistov je prišlo, da so dobili zvezo za odhod v partizane. Med njimi je bil tudi dr. Miha Potočnik.

Privrženost in požrtvovalnost večine prebivalcev Srednje Radovne osvobodilnemu gibanju je bila dragocena in očitna. Šancovi, Rekarjevi in drugi nikoli ne bodo pozabljeni. Najbolj požrtvovalna je bila Pangerčeva domačija. Vsak partizan, ki je prišel mimo, je vedno dobil kaj za pod zob. Ta hiša je brez odškodnine dala partizanom trinajst glav živine. Taka požrtvovalnost, kot jo je izkazala že umrla gospodarica Pangerčeva Johana, je bila najbrž le redek primer, vsaj v naši okolici. Imeli smo tudi hudo bolnega partizana Vinka, za katerega so Pangerčevi napravili poseben bunker ter ga oskrbovali s hrano in zdravili. Obiskal ga je tudi zdravnik dr. Janko Benedik.

Prihod raztrgancev in belogardistov v Radovno je bil tudi zanimiv. Pravočasno so me naši obveščevalci obvestili, da bodo prihodnje jutro z Mežaklje v Radovno prišli raztrganci. Hitro sem o tem obvestil še vse hiše in ljudem naročil, naj se pazijo, da ja ne bi kdo nasedel hinavskim belogardistom in gestapovcem. Najprej so prišli k Pangercu. Gospodinja Johana je pred njimi zaklenila vrata. Ko so zunaj pričeli klicati in razbijati po vratih, je odgovorila, da partizanov ne pusti v hišo, da je ne bi okradli. Ko so ji zagrozili, da bodo vlomili, jim je končno odprla. S takim nastopom jih je preslepila. Šli so tudi k sosеду Klemenaku in začeli brskati po hiši. Našli so svežo govejo kožo. Gospodarja so prijeli, zakaj je zaklal govedo. Odgovoril jim je, da ga je zaklal zanje — za partizane. Potem so zahtevali nekaj mesa, »hauslisto« in nekaj tobaka. Ko so raztrganci odšli, se je Klemenak takoj oglasil pri sosеду Pangercu in rekel:

France Perovšek-Lado leta 1944, član oblastnega komiteja za Gorenjsko. Večkrat je obiskal tudi Radovno in politične delavce jeseniškega okrožja ter pomagal pri delu.

»Pravili ste, da bodo prišli raztrganci, pa so bili pravi partizani.« Možaku tedaj vse to še ni bilo jasno. Stal je bolj ob strani. Pojasnili so mu, kdo so bili in zakaj so vzeli meso in vse drugo. Vprašali so ga, če je med njimi opazil nekoga z umetno brado. Mož je bil potem ves v skrbeh. Pritekel je k meni s prošnjo, naj ga nekako rešim iz pasti. Ker sem imel telefon, sem takoj sporočil žandarmeriji v Gorje, da Klemenak prijavlja obisk partizanov in da so mu odnesli nekaj stvari.

Tam pa so že vedeli, kako je bilo, in odgovorili so mi, da je sam od sebe dal meso in kruh v prepričanju, da ga daje partizanom. Trdil sem, da od tega človeka nihče ne bi ničesar dobil, če se ne bi bal partizanov. V resnici tudi partizanom ni dal ničesar brezplačno. Tako se je tudi zanj vse steklo brez posledic, četudi je klal na črno, kar je bilo strogo prepovedano.

Aktivisti in terenci jeseniškega okrožja v Radovni. Prvi na levi čepi Martin Potočnik, tretji na desni Krišpin Ogris. Od leve proti desni stojijo: Julka Ogris, Dušica Kolarič, Cesar Metod, kurir iz Bohinja, Anton Pretnar, kurir iz Zasipa ter Ivan Gašperin-Mitja, sekretar okrožnega komiteja.

Se pred požigom in pokolom v Srednji Radovni so Nemci minirali nekaj hiš. Na sliki Pangrčeva hiša, ki so jo policisti porušili 12. septembra 1944.

Se en zanimiv primer. V Zgornjih Gorjah smo nekoč pred Kunsteljnom kar podnevi nakladali na voz kakih 200 kg papirja, ki je bil namenjen za našo tehniko. Nenadoma pa so mimo prišli žandarji. Osupnil sem. Kaj bo zdaj? Toda žandarji se prav nič niso zanimali za nas.

Srednja Radovna je bila za partizane nekakšno osvobodeno ozemlje in pomembno križišče. V tej dolini najbrž nikoli več ne bo tako živahno, kakor je bilo takrat. Nemcev nismo videli že dolgo. Zasede so prihajale le do Krnice. Ob cesti je bilo zloženih več metrov drv, last gozdne uprave. Septembra 1944 so se Nemci spomnili na ta drva in se pripeljali ponje s štirimi pari konj. Ko so odhajali z naloženimi vozmi, jih je na Frčkovem prestregel naš mitraljezec. Ubil je dva konja, dva vojaka iz brandenburških vrst pa se nista vrnila v svojo enoto. Zaradi tega napada je pozneje prišel oddelek vojakov. Minirali so Pangerčevo hišo, dve drugi pa so hoteli požgati. Vse ljudi, kolikor so jih sploh še dobili, so odgnali na Frčkovo, kjer sta ležala ubita konja. Oficir jim je govoril ter grozil: »Če v osmih dneh vojakov ne vrnete v njuno enoto, bomo pobili vse prebivalce.«

Znana nam je bila okupatorjeva okrutnost, vendar te grožnje le nismo jemali resno. Dne 19. septembra me je še obiskal org. sekretar oblastnega komiteja Jaka Štucin-Cvetko in mi sporočil, da bo zvečer važna seja OK. Ker sem težko hodil, je sejo sklical kar v mojem stanovanju. Zvečer pa smo si le premislili in raje odšli v bunker, kjer smo

Skupina aktivistov in kurirjev v Radovni. Ležita Franc Kunšič in Vinko Humer, stojijo pa od leve proti desni Krišpin Ogris, Marija Kunšič-Pangrčeva, Jože Rekar, ki je ob požigu zgubil mamo, tri brate, sestre in staro mamo, ter Julka Ogris.

Po okupatorjevem zločinu v Radovni se je okrožni komite Jesenice s tehniko vred preselil v Lemovce na Pokljuko.

se čutili varnejše. Seja je trajala do druge ure ponoči. Navsezgodaj pa smo že zaslišali brnenje avtomobilov. Hitro smo vstali in vse listine spravili na varno. Vasica je bila že obkoljena. Kmalu smo zaslišali prve strele in ženske krike. Streljanje je bilo vedno hujše, vmes pa je bilo slišati pretresljive krike ljudi. Nemci so na slepo streljali tudi po gozdu in na pastirsko kočo v Spodnjem Kozjaku. Po dolini se je pričel valiti gost dim. Samo v skednjih dveh kmetij je bilo nad 160 voz krme, sena, otave in slame. Gost in smrdljiv dim se je po dolini valil celo do 9 km oddaljenih Gorij.

Zvečer smo ugotovili, da so zločinski policisti požgali vseh dvanajst hiš z gospodarskimi poslopji. Ubili so 24 ljudi, od dojenčkov do starcev, in jih zmetali v goreče hiše. Naslednji dan smo si ogledali ostanke tega okupatorjevega zločina. Naš kurir — domačin — Jože Rekar je žalosten ogledoval požgano rojstno hišo in sežgana trupla svoje stare matere, matere in petih bratcev in sestra, starih od sedmih mesecev do 16 let.

Tedaj se je okrožni komite preselil na Pokljuko, v Lemovce, kjer je dočakal tudi osvoboditev.

NAPAD — NAJBOLJŠA OBRAMBA

V Pokljuškem bataljonu pozimi 1942-43

Upor proti okupatorju se je v posameznih pokrajinah naše domovine razvijal neenakomerno, z različno intenzivnostjo in silovitostjo, pa tudi čas, v katerem se je v posameznih krajih začel hujši odpor, ni bil enak.

Gorjansko območje vsekakor sodi med tista področja Slovenije, ki niso oklevala z odločnim uporom proti okupatorju in ki so se kmalu po okupaciji, ne glede na žrtve, lotila vojaških akcij, predvsem pa razvijanja organizacij narodnoosvobodilnega gibanja na terenu.

Čestokrat slišimo dokaj čudno razlago tega zgodovinskega dejstva, namreč, da je ugodna zemljepisna lega Gorij in vasi v neposredni okolici glavni razlog, ki je v teh krajih omogočil hitrejši in uspešnejši razvoj Osvobodilne fronte; z drugimi besedami rečeno, nekateri si razlagajo to tako, da se je upor v Gorjah razvil tako zgodaj zato, ker stoje Gorje v območju gozdov in v hribovitem kraju, kar je borcev omogočalo manevriranje in pravočasen umik pred močnejšim sovražnikom. Take razlage ne drže in v napačni luči prikazujejo zgodovinska dejstva; pozabljajo namreč na odločilen faktor v organiziranju narodnoosvobodilnega boja — na zavest ljudi. Z ugodnejšo zemljepisno lego so sicer dane nekatere prednosti pri vojaških akcijah in gibanju partizanskih enot, toda do vojaških akcij ni prišlo spontano in partizanske enote niso nastajale same od sebe, marveč kot nujna in logična posledica delovanja zavestnih sil. Na te pa zgolj zemljepisna lega ni in ne more vplivati. To je bila posledica zavednosti tistega dela prebivalstva, ki se je disciplinirano in pod vodstvom Komunistične partije združilo v narodnoosvobodilnih bojih. Dejstvo, da se je prebivalstvo gorjanskega področja takoj po okupaciji uprlo okupatorju, je potemtakem rezultat večletnega, vztrajnega in uspešnega delovanja naprednih organizacij in posameznikov, ki so prebivalstvu znali prikazovati okupatorja v pravi luči in mu pojasniti reakcionarno, nečloveško bistvo fašizma. Zato je bil velik del prebivalstva v Gorjah in okolici leta 1941 idejno pripravljen na spopad z okupatorjem. Če izvzamemo posamezne nemške plačance in izdajalce, v gorjanskih vaseh ni bilo poštenega človeka, ki bi priznaval fašistični red, nemško državo pa za svojo državo.

Savo Sifrer-Kos in Ludvik Rekelj-Filip.

Če bi prispevek Gorij presojali samo po vojaških akcijah na gorjanskem območju in njihovi obsežnosti, bi storili napako. Podobna napaka bi bila, če bi narodnoosvobodilno gibanje v Gorjah obravnavali ločeno od narodnoosvobodilnega gibanja v drugih slovenskih in jugoslovanskih pokrajinah. Gorjanci so se uprli ne samo zaradi krivic, ki so jih sami pretrpeli, marveč so to storili kot sestavni del vsega slovenskega ljudstva. Zato je vojaške akcije gorjanskih partizanov, vključenih in organiziranih v slovensko narodnoosvobodilno vojsko, treba presoјati s širšega, vse-slovenskega in ne le ozkega krajevnega stališča.

Spričo posebnih razmer, ki so vladale v tem delu Gorenjske, višja vojaška vodstva niso dopuščala, da bi se v teh krajih ustanovljale večje partizanske enote. Zato na Pokljuki, Mežaklji in Karavankah ni bilo brigad, kaj šele večjih enot, ki bi se stalno mudile tam. Vojaške akcije so opravljali partizanski odredi, razdeljeni v bataljone, pa tudi bataljoni so svoje čete večkrat razdelili tako, da so delovale samostojno, seveda v skladu z nalogami, ki so jih dobile od bataljonskega štaba. Obstoj večjih enot, s težjim orožjem in nezadostno gibljivih kot so brigade in divizije, bi bil na tem območju problematičen, če že ne popolnoma nemogoč. Treba je bilo namreč upoštevati neposredno bližino močnih okupatorskih političnih centrov kot sta bila zlasti Bled in Jesenice, kjer so bile številne, dobro in moderno oborožene okupatorske posadke, ki so varovale predvsem industrijske objekte in prometne zveze, pomembne

za okupatorje. Spričo velikanske nemške premoči v številu in tehniki bi bil frontalen odpor na tem področju nesmiseln in bi lahko privedel le do nepotrebnih in velikih lastnih izgub, medtem ko sovražniku ne bi mogli povzročiti večje škode. Nasprotno pa so po številu majhne, toda hitro gibljive partizanske enote, sestavljene iz borcev, ki so se razumeli na svoj posel, prizadejale Nemcem več izgub in skrbi kakor bi bilo pričakovati glede na njihovo število. Te enote so se pojavljale in napadale zdaj tu, zdaj tam, navadno v kraju, kjer Nemci napada niso pričakovali, in se po napadu hitro umaknile drugam. Tako so Nemci pri zasledovanju teh enot dostikrat udarili v prazno. S tako taktiko so pri Nemcih ustvarjali občutek negotovosti in nemoči, saj nikoli niso mogli vnaprej vedeti, kje in kdaj jih bo dosegel naslednji partizanski napad.

Številne nemške ofenzive in hajke, organizirane z namenom, da bi uničili partizanske enote, niso dosegle cilja in kljub nekaterim žrtvam med partizani, partizanske enote niso nikoli imele posebno velikih izgub, razen če je Nemcem pomagalo izdajstvo. Brž ko pa so ofenzive prenehale, so partizani udarili ponovno in še močnejše. Ni naključje, da je takšen način boja ubijal moralo sovražnikovih vojakov. Lepo se to vidi iz pisma, ki so ga partizani našli pri ubitem nemškem policistu. Ta policist je v pismu, ki ga je pisal svojim domačim in ki ga ni utegnil oddati, tožil, da je stanje na Gorenjskem nevzdržno, da nikoli ne veš, kje in kdaj te bo zadela partizanska krogla, in izrazil željo, da bi raje odšel na fronto kot da bi služil »v zaledju« na Gorenjskem, kajti na fronti vsaj veš, da imaš sovražnika spredaj, pred seboj, medtem ko tu napadajo z vseh strani; in če se enota na fronti umakne s prve bojne črte, si na varnem, tu pa nikoli nisi varen.

S takšno taktiko bojevanja so partizanske enote na tem območju vezale znatno število sovražnikovih sil, ki bi bile sicer s pridom uporabljene na drugih bojiščih. Če pomislimo, da je število nemških oboroženih sil na Gorenjskem doseglo nekaj deset tisoč vojakov in policajev in če to število primerjamo z neprimerno manjšim številom partizanov, vidimo, da so partizani s svojo aktivnostjo znatno pripomogli k zmagi nad okupatorjem. In če pomislimo, da so bili Nemci do zob oboroženi z najmodernejšim orožjem, partizani pa so imeli orožja le toliko, kolikor so si ga priborili, — imeli pa so ga vedno več in boljšega, — postane premoč partizanov v hrabrosti, spretnosti v bojevanju in morali še očitnejša.

Opravljanje vojaških akcij pa ni bila edina naloga partizanov na tem območju. Vemo, da so Nemci v nasprotju z mednarodno konvencijo, ki prepoveduje anektiranje v vojni osvojenega ozemlja, dokler vojna še traja, že konec leta 1942 Gorenjsko priključili Nemčiji. Skladno s tem so že v januarju 1943 začeli klicati mlajše letnike slovenskih fantov v nemško vojsko. To je prineslo partizanom nove naloge — preprečiti in onemogočiti nemško mobilizacijo, in sicer tako, da bi fante, vpoklicane v nemško vojsko, mobilizirali sami. Zlasti vneto so to nalogo parti-

zani izpolnjevali v letih 1943 in 1944, pri čemer pa so naleteli na razne težave. Predvsem je bilo treba v lastnih vrstah zlomiti odpor proti mobilizaciji, ki je imel korenine v oportunizmu posameznikov.

»Čemu množična mobilizacija,« so govorili nekateri, »ko pa imamo še sami težave z orožjem in prehrano, ko je jasno, da se bodo te težave s prihodom novincev še povečale.« S takimi kratkovidnimi in nenačelnimi stališči je partizansko vodstvo hitro obračunalo in kmalu je postala mobilizacija ena glavnih nalog, ki smo ji posvetili kar največjo pozornost. Večinoma so bili fantje, ki bi morali iti v nemško vojsko, sami pripravljeni oditi v partizane. Ker pa so Nemci v takih primerih proti njihovim družinam uveljavljali sankcije, so želeli, da jih partizani pridejo iskat na njihove domove in odpeljejo »nasilno«. Tako smo tudi delali in domači so pred Nemci imeli izgovor. Seveda smo vso zadevo poenostavili tako, da so se fantje po dogovoru zbrali na določenem kraju, od koder so odšli v partizane, svojci pa so sporočili Nemcem, da so partizani fante »ugrabili«. Toda povsod ni šlo tako lahko. Nemci so spregledali to našo taktiko, kar so na razne načine hoteli preprečiti. Tako so fante klicali že nekaj dni prej, preden bi se morali javiti po pozivu, jih pridržali na policiji in jih nato s spremstvom poslali v vojsko. V krajih, kjer so pričakovali partizansko mobilizacijo, so postavljali zasede in tako je večkrat prišlo do ostrih spopadov med partizani, ki so prišli mobilizirati, in med nemškimi zasedami. Kljub vsem težavam pa lahko rečemo,

Štab Gorenjskega odreda maja 1943 nad Prtovčem. Od leve proti desni kurir Tone, politkomisar in narodni heroj Evgen Matejka-Pemc, namestnik politkomisarja Stane Bizjak-Kosta, namestnik komandanta Stane Kersnik-Jelovčan in komandant Franc Biček-Bruno.

da so partizani v gorjanskem območju to svojo nalogo sčasoma opravljali uspešno in velik del mobilizirancev rešili pred nemško uniformo. Hkrati s tem so se krepile tudi lastne vrste.

Kakšna je bila ureditev 2. bataljona in kdo mu je poveljeval v času mojega sodelovanja v njem? Kakšno je bilo notranje življenje? Kakšna je bila aktivnost?

Na Pokljuko, oziroma najprej v Radovno, kjer se je takrat mudila 2. četa tega bataljona, sem prišel izpod Stola z okrožnim sekretarjem Karlom Prežljem, ki me je imenoval za namestnika bataljonskega komisarja. To je bilo 10. decembra 1942, se pravi približno ob obletnici decembrske vstaje, ki je prejšnjo zimo pretresla ta kot. Dotlej še ni bilo komisarjevih namestnikov, ki naj bi se ukvarjali predvsem s partijskim delom; zato je bilo treba poti in način delovanja šele iskati.

Stab bataljona je bil sestavljen takole:

- komandant je bil Ernest Seidler-Iztok,
- komisar Karel Kozar-Romi z Jesenic, — poprej Ivan Celar-Ralec,
- njegov namestnik, kot rečeno, sem postal jaz, — potem in prej

Franc Dijak-Štefan,

- intendant pa je bil Franc Polda-Sergej.

Kot nekakšen politični inštruktor je bil v bataljonu tudi Ralec-Celar, obveščevalca pa sta bila Tine Slivnik-Lado in Ivan Gregorka-Nace. Bataljonska kurirja sta bila Lovro Kogoj-David in Ivan Volf-Družinski.

Intendantura je bila takrat zelo pomembna, zato so bili intendantii vedno imenovani z istim ukazom kakor komandant in komisar. Ker je bilo moje delo predvsem utrjevati in organizirati partijsko življenje, me je zanimalo predvsem to. Članov KP je bilo že precej in tudi nekaj predvojnih je bilo med njimi. Zato teoretična plat, se pravi študij, za tiste razmere in čase ni bil slab. Teže je bilo revolucionarno teorijo usklajati s prakso, jo oživiti, se pravi opravljati vojaške akcije. Za to pa so bili boljši mladi, a teoretično še nepodkovani, predvsem vaški fantje in pa nekaj tistih mladih tovarišev, ki so že poleti prišli iz Ljubljanske pokrajine.

V poveljstvih čet so bili takrat:

— v prvi četi: komandir Gabrijel Ferjan-Škorec, komisar Janez Žvan-Dravski;

— v drugi četi: komandir Jože Burja-Sodja, komisar pa Adolf Repe-Tilen, nato pa Ivan Celar-Ralec iz Stražišča oziroma Kranja.

Vsaka četa je imela tudi po dve strojnici — zbrojevki, ki sta nam vlivali občutek večje moči, kot smo je zmogli v resnici. V četah tedaj še ni bilo namestnikov komisarjev, ki naj bi bili hkrati sekretarji partijskih celic tako, kot je bil namestnik bataljonskega komisarja hkrati sekretar bataljonskega partijskega biroja. Takrat je veljalo načelo, da sekretarji ne smejo biti tudi vojaški voditelji.

In tako sta bila sekretarja celic:

— v prvi četi Stanko Kocjančič-Marjan, v drugi pa Vinko Repe-Triglavski, oba prvoborca. Dejansko sta bila to komisarjeva namestnika za partijsko delo. Kakšen je bil izbor, je videti že po tem, da so bili to predvsem stari, prekaljeni borci.

Sam sem se ukvarjal predvsem s partijskim delom: skrbeli smo za sprejem novih članov in tako tudi kandidate pritegovali k študijskim sestankom, ki so bili, kakor vsi drugi, pod kako bukvijo, pač v gozdu. Vsega pa nismo predelovali kar na pamet in se učili od tistih, ki so marksizem proučevali že med vojno, temveč se spominjam, da smo poleg nekaterih drugih brošur imeli star »Kapital«, izvlečke iz Zgodovine VKP/b, Ziherlovo študijo o propadu stare Jugoslavije in še nekatere. Osnova je bila tu, kmalu pa smo v večjem obsegu dobivali tudi izdelke naših tehnik. Spričo negotovosti smo veliko hodili iz enega taborišča v drugo, izpeljali smo več prehranjevalnih akcij, predvsem pa v tistem času pripravljali in opravljali mobilizacijo, ki naj bi bila protiukrep na nemško rekrutiranje. Vendar se je zlasti spočetka okoli tega dosti zatikalo, ker so bila v zvezi s tem, kot že rečeno, razna gledišča. Postopoma smo zgladili tudi to.

Zame je bila na Pokljuki prva in iz tistega časa največja akcija, v kateri sem tudi sodeloval, 24. decembra 1942.

Tisti dan so v Radovno krenili policisti z domačimi raztrganci. Med temi fanti je bilo nekaj takih, ki so jih Nemci na silo vtaknili v policijske suknje. V tem času sta na terenu že nekaj časa politično delovala Božo-A. Ambrožič in Gorjanc-Ivan Hribar. Tako je bilo vsaj delno organizirano tudi že obveščevalno delo. V enoto je prišel tudi Gorjanc, mi pa smo iz vrst raztrgancev, ki niso bili vdani Nemcem, dobili pismeno sporočilo, da gredo Nemci v Radovno in z njimi tudi raztrganci ter da se bodo najbrž vračali čez Pokljuko. Hitro se je zbrala skupina dvanajstih ali štirinajstih in potem smo skoraj ves dan ogledovali okolico ter se premikali skozi različne položaje. Nazadnje, že neučakani, smo pod Pokljuko v Jeli, pod Iztokovim in Gorjančevim vodstvom postavili zasedo tako, da bi ustrezala le, če bi Nemci z raztrganci prišli po naši želji. Nadzorovali smo le manjše področje in čakali. S seboj smo imeli tudi dva mitraljeza. Enega je nosil nekdo iz Ribnega, drugega pa Miro Lužnik. Iztok, ki je bil sicer dober vojak, si je zasedo zamislil po svoje. Čakali smo in čakali ter zmrzovali. Vse je kazalo, da iz naših načrtov, kako jih bomo potolkli na kupu in dobili potem veliko orožja, ne bo nič, ko se je tik pred mrakom pokazala njihova kolona. Toda hodili so drugače kakor smo predvidevali. Med seboj so imeli precejšnje razmike, orožje pripravljeno malo manj kot na strel in bilo jih je veliko. Preveč za dvanajstčlansko zasedo. Vendar smo mi računali na presenečenje in se zanašali tudi na dve zbrojevki, ki sta bili v zanesljivih rokah.

Ob primernem času smo užgali po njih in najprej bi morala zaregljati strojnica. Kar se je v takih primerih rado zgodilo, se je tudi to pot: zbrojevka je odpovedala, sabotirala, kakor smo rekli. Poleg tega Nemci in raztrganci tudi niso dosegli zaželenega cilja. Mitraljezec je hitel popravljati zbrojevko in končno se mu je to tudi posrečilo, medtem pa je streljal Miro s svojo in sovražnikova kolona je že plegla, se raztegnila in začela streljati.

Za obstreljevanje pa ta kraj ni bil nam v korist. Pokazalo se je, da je nasprotnikov tudi za obkoljevanje zadosti. Tega so se lotili takoj, na srečo pa se je že začelo mračiti. Vedeli smo, da smo jih na nasprotni

strani nekaj počili in ker se je bilo iz tega kočljivega položaja treba izvleči, je prišlo povelje za umik. Tovariš Tomo pa tega zaradi naglušnosti ni slišal. Ko smo ga pogrešili, je bilo že prepozno: zadet je obležal na položaju. Tako smo mi izgubili njega, Nemci in raztrganci pa zanesljivo dva: gostilničarja Bradača z Bleda, ki je bil zagrizen hitlerjanec, in Lovra Poklukarja s Poljšice, ki se je poleti vdal Nemcem kak dan preden sta padla komandant odreda Polde Stražišar in komandir Ivan Bernard, France Potočnik pa je bil ranjen in ujet, medtem ko jim je Iztok, čeprav ranjen, ušel. Če in koliko izgub so imeli policisti, nismo mogli zvedeti, najbrž pa je bil zadet tudi kdo izmed njih. Ljudje so nam za praznike pripravili nekaj potic, ki jih zaradi teh dogodkov tisti dan nismo mogli vzeti; dobili smo jih malo pozneje.

Tako smo skušali razbijati različna pasivna gledanja in mnenja, izražena v tem, da je bolje ne hoditi v akcije, kajti na to slede hude hajke, pri tem pa da je bistveno odnesti žive glave, in podobno. Že od nekda pa je znano, da je napad najboljša obramba.

Zato so bile proti temu najboljše zdravilo akcije, kar pa smo skušali popravljati tudi z različnimi sestanki in prek partijskega delovanja. Naš cilj je bil, da tudi tu na razne načine naše gibanje, zlasti vojsko, širimo in krepimo.

Sredi marca 1943 sem bil poklican na Jelovico. Takrat so me pritegnili k mladinskemu delu na terenu.

SREDI SNEGA IN IZDAJE

Med skupinami partizanov iz leta 1942 sem imel dva brata. Poljšica pa stoji ob gozdovih, v vznožju Pokljuke, zato sem se z njima lahko večkrat sestajal. Včasih sta potrebovala perilo, hrano in tudi moralne opore. To jima je tedaj v precejšnji meri še lahko dajal dom: oče, mati in jaz.

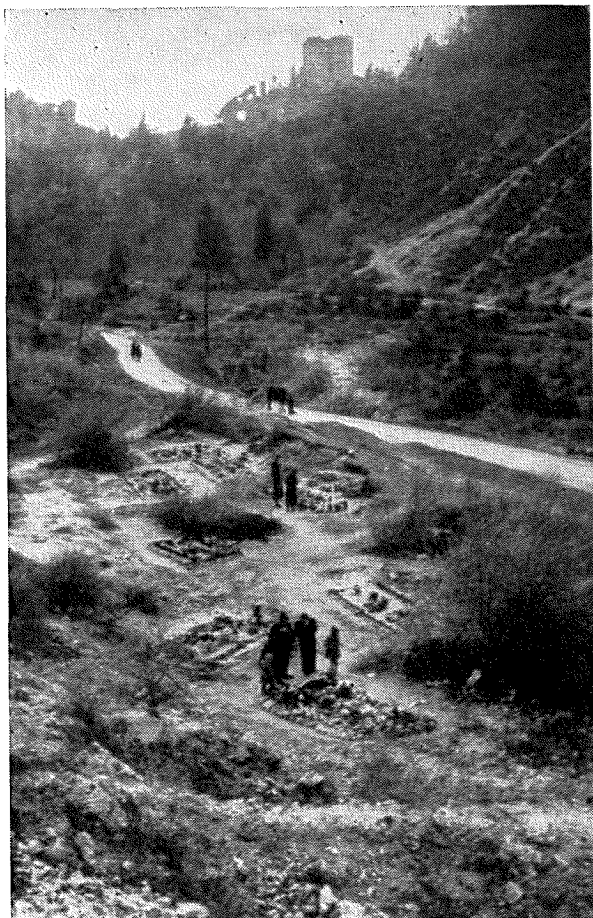
Takrat je življenje doma potekalo v precejšnji negotovosti. Kdo je vedel, kaj bo prinesel prihodnji dan? Večer za večerom je z mrakom vred prihajal tudi strah, ki ni dopuščal mirnega spanja. Strahoma smo čakali, kdaj nas bodo odpeljali Nemci, posebno še, ker smo vedeli, da sorodnikom partizanov ne prizanašajo.

Kajkrat sem stal ob rodni hiši na vrtu in pogled mi je hitel v dolino, proti Begunjam, kjer so bili zaporji polni naših ljudi. Stisnilo me je pri srcu, ko sem mislil nanje, zroč v dolino.

Iz dneva v dan mi je rojila po glavi ista misel: ali naj grem tudi jaz v gozdove, ali naj sledim bratoma in zapustim slabotne starše, da jih bodo pobili v lastni hiši, ali zažgali z domačijo vred, kot so to Nemci storili z drugimi, ali pa naj ostanem doma, sodelujem s partizani ter čakam, da nas odpeljejo gestapovci?

S takratnim komandantom Pokljuškega bataljona — Iztokom sva se nazadnje dogovorila, da me bodo partizani »nasilno«¹ odpeljali s seboj, toda le v primeru, če bi mi pretila nevarnost vpoklica v nemško vojsko.

Nekega hladnega pomladnega dne pa se je iznenada usul plaz. Bilo je 8. aprila 1943. Zgodaj zjutraj, že ob treh, je na naša stara, a še trdna hišna vrata močno potrkalo. V hiši smo spali zdaj že pokojni oče, mati in jaz. Oče ni hotel takoj odpreti. Šele ko so hoteli vdreti nasilno, je odrinil zapah starih kmečkih vrat. Jaz sem ležal v zgornji »hiši«² in čul vse. Bili so Nemci. Zastajal mi je dih. Ne vedoč, kaj bi, sem si kakor otrok potegnil odejo čez glavo. Toda to mi ni pomagalo. Kmalu so bili neljubi gostje ob meni in me surovo vrgli iz postelje. Na hitro sem se moral obleči in jim slediti v »spodnjo«³ hišo, kjer sta že trepetala oče in mati, prepričana, da me bodo odpeljali. Hiša je bila obkoljena, to sem vedel. Nekaj Nemcev je pretaknilo vse prostore misleč, da bodo brata našli doma. Dobili niso nikogar in vsa njihova jeza se je zlila name. Vprašali so me: »Kje imaš brata?«⁴ »Poiščite ju,«⁵ sem jim že prisebnejši

Grobovi talcev v Dragi
pri Begunjah, kjer so jih
tudi streljali.

odvrnil osorno. A že mi je eden primazal krepko zaušnico, da sem zgubil ravnotežje. Nato so me vklenili, mi dovolili, da sem vzel s seboj žlico in brisačo, ter me odgnali.

Oče in mati sta ostala doma, toda ne za dolgo. Že drugi dan so oba odpeljali v Vižmarje, po enem tednu pa naprej v Nemčijo, v izseljensko taborišče Starnberg blizu Münchna, kjer sta ostala do konca vojne.

Takrat o tem, da sta oče in mati izseljena, nisem ničesar vedel, ker so me Nemci odpeljali v begunjske zapore.

Prvi teden sem preživel v sobi št. 14, ki je bila že polna pripornikov. Spali smo kar na golih tleh. Vsak je imel le po eno odejo. Ležali smo na bokih, kajti za ležanje vznak ni bilo prostora. Tako se še obrniti ni bilo mogoče. Nekaj jih je spalo kar na mizi, ki je bila v sobi edino pohištvo. Na stranišče nismo smeli. Dali so nam le veliko posodo, star bencinski sod. V sobi je zato neznansko smrdelo.

Kajenje je bilo poglavje zase, kajti kaditi je bilo prepovedano in za strastne kadilce je bila to še dodatna kazen. Ko so bili še dovoljeni

majhni paketi, so v njih nekateri dobivali orehe. Bili so zvrtni, skrbno zamaskirani, namesto jedrc pa je bil v njih stlačen tobak. Cigarete so pošiljali ljudje še na različne načine. To je bila za kadike največja poslastica. Kadili so kolektivno. Dim so puhali v peč, da ga stražarji ne bi zavohali.

Kljub strogi cenzuri so do jetnikov prihajala razna obvestila, in sicer največkrat zapečena v hlebček kruha, včasih pa celo po kakem stražarju.

Večkrat so stražarji vodili jetnike na zasliševanje, ki je bilo v več sobah hkrati. Mračno tišino hodnikov je pogosto pretrgalo vpitje mučenih zapornikov.

Teden dni so me pustili pri miru. Izenada pa me je poklical stražar in me odgnal na zasliševanje. Ne vem, ali sem bil trmast ali kaj, vem le to, da sem vzdržal. Govoril sem malo. Vedel sem, da je molk zlato.

Vprašanja so kar deževala: Kdo je v naši vasi član organizacije OF. Kdo je član SKOJ, kakšne zveze imamo s partizani, kdo pomaga »banditom« itd. Varčeval sem z besedami. Na vsa vprašanja sem odgovarjal: »Ne vem ničesar.«

Najprej so začeli zlepa. Ponudili so mi cigareto. »Hvala, ne kadim«, sem dejal. »Povej vse. Očeta in mater bomo spustili domov, če boš govoril,« so obljubljali in pretili obenem. Nisem verjel, da bi očeta in mater že izselili. Obljube so počasi prešle v grožnje, nato pa že v brce in klofute. Še malo prej so mi ponujali cigareto, kmalu zatem so mi grozili s pištolo na prsih. Potem sta pristopila dva mlada gestapovca, Slovenca, z mrtvaško glavo na kapi. Slekla sta me do golega in me položila na podolgovat stol. Eden mi je sedel za pete, drugi za vrat, tretji pa se je približal z drobno verigo v roki in potem je padalo po golem telesu, da se mi je meglilo pred očmi. A ostal sem trden in niti beseda ni prišla iz mojih ust. Pretepli so me do nezvesti. K sebi sem prišel šele v kleti. V celici sem bil sam, ves zatekel in podplut. Čez dva dni spet enaka vprašanja in enaki odgovori. Na vprašanje, zakaj sem ves zatekel in modrikast, sem odgovoril, da so to sledovi njihovih udarcev. Tedaj me je gestapovec s pestjo udaril po ustih tako, da mi je zbil dva zoba. Spet je tekla kri. Sledilo je zasliševanje. A odgovorov nič, ostal sem nem, v silni jezi so me obesili. Ne za vrat, pač pa so imeli navado obešati za roke, zvezane na hrbtu, pod strop, kjer so bili vzdani kavljji. Tiste zloglasne sobe v begunjskih zaporih so precej visoke. In tako sem visel tam gori, od spodaj pa so me bičali po golih podplatih.

Naj še omenim, da so starejšim moškim, ki so imeli brke, pulili dlako za dlako, ženskam pa so za nohte potiskali igle ter si izmišljali še druga podobna mučenja.

Onesvestil sem se in se spet zbudil šele v celici. Hrane mi niso dali tri dni čisto nič, le menažka postane vode je stala na železni, stari, mrzli peči.

Po treh dneh samote in stradanja je spet prišel pome stražar ter me tretjič odgnal na zaslišanje. To pot ni več padalo in tudi izsiljevanja ni bilo več. Uporabili so nov način: privedli so predme živo pričo, ki

jim je že prej pod pritiskom priznala vse. Osupnil sem in skoraj čutil, kako smrt že sega po meni. Na posmehovanje gestapovcev sem molčal ko grob. Pred menoj se je znašel zapisnik. Protokol, ki je bil kratek, a jedrnat, so mi kratko in malo potisnili v podpis, toda podpisal ga nisem. Odgnali so me nazaj v samico, me čez teden dni spet poklicali in mi spet dali zapisnik v podpis. A tudi to pot sem podpis odklonil, saj sem tako vedel, da so mi ure štete. Če bi podpisal, bi bilo po meni toliko prej. Potem sem ostal v celici ves mesec, ne da bi me še nadlegovali. Imel sem le dve odeji, pograda v celici ni bilo. Sameval sem in skoraj vsako noč poslušal rožljanje verig, ki so objemale talce, obsojene na smrt pri kolu.

Vsako jutro mi je skozi majhno zamreženo okno pod stropom uhajal pogled na hrib, na katerem stoji cerkvice Sv. Petra, v ozadju pa se vidi gozd in gorska veriga Karavank. Tam gori so živeli, sicer večkrat preganjani, toda vendarle svobodni partizani, nas pa so tako blizu njih stražile močne nemške straže; čemeli in životarili smo za sivimi zidovi begunjskih zaporov. O, zakaj nisem šel za bratoma v gozd!

Bila je temna, pomladna noč. Iz polsna me je zdramil stražar. Vstal sem in mu sledil. Odgnal me je v sosednjo celico, kjer sta na golih tleh ležala dva ranjena partizana, ki so ju tisti večer ujeli na Poljanah nad Jesenicami. To sem zvedel šele pozneje od enega izmed ujetih partizanov, ko sva se spet srečala v kazenskem taborišču.

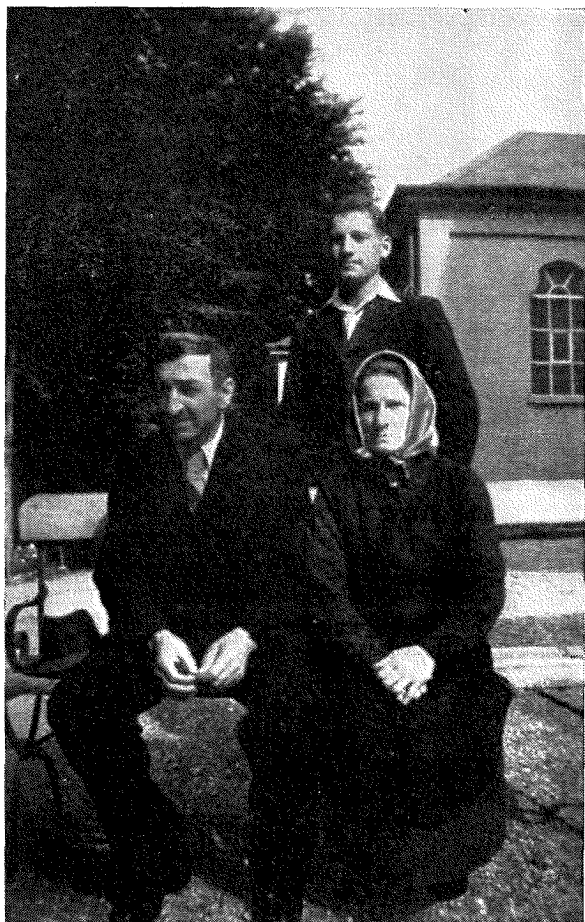
Stražar mi je naročil, naj pometem celico in obrišem okrvavljena mesta. Enega izmed ujetih partizanov sem spoznal. Bil je Franc Primožič iz Zasipa pri Bledu, njegovega sotrpina pa nisem poznal. Znanca bi rad vprašal, kje so ga ujeli, pa v stražarjevi navzočnosti ni bilo moč spregovoriti niti besede. Kaj se je zgodilo z njima kasneje, ne vem. Vem le to, da je Franc Primožič ostal pri življenju, usoda drugega pa mi ni znana.

Kljub vsemu prestanemu nisem omahoval in nisem mogel verjeti, da bom moral umreti tako mlad.

Minilo je mesec dni. Vsak dan sem na zidu celice z nohtom izpraskal črtico, ki je pomenila dan, prebit v obzidani samoti. Trideset jih je bilo. Bil sem bled in ves poraščen. Gestapovci namreč niso dovolili, da bi imel pri sebi vsaj glavnik, da bi si mogel počesati razkuštrane lase. Po tridesetih dneh bivanja v celici so me odgnali nazaj med ljudi, sojetnike v sobo št. 14. Izmed starih znancev ni bilo tam skoraj nobene več.

Ta sprememba me je razveselila. Toda veselje je bilo zelo kratko. Že zvečer istega dne me je pozval gestapovec — kočevski Nemec je bil — in moral sem iti z njim v pisarno, kjer je že čakalo devet sotrpinov. Le enega izmed njih sem poznal. Bil je domačin Simon Zima, Markov Šimen iz Zgornjih Gorij.

Takoj mi je bilo jasno, kaj bo z nami. Po kratkih informacijah, ki smo jih dobili v pisarni, sem prosil za oddano brisačo. »Čemu ti bo, Saj greš tako rakom žvižgat in kosom pet,« je bil odgovor prevzetnega Kočevarja. Odgnali so nas in nas v vsako celico razdelili po pet in pet. Slutili smo, da nas drugi dan čaka smrt ob kolu.

Ambrožičevi — oče, mati
in Jože v izseljenskem
taborišču v Nemčiji.

Občutka človeka, ki ve, da bo drugi dan usmrčen, ne znam opisati. Nisem mogel razumeti, da bom umrl. Upal sem in upal, da bo od nekod vendarle prišla rešitev.

Upanje me ni varalo. Še preden so nas odpeljali na morišče, so se odprla vrata celice. Vstopil je namestnik vodje taborišča z brzojavko v roki. Na tej brzojavki je bilo zapisano moje ime. To ime je prebral enkrat, dvakrat, trikrat. Premeril me je od nog do glave. »Ali si, ali nisi,?« »Da, to sem jaz,« sem rekel začudeno. »Vzemi klobuk in pojdi z menoj!« mi je velel.

Sledil sem mu po temnih hodnikih, ki so držali nazaj v sobo št. 14. Sojetniki so mi gledali v mrtvaško blede obraz in pri tem čutili, kot da prihaja k njim nekdo s pokopališča.

Šele tedaj sem se bolje zavedel, kje sem bil in kaj me je čakalo. Ali je morda res konec muk in trpinčenja?

Bilo je vendarle res, da sem se vrnil med sojetnike iz temačne samote, od koder je bila rešitev le redka.

In bilo mi je kakor da čujem vseh devet strelav, namenjenih sotalcem, ki so grozljivo odjeknili v bohinjski kotlini, na Bitnjah. Deseti je bil namenjen meni, pa ga niso izstrelili. Iz teh misli me je zdramil šum motorja, ki je ustreljene žrtve maščevanja za kaznovano nemško učiteljico na Bitnjah pripeljal nazaj na begunjski vrt.

Skupaj so bili ustreljeni in na begunjskem vrtu so jih zmetali v skupni grob, kot že mnoge. Za čudežno rešitev sem se moral zahvaliti teti Tereziji, očetovi sestri, ki se ji je z nepopisno vztrajnostjo in požrtvovalnostjo po neki koroški uslužbenki na gestapu posrečilo zame izprositi pomilostitev. In tako so me kot mladoletnika po štirih mesecih begunjskih zaporov odpeljali v kazensko taborišče v Reichenau pri Innsbrucku na Tirolskem.

Trimesečno življenje v sobi št. 14 je potem minevalo v neprestanem strahu. Jetniki so odhajali in prihajali. Veliko sem mislil na tovariše, ki so ležali pokopani spodaj na vrtu. Zamrežena okna in zamegljena stekla nam niso dopuščala pogledov na bližnje hribe, kjer so bili boj naši bratje, partizani.

Prisrčno tovarištvo sem v tistem času navezal z dve leti starejšim fantom, doma iz jeseniških rovov. Imel je brata v partizanih pod Golico. Postala sva si kakor brata.

Tovariš je bil vedno otožen. Kljub temu, da sem ga vsak dan bodril in tolažil, mu je bila vedno pred očmi smrt. Nikoli se ni mogel umiriti.

Nekega dne je dobil obisk. Prišlo je njegovo dekle.

Za obiske je bilo potrebno posebno dovoljenje vodstva gestapa z Bleda, kar pa je bilo sila redko in zato že kar sumljivo. V sobo se je vrnil z nekaj dobrotami in šopkom planinskega cvetja. Murke in planike, bratov pozdrav izpod Golice! Prinesel je tudi novico, da ga bodo kmalu odpeljali v zloglasno taborišče Dachau. Za leto dni, tako da so povedali na upravi gestapa na Bledu.

Vselil se je, da bo rešen vsaj begunjskih zaporov, kjer so bila naša življenja neprenehoma v nevarnosti. Toda še isti večer je bilo njegovo ime prebrano med mnogimi, ki so jih odpeljali iz naše sobe. Zajokal je, mi v pozdrav stisnil roko ter mi podaril šopek cvetja izpod Golice.

Izgubil sem dobrega prijatelja in spet mi je pelin oparil srce. Prijatelja so mi odpeljali na morišče, kjer so mu že drugi dan nekje pod Brezjem vzeli življenje, v skupini dvajsetih talcev. Tudi te so pokopali na vrtu begunjske graščine.

Ves preostali čas bivanja v begunjskih zaporih sem negoval njegov šopek, kot bi bil živ človek.

Preden so nas v večji skupini odpeljali iz Begunj, so me, kot vse, ki so odhajali iz taborišča, slikali. Nihče ni smel poravnati las, tako da smo bili razkuštrani in na pogled res pravi razbojniki. Te slike so potem večkrat priobčevali po raznih časopisih, češ »taki so banditi.«

Po preživetih vojnih grozotah smo se sešli doma. Toda brez starejšega brata Janeza-Izidorja, ki je padel skoraj na pragu svobode, 14. februarja 1945.

V UDARNEM VODU IN ČETI

V boju proti okupatorju, ki se je zavlekel že v tretje leto in ki je prinesel že mnogo izkušenj, je na pobudo glavnega štaba NOV in POS tudi štab Gorenjskega odreda začel ustanavljati udarne vode. To naj bi bile številčno majhne, a dobro oborožene in naglo delujoče enote. Tako je bil tudi na Pokljuki konec aprila 1943 ustanovljen tak vod, ki je bil neposredno pod okriljem odrednega štaba in z nalogo, da »nenehno tolče okupatorja in domače izdajalce, uničuje njihovo živo silo in važnejše objekte, ki so bili v tem času pomembni za delovanje in obstoj sovražnika!«

Ustanovitev

Naš vod je bil sestavljen predvsem iz 2. čete 2. bataljona Gorenjskega odreda — Pokljuškega. Vanj so prišli predvsem mladi, zdravi, drzni in vojaško sposobni fantje, vsi prostovoljno. Druga četa je bila tedaj za Repečnekovim rovtom, priglasilo pa se nas je sprva le devet; iz Gorij smo bili v začetku le Jože Kobal-Boštjan, Janez Lah-Tomaž in jaz; v maju se nam je pridružil še Ivan Slivnik-Miha, v juniju pa brat Anton-Fortunski. Največ je bilo blejskih fantov: najstarejši in vojak iz vojske stare Jugoslavije je bil 28-letni Janko Rus-Djuro. Najprej je bil imenovan za komandirja Jože Robič-Egon, pozneje pa je bil to Djuro, strelec pri švarclozu. Vodni delegat je bil drzni Ludvik Bem-Slavc, borci pa so bili Valentin Justin-Tone, Zdravko Kotnik-Joža, Jože Ulčar-Mirko, pozneje pa so se nam pridružili še Darko Perc, Janko Jamar-Kazimir, Jurij Ravnik-Saša, Anton Kunčič, Janko Polajnar-Kocelj, Polde Pernuš-Igor, Zvonko Janežič, Mirko Stare-Edo in še nekateri. Jaz sem nosil zbrojevko, ki so mi jo zaupali že v četi.

Konec junija nas je bilo v tem vodu sedemnajst. Dodelili so nam tudi težki švarcloze, ki ga je štab Gorenjskega odreda odstopil našemu vodu. Tovariši iz čete so ga marca meseca prinesli iz Selške doline. S težkim in nerodnim orožjem si sicer nismo dosti pomagali, ker je bilo na vodno hlajenje in za tako maloštevilno enoto huda obremenitev, v izjemnih primerih pa je le izpolnil naša pričakovanja.

Udarni vod spomladi 1943 v Gabrju na Pokljuki. Prvi z leve Ivan Zemva-Majski, potem pa slede Jurij Ravnik-Saša, Jože Ulčar-Mirko, Polde Pernuš-Igor, Zvonko Janežič, Ludvik Bem-Slavc, Valentin Justin-Tone, Janko Rus-Djuro in Janko Jamar-Kazimir.

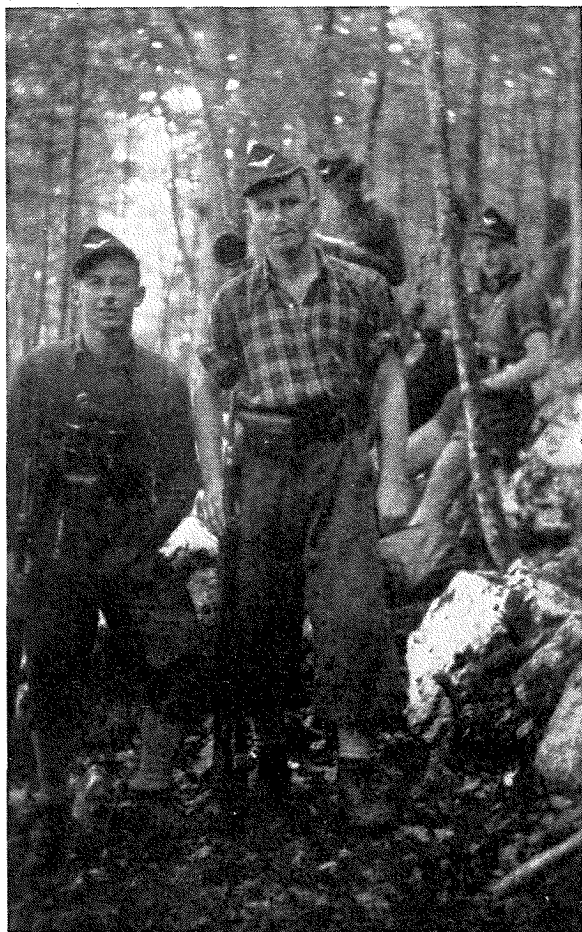
Naš vod je bil pod neposrednim poveljstvom odrednega štaba, zato smo po kurirskih zvezah pošiljali tja redna tedenska poročila. Tako smo izpolnjevali naloge, ki so nam jih dajali neposredno iz štaba odreda, hkrati pa smo se akcij lotevali tudi na lastno pobudo. To je bilo zaradi oddaljenosti in samostojnosti tudi zelo važno. Bili smo tudi tesno povezani s 1. in 2. četo Pokljuškega bataljona, ki mu je poveljeval Iztok, potem pa Mičo. Za povezavo smo skrbeli tako, da smo četi večkrat obiskovali in se mudili zdaj pri eni, zdaj pri drugi. Tako smo v tistih dneh snovali skupne načrte za enotne vojaške ali prehranjevalne akcije.

Če je bilo potrebno, je včasih prva, včasih pa druga četa sodelovala z nami, po potrebi pa tudi večje sile, ko sta nam priskočili na pomoč obe hkrati. Sodelovanje smo utrjevali neprestano, kar seveda ni šlo brez težav.

Naš vod je bil tudi nalogam primerno oborožen. Vsi smo že ob prihodu v partizane prinesli s seboj puške, poleg tega pa je vsak imel še pištolo ter po dve do tri ročne bombe. Sčasoma smo dobili tudi 4—5 daljnogledov, in sicer v bojih in pri gestapovskih družinah na Bledu. Prvo samostojno taborišče smo si izbrali na Poglajenovem rovtu.

Nekaj akcij

Obsežnejša akcija, ki je okupatorju prizadela precej materialne in gospodarske škode, je bila požig žage v Spodnjih Gorjah. V tem času, junija 1943, je še vedno obratovala s polno paro, zato je bila za Nemce važna. S tem bi tudi ustavili nadaljnje pustošenje naših gozdov. Iz zami-

Skupina pripadnikov udarnega voda: Jože Kobal-Boštjan, Ivan Slivnik-Miha, v ozadju pa sta Zvonko Janežič in Ivan Žemva-Majski.

sli je nastal načrt za požig. To smo morali opraviti podnevi, kajti ponoči je bila žaga zastražena. Nemci so postavili k žagi tudi reflektorje, ki so osvetljevali vso okolico. Brž ko se je kaj premaknilo, so začeli streljati z mitraljezi, tako da je bil dostop ponoči nemogoč. Razdelili smo se v tri skupine. Odšli smo prek Zatrnika in Voklega do Zatrata, kjer smo se ločili in razdelili tako, kot je bilo že domenjeno. Prvi skupini, ki sta imeli nalogo zažgati žago, sta odšli naprej, ker je bila njuna pot najdaljša. V prvi sta bila samo Slavc in Egon, oba zelo hladnokrvna fanta, za večjo varnost preoblečena v uniformi nemške pomožne policije. Njuna neposredna naloga je bila zažgati žago. Drugo skupino, ki je imela nalogo varovati delovanje prvih dveh, je vodil komandir Djuro. V njej so bili sami dobri strelci, s seboj pa so nosili tudi švarclove. Blizu žage, na razglednem hribu Stovcu, se je ustavila in pripravila za napad Nemcev, ki bi skušali preprečiti požig. Komandir je sam prijel za ročke težke strojnice, ki jo je poznal že iz vojske stare Jugoslavije.

Tretja skupina pa se je utrdila na bližnjem, nasprotnem hribu, da bi po potrebi vsem ščitila umik. Skupina, v kateri sem bil jaz, je skrita nestrpno čakala, kdaj se bo iz žage začelo kaditi in če bo treba tovarišem pomagati. Čakali smo četrto ure, dvajset minut, pol ure! Nič! Da se ni Slavcu in Egonu kaj pripetilo? Toda če bi se — gotovo ne bi šlo brez streljanja! Minevalo je že tričetrt ure, odkar sta odšla na žago, pa še vedno nismo videli dima.

Končno pa smo ga le zagledali! Sprva je bilo dima malo, potem pa čedalje več.

Navdušeno smo ga pozdravili:

»Živio, posrečilo se je! Gori!«

Zdaj smo z orožjem v rokah čakali, če bi prišli Nemci. Na bližnji Mulejevi žagi, ki je tudi obratovala, je zatulila sirena. In kmalu so prihiteli gasilci. Žago so medtem že zajeli plameni in okoli nje se je valil gost dim. Mi smo še čakali, kakor je bilo dogovorjeno.

Kmalu smo opazili tudi mnogo nemških vojakov in policajev, ki so z več strani tekli proti žagi. Bilo jih je toliko, da so jo skoraj povsem obkolili. Kako prav je bilo, da smo mislili tudi na to možnost!

Gorelo je čedalje bolj. Tako smo dosegli, kar smo želeli. Naša sabotažna akcija se je naglo prelila v vojaško, kakršne v tej okolici še ni bilo.

Zdaj je napočil naš trenutek. Nismo zaman čakali v zasedi. Najprej se je z bobnečimi rafali oglasil švarcloze komandirja Djura, potem pa so začele pokati tudi puške. Presenečeni Nemci so sicer nekaj časa streljali na nas, toda naš pritisk in mitralješki rafali so bili tako siloviti, da so kmalu zbežali.

Brž ko je začelo pokati, smo opazili, da so zbežali tudi gasilci. Ob prvem rafalu so takoj pustili platnene cevi in drugo gasilsko orodje in jo popihali. To smo tudi pričakovali in hoteli. Žaga je gorela in nemoteno tudi do tal pogorela. Akcija se je posrečila tako, kakor smo si jo bili zamislili. Toda če je ne bi branili z orožjem — pri tem je švarcloze odigral glavno vlogo — bi gasilci požar gotovo pogasili, ker so delali z vso vnemo.

Treba je bilo misliti tudi na umik. Še preden je prišlo povelje, naj se umaknemo, je pri naši zaščitnici odjeknilo nekaj strellov. Začudili smo se. Kaj če nam hočejo Nemci zastaviti pot ali nas potisniti na plano? A že smo med brnenjem motorja zaslišali vzklike:

»Ne streljaj! Jaz sem, Slavc!«

Borec Igor, ki mu je pomagal Tone, je medtem spoznal, da je streljal le na partizana Slavca v nemški uniformi, ki se je nenadoma in po sila strmi gozdni poti z motociklom pripeljal nazaj. Naglo se je vrnil, ko je začela žaga goreti. Prenaglo po mnenju tovarišev in zato je Igor streljal nanj.

Slavec in Egon sta na žagi kmalu opravila svoje delo. Po kratkem čakanju sta se ji mirno približala in šla v obratno pisarno. Toda obratovodje, Nemca Leitnerja — ni bilo v njej. Bilo je o pol petih popoldne. Malo sta počakala in že se je pripeljal z motorjem. Nov, 350 ccm BMW!

Slavec je bil na motorje ves nor! In še mehanik povrhu. Skrita za vrati sta ga počakala in ko je vstopil, je Slavec s pištolo v roki kriknil:

»Hände hoch!«

Obratovodja ga je debelo pogledal in mirno vprašal: »Warum?« Ni mu šlo v glavo, da bi se moglo zgoditi kaj takega. Podnevi? Kmalu pa je spoznal, da gre zares. Prebledel je in se vdal v svojo usodo. Tudi oborožen ni bil. Sodeč po tem, kar so vedeli povedati o njem ljudje, ni bil slab človek in nikoli o njem ni bilo slišati nič slabega. Zato mu nista storila nič hudega. Glavna je bila žaga. Pobrala sta tudi osebne dokumente delavcev, da ne bi imeli sitnosti, če bi jim vzela delovne knjižice. Egon je potem, ko je notranjost žage skupaj s Slavcem polil z bencinom, kmalu izginil. Ko je že pošteno gorelo, je odšel tudi Slavic. Nemcu je rekel, da bo vzel s seboj tudi motor, kar možu seve ni bilo pogodu.

»In še nov je«, je rekel. Potem pa je bil še tako ljubezniv, da je Slavcu povedal, kako nerad vžiga, da naj pazi nanj, in pri tem mu je celo pomagal.

Slavic je zdirjal proti Zaplazu in se potem, ko je Igor že streljal nanj, pripeljal najprej do Tratovca, potem pa še naprej in skril motocikel nekje na Potici. Po tej poti je bila to najbrž prva voznja z motornim vozilom. Tam je motocikel dočakal svobodo, ko so ga spet usposobili za vožnje.

Umik potem ni bil več ogrožen in žaga je pogorela do tal.

Naš vod je med drugim imel nalogo, da na železniški progi Jesenice—Bohinj uničuje tudi progo, da postavlja zasede in uničuje sovražnikovo živo silo in tehniko. Tega smo se lotevali večkrat. Naše mlade noge so bile neprestano vprežene.

Počili smo tudi nekaj nevarnih škodljivcev, ki so se udinjali okupatorju. V istem mesecu, v juniju, je na Bledu padel eden, naslednji dan, bila je nedelja zvečer, pa je pravična kazen zadela bivšega slikarskega mojstra, takrat pa kinooperaterja in vnetega nemškega sodelavca Stiploška. Prvi je dobil plačilo za grehe doma, drugi pa med filmsko predstavo.

Ti dve akciji sta bili manjši, vendar pa sta na prebivalce vplivali zelo ugodno, kajti pri odločanju o sodelovanju v NOG so jih taki dogodki navdajali s pogumom. Nemci in njihovi podrepaniki pa so to sprejeli kot resen opomin. Pokazali smo jim, da se kaj takega lahko zgodi celo sredi Bleda, kjer je bila močna postojanka gestapa.

Posebna prisega

Nemci so spoznali, da je partizanska dejavnost v okolici oživila. Toda tudi njihove mreže niso mirovale in kmalu so zvedeli, da je to v glavnem povzročil naš udarni vod. Tako smo bili v njihovih očeh kmalu kompromitirani, kakor smo radi govorili v medvojnih časih. Gestapo na Bledu je poimensko vedel, kdo so člani našega voda, kar smo od svojih obveščevalcev zvedeli tudi mi. Zato nam ni bilo težko uganiti, da bo naperil proti njemu ves svoj srd in vso podivjanost.

Zato smo hoteli čimbolj poskrbeti za našo varnost tudi v lastnih vrstah. Nihče ni mogel vnaprej vedeti, kaj vse ga lahko doleti, da bo morala celo ujet ali ranjen in da ga bodo Nemci zgrabili. Kakšne so bile njihove zasliševalne metode, pa nam je bilo znano. Če so proti nam, partizanom uporabljali predvsem policijske in posebne enote, dosti bolj zagrizene, kot so bile čete na frontah, tudi mi nismo smeli biti brezbržni in brezskrbni. Morali smo računati s tem, da nas gestapo prišteva med tiste enote, ki so bile Nemcem najbolj nevarne. Ko smo prišli v partizane, smo prisegli, da se bomo borili do svobode ali do smrti.

Vendar pa se nam je zdelo, da za nas tudi ta prisega ne zadostuje. In tako smo na posvetu, ko smo obravnavali vse mogoče ukrepe in naloge, soglasno sklenili, da bomo na novo prisegli in da mora biti v besedilu prisega jasno rečeno, da se živ nihče ne bo dal ujeti. O tem je govoril naslednji odstavek partizanske prisega:

»In če bi se zgodilo, da ni nobenega izhoda več ali če bi bil kdo ranjen tako hudo, da se ne bi mogel rešiti, se mora s pištolo ali bombo pokončati vsak sam. Živ v sovražnikove roke ne sme priti nihče!«

Približno tako so se dogovorili prej tudi prvoborci, toda mi smo to hoteli zagotoviti s prisego. Ni bila lahka, vendar za nas sama po sebi razumljiva, nekako neizogibna. Kakor so izjeme povsod, je bila tudi pri nas: nekdo je prisego odklonil. Skušali smo ga razumeti, zlasti, ker je to povedal pred vsemi. Najbrž je bil še preveč obtežen s pomisleki iz preteklosti. Vendar pa je ostal v našem vođu. Vsi drugi pa smo zanosno, nekako slovesno prisegli in se prisege tudi držali. Bila je še ena izjema: v Lipanci so Nemci julija ujeli Tomaža. Potem je klonil toliko, da je pokazal naš skriti švarcloze, ki smo ga »zabili« nekje pod Lipanco, nas pa ni izdal. Nemce in belogardiste, ki so ga prisilili, da jim pokaže našo sled, je vodil le po poteh, o katerih je vedel, da po njih ne hodijo partizani. Ko so spoznali, da od njega nimajo kaj pričakovati, so ga poslali na vzhodno fronto.

Udarec v Lipanci 3. julija 1943 — boleča rana

V drugi polovici junija se je naš vod, ki je bil ne glede na maloštevilnost preimenovan v četo — to nam je sporočil Mičo, komandant Pokljuškega bataljona, kar je kazalo, da bo dobil ojačenje — kakih deset dni mudil pri 2. četi. Le-ta je takrat taborila nad planino Javornik pod Lipanco.

Takrat so se partizanom vse pogostejše pridruževali domačini in tuji državljani, ki so bežali iz nemških taborišč: Rusi, ki so jih naši ob napadu na tovarno akumulatorjev osvobodili v Bistrici v Rožu na Koroškem, Francozi in drugi. Pribežali so predvsem z Jesenic. K nam so prihajali tudi Korošci in Avstrijci, ki so dezertirali iz nemške vojske. Ustavljali so se v 1. ali 2. četi, nakar so jih kurirji pospremili naprej, do brigad na Primorskem. Zato smo potrebovali precej hrane. Zato sta se naš vod in 2. četa odločila za večjo prehranjevalno akcijo, ki naj bi jo izpeljali v Mojstrani. Tja so partizani prihajali vedno le težko in poredko.

Malo prej smo se s četo preselili v novo taborišče pod Lipanco, levo od planine za Javornikom. V to taborišče so prišli novinci Alojz Zupan z Bohinjske Bele, Žažmanova Albinca in Majda Kokalj z Bleda ter Slavka Pečar iz Gorij.

Dne 1. julija v opoldanskih urah smo krenili skupaj proti Kleku, kjer se je mudila 1. četa. Iz nje se nam je pridružilo še kakih dvajset oboroženih borcev, poleg teh pa petnajst mladih ubežnih Rusov, ki so tam čakali na zvezo za odhod v brigade. Proti večeru smo prek Zgornje Radovne krenili proti Mojstrani. Bilo nas je kakih devetdeset. Vodil nas je Zdravko Kotnik-Joža, domačin iz Mojstrane, ki mu je bila okolica z vasjo vred najbolj znana. Tik nad Mojstrano smo počivali, a ne toliko od utrujenosti, kolikor zato, da bi se medtem zmračilo.

Ko se je docela znočilo, smo se razdelili v več skupin; v zasede so šli oboroženi tovariši, neoboroženi pa so se pomešali med druge.

Naša skupina je kmalu naletela na skupino nemških orožnikov. Prisiljeni smo bili streljati, čeravno tokrat to ni bil naš namen.

Na zborni mesto pa nismo prišli vsi, kar je vedno povzročilo zaskrbljenost in premišljevanje o preselitvi taborišča, ki je sledila ob takih dogodkih. Manjkalo je deset Rusov, manjkal je Alojz Zupan, Inglič iz Podmežaklje, moj brat Fortunski in Pretnar. Poparjeni, lačni in utrujeni smo se prek Zgornje Radovne vračali čez Pekel nazaj na Klek k 1. četi. Nazaj smo prišli šele okoli poldneva, ker je bila pot dolga. To je bilo 2. julija. Malce smo se oddahnili in se okrepčali le z nezabeljenim močnikom.

Okoli štirih popoldne pa so v presenečenje vseh prišli za nami vsi pogrešani Rusi, čeravno so bili prvič v teh krajih.

Proti večeru smo se mi in 2. četa vrnili v svoje taborišče za Javornik, medtem ko je 1. četa ostala na Kleku. Mi smo pogrešali tri tovariše, 1. četa pa enega. Po tako dolgi in naporni hoji smo komaj še postavili šotore in legli k počitku.

Navsezgodaj, že ob štirih zjutraj, nas je zbudilo brnenje letala. Nad našim taboriščem in blizu njega je krožil »Lojzek!«. Urno smo vstali, pospravili opremo in se pripravili za odhod. »Lojzek« je vedno napovedoval bližnjo hajko, kajti nikoli ni letal brez potrebe. To smo vedeli že iz izkušenj. Medtem smo se spraševali, kaj vse to pomeni, komandir Skala-Jože Čufar pa je proti Mrzlemu studentu poslal patroljo, da bi ugotovila, če nam preti nevarnost. Še dolgo potem nismo slišali nobenega strela, patrolje pa kljub temu ni bilo nazaj. Nestrpno smo pričakovali njeno vrnitev in vse, kar bi se še lahko zgodilo. Hkrati smo okrepili tudi straže, zlasti s spodnje strani, kjer je bil naš vod in je bila tudi večja možnost za napad. Druga četa je bila le kakih petdeset metrov od nas, ločil pa nas je hribček, kar je bilo za primer napada zelo ugodno.

Okoli šestih zjutraj — bilo je 3. julija — sta se vrnila tudi Fortunski in Pretnar. Malo smo si oddahnili. Zelo me je skrbelo, kaj je z bratom. Povedala sta, da sta se iz Mojstrane umikala proti Mežaklji na Petelina in čez Zgornji Kozjek, nakar sta krenila proti taborišču in nas našla.

Spominsko obeležje padlim 3. julija 1943 pod Lipanco.

Potem pa je brat rekel:

»Zdaj pa moram po opremo!«

Pred akcijami smo jo običajno »zabili«, da je bila na varnem in tako je ni bilo v tem taborišču.

Komaj je odšel, je začelo pokati... Nemci so nas silovito napadli. Takrat sem zadnjič videl brata živega.

Spričo presenečenja je nastala zmeda, ker poveljstvo ni pričakovalo tako naglega in srditega napada. Oditi bi bili morali drugam takoj, ko smo zvedeli, da se pogrešani tovariši niso vrnili ali pa vsaj takrat, ko smo opazili »Lojzka«. Tako pa se je zdaj umikal vsak po svoje. Povelj-

stvo je povsem odpovedalo. Skupaj so bile le majhne skupinice: po dva do štirje borci, ki so se umikali proti Lipanci.

Naš položaj je bil kočljiv. Nemcev je bilo toliko in bili so tako blizu, da si bil v hipu napaden še s tretje ali četrte, čeprav si bil od dveh zavarovan. S planine za Javornikom so vmes začeli streljati z minometi, nakar je spet priletel »Lojzek« in naše taborišče mitraljiral od blizu. Streljali so tudi iz Krme, in sicer s topom. Na Kleku sta bila zadeta tudi dva konja. Ta koncentrični napad, ki je takoj nakazal, da gre gotovo za izdajstvo, je trajal ves dan. Primerov odpora je bilo malo. Razbiti smo bili na vse strani. Nekateri tovariši se niso mogli umakniti nikamor več, zato so se pred prostovoljno smrtjo zatekli še na smreke. Posrečilo se jim je skriti se tako, da jih niso našli. Na smrekah so čakali tako dolgo, da so Nemci končno odšli.

Padlo je trinajst tovarišev in tovarišic, dvaindvajset pa je bilo ujetih; nekatere izmed njih so Nemci privezali h kolom in jih ustrelili. Izmed borcev udarnega voda je padel le moj brat Anton, Darko Perc in Tomaž pa sta bila ujeta. Perca so Nemci pozneje v Begunjah ustrelili.

Koliko je takrat padlo Nemcev, nismo mogli zvedeti, ker o svojih zgubah niso poročali. Ta napad je zahteval največ partizanskih žrtev naenkrat, kar je bila draga šola za nove boje.

Kmalu smo tudi zvedeli, kako je prišlo do tega napada. Alojz Zupan se je v Mojstrani vdal Nemcem in povedal, kje je naše taborišče.

Tiste dni so imeli Nemci na voljo dosti policije, razporejene po bližnjih krajih. To izdajstvo jim je prišlo o pravem času in tako so proti nam poslali nekaj sto policistov, ki so naše taborišče obdali kar s tremi varnostnimi obroči. Zato ni bilo čudno, če so bili prepričani, da nas bodo — vod in četa sta takrat štela 45 do 50 borcev — pobili do zadnjega.

Imeli so čas in priložnost, da so proti nam zasnovali dobro premišljen načrt in malo je manjkalo, pa bi se jim bil posrečil.

To je bil tako za nas kot za vso okolico ne le vojaški, temveč tudi politični neuspeh, ki je imel dolgotrajne posledice.

Zadnji dnevi naše enote

Kmalu potem je bila ustanovljena Prešernova brigada, kar je pomenilo za Gorenjsko nov mejnik, kajti poslej so bile naše enote reformirane in razdeljene na novo. Na naše območje je prišel znani MSV »Triglav« in nadaljeval delo, mi pa smo sredi julija odšli na vrh Krna po razstrelivo, ki je ostalo tam še iz prve svetovne vojne. Hodili smo približno dva tedna in po vrnitvi smo spet minirali proge ter opravljali razne akcije.

Okoli 20. septembra, torej že po kapitulaciji Italije, ko je naša vojska naglo naraščala, so nas poklicali v štab Gorenjskega odreda, ki se je mudil med Poljansko in Selško dolino. Tam smo spet dobili nove naloge. Najprej smo med napadom Prešernove brigade, ki se je lotila Davče, prežali v zasedi in zapirali pot proti Poljanam, za primer, če bi hotel kdo priskočiti na pomoč napadenim. To se je dobro izteklo. Potem smo prek Črnega vrha morali odriniti v Cerkno, ne da bi vedeli, kaj nas še čaka.

Takrat je bilo v Cerknem zelo živo in ljudje so uživali svobodo. Tam je bil sedež komand Prešernove in Vojkove brigade in tam so se trenutno mudili tudi Franc Leskošek-Luka s svojim spremstvom ter več drugih visokih vojaških in političnih voditeljev.

Pripravljali so tudi skupino za odhod na Koroško. Za komandanta Zahodnokoroškega odreda je bil imenovan Franc Primožič-Marko, za komisarja in hkrati za sekretarja PK za Koroško Dušan Pirjevec-Ahac, za načelnika komisije VOS pa Stane Runko-Mišo. Mi in ves udarni vod oziroma četa naj bi odrinili z njimi na Koroško. Našega udarništva na tej strani je bilo v petih mesecih konec. Odpravili smo se na Koroško in čez tri dni, t. j. 21. oktobra 1943, smo prestopili greben Karavank.

Na Koroškem se je začelo novo gibanje. Večidel smo se razkropili, že čez dober teden pa sta padla komandir Janko Rus-Djuro in Jurij Ravnik-Saša. Žalosten uvod v trde dni boj na Koroškem.

SREDI SNEGA IN IZDAJE

Sredi decembra 1943 je na Goreljku v Lovčevem pensionu padel skoraj ves tretji bataljon Prešernove brigade, 79 borcev. Več vzrokov je bilo, da je prišlo do tega. Poglavitni pa je bila izdaja. V tem srditem spopadu pa so tudi branilci potolkli nad 70 Nemcev. Zato je bil to na Pokljuki boj, ki je na obeh straneh v vseh štirih letih zahteval največ žrtev — nad 150!

O tem dogodku pripovedujeta dva redko preživela prešernovca, ki sta bila med napadenimi v hotelu — Janez Ambrožič z Bohinjske Bele in Justina Bunderla, po domače Kožarjeva s Koprivnika.

Lovčev pension na Goreljku, kakršen je bil pred vojno in ko se je vanj vselil III. bataljon Prešernove brigade.

PEKEL V HOTELU

Štirinajsti december 1943. Zima na Pokljuki. Mrak je že legel na zemljo, ko je kolona kakih sto mož sestopala s Koprivnika v dolino. Ta kolona je bila naš tretji bataljon Prešernove brigade, ki je odhajal na akcijo v Češnjico v zgornji bohinjski dolini. Morali smo oskrbeti bataljon s hrano in mobilizirati mlade kmečke fante. Da bi akcija potekala nemoteno, je postavil štab okoli Češnjice več zased. V eno teh zased sem bil dodeljen tudi jaz, ki še nisem bil dolgo partizan. Naša zaseda je bila na zahodni strani Češnjice, oddaljena pičel streljaj od nemške žandarmerijske postaje v Srednji vasi. Akcija je potekala v redu, trajala pa je precej dolgo, tako da smo bili že pošteno premraženi.

Danilo se je že, ko so nas poklicali. V Češnjici smo vsi, razen mitraljezca, dobili polne nahrbtnike. Drugi so nas že čakali na dogovorjenem kraju zunaj vasi. Odšli smo. Otorovljena kolona je le počasi stopala v hrib. Slišati je bilo le globoko sopenje ljudi in mukajoče živine ter pritajene kletvice tistih, ki so jo priganjali. Nismo še prišli do vrha, ko nas je prijetno obsijalo sonce. Lep dan se nam je obetal. Nad bohinjsko kotlino se je kot razburkano morje valila gosta jutranja megla. Zato se nismo bali, da bi nas iz doline kdo opazil. Šele okoli devetih dopoldne smo izčrpani prispeli do pensiona »Lovec« na Goreljkju, blizu šport-hotela. Spričo utrujenosti nismo dosti občudovali tega lepega majhnega planinskega hotela, ker je bila želja slehernega le počitek. Vsebinsko nahrbtnikov smo hitro oddali ekonomu, vzeli vsak svojo bisago in se kljub utrujenosti zadovoljno uredili po sobah, ki so bile že toplo zakurjene. Za to so poskrbeli tisti, ki niso mogli z nami v dolino.

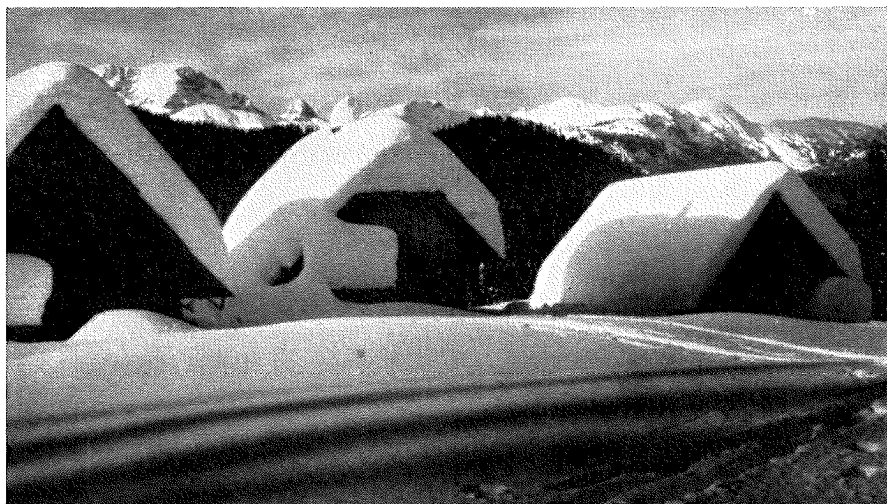
Le-ti so ponoči pod vodstvom komisarja Stojana pripeljali našo opremo s Koprivnika, kjer smo se ustavili ob prihodu z Jelovice. Kuhar je takoj začel pripravljati zajtrk, mi pa smo se medtem nastanili v hotelu. Lep sončen dan je bil in bilo je toplo kakor v marcu, ne pa v decembru. Od zasnežene strehe in smrek je začelo celo kapljati. Poldne je bilo, ko nam je kuhar napolnil menažke do roba, kajti prehranjevalna akcija je bila bogata. Posedli smo na hlode pred hotelom, jedli, mežikali v sonce in kramljali.

»Še vselej, kadar sem se med obedom grel na soncu«, je s polnimi usti govoril poleg mene sedeči partizan Koblar, »sem moral bežati, da

sem le s težavo odnesel pete«. Njegovih besed ni nihče jemal resno. Smejali smo se mu zadovoljni, ker smo se tako dobro založili, a tudi sonce je prispevalo k dobri volji. Bili smo daleč od vasi in šele prvi dan na tem kraju. Kdo bi mogel že zvedeti, kje smo? Bili smo brez skrbi.

Po kosilu so nam vsem, ki smo bili ponoči v akciji, dovolili počitek. Bataljon se je kmalu nastanil po prijetno zakurjenih sobah. Fantje so poglobili po slami, ki je bila že razgrnjena po tleh. Tako kakor drugi, sem bil tudi jaz utrujen, toda pri tako lepem sončnem dnevu mi kljub temu ni bilo do spanja. Nisem legel. Ven me je vlekla lepa zimska pokrajina, ki se je nedotaknjena lesketala v soncu, da je oči kar ščegetalo. Samo stražar, ki je stal kakih sto metrov od hotela, kuhar, bolničarka in jaz smo ostali pokonci. Štab bataljona ni bil nastanjen v pensionu, temveč na drugi strani hriba v majhni gozdni vili. Poleg spečih borcev so bili razmetani po sobah številni premočeni čevlji in razcefrana vrečevina, ki se je sušila okoli peči. Vse to je po prostorih širilo neprijeten smrad. Nogavic ni bilo videti. Nadomestovale so jih le raztrgane, brezoblične cipe, ki so visele na vrvicah med stenami. Na svojo roko sem se namenil v okolico. Pridružila se mi je tudi bolničarka Jelka. Čeprav še mlad in neizkušen sem vendar že vedel, da je partizan že na pol varen, če pozna svet okrog sebe. Med živahnim pomenkom sva z bolničarko s kopastega griča ogledovala in občudovala poključsko okolico, posebno pa Triglav, ki je bil tako blizu, da bi človek kar stopil nanj. Bil je popolnoma čist, brez oblaka nad seboj in obsijan od sonca. Potem sva se vrnila v hotel. Jelka je pazila, da je v pečeh po sobah neprestano gorelo. Pomenkovala sva se že nekaj časa in pripovedovala mi je, kako se je nedavno, ko še nisem bil v brigadi, rešila na Prtovču, ko so jih napadli Nemci in nato zažgali vas. Spričo utrujenosti in obilnega obeda sem bil vedno bolj žejen. Odšel sem v klet, kjer je bila kuhinja in vodovod še ni bil zamrznil.

Nisem še stopil v kuhinjo, ko je zagrmel zunaj strel. Za hip sem se ustavil in pomislil: »Nekdo strelja na divjad, nič drugega ne more biti«. Bili smo dovolj daleč od naselij, zato nevarnosti, da bi strel slišali v dolini, ni bilo. V kuhinji, kjer sem se hotel odžejati, sem naletel na kuharja, ki je zbegano tekal sem in tja in pospravljal. »Mudi se mu pa, mudi«, sem si mislil nič hudega sluteč. A komaj sem nastavil usta na pipo, da bi pil, že so zaregljali rafali in skoz okno se je v kuhinjo usula toča krogel. Odbijale so se od betonskih stopnic in od zidu, da je neprijetno zvenelo po njej. Ne da bi se napil, sem se vrgel na tla ter se takoj nato po trebuhu splazil do stopnic in stekel v prvo nadstropje v sobo, kjer sem imel nahrbtnik in puško. Tovariši zgoraj so zbegani iskali čevlje, grabili po cunjah in se obuvali. Vsak je v naglici pograbil, kar mu je pač prišlo pod roke. Streli iz neposredne bližine hotela so napravili veliko zmedo, kajti prvi hip nihče ni vedel, kaj se je zgodilo. Preden smo legli k počitku, so nas komandirji opozorili, da moramo biti v strogi pripravljenosti, torej, da se nihče ne sme sezuti ali celo sleči, ker še ni znano, kakšna je okolica. A tega opozorila skoraj nihče ni upošteval. Le malokdo je imel še dobre škornje ali čevlje. Zjutraj je bilo še veliko takih borcev, ki so imeli noge zavite samo v vrečevino. Zato je vsakdo in seveda tudi jaz poleg sebe hotel rešiti še tistih nekaj malenkosti, kar

Planina Jelje na Pokljuki — v ozadju Triglavsko pogorje.

smo jih v partizanih nosili s seboj. Nahrbtnik sem imel na balkonu, da so tovariši, ki so plegli po sobah, imeli več prostora. Soba je bila majhna, široka komaj toliko, da se je človek lahko pošteno stegnil. Hotel sem torej po nahrbtnik. Previdno sem odprl vrata na balkon in se sunkovito umaknil za zid. Nemci so bili samo še nekaj metrov od stavbe. Opazili so me ... Trenutek nato so od podbojev že frčale trske. Ne kaže tvegati, sem pomislil. Zaradi nahrbtnika, pa čeprav ga bom težko pogrešal, se ne splača tvegati življenja. Če ostanem živ, bom že še dobil kje drugega. Zgrabil sem kar prvo puško, ki mi je prišla pod roke, in jo ucvril po stopnicah. Nekaj tovarišev in tovarišic se je stiskalo za vrati. Nihče si ni upal ven.

»Obkoljeni smo«, je dejal nekdo. Premišljati o tem nismo utegnili.

»V bajti te čaka smrt, fant — čimprej ven!« mi je blisnilo skozi možgane.

Drveč proti izhodu, sem opazil začudene obraze za vrati čakajočih tovarišev. Poleg tega smo bili v zgradbi brez vodstva. Komisar Stojan je kake pol ure prej sklical sestanek vseh voditeljev, od desetarja navzgor. Govorili so o poteku akcije. Komanda bataljona pa je bila, kot rečeno, nastanjena v vili onstran hriba blizu že požganega Šport-hotela. Planil sem skozi vrata in mimogrede presodil položaj. Slabo je kazalo. Le ozka, zasnežena gaz v hrib je bila še prosta. Okoli hotela ni bilo gozda, da bi me varoval. Zato je bil moj poskus, da bi se prebil čez trato pred hotelom, brezupen; hkrati pa sem sprevidel, da so možnosti za rešitev, če ostanem v hotelu, še manjše. Tako mi ni preostalo nič drugega, kakor da nadaljujem, kar sem bil začel. Da bi se rešil, bi moral teči kakih petdeset metrov po planem v hrib, kamor je držala gaz in šele na drugi strani hriba bi bil varen. Da bom na teh petdesetih metrih tarča, sem vedel vnaprej, toda drugega izhoda ni bilo.

Moj izpad je tiste Nemce, ki so me bili opazili in obkolili hotel že od treh strani, tako presenetil, da prvi trenutek niso niti streljali za menoj. Podzavestno sem se pogнал v hrib in v dolgih skokih skušal čimprej doseči drugo stran. Toda to ni trajalo dolgo. Po nekaj skokih se je za menoj usula toča krogel. Čutil sem, da poleg brzostrelk pojejo tudi hitri šarci. Vrgel sem se v sneg, da se je kar zaprašilo. Zato so Nemci najbrž mislili, da sem zadet. Ko so okoli mene nehale žvižgati krogle, sem se z vso silo pogнал naprej. Toda že po nekaj skokih sem bil spet sredi svinčenega dežja. Spet sem se vrgel v sneg. To pot obsipavanje s krogliami ni prenehalo tako kmalu. Negibno sem ležal v snegu in imel sem občutek, da sem premikajoča se tarča na strelskem tekmovanju. V tem trenutku mi je pred očmi kot v filmu steklo vse moje kratko življenje, dokler mi misli niso obstale na domu. Prepričan sem bil, da ga ne bom videl nikoli več. Te misli so me za nekaj sekund ohromile tako, da sem brez moči in volje obležal v snegu. Toda volja do življenja, nagon po samoohranbi je v človeku močnejši od obupa. In to je zmagalo tudi v meni. Kot panter sem planil na noge in pretekel še konec poti do vrha. Pokalo je, žvižgalo okoli mene in sneg se je prašil, a zadeli me niso. Na vrhu sem se kakor pokošen prevalil na drugo stran in bil sem rešen ognjenega pekla. Kar verjeti nisem mogel, da sem še cel in živ, zato sem se nehote otipaval z drhtečimi rokami. A bil sem zares še cel...

Nisem bil edini, ki se je prebijal tako. Za menoj je opotekajoče se prišel še en mitraljezec. Toda ta ni imel sreče. Ko je tekel v hrib, mu je rafal prebil uho in prsi. Vsi drugi, ki so takrat poskušali srečo za nama, so obležali na hotelskem pragu. Od bataljona, ki je štel pri jutranjem zboru, ko smo se vrnili iz akcije, nad sto borcev, se nas je za hribom nad hotelom zbralo le štiriindvajset s tistimi vred, ki so bili v štabu. Komandantu Drenu so odpovedali živci, čeprav je bil znan kot odličen in drzen borec. Proslavil se je bil zlasti v boju za Turjak. Druga četa, bilo je le še šest borcev, kuhar in dve bolničarki, je zasedla položaj na vrhu hriba z nalogo, da ščiti glavna hotelska vrata kot izhod. Prva četa in štab, vsega skupaj nas je bilo dvanajst, naj bi prišla Nemcem za hrbet in jih tako prisilila k umiku.

»Tovariši, brez panike«, nas je hrabil komisar Stojan, češ da Nemcev ne more biti veliko in da je bržčas zadela na nas le večja patrolja. »Lahko jih bomo ugnali in tekli bodo, da bo veselje. Če bi bila to hajka, bi nas iz doline obvestili. Na izdajo ni misliti, saj smo tu šele nekaj ur«, nas je vzpodbujal komisar.

Ko je končal svoj kratki nagovor, nam je vsem odleglo. Kar je bilo starejših in izkušenih borcev, so se veselili boja. Nekdo je poleg mene dejal: »Nič ni lepšega, kakor gledati, kako ti predrzni Frici bežijo. Če se enkrat vzdignejo, so tudi v begu neprekosljivi«.

Za hribom so se vse bolj srdito oglašali mitraljezi. Zdaj so tudi starejši borci zaskrbljeno vlekli na ušesa in presojali strojnične rafale. Že po sluhu so vedeli, kdaj streljajo naši iz hotela, kdaj Nemci. »Preveč šarcev naenkrat se oglašja, da bi bila to le majhna patrolja«, je dejal tovariš, ki je stopal pred mano. Oprezno smo se splazili Nemcem za hrbet in užgali po njih tako, da smo temeljito razredčili njihove vrste. Po

trenutni tišini je zaregljalo za našimi hrbti in že je bil v levi bok ranjen namestnik komandanta bataljona, namestniku komandirja prve čete pa je krogla prebila desno ramo. Takoj smo uvideli, da so tisti Nemci, ki so užigali po nas za hrbtom, mislili obkoliti naše položaje na hribu. Tako smo se znašli v križnem ognju in morali smo se umakniti, kar pa ni bilo tako lahko. Ranjena tovariša smo vlekli po snegu za seboj kljub temu, da so nam bili Nemci ves čas tik za petami. Bili smo neenak boj. Še neprespani in utrujeni od akcije smo se umikali le s težavo. Naš umik pa je bil otežen zato, ker smo na smrekovih vejah vlekli za seboj ranjene tovariše. Tudi sneg je bil naš sovražnik. Le na nekaterih krajih je bil že toliko zmrznil, da se nam ni udiral. Drugače pa smo se na vsakem drugem koraku pogrezali do pasu. Nemci so bili na smučeh, zato so nam z lahkoto sledili in nas podili s hriba na hrib. Šele pozno popoldne, ko smo se združili z 2. četo, so nas nehali zasledovati. Čeprav so bili neprestano za nami, so nas stoletne smreke ščitile tako, da med preganjanjem nismo imeli nobene izgube. Skrbelo pa nas je, kako bo v pensionu.

Fantje v njem so se medtem dobro držali. Usidrali so se pri oknih in vratih ter Nemce z ročnimi bombami prisilili, da so se umaknili od hotela vsaj na streljaj. Na izhod in juriš ni bilo misliti, kajti Nemci so bili v veliki premoči. S svojimi telesi in orožjem so sklenili okoli stavbe neprehoden zid.

Le dva tovariša, sedemnajstletni mitraljezec Janez, doma iz Notranjske, neki fant, ki ga nisem poznal in tovarišica Justina, doma s Koprivnika, so se še rešili.

Dobro uro hoda od Goreljka, na Konjski planini nad Podjelmem, se je mudila tedaj četa partizanov, ki je imela nalogo, da prepleza Karavanke in se priključi Koroškemu odredu. Z nami so bili skupaj v nočni akciji. Vsi so bili odlično oboroženi. Imeli so same mavzerice, brzostrelke in češke zbrojevke. Prepričani smo bili, da nam bodo prihiteli na pomoč. Položaj bi se na mah spremenil. Toda nihče izmed naših ni poznal poti do njih. Čakali smo in bili prepričani, da nam pridejo na pomoč, saj bi morali slišati detonacije granat, rezke strele mitraljezov in pušk. Naše pričakovanje pa se ni izpolnilo, pomoči ni bilo od nikoder. Niso nas slišali, niti videli, kaj se godi v bližini. Položaj vrh hriba, ki ga je držala 2. četa in ki smo ga pod noč zasedli tudi mi iz 1. čete, je bil odličen. Hrib nad pensionom takrat še ni bil tako zaraščen kakor je zdaj. Meter ali dva visoke smrečice so bile takrat večinoma pod snegom. Čestokrat smo bili prisiljeni menjavati položaje, a smrečice so nam rabile le za skrivališče, niso nas pa varovale pred krogliami. Čas, ki se ni premaknil nikamor, je bil proti nam. Tudi naš položaj na hribu je bil čedalje slabši. Nemci so nas obsipavali s krogliami z dveh strani. Le z dobro merjenimi strelji smo jih prisilili, da še niso jurišali na nas.

Z upanjem smo opazovali krvavordeč zaton, ki se je začel zrcaliti na vršacih Julijskih Alp. Noč je naš zaveznik in če fantje vzdržijo do noči, bodo rešeni, smo upali. Nemci, ki so nas zasledovali vse popoldne, so zapustili položaje in se vrnili k tistim, ki so držali v šahu naše v stavbi. Njihov umik je vsaj nam vlil novega upanja.

»Morda pa se z nočjo umaknejo«, je bolj sebi kot meni dejal komisar Stojan, ki je ležal v snegu na moji desnici. Lakota in utrujenost sta se umaknili, nestrpnost smo pričakovali noči in budno pazili na vsak premik Nemcev. Dražječ mir so motili le posamezni strelji. Z naboji smo morali skrajnje varčevati. Vsaka krogla je morala zadeti v živo. Tedaj pa nam je zastal dih: tih, slab, nekam pritajen pok in nato vršanje po zraku. Na strehi hotela, ki je bila iz lesenih skodel, se je zasvetilo. Z rezkim pokom je odneslo v zrak nekaj desk in jih raztrgalo v trske... Bilo mi je, kot da je mina padla vame. Nemci so uporabili minomet. In zdaj so mine druga za drugo deževale na stavbo. Bilo je jasno, da so tovariši izgubljeni.

Mi smo se vrnili. Naslednje dni smo pokopali padle in zbrali kosti tistih, ki niso popolnoma zgoreli. Samo 17 nas je s trpkostjo na obrazih in v srcih greblo v zmrznjeno zemljo in trdno smo sklenili, da se bomo sovražniku maščevali.

Nemci so svoje padle in ranjene odvedli s seboj, zato zanesljivih podatkov o njihovih izgubah nismo dobili. Dobili pa smo podatke, da je Nemce po skrivnih poteh pripeljal do pensiona mlad fant, domačin, preoblečen v nemško uniformo. Po požigu pensiona je z Nemci vred streljal tovariše, ki so ranjeni obležali na bojišču. Prejšnjo noč pa je z drugimi vaščani pomagal voziti celo našo opremo. Zvedeli smo tudi, da se je družina, iz katere je bil ta ničvrednež, že dolgo preživljala z izdajanjem. Toda — kmalu jih je zadela roka pravice, ki pa ni mogla oživiti 79 žrtev, padlih v pensionu in ob njem na Pokljuki.

IZDAJSTVU NISMO BILI KOS

Utrujeni, mokri in premraženi smo se nastanili po sobah in si privoščili počitek in vse, kar je s tem v zvezi. Postavili smo tudi stražo, vendar, kot se je pokazalo pozneje, na nepravih krajih. Kdo bi mislil na izdajstvo ali napad, saj smo bili šele prišli!

Kako je bilo med počivanjem, je razvidno iz Ambrožičevega pripovedovanja. In ker se je on kmalu prebil k drugim, ki so bili v sosednji manjši koči, kjer je bil štab in vsa poveljstva čet, bom raje opisala dogajanje v stavbi od tedaj, ko je začelo pokati.

Justina Bunderla, ena izmed redkih, ki je preživela 15. december 1943, dan, ko je III. bataljon Prešernove brigade doživel tako hud napad in izgube.

Po prvem strelu in po ostrih rafalih, ki so siknili proti pensionu takoj za prvim strelom, ki ga je sprožil naš stražar, je bilo počitka na mah konec. Betežni in utrujeni, kakršni smo ležali vsevprek po sobah, smo takoj oživeli, da je bilo kot bi kdo dregnil v mravljišče!

Kako se je to moglo zgoditi? Neverjetno! Nihče si ni bil na jasnem, od kod in komu so namenjeni ti strelji. Rafali nemških šarcev, žvenket razbitega stekla in žvižganje krogel po sobah so prvo razburjenje in presenečenje spremenili v živčno iskanje razne opreme.

Pri vsem tem pa nobenega komandirja! Vsi so bili tam zgoraj na sestanku. A zdaj je vsak iskal po svoje. Marsikdo je ostal brez čevljev,

Ostanki požganega Lovčevega pensiona, kjer je bilo leta 1943 prizorišče decembrskega spopada in katastrofe. Temelji so predelani v spominsko obeležje.

drugi je imel dva desna ali dva leva! Le zakaj smo se sezuli! Sicer pa ni prav nič kazalo na nevarnost. In končno — bataljon ni bil šibak! Glas s hodnika, da smo obkoljeni, je na nas deloval kakor mrzla prha. Od kod, kdaj?

Stene so bile lesene, zato so jih nemški rafali cefrali, kakor bi bile iz papirja. V naši sobi, bila je v visokem pritličju, ki je svoj čas rabila za jedilnico, je bila nastanjena 1. četa, kamor sem spadala tudi jaz. V četi sta bili dve strojnici in z obema so se borci po prvi osuplosti zabarikadirali pri oknih, od koder je bil dober razgled po jugozahodnem delu Goreljka. Užgali so po Nemcih, ki so se v bojni vnemi kar stoje bližali

satvbi in vmes na gosto streljali v naša okna. Naši so streljali nazaj, zato je padlo tudi precej Nemcev.

Vendar pa je bilo pri nas še huje. Že ob prvem nemškem navalu smo imeli nekaj mrtvih, še več pa ranjenih. Teh je bilo vedno več. Bila sem bolničarka, zato sem imela polne roke dela. Čudno, da pri tem, ko sem pomagala tovarišem, ni zadelo tudi mene.

Marsikdo mi je izdihnil v naročju.

Nemci so kmalu ugotovili, od kod jim preti največja nevarnost, zato so v tisto smer obrnili največ šarcev. Zaradi izpostavljanja in ker sta stala ob lesenih stenah, sta bila takoj potem ranjena oba naša mitraljezka. Janez je bil le obstreljen, drugega pa je zadelo v glavo. Hitro smo ga obvezali, toda izdihnil je že po nekaj minutah. Po tem si nekaj časa ni nihče upal pogledati ven, vendar so naši streljali toliko, da se napadalci niso mogli čisto približati stavbi. Če se je pa le kdo preveč približal, smo skoz okna metali ročne bombe. To je napadalce zadrževalo na primerni razdalji. Toda zaloga bomb je kmalu pošla, zato so se tovariši spet morali splaziti k oknom in skozi streljati s puškami in strojnimi. Sem in tja je kdo izmed naših skušal pobegniti iz obkoljenega in na gosto obstreljevanega poslopja, toda vsak je padel, prerešetan od številnih krogel. Neposredno okoli stavbe je bilo plano, poleg tega pa še debel sneg.

Čas se je vlekel v neskončnost. Potiho smo se tolažili, mislili in želeli, da se bo kmalu zmračilo, ko se bomo nekako prebili. Partizan je že našel kako rešitev — zlasti ponoči. Računali smo tudi na pomoč tovarišev, ki se jim je proboj posrečil takoj po prvih streljih, in mislili smo, da bodo od kod pripeljali kako okrepitev.

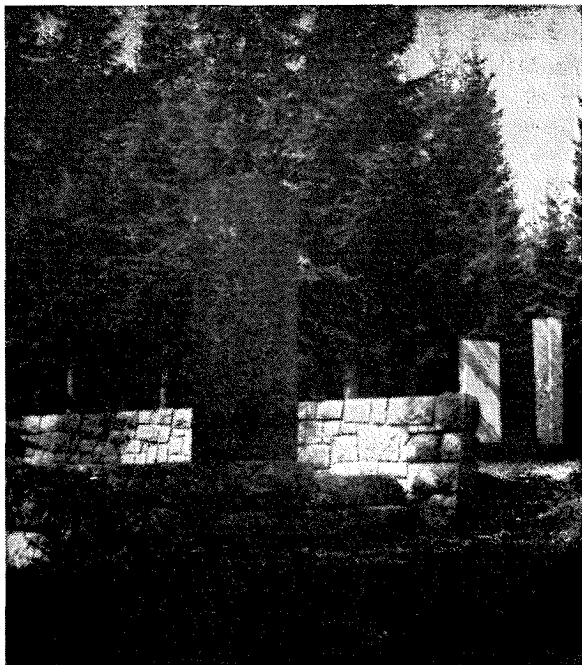
Pri oknih pa nihče ni vzdržal dolgo. Na tisoče krogel, ki so nam jih Nemci pošiljali skozi razbita okna in tudi lesene stene, je med borci kosilo neusmiljeno. Eksplozije dum-dumk, ki so se razletavale nad našimi glavami, so splošno napetost večale še bolj. Vsem je bilo zdaj jasno, da nas je nekdo moral temeljito izdati, kajti Nemci so okoli poslopja hodili in napadali tako, kot bi jim bilo vse natanko znano. Zato tudi niso odstopali. Očitno je bilo, da nas hočejo čisto zmleti.

Hudo ranjenih in mrtvih je bilo čedalje več. Kaj storiti? Vsak izpad bi bil podoben samomoru. Tudi borci iz zgornjih prostorov, kjer so bili še bolj izpostavljeni strelom, vsaj tako se je dozdevalo, so prišli v našo sobo. Zmanjkalo nam je že obvez in vsega sanitetnega materiala. Pension je postajal klavnica! Zdaj smo ranjene tovariše obvezovali pač z vsem, kar nam je prišlo pod roke.

Končno se je začelo mračiti. To je prineslo in oživilo upanje, da se bomo zdaj prebili in rešili. Veliko vprašanje pa je bilo, kako spraviti ven ranjene tovariše, ki jih nikakor nismo hoteli in mogli prepustiti nemškim strelom. Toda teh tovarišev je bilo z vsakim trenutkom več. Le redek še ni bil ranjen.

To napeto razmišljanje je pretrgala silna detonacija. Takoj smo ugotovili, da se je na strehi razpočilo nekaj močnega. Živčna napetost je dosegla višek. Manj ranjeni tovariši so začeli skakati skoz okna. Bolje da ne bi, kajti šarci so neusmiljeno in natanko žgali po njih. Večina je

Grobišče z 79 borci, ki so
decembra 1943 padli na
Goreljku.

popadala že mrtva. Vsak, prav vsak, kdor je tvegajl skok iz stavbe, je bil odlična tarča blizu razporejenim napadalcem. Nemci so začeli metati tudi zažigalne bombe, oziroma mine in pension je kmalu postal goreča bakla. Nemci so zlobno ugotovili, da bi mi utegnili izkoristiti temo za proboj, zato so zdaj hišo zažgali. Tako je zdaj okolico razsvetljeval velik plamen, da si videl vse kakor podnevi. Možnost za proboj je bila zdaj čisto majhna. Goreča in padajoča bruna, ki so se rušila s slemena, so nas strašila in dramila iz odrevenelosti. Nekaj tovarišev je hotelo pomagati hudo ranjenim, zato so najprej tri po trebuih zvlekli v klet in se vrnili po naslednje. Med vračanjem pa se je pred njimi na hodnik sesul strop, da jim je goreče tramovje zaprlo pot do ranjenih tovarišev v sobi. Dušljiv dim in uničujoči plameni so kmalu segali vse do kleti. To je našo skupino prisililo, da smo vlomili kletna vrata. Tvegati tako nismo imeli več kaj — ostala je samo še izbira o načinu smrti. Ali naj ostanemo v stavbi in čakamo na počasno umiranje v plamenih, ali pa si privoščiti izpad in hitrejšo smrt pod nemškimi rafali. Izbrali smo hitrejši način, ki je dopuščal tudi majhno, čisto majhno trohico upanja.

Vrata smo komaj še odrinili in potem smo tisti, ki smo bili še živi, izkoristili dim, ki se je valil iz hiše. Naglo, kakor smo le mogli, smo se pognali ven in bežali stran. Samo stran!

Toda Nemci so pričakovali prav nekaj takega! V naslednjem trenutku so nas že zasuli z gostimi streli. Spočetka bolj ali manj približno, ker nas je delno skrival dim, vendar so zadevali tudi tako. Prav tedaj, ko

smo bili že nekaj metrov od gorečega pensiona, se je dim nenadoma sprevrgel in Nemci so nas razločneje opazili. Zaradi tega so zlahka zadevali v polno. To je pomenilo, da je resnično vse zastonj in konec vsega. Še smo poskusili bežati, a je vse po vrsti spodnašalo za vselej.

Kot je kazalo, sva še najdlje prišla midva z mitraljezcem Janezom, ki pa so ga potem tudi zadeli.

Naenkrat sem v desni nogi začutila hudo in pekočo bolečino. Dum-dumka mi je iz desnega stegna odtrgala precejšen kos mesa. Je torej to konec?

Omahnila sem in se za robom hotela po trebuhu plazila naprej, samo naprej! Brez moči sem potem obležala za debelo smreko in potem me je zagnila tema.

Koliko časa sem ležala tako, ne vem. Vem le, da me je zbudila kolona Nemcev, ki je prihajala z desnega pobočja hriba, kjer je nekoč stala majhna lesena kapelica. Nekateri Nemci so se znašali še nad mrtvimi tovariši, jih brcali in zmerjali. Tudi mene, ki sem se zdaj potajila, kot da sem mrtva, je eden brcnil prav v ranjeno nogo in zraven ugotavljal: »Sie ist schon kaput!«

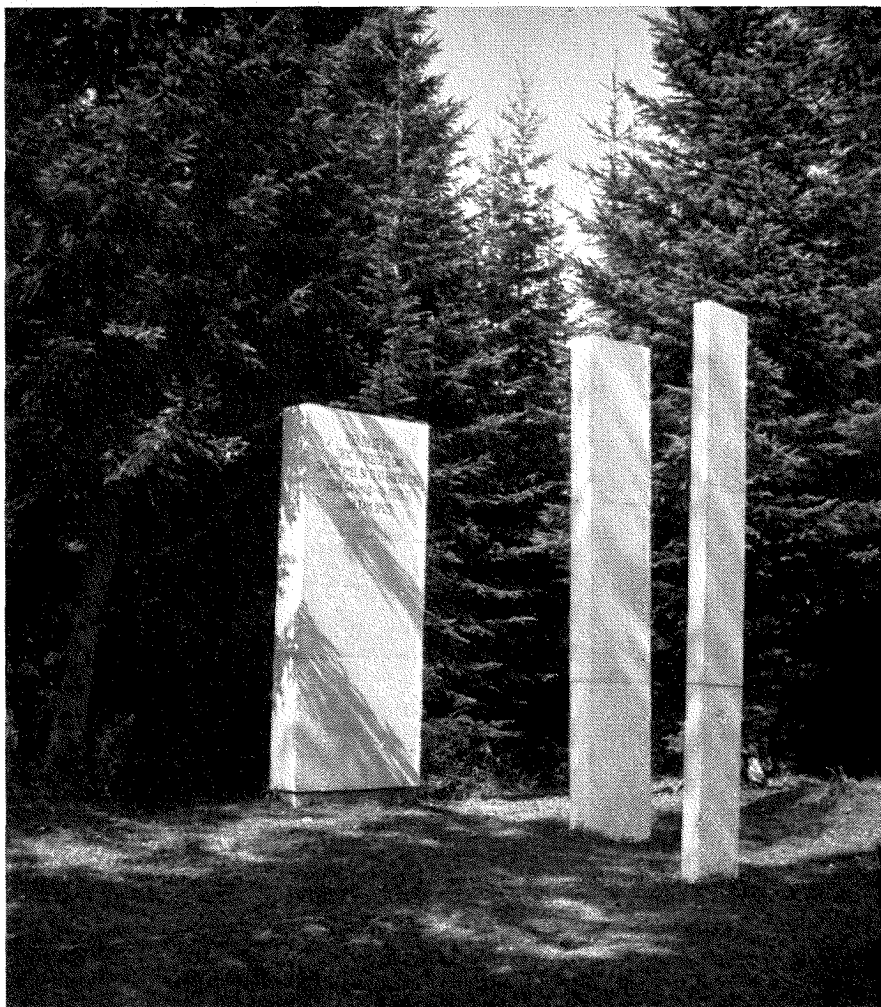
Še sem nemočno ležala tudi potem, ko so Nemci odšli. Vse je bilo tiho in nekako si bo treba pomagati. Kmalu sem zaslišala slaboten glas, ki je prosil pomoči. Bil je eden naših. Zbrala sem se, stisnila zobe in čeprav tudi sama hudo ranjena, sem se odplazila k prosečemu glasu. Mimogrede sem se oglasila tudi jaz in potem se je ranjeni tovariš med padlimi soborci začel plaziti proti meni. Tako sva bila kmalu skupaj. Najprej sva se za silo obvezala. Jaz sem ranjeno nogo zavila z volneno jopico in tako ustavila krvavitev, tovariš, ki je imel več ran, pa se je obvezal s kosi raztrgane srajce.

»Zdaj pa od tod, če bo šlo!« Le z veliko težavo sva se odplazila po snegu in potem pa sva mukoma zlezla v bližnji senik, kajti daleč tako nisva mogla. V neprestanem strahu sva hotela tam prenočiti, žal pa v svisljih ni bilo več sena. Kljub temu sva ostala v njem, kajti nič drugega nama ni preostalo. Vso noč sva pretrepetala v mrzlem seniku in se tresla od bolečin, negotovosti, strahu in mraza. Čakala sva, da bi morda prišli tovariši in naju nekako rešili.

Bolečine in mraz, vse je bilo neznosno, tovarišev pa od nikoder. Zdaj sva vedela, da bodo najbrž prej spet prišli Nemci. In res, prišli so že naslednje jutro.

»Ko naju niso potolkli včeraj, naju bodo danes še laže!« Ta misel nama je rojila po glavi, ko sva jih videla, da so prišli z mulami in nato-varjali svoje padle. Ni jih bilo malo. Svoj napad so plačali drago. Hodili so tako blizu senika, da sva slišala njihovo govorjenje. Zdaj sva se bala, da bi utegnili zažgati še senik. Očitno pa so bili preveč zaposleni s pospravljanjem svojih mrtvih in bržčas si nihče ni mogel misliti, da je ostal še kdo živ, še manj pa, da bi se kdo zatekel tako blizu tega grozotnega prizorišča.

Odšli so in čeprav na koncu moči, sva se globoko oddahnila ... in spet sva čakala tovariše. Tako sva zmrzovala in trpela bolečine dve zimski noči in dva dni.

Spomenik 79 padlim prešernovcem na Goreljku, katerih ostanki so pokopani v bližnjem grobišču.

Končno so se preživeli tovariši, ki so bili v zgornji, manjši koči, vrnili pogledat strašno prizorišče, in tako so dobili tudi naju. Tja so potem prišli tudi moji starši s Koprivnika, ki ni daleč. Ker sem bila do kraja izčrpana, prezeblja in ranjena, so me z dovoljenjem poveljstva smeli vzeti domov. Nevarno je bilo tudi to, toda spričo pazljivosti in skrivanja sem ozdravela in ostala živa.

Mojega večkrat ranjenega tovariša, ki je bil bolj zdelan kakor jaz, pa so prenesli v partizansko bolnišnico v Podjelje, kjer pa je že po nekaj dneh umrl.

MLADINA — NEUSAHLJIV VIR DELA IN MOČI

Velik del bremena naše revolucije je nosila prav mladina. Mladi rod se je brez posebnih pomislekov loteval zelo nevarnih in zahtevnih nalog. To je mladim lastno. Zato pri vlogi in deležu mladih ljudi ne moremo delati razlik, bodisi da gre za tiste, ki so bili v odredih in brigadah, bodisi za druge, ki so delovali na terenu. Za vse je veljalo le eno: morali so vedeti, kaj in kako delati! Razni drzni napadi, sabotažne akcije, obveščevalna dejavnost in druga dejanja in različna drobna in nehvaležna dela, vse to je bilo opravljeno ob sodelovanju mladincev ali pa so to opravili sami. Pri tem so spričo mladostnega ognja običajno izpričali veliko iznajdljivost.

Vse to velja tudi za medvojno gorjansko in okoliško mladino. K temu pa je takoj treba pripomniti, da Gorje z okolico niso bile samostojna, zaokrožena celota ali osamljen otok, temveč so bile tesno povezane z drugimi kraji. Vsa dejavnost je bila v tesnih stikih z Jesenicami, še posebno pa z Bledom, kjer je bilo dostikrat izhodišče našega delovanja. Tako so narekovalle okoliščine, ki nam jih je vsilil okupator pa tudi vse drugo.

V letih 1941—42 je bila mladina v glavnem še doma. Takrat se osvobodilno gibanje še ni bilo prav razmahnilo, še ni prav zajelo množic in tudi Nemci še niso bili opravili mobilizacije. Mlade fante so sicer skušali pridobiti za športne organizacije, toda večina se tega ni oprijela. Še manj pa se je odzvala pozivom za vključevanje v »Hitlerjugend« ali v polvojaške formacije »Wehrmannschaft«. Vsi okupatorjevi poskusi, da bi mladi rod pridobil zase in ga uporabljal za boj proti slovenskemu ljudstvu, predvsem proti partizanom, so se končno izjalovili. V njihovi službi so ostali le redki izprijeni posamezniki, pa še ti so bili v glavnem starejši.

V tem prvem obdobju osvobodilnega in oboroženega boja gibanje še ni bilo organizirano na širši osnovi in povezano v tak mehanizem, kakršnega se spominjamo iz poznejših časov.

V tej prvi fazi je sodelovanje bolj ali manj slonelo na osebnih zvezah posameznikov. Nekateri ljudje, starejši in mlajši, so sicer iskali in želeli stike s partizani in so jih tudi navezovali, toda vse to je bilo še sila nerazvito, osebno in konspirativno. Partizani so vzdrževali stike

Spričo odhajanja moških v partizane je vse več dela prehajalo na ženska ramena. Številna dekleta so bila zelo požrtvovalna, posebno še v takih, za partizane priročnih krajih, kot je bila Radovna. Na sliki skupina delovnih mladink iz Srednje Radovne, ki so se fotografirale osem dni pred zločinom v tej dolini — 12. septembra 1944. Z leve proti desni Marica Seljak, Helena Rekar, Majda Šanca in Rozka Seljak. Prvi dve so Nemci ubili.

predvsem z ljudmi, ki so jim bili znani še iz predvojnih časov in so jim zato lahko zaupali. To je hkrati zaviralo organizirano širjenje OF, vendar so razmere in nejasnost zahtevale veliko mero previdnosti. Tak način povezovanja nam je sicer dosti koristil, hkrati pa močno zadrževal in obremenjeval smotrnejše delo. To velja za zveze s starejšimi in za mladino. Zato razni podatki in naporji ljudi v dolini niso bili niti sistematično niti koristno izrabljeni v namene, ki bi se jim vsi podrejali. Sicer pa so bili taki zaupniki v veliki meri ljudje, ki dotlej niso niti vedeli, kaj pomeni organizirano delo, kakšna je lahko moč v sistematično vodeni organizaciji. Tak način povezovanja z ljudmi je ustrezal tudi okupatorju, kajti brž ko je izpadel kak naš člen, je delo močno trpelo.

V tem obdobju tudi še nismo delili dela ne v vojski ne na terenu tako, da bi vsak odgovarjal za svoje področje. Vsi smo v glavnem delali vse. Zato tudi nismo delili starejših od mlajših in obratno. Tako je bila pomembnost in vloga mladega rodu vezana pač na iznajdljivost posameznika. Tako nismo mogli priti daleč, kajti revolucija ni bila nekaj, kar lahko čaka, da se bo razvijalo po osvoboditvi, temveč je bilo treba razvijati oboje hkrati: osvobajanje in revolucijo. Ta potreba je bila

z vsakim dnem očitnejša, dotlej pa smo še vedno iskali posameznike, ki so bili kakorkoli pripravljeni sodelovati z nami in nam pomagati.

Zato je to prvo obdobje značilno po tem, da je sodelovanje v glavnem sestajalo iz materialne pomoči posameznikov, ki so iz osebnega poštenja iz sorodstvenih ali kakih podobnih nagibov pomagali partizanom predvsem s hrano. Na vsak način so bila to humana dejanja, toda to ni bilo dovolj. Pri vsem tem ni bilo dosti zavestne, politične akcije, ki bi pripravljala nove ljudi za odhod v gozdove in ki bi širila politično osnovo osvobodilnega gibanja. Marsikdo se je tedaj zadovoljeval z maloštevilno četo partizanov, kajti, so mislili nekateri, tako se bo laže preživljala in hkrati umikala pred napadi močnejšega okupatorja. Zato so nekateri ljudje mislili, da je dovolj, če kar moč skrivaj skrbe za prehrano in obleko peščice partizanov in da tako dočakamo svobodo.

Taka miselnost je nehote zoževala in hromila polet revolucije in širjenje partizanstva, kar bi, če bi se to nadaljevalo, prav gotovo pripeljalo do končnega poloma. To ne pomeni, da pomoč in sodelovanje posameznikov nista bila koristna, toda kmalu se je pokazalo, da je dosti več k NOB prispeval tisti, ki je znal razvneti revolucionarnega duha in njegove tokove ter ljudi povezovati v organizacijsko omrežje, ki je bilo potem sicer ranljivo, vendar pa neuničljivo, kakor pa človek, ki je v materialu včasih prispeval tudi znatnejše količine. Brez širjenja baze bi gibanje končno shiralo. V začetku leta 1943 so Nemci začeli v svojo vojsko klicati prve mlajše letnike. Nekateri so dobili pozive prej, drugi pozneje. Vselej pa so Nemci ravnali zelo taktično in premišljeno, ker jim je šlo za to, da bi bila mobilizacija čim uspešnejša. Potrebovali so vojake, potrebovali vsak dan več.

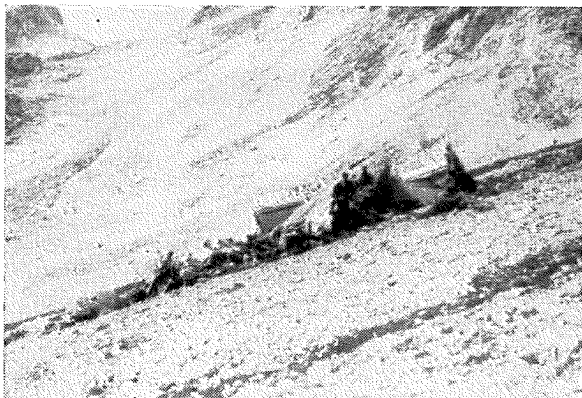
Že pri tem se je pokazalo naše individualno delovanje, ker je nekaj mladincev, naših dotedanjih zvez, prišlo k nam, v partizane, sicer bi jih Nemci oblekli v svoje uniforme. Tega pa ti zavedni fantje niso marali. Prišli so v partizane, ne da bi jih ovirala zima, ki je še ni bilo konec.

V tej zvezi je bilo v nekaterih primerih potrebnih več naših posegov, kajti hoteli smo zaščititi njihove svojce. Takrat je precej fantov odšlo tudi na nemško fronto, ker smo bili ali prepočasni, prenerodni ali pa je bilo krivo kaj drugega, kar je preprečilo mobilizacijo. Največkrat nezaupanje ali pa nepripravljenost, delna omahljivost posameznikov, da bi se odločili za tak korak. Med takimi, ki so šli v nemško vojsko, je bilo tudi nekaj že povsem naših ljudi, ker so bile že tedaj nakazane možnosti za kasnejši pobeg k nam, obenem pa smo skrbeli za zaščito naših interesov. To so bile zveze z različnimi hišami, skrivališča in baze, kjer so se stekale niti razvijajoče se organizacije. V tem času so bili na terenu nekaj mesecev že naši prvi politični delavci, ki so prišli iz bataljona. Kljub temu smo bili dostikrat prepozni. Delo še ni bilo razraščeno.

Prav na osnovi primerov, ko se je nemška mobilizacija posrečila, smo lahko ugotavljali, da smo na terenu izgubili nekaj naših že vzpostavljenih in utrjenih pozicij. Hkrati s tem pa smo spoznali, da brez organizacij na terenu naš boj ne more uspešno napredovati. Teren, zlasti mladina, to je bil neusahljiv vir naših moči. Ti dogodki so kakor s prstom

kazali na ozka gledanja in prakso, ki smo jo uporabljali dotlej in ki se je nekateri naši tovariši še dolgo niso otresli. To je bila šola in pouk, kako so organizacije nujne, kako in kje jih je treba snovati in razvijati in kako potrebno je premagovati nezaupanje v lastne sile in ljudi.

Nekatere osebne zveze so mi še vedno v živem spominu, čeravno je celotno dogajanje že močno obledelo. Iz upravičenih razlogov, ki so izvirali tudi iz predsodkov in nuje preteklosti, smo drug do drugega razvijali in gojili veliko nezaupanje. Vsak je o drugem vedno vedel naštevati predvsem slabe lastnosti. Kako drugače bi bilo, če bi bilo nasprotno! Zdaj pa je prišla kot nalašč taka preizkušnja, kot je bila nemška mobilizacija, ki je najboljše tovariše že pognala v gozdove. Tako smo se z njimi čez noč znašli v isti enoti, ob istem kotlu in pri istih akcijah. S tem so odpadali skoraj vsi dvomi in nezaupanje, kar nam je lahko samo koristilo. Tudi v prihodnje so nas taki primeri vzpodbujali in odstranjevali nezaupanje, ki je mejilo že na ljubosumnost in politično kratkovidnost.

Strmoglavljeno ameriško letalo v Zgornji Krmi.

Nemška mobilizacija, ki smo jo na vsak način skušali spremeniti v svojo, nam je pokazala še nekaj. Spoznali smo, da na moško mladino v prihodnje na terenu ne smemo preveč računati. Fantje so se morali odločiti: ali v nemško vojsko ali v partizane. V obeh primerih je bil tak fant za teren izgubljen. Zato delo z njimi ni imelo perspektiv. Naše mladinske organizacije smo morali naslanjati na žensko mladino.

Konec pomladi 1943 sem bil še z nekaterimi tovariši tudi jaz določen za delo na terenu. V bataljonu so ostajali predvsem mlajši borci, mi pa smo začeli delovati po vaseh in organizirati razne odbore, kar sta pozno jeseni 1942 začela Božo in Gorjanc. Zato sem se moral tudi jaz lotiti tega dela, pri katerem so mi dotedanje izkušnje prišle zelo prav.

V pogledu organizacije mladinskih, skojevskih organizacij v odrednih enotah ni bilo nobenih težav. Skoraj vsakemu partizanu-mladincu bi se zdelo zamalo, če ne bi bil član SKOJ, od koder je bil najbližji korak v članstvo KP. To pa je bila velika, največja čast. V tem času je bil odhod v partizane še vedno vprašanje samostojne, prostovoljne odločitve

posameznikov, zato je bil razen redkih izjem skoraj vsak pripravljen tvegati in storiti čimveč.

Poleg odhajanja mladincev v partizane ali v nemško vojsko je našo mrežo po terenu močno razbilo tudi preseljevanje naših ljudi v Nemčijo, poleg tega pa še aretacije aktivistov. Takrat so Nemci zaprli več naših dobrih družin, nekaj pa so jih odpeljali v taborišča. Razumljivo je, da gestapovska obveščevalna mreža ni mirovala in da je skušala onemogočiti predvsem tiste ljudi, ki so za naše gibanje nekaj pomenili. Občasni gestapovski uspehi so tako zastrašili tudi druge, manj razgledane in še ne na vse pripravljene ljudi. S takimi okupatorskimi posegi nismo bili toliko prizadeti glede kadra in v materialnem pogledu, temveč bolj v moralnem. Hkrati so Nemci na razne preizkušene načine širili med ljudmi predvsem za še ne zadosti zavedno množico posebno nevarno propagando, da smo nesreč naših ljudi krivi predvsem mi, partizani, in da toliko težav in žrtev ne bi bilo, če bi bili lepo doma kot mirni, poslušni, lojalni pripadniki »novega reda«, ki se mu pač ni mogoče upirati. Celo pri nekaterih tovariših, ki so bili že v partizanih in so izgubili svoje ali pa če so jih Nemci aretirali in preselili, je bilo čutiti negativne posledice. To je bilo vprašanje trdnosti in zavesti, česar pa ljudem ni bilo moč zameriti, saj je vse to konec koncev povsem človeško. Toda — posledice smo čutili vsi.

Taki dogodki in razmere so torej hromili hitrejši razvoj gibanja. Bojazen, kakšne bodo posledice, če bodo Nemci kaj zvedeli in če bodo fantje odhajali v partizane, je bila velika. Odločitev, da je šel človek v partizane, ne da bi to globlje razumel, ni bila lahka.

Sredi tega je v to naše delo padla zelo grenka kaplja, ko so Nemci aretirali terenca Gorjanca. To, razen zanj, še ne bi bilo najhujše. Hujše je bilo to, da je v zaporu klonil in začel izdajati. Zaradi tega je prišlo do aretacij, kar je imelo na terenu neugodne posledice. Ni šlo le za izgubo delavnega terenskega delavca, kakršen je bil Gorjanc, ne le za aretirane aktiviste, temveč tudi za omajano zaupanje med prebivalstvom.

Takih grenkih kapelj je bilo sicer pozneje še nekaj, toda spričo razvitejše organizacije in splošnega napredka gibanja niso bile tako občutne.

V maju 1943 je bil na novo formiran rajonski komite KP za Gorje-Bled. Vzporedno s tem so bili ustanovljeni tudi rajonski odbori OF ter druge organizacije. V ta namen sta iz pokrajinskega komiteja prišla k nam tudi tovariša Vinko Hafner in Stane Kersnik-Jelovčan. Po vsestranski analizi smo ugotovili, da je naše delovanje na terenu v precejšnji meri razgibano, da je vsestransko koristno, da pa nima prave vsebine, da ni zadosti povezano in organizirano, da je preveč individualno in razdrobljeno in da zato uspehi ne ustrezajo vložnemu trudu. Poslej je bilo delo bolj sistematično in vodil ga je 5—6-članski komite, katerega sekretar je bil Anton Ambrožič-Božo.

V tem času so tudi mene poslali na terensko delo in tako sem poslej deloval po vaseh. Da bi to teklo čimbolje, smo si naloge med seboj smotrno razdelili. Ker sem že poprej hodil po terenu in delal kot obveščevalec in ker sem bil med člani komiteja, v katerem so bili Božo, Marjan,

Razbito ameriško letalo zgodaj spomladi 1945 v Zgornji Krmi. Prvi so ga našli lovci, pozneje so ga obiskali partizani. Letalo je treščilo v Rjavino in v njem je našlo smrt deset članov posadke. Enajsti se je rešil in ostal živ. Pred leti se je srečal z našo kmetijsko delegacijo v Ameriki. Tedaj je orisal nesrečo in se zahvalil za gostoljubnost ter pomoč, ki so mu jo izkazali prebivalci Zgornje Radovne.

Beton, Triglavski, Dravski — najmlajši, so mi zaupali delo z mladino. Naloge, ki smo jih dobili od KP, niso bile ne lahke ne naglo izvedljive. Toda — zavedali smo se resnosti časa, zato smo se dela oprijeli z vso vnemo in vsak je storil, kar je pač mogel in znal.

Glede na bližino Bleda, kjer je bilo središče gestapa, delo na tem področju s tem ni bilo olajšano. Nasprotno — bilo je zelo kočljivo in spričo nedavnih aretacij še bolj oteženo kot bi bilo sicer. Brž ko je bilo čutiti nekoliko živahnješo našo dejavnost, so takoj sledili okupatorjevi sunkoviti protiukrepi. To je prišlo do izraza zlasti, če smo storili kako napako. Zato smo bili zelo previdni. V takih okoliščinah so nastajale in rasle po vaseh prve organizacije OF, partije, mladine in žensk. Zavestno smo preganjali bojazen pred okupatorjevimi ukrepi, kajti prej ko bi dosegli to, manjša bo nevarnost izdajstva. Saj so bili znani tudi primeri, ko nas kak človek ni naznanil iz sovraštva, temveč le iz nezavednosti in strahu pred nemškim nasiljem. To smo morali in tudi skušali razumeti.

Ceprav je bilo po vaseh že več aktivnih ljudi, smo pri njihovem povezovanju in širjenju v organizacije naleteli na ovire. Že prepričevanje

in zahteva po organiziranem delovanju, dopovedovanje, da posameznik ne pomeni veliko ali dovolj, je zahtevalo obilo časa, potrpljenja in vseh mogočih oblik približevanja ljudem. Večina je še naprej hotela imeti zvezo neposredno z nami tako, da na terenu nihče ne bi vedel zanje. Ljudje so se bali izdajstva. Druga značilnost, na katero nikoli nismo smeli pozabljati, so bili dotedanji odnosi med posameznimi ljudmi. Ni bilo malo primerov, da so bili posamezniki, sicer naši dobri pristaši in sodelavci, med seboj že dolga leta sprti na smrt. Nekaj takih sprtih ljudi, ki so jim odnosi zamegljevali mirno presojo, smo uspešno pobotali z našim posredovanjem in prepričevanjem o skupnih ciljih in sovražnikih. V zvezi s tem ne bom pozabil primera, ko sem nekoč namenoma povabil na sestanek na isti kraj in ob istem času dva taka prepirljivca, ki sta dotlej vsak zase zavzeto delala za nas. Ko smo se srečali, sta nekaj časa debelo gledala drug drugega, toda poti nazaj ni bilo. Nevarnost in posledice, če bi kdo hotel škodovati drugemu, je bila večja, kakor njuno dotedanje medsebojno sovraštvo. Po pametnem posredovanju se je začelo razvijati odlično sodelovanje. Takih in podobnih primerov je bilo več. Na zaupanje in nezaupanje je vplivala tudi socialna razlika. Toda proti temu je bilo pri roki dosti dokazov in prepričati ljudi, ki so imeli pomisleke, ni bilo najtežje. Jasno je bilo, da to gibanje vodi partija, ki ji je bil prvi zaveznik tovarniški in kmečki proletarec. Takih in podobnih negativnih okoliščin je bilo še več.

Treba je bilo skrbeti tudi za notranjo varnost in za samoobrambo posameznikov in organizacije. Tudi pri tem delu smo imeli že nekaj izkušenj. Vendar smo bili proti preizkušenim gestapovskim metodam in delovanju njihovih tajnih agentov še vedno mladi in šibki. Morali smo se zatekati k vsem mogočim lažem, skrivanju materiala, naglim izgovorom itd. Počasi smo vzbujali med ljudmi zaupanje vase in v lastne vrste ter svojo okolico. S postopnim proučevanjem vseh mogočih okoliščin ter ciljev za bodoče delo smo si zagotovili večje uspehe. V tem pogledu nam je pomagalo tudi prehajanje od delovanja prek individualnih zvez na širše organizirano delo.

Tako so v razmeroma kratkem času spomladi in poleti 1943 končno tudi mladinske organizacije zaživele v pravem pomenu besede. Poleg blejskih in rečiške mladinske organizacije, ki je bila že tako tesno povezana s Pokljuko, so skoraj v vseh gorjanskih vaseh nastale organizacije SKOJ in ZMS. To se je pokazalo v večji ali manjši sposobnosti samostojnega delovanja. Taki aktivisti so bili v Zasipu, Podhomu, Grabnu s Spodnjimi Gorjami, v Mevkšu z Višelnico, v Zgornjih Gorjah, na Poljšici, v Krnici in na Lazah, v Radovni in Pokljuki. Za zadnje tri, ki so živele in delale v planinskih krajih, je bilo značilno, da so partizanski voditelji še naprej uporabljali posamezne fante in dekleta za izpolnjevanje raznih posebnih nalog.

Prvotni aktivisti SKOJ in ZMS so bili številčno običajno šibki, imeli so po 2—4 člane. Njihova osnovna naloga je bila pridobivanje novih. Zato je njih število naglo raslo. Kolikor se spominjam, je imela mladina

ska organizacija v gorjanskih vaseh konec leta 1943 kakih 60 članov, ki so bili povezani v 10 organizacij. Za te čase in razmere je bil to kar lep uspeh.

Njihovo delo je bilo prilagojeno potrebam časa in pogojem okolja. Poleg zbiranja in prenašanja hrane ter drugega materiala, namenjenega za našo vojsko, je bilo pridobivanje novih članov njihova stalna naloga.

Pri tem so imeli pomembno vlogo študijski sestanki, ki so bili za tiste čase nepogrešljiva oblika samoizobraževanja. Čim več smo jim mogli dati literature ali več in boljše osebne pomoči, tem hitreje so se razvijale organizacije in posamezniki v njih, več je bilo uspešnih akcij. Iz vrst takih mladincev je bilo pozneje mnogo mladincev sprejetih v KP.

Stalna naloga mladincev je bila tudi obveščanje, proučevanje in odkrivanje nemških metod in njihovega dela. Posamezniki, včasih pa celi aktivni, so dobili naloge, da so opazovali nekatere hiše in ljudi, ki so bili na strani okupatorja ali pa so bili osumljeni, da so njegovi sodelavci. Opazovali in odkrivali so njihovo gibanje, njihove zveze in podobno. V ta namen smo tudi pripravili in jim dali trositi in deliti primerno opozorilo in grozilno literaturo. Tudi take vrste delo je bilo včasih uspešno. Marsikateri dotedanji pristaš Nemcev je začel misliti, da je premalo zaščiten od svojih gospodarjev, in če je kdo lahko prišel do njega s temi papirji — ni bila šala. To je pomenilo, da je o njem znanega marsikaj, da so partizani povsod prisotni in da nekega dne lahko pridejo nadenj tudi z orožjem. Mar ni bilo to lepše kakor ljudi kaznovati s smrtjo? Seveda, če niso zagazili že predaleč.

Tako so fantje in dekleta zbrali celo vrsto dragocenih podatkov, ki smo jih potem lahko izkoristili v druge namene.

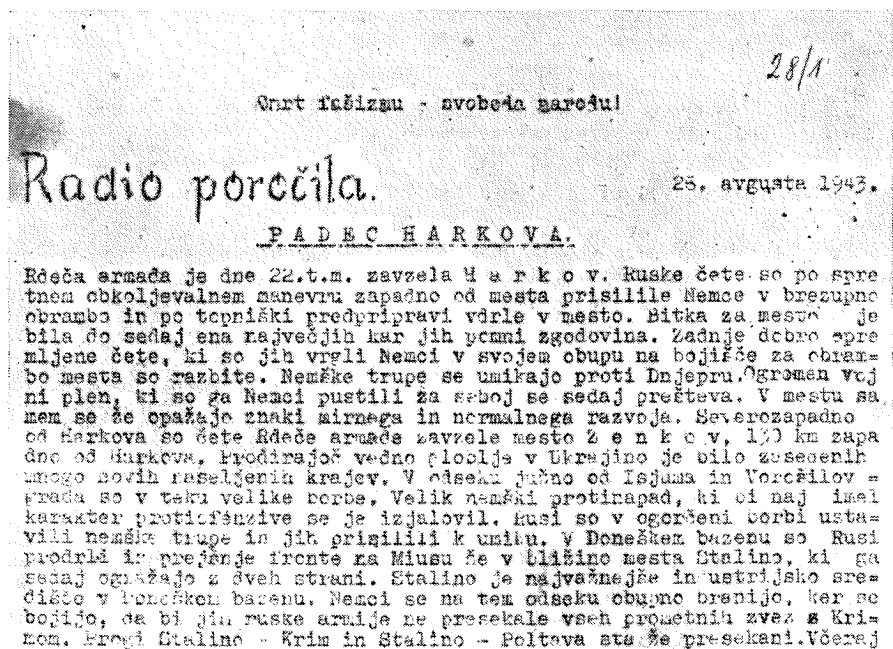
Mladinski aktivni so bili delavni tudi na področju mobilizacije. S svojim delovanjem so dostikrat odločilno vplivali na nekatere omahljivce, ki so dobivali pozive za nemško vojsko, ali pa so agitirali pri tistih, ki so iz nje prihajali na dopuste ter jih pregovarjali in vodili v partizane. Pri tem so bila zlasti delavna dekleta, ki so v ta namen pripravila potrebne kanale celo s Koroškega.

Nadaljnja aktivnost mladine je zajemala tudi razpečevanje literature in opravljanje raznih kurirskih poslov. V tem pogledu je treba izreči priznanje celo nekaterim otrokom, ki so pod vodstvom starejših nemoteno hodili po zelo nevarnih poteh, koder odrasli dostikrat niso smeli hoditi.

Pri trosilnih akcijah je bilo značilno to, da aktivni tega niso radi delali v svoji vasi, oziroma na svojem področju. Vsak je raje šel drugam. Največ tega dela je bilo osredotočenega na Bledu, kjer je mladina izpeljala več zelo uspešnih akcij. Nekoč so tam raztrosili letake o Hitlerjevi nepremagljivi armadi in še več podobnega. Nemci so tedaj žolčno iskali storilce in ugotavljali, kako je moglo priti do tega, toda brez uspeha. Krivce so iskali preblizu, ti pa so bili daleč nekje drugje. Tako so osumljenci, četudi so bili morda naši aktivisti, laže dokazovali svojo »nedolžnost«. Poseganje na druge terene smo skušali potem urejati sistematično, kar je bilo spričo odvrčanja dokazovanja krivde zelo pozitivno.

Vedno bolj nam je primanjkovalo literature. Ljudje so je bili lačni, mi pa jim z njo nismo mogli vselej postreči. Tako je prišlo do snovanja lastne tehnike, ki je zrasla nad Srednjo Radovno. Ščasoma se je tehnika razvila in potrebovala je vse več papirja in drugega materiala. Dobršen del tega materiala so nabrali in zbrali prav mladinski aktivni. Kupovali so ga tudi za denar, in sicer za svoj ali za nabran prek organizacij. Hodili so ponj na Jesenice, v Radovljico ali celo na Koroško. Kupovanje in prenašanje teh dobrin je bilo zelo tvegano. Že prodajalec je lahko mislil in zasumil, kam je to namenjeno, in če ni bil naš človek, smo morali računati na najhujše.

Poleg že navedenih nalog in značilnosti je bila mladinska dejavnost razvita še v drugih smereh. Opravila so bila drobna, toda potrebna. Vse to pa je potekalo v strogi tajnosti, z velikim prizadevanjem in odpovedovanjem mladostnim lepotam in brezskrbnosti. Hkrati so bili ti mladi aktivisti neprestano v veliki nevarnosti pred izdajstvom in njegovimi posledicami. Konkretno delo in akcije mladinskih aktivov, ki so bili zlasti po kapitulaciji Italije sestavljeni vse bolj iz članic in doraščajočih fantičev, se je kazalo vsak dan v novih oblikah. Za veliko teh akcij so ljudje zvedeli in jih čutili, veliko pa je bilo opravljenega takega dela, za

Okrožna tehnika, ki je bila nad Srednjo Radovno, je tiskala vedno več brošur, letakov in drugega gradiva. Fotokopija radijskih poročil je z dne 26. avgusta 1943. Z raznašanjem literature in z zbiranjem papirja ter drugih potrebščin za tehnike je imela mladina dosti dela.

katerega rezultate smo smeli vedeti samo posamezniki. Toda marsikaj je v teh dvanajstih letih zatonilo v pozabo.

S sodelovanjem mladinskih aktivov je bilo v letu 1944 opravljenih nekaj prav uspešnih akcij. Med take sodi na primer akcija na tobak v trgovini pri Černetu v Spodnjih Gorjah, kjer je bila v isti hiši tudi orožniška postaja. Ali pa nekaj napadov na nemške patrulje, v katerih so mladi aktivisti sodelovali z obveščanjem. Ali pripravljanje in zažiganje kresov za 1. maj, pa izpolnjevanje raznih izvidniških nalog pri gibanju partizanov po dolini itd.

Pri tem delu so nam vneto pomagali tudi pastirji, ki so bili še skoraj otroci. Pasli so na Mežaklji in po Pokljuki in njenih obronkih. Zato so imeli lepo priložnost za sestajanje z nami, zlasti pa za obveščanje, za prenašanje pošte in raznih obvestil. Dva izmed njih, Stanko Beznik in Jože Janša, prvi iz Krnice, drugi iz Podhoma, ki sta bila zelo pridna in zanesljiva, sta pri tem izgubila življenje. Obema je bilo po 14 let in pasla sta na Kleku. Nekega dne v avgustu 1944 pa so ju s starejšim pastirjem vred zgrabili Nemci, med katerimi so bili pomešani belogardisti. Vse tri so zasliševali, ker bi bili radi zvedeli, kje so partizani, komu nosijo pošto, kdo jim pomaga v dolini, kje imajo terenci bivališče in sploh vse, kar so počeli. Pastirji pa so molčali. Iz vprašanj in vedenja zasliševalcev, ki so jih začeli mučiti, so zlahka uganili, da jih je moral nekdo izdati. To je bilo tudi res. O njihovem sodelovanju s partizani je Nemcem povedal neki ujeti partizan z Bleda. Toda kljub smrtnim grožnjam niso ničesar priznali. Potem so jih nekaj dni pustili, nakar so Nemci s svojimi hlapci spet prišli na planino in začeli streljati. Tedaj so pastirji raje zbežali. Nemci so streljali za njimi in vsi trije so padli.

Ko smo zvedeli, kaj se je zgodilo, smo osupnili. Vedeli smo, da sta fantiča zanesljiva in pripravljena na marsikaj, toda spričo njune skromnosti nismo mogli misliti, da bosta tako neomajno kljubovala mučenju okrutnih fašistov. Pred tem, kar sta doživela in pretrpela ta dva junaška pastirčka, je klonil že marsikateri odrasel človek, ki smo bili o njem pričani, da se bo dal raje ubiti kakor da bi spregovoril. Fantiča sta nas s svojo neustrašenostjo presenetila. Mar si človek more misliti večje junaštvo? Hkrati pa nas je njuna smrt globoko pretresla. Kmalu pa je sledila Radovna, kraj množičnega zločina. Tako so nekatere dogodke prenatno zasenčevali že naslednji in še hujši. Obrobne gorjanske vasi in naselja so bile zlasti v času hajk, ofenziv in nenadnih obhodnih patrulj neprestano izpostavljene sovražnikovemu nasilju in okrutnostim. Ljudje so morali misliti na vse in skrivati svoje občutke. Nemci in njihovi hlapci so se navadno lotevali tudi otrok in deklet, od katerih so s sladkimi besedami ali pa nasilno skušali zvedeti za gibanje partizanov, za njihovo sodelovanje z njimi in za vse, kar bi jim moglo koristiti. Odrasli in mladina z otroki vred so bili tega že vajeni, pa tudi mi smo jih vzgajili in poučili, da morajo o vsem strogo molčati. In z redkimi izjemami so molčali, da so bili vredni vsega občudovanja. Osvobodilno gibanje je zajelo vse plasti ljudi od otrok do najstarejših in osvobodilni boj so imeli za nekaj nujnega, neogibnega in svojega. To je bilo pravo neuklonljivo in nezlomljivo množično gibanje.

Naša odgovornost pri tem je bila še večja. Če je prišlo kljub vsemu do kakega izdajstva, je krivda zadela tudi nas, kajti vsak tak dogodek je imel hude posledice. Vendar so bile organizacije in ljudje v njih že tako prekaljeni, da posledice niso mogle biti več usodne.

Za gorjansko področje je bilo značilno, da prav med mladino ni bilo izdajstev. Čeravno je bilo tudi nekaj gestapovskih posegov in pripravljenih provokacij, niso dosegli zaželenega uspeha.

Organizirano delo z mladino se je začelo v letu 1943; pomlad in poletje tega leta sta bila prelomnica, mejnik med zaupniškim, individualnim delovanjem in med povezovanjem zaupnikov in novih aktivistov v tesneje povezane aktivne in odbore, ki so z vsakim dnem bolje vedeli, kaj je njihova naloga, kaj je bistvo osvobodilnega gibanja. Takemu prelomu in razvoju smo morali pomagati zavestno, kajti sama spontanost in razni tokovi ne morejo roditi uspehov.

Prihajali in pridruževali so se nam novi člani, nastajali in menjavali so se novi komiteji in aktivni, v naše gibanje so se vključevali vse zrelejši sodelavci, izmed katerih je pozneje zrastle tudi več voditeljev gospodarskega in političnega življenja.

Ob koncu vojne je bila vsa mladina zajeta v množično osvobodilno organizacijo, ki je v svojem mladostnem zanosu veliko storila tudi v prvih povojnih letih. Tudi in zlasti takrat ni šlo brez močne mladinske organizacije, kajti porušena in izčrpana domovina je klicala k obnovi, k oživiljanju vsega, kar je okupator dolga štiri leta dušil in preganjal.

V TEHNIKAH NA MEŽAKLJI IN POKLJUKI

V »Okrožno tehniko Jesenice« sem prišel v začetku oktobra 1943, in sicer iz 1. minersko-sabotažnega voda »Triglav«. Ta tehnika je bila tedaj zgrajena na pobočju Mežaklje, to je nad levim bregom Radovne nedaleč od Srednje Radovne v skalovju pod Njilcami. V njej so takrat že bili Ivan Grčar-Mato iz Smokuča, ki je bil vodja, Drago Višnar-Stojan z Jesenic in Drago — priimka ne vem — iz Medvod. Po pripovedovanju teh tovarišev je bila ta tehnika ustanovljena junija 1943. Naglo širjenje OF in gibanja nasploh je zahtevalo vse več literature. Sicer pa je bilo vse skupaj zelo skromno, zasilno, vendar pa je bilo mogoče izdelovati letake in razne publikacije.

Bunker tehnike je stal v ne preveč gozdnatem pobočju Radovne, nad Njilcami, bil pa je dobro skrit. Nad njim se je vzpenjalo visoko skalovje, ki je proti Mežaklji zapiralo vsak pogled, zato se s te strani ni bilo treba bati nevarnosti. Od te strani bi se ji torej lahko približal kdorkoli in se spustil do previsnega roba, pa je še ne bi opazil. Navzdol, po dolini Radovne pa se je videlo dobro in daleč, kar je bilo v našo korist. Brž ko bi kdo prišel v dolino, ga je bilo mogoče opaziti dovolj zgodaj in potem smo se lahko izognili nevarnosti. To je bilo za skromno tehniko, ki si ni mogla privoščiti straž in se zanašati na moč orožja, zelo važno. Naše orožje so bile previdnost, nezaupljivost, molčečnost in pazljivost na vsakem koraku. Poleg tega je pri znamenitem Pangrčevem topolu, ki smo ga iz tehnike dobro videli, vedno ležala nova, bela deska, pripravljena, da so Pangrčevi v primeru nevarnosti postavili pokonci.

Tako je bila tehnika dobro zakonspirirana in preskrbljena z enostavno, toda uspešno signalizacijo. Nihče ni mogel domnevati, da bi v tistem skalovju moglo biti kaj takega. Poleg tega v tisti okolici tudi ni bilo vode, kar je še bolj odvrčalo vsako sumničenje, da bi na tem pobočju mogli živeti ljudje. Graditelji tega in takih zatočišč so mislili prav na vse. Življenje sicer ni bilo lahko, zato pa tem varnejše. Če bi za našo varnost skrbela vojaška enota, bi se izdali še prej; sicer pa tudi borcev v tehniki ni bilo toliko, da bi bilo mogoče misliti na spopad s sovražnikom. Voda je bila zato vprašanje zase: ponjo smo hodili v dno,

Ivan Golc-Stanko je bil v tehnikah v Radovni in v pokrajinski tehniki.

v Srednjo Radovno, in sicer zvečer, ali pa k približno tričetrt ure oddaljenemu studentu. Oboje je bilo naporno. Kadar pa je deževalo, smo se oskrbovali z deževnico.

Tudi dostop v tehniko ni bil lahek. Na nekaterih krajih je bil svet zelo skalnat in strm ter težko prehoden, toda to je bilo dobro za varnost, ker je bilo prav na takih krajih najlažje zabrisati sledove.

Tehnika, ki je delala tako plodno, ni bila velika; bila je v baraki, zbiti iz starih desk, ena njena stena pa je bila kar skala. Zato delo v njej ni bilo lahko, zlasti ne, kadar je deževalo. V dežju je kapljala voda po skali in se razlivala po baraki; pa tudi streha je puščala na vseh koncih. To je bil res le zasilno zgrajen provizorij, toliko da je delo poleti steklo. Če je deževalo več dni, smo delo morali praktično ustaviti, stroje, papir in vse drugo pa zaščititi pred vlago, sicer bi nam voda uničila vse hkrati. Papir pa smo morali kljub temu po vsakem daljšem deževju sušiti še posebej, sicer ga ne bi mogli uporabljati.

Oprema v tehniki je bila več ko skromna: imeli smo star pisalni stroj, ciklostilni strojek za razmnoževanje in nekaj drugega najnujnejšega pribora, matric, barv in drugih drobnarij. Kljub temu pa smo se na vso moč trudili, da so bili naši izdelki čimlepši, da so ljudje videli, kako je vse lepo tiskano, kajti delo tehnik je bilo politično zelo važno. Zavedali smo se, da vse, kar je šlo iz naše tehnike, predvsem tiskana beseda, za narodnoosvobodilno gibanje mnogo pomeni.

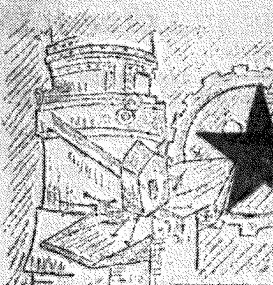
Največ težav smo imeli s ciklostilnim strojem. Kar naprej je bilo na njem kaj narobe in pokvarjeno. Velikokrat pa ga je popravil kar zelo iznajdljivi Stojan; če pa ga on ni mogel, nam je priskočil na pomoč tovariš Šanca iz Srednje Radovne, katerega družina je veliko storila za naše gibanje. Šanca je potem že kje staknil kake nadomestne dele, večkrat pa jih je šel iskat naravnost v Celovec ali v Beljak. Druge potrebščine, kot so papir, matrice ali barva, smo v glavnem dobivali po redni kurirski zvezi, in sicer tem več, čim boljše so delale organizacije na tem področju, predvsem mladinske. Na zvezo smo hodili vsak drugi dan, in sicer v bližino sedanjega počitniškega naselja univerze na Mežaklji kasneje pa v Zatrep. Matric, papirja in drugega materiala sicer nismo imeli mnogo, zmanjkalo nam ga pa tudi ni nikoli. Za to gre vsa zahvala organizacijam, ki so se na vse načine trudile, da bi nas sproti zalagale z vsem, kar smo potrebovali.

Kaj vse smo pisali in razmnoževali v tej skromni tehniki?

Predvsem Slovenskega poročevalca, Ljudsko pravico, Mladino, Našo ženo, pozneje pa tudi razne brošurice in krajevno glasilo Delavske enotnosti »Jeseniški kovinar«. Veliko pa smo natiskali tudi raznih letakov in poročil. »Naklada« je bila različna: včasih je bilo 150—300 izvodov, drugič več ali manj, kar je bilo odvisno od vsebine tiskovine ali pa od časa in zalog papirja. Natisnili smo tudi priljubljeno partizansko pesmarico, ki je izšla v 500 izvodih. To ni bilo malo, pa jo je še prehitro zmanjkalo. Natisnjeno literaturo so kurirji raznašali največ po Gorjah ter proti Bledu in Jesenicam, kajti tehnika je bila okrožna.

S hrano tudi ni bilo najlaže. Preskrbovale so nas delno terenske organizacije, deloma pa kar vaščani Srednje Radovne. Zemlje je tam malo in še ta je skopa in je hrane prej primanjkovalo kot ostajalo tudi njim samim, pa so nam vendarle dajali, kolikor so si le mogli odtrgati od ust. Zato je bila Srednja Radovna naš drugi dom.

Novembra 1943 sta iz tehnike odšla na terensko delo Mato in Drago, na novo pa je prišel Vinko. Vodstvo je tedaj prevzel Drago Višnar-Stojan. Bližala se je zima, delo se je širilo in potrebe so naraščale. Ker je bila baraka za delo pozimi neprimerna, neustrezna — delo pa ni smelo prenehati — je bilo vse bolj treba misliti na novo zavetišče. In dobili smo večji bunker. Pridni in zanesljivi gozdarji, ki so delali na področju Radovne, so nam postavili zavetišče na drugem bregu, na pobočju Pokljuke. Zgradili so nam pravo gozdarsko kočo iz hlodov in pokrito z deskami. Pri tem delu so največ sodelovali in pomagali Krišpin Ogris, Konavčev Martin, Valentin Rihtaršič, Meglič in drugi, katerih imen ne vem. Nova tehnika je stala na samem nad veliko skalo in v gostem smrekovem gozdu. Da je Nemci ne bi odkrili, v kočo nismo hodili po najbližjih

Jeseniški KOVINAR

GLASILO DELAVSKE ENOTNOSTI NA JESENICAH!
Izdaja Okrožni odbor OF Jesenice 20. julija 1944.

VEČ JUGOSLOVANSTVA

Pravzaprav bi lahko rekli ta naslov "Več jugoslovanstva!" pri nas nekam šumno in kar nepotrebno zveni. Naj vendar živim v naših narodnih množicah globoko ljubezen do nove Jugoslavije in saj je bil vendar prav naš politični aktiv, ki je tako ljubezen neizmerno gojil in slovenskim narodnim množicam s svojimi dejanji, s svojo smerjo, s svojo soprodativjo nove Jugoslavije nenehno dokazoval, da nove velike domovine ne bodo več razsajale predaristične bolezni!

Lajve to je res, in Slovenci smo lahko ponosni na to. Ponosni smo lahko na svoje temeljne točke, ki so že enainštiridesetega leta jasno predvidele znosno nove Jugoslavije, ponosni smo lahko na smer kočevskega Eborja, ponosni smo lahko na mogočno avtorjsko kampanjo, ki je tako živo zajela in dvignila slovenske narodne množice v resničen jugoslovenskem duhu. Na vse to je lahko ponosen naš narod in naš aktiv Osvobodilne Fronte in vse to je en sam dokaz, kako globoko, odkritosrčno in nerazdružljivo smo Slovenci povezani z novo Jugoslavijo ter njeni nacionalnimi in demokratskimi pridobitvami.

In kljub temu je danes med nami nujno potrebno geslo "Več jugoslovanstva!" Zakaj?

Triletna narodno osvobodilna borba je tako po svoji smeri kakor po svojih posledicah hkrati borba za preoblikovanje slovenskega narodnega značaja. Mirno smemo trditi, da je Osvobodilna Fronta tudi v tem pogledu ogromno dosegla. Ob njeni triletnici so njen uspeh manifestirale šope, luči, velike besede: "Iz naroda blazpov v narod junakov."

Toda še vedno se moramo boriti z ostanki našega nekdanjega položaja in naše nekdanje nivolnosti. Eden izmed takih ostankov je naša slovenska ozkost, nerazgledenost, premajhno zanimanje za vse, kar presega meje naše ožje domovine.

Prenekaterikrat ne vidimo čez lastni plot, prenekaterikrat se topoglavovčarijemo samo v svoja lastna vprašanja - na škodo teh vprašanih samih.

Prav v tem smislu nam je danes potrebna kritika in prav v tem smislu valja za nas geslo: "Več jugoslovanstva!"

Kljub globoki vdanosti našega naroda in našega aktiva novi Jugoslaviji in kljub vsami trudi slovenskega narodnega vodstva doživljamo zadnje mesece in tedne, da se naš tisk le počasi otrasa izrazitega samoslovenstva, da se naši mitingi in konference vse preveč ukvarjajo zgolj z drobniimi vprašanji slovenske, a osvobodljene in neosvobodljene ozemlje, da naše narodne množice vse privlečejo in vede o žrtvah in nadšlovskih naporih, o slavni mnogih in veličastnem dogajanju po vsej Jugoslaviji, da se naši aktivisti vse preveč zanimajo za dogodka in razvoj po drugih delih naše jugoslovanske domovine in po svetu, da jim ostajajo skrite za-

V okrožni tehniki, ki se je zadrževala nad Radovno, so začeli pisati in razmnoževati tudi glasilo Delavske enotnosti »Jeseniški kovinar«.

stezah, temveč smo raje delali velike ovinke in se izogibali izhojenim potem ter prihajali tja skozi gosto in nizko smrečje. Nemci so namreč radi iskali taka zavetišča, kajti iz njih so prihajala navodila, propaganda ali organizacijske misli. V takih bunkerjih so živeli tudi terenski delavci. V novo kočo smo se zadovoljni preselili konec novembra 1943. V njej je bilo mnogo več prostora kakor v baraki, predvsem pa nismo imeli več težav z vlago, ki nam je poprej povzročala največ skrbi. Na oknih smo imeli celo oknice, ki smo jih ponoči lahko priprli in delali tudi pri luči. Tako smo si zagotovili daljši delovni dan ali celo noč. Izpopolnili smo tudi opremo. Dobili smo še po en pisalni in ciklostilni stroj za razmnoževanje. Tudi radioaparati smo dobili, in sicer na akumulator, ker električnega toka ni bilo. Akumulatorja pa smo imeli dva in kak domačin iz Srednje Radovne, največkrat Pangrčev Franc, ga je vozil v radovniško elektrarno napolnit. Seveda smo radio poslušali samo, kadar je oddajal poročila, da je akumulator vzdržal čimdlje. Za tako izpopolnjeno tehnično opremo smo se morali zahvaliti dobrim terenskim delavcem. Postajali smo večja tiskarna.

Člani okrožne tehnike Jesenice v Srednji Radovni spomladi 1944. Od leve proti desni Ivan Golc-Stanko, Milena Cerkvenik-Vlasta in Lovro Mandelj-Tomiks.

Tako smo poleg tiskanja in razmnoževanja literature — za kar je bila naša tehnika predvsem ustanovljena — pričeli zdaj vsak drugi dan tiskati tudi radijska poročila. Ljudje so jih navdušeno prebirali. Nihče izmed nas pa ni znal stenografirati, zato smo si pomagali tako, da smo pri aparatu sedeli po dva ali trije in vsak si je izmenoma zapisoval po en stavek. Nato smo na podlagi zapiskov in delno tudi po spominu sestavljali radijska poročila. To je bilo naporno, toda hvaležno delo, kajti ljudje so kar hlastali po njih. To je bila časopisna agencija v malem. Če je bilo zanimivo in potrebno, smo poslušali več oddaj zaporedoma,

da smo potem sestavili čim izčrpnjša poročila. Zanimanje za radijske vesti je naraščalo, zato smo jih tiskali po 300—400 izvodov hkrati, včasih pa tudi več. To je dokazovalo, kako je naše gibanje že »država v državi«. Na kurirsko zvezo smo odhajali zvečer, zato smo ujeli še opoldanska in popoldanska poročila, nakar smo jih naglo uredili, sestavili in razmnožili. Tako so nekateri najbližji delavci in prebivalci novice prebirali še isti večer.

Eno prvih poročil smo sestavili v začetku decembra, ko smo prek »Radia svobodna Jugoslavija« zvedeli za II. zasedanje AVNOJ v Jajcu in za njegove zgodovinske sklepe. To je poživilo delo na terenu, pa tudi mi smo se veselili uspehov. Radioaparat nam je večkrat nagajal, toda Stojan ga je znal popraviti.

V začetku leta 1944 je prišlo v tehniko več novih ljudi. Prišla sta Vlado in Žarko Šanca iz Radovne, Lea Šeme-Breda iz Štajerske, Lovro Mandeljč-Tomiks iz Krnice in Tonček Javor z Bleda. Odšel pa je Vinko. Spričo naglega razvoja in čedalje večjega povpraševanja po literaturi je bilo nujno, da smo dobili več novih moči. Začeli smo tiskati tudi propagandne letake, ki so bili najprimernejši za trosilne akcije po cestah na Bledu, Jesenicah, v Gorjah in drugod.

Čeravno smo zelo pazili na konspiracijo — to smo ponavljali vedno — je za našo tehniko vedelo vedno več ljudi. To je postajalo nevarno, kajti ob vse večjem in hitrejšem širjenju osvobodilnega gibanja je sovražnik skušal na razne načine vrvitati v naše vrste svoje vohune, kar je bilo zlasti za tehniko zelo nevarno. Ostati v koči je bilo nevarno. Spet so nam priskočili na pomoč gozdarski delavci Konavčev Martin in tovariši. Po dogovoru so nam pod Frčkovo planino, ki je približno uro hoda iz Srednje proti Zgornji Radovni, postavili prav tako iz hlodov zgrajeno in z deskami pokrito novo kočo. Vanjo smo se preselili konec maja 1944. Stala je na ravnini v visokem smrekovem gozdu tako, da tudi morebitnega dima, ki bi nam ušel iz ognjišča, v dolini Radovne niso videli. Nekako v tem času so prišli na novo v tehniko Stana Klinar-Vilma, Milena Cerkvenik-Vlasta in Tone Gašperlin-Tomo, odšla pa je Breda.

Pod to novo streho smo takoj nadaljevali delo in razmnoževali literaturo, ki nam jo je pošiljala predvsem pokrajinska tehnika za Gorenjsko. Povečali smo tudi število radijskih poročil. Že čez nekaj dni po prihodu oziroma začetku dela v novem zavetišču smo 6. junija 1944 okoli poldneva prestregli prva poročila o izkrcanju Angloameričanov v Normandiji. S tem se je odprla tako dolgo in težko pričakovana druga fronta, ki naj bi skrajšala že tako dolgo trajajočo vojno in približala končni zlom fašizma. Kar najhitreje smo sestavili poročila, jih naglo razmnožili — delali smo z veselo ihto — in v rekordnem številu natiskane odnesli v Radovno in naprej na javko, da so čim hitreje prišla do ljudi. V takih primerih je bilo naše delo bogato poplačano.

Nekega dne julija 1944 smo iz Srednje Radovne dobili obvestilo, da je na poti v dolino močnejša skupina Nemcev. Kar se da hitro smo

Julka Ogris-Vislava, agilna mladinka, potem pa sodelavka v tehniki v Radovni in v pokrajinski tehniki.

stroje in pretežni del materiala prenesli v približno 500 metrov oddaljeno skrivališče, ki je bilo v jami — kakršnih je tam okoli več — sami pa smo se potem umaknili više v gozd. Sprva smo mislili, da je naša tehnika izdana, potem pa smo ugotovili, da se Nemci niso oddaljevali s ceste. Pozneje smo zvedeli, da jih je nekdo obvestil, da se je prav nad Radovno spustil s padalom neki angleški pilot. Zadeva ni bila čisto brez osnove, kajti angleško letalo, ki se je vračalo z bombardiranja v Nemčiji v Italijo, je res tam blizu odvrгло prazen bencinski tank, ki je padel na tla v bližnji vasi. Ko so ga Nemci našli, so se pomirjeni vrnili na Bled. Sicer se pa v manjših skupinah niso radi mudili v tej okolici, zlasti ne v dolini.

Naslednji dan smo stroje in opremo spet prenesli nazaj v kočo in naglo poprijeli za delo.

Junija 1944 je odšel iz tehnike še tovariš Stojan. Premeščen je bil v pokrajinsko tehniko za Gorenjsko. Potem so vodstvo zaupali meni. Kmalu za njim sem odšel tja še jaz. Za menoj je vodstvo prevzel Lovro Mandeljč-Tomiks.

Pozneje sta tja prišla še Janez Tepina-Žane in Anica Grašič, ki sta dotlej imela tehniko v neki hiši v Žapužah pri Radovljici. Njun sedež je bil že kompromitiran, zato sta se umaknila v Radovno.

Kmalu zatem, le malo pred požigom Radovne, so zgradili spet novo, veliko kočo, ki je bila le za streljaj nad zadnjo hišo v Srednji Radovni. Bila je še večja in trdnjša — široka 4, dolga pa 12 metrov — v njej je bilo tudi lažje in prijetneje delati. Kmalu pa je prišel 20. september, nesrečni dan za Srednjo Radovno, ko so jo Nemci požgali. Osebe tehnike se je naglo in brez žrtev umaknilo nad dolino, nove tehnike, stoječe tik nad hišami, pa Nemci nikoli niso dobili. Dočakala je svobodo, osebe pa se je potem preselilo v tehniko v Bohinju, v dolino Voje, kjer je že delovala druga tiskarna. S požigom Srednje Radovne so partizanske ustanove in tudi tehnika izgubile zaledje in preselitev je bila nujna.

V Bohinju, kjer je takrat deloval Jeseniško-bohinjski odred, je bilo poslej delo ugodnejše in teren varnejši.

S TERENA V TEHNIKO

Mladinsko delo v naši vasi, t. j. v Podhomu v začetku NOB še ni bilo organizirano; prve organizirane trojke so bile ustanovljene nekako v drugi polovici leta 1943.

V naši vasi je bila ena prvih trojk Julka Ogrisova-Vislava, Sonja Veberjeva-Olga in jaz. Naše delovno področje je bilo veliko. Med drugim smo organizirale nadaljnje trojke in tako pritegovale v gibanje še druga dekleta v vasi. Potrebna so bila stalna poročila o številu vojakov in policistov v sovražnikovih postojankah. Za te podatke sem nekako z lahkoto zvedela od nemških kurirjev, ki so vsak dan prihajali na pošto po opravkih, ali morda celo na občino, kjer sem bila takrat v službi. Ker sem imela na skrbi nakaznice za tobak, milo, obleke in razna druga nakazila, sem imela večkrat opraviti tudi s temi potrošniki. Take priložnosti in okoliščine so omogočale, da sem dostikrat hitro prišla do informacij.

Druga važna naloga je bila zbirati material. Partizanske tehnike so potrebovale veliko matric, barve zanje in seveda tudi papirja. Tudi akcije za pridobivanje materiala sem se nekoč lotila in še zdaj me je strah, če pomislim na to.

Bilo je v novembru 1943, ko sem se nekega dne odpeljala v Beljak. Za ta obisk sem dobila dan dopusta, spremljal pa me je oče. Na isto pot se je tisti dan odpravilo še nekaj drugih Grojancev — spominjam se edinole Lojza Kunstlja. V Beljaku sem premišljevala, kako bi izpolnila Julkino naročilo, češ naj ne pozabljam, da tehnike ta material nujno potrebujejo. Ta misel mi je neprestano rojila po glavi. Zato sem rekla navzočim, da mi je tajnik zvečer naročil, naj prinesem še nekaj materiala, ki ga bomo potrebovali v bližnjih dneh. Stopila sem v trgovino, kjer so me spričo moje zahteve začudeno pogledali. S seboj namreč nisem imela nobene naročilnice, ki so bile v navadi. Bila sem pač brez prakse v takem delu. Vendar pa so mi dali material.

Rada bi bila prinesla materiala čimveč; zato sem naročala velike količine. Noge so mi kar klecnile, ko sem potem zagledala ogromen paket. Bil je skoraj tako velik kakor jaz. Vrli Gorjanci so mi seveda pomagali, da smo ga kljub težavam prenesli do vlaka, naprej pa je šlo kar dobro. V Podhomu smo ga pustili na postaji, nato ga je brat pripeljal z vozičkom do doma, od koder smo ga prepeljali do Ogrisa, od tam pa je po

Partizana in sodelavca v tehniki Lovro Mandeljč-Tomiks in Vinko Humer.

meni neznani poti prišel v prave roke. Ko sem čez nekaj mesecev že sama delala v tehniki, sem se večkrat spomnila tega dogodka in s tem vedno tudi na svoj strah. Kaj če bi se kdo v Celovcu na občini spomnil in vprašal: Kaj boste pa delali, ko potrebujete toliko takega materiala? Potreben je bil en sam telefonski pogovor, vprašanje ali sporočilo. Toda tega ni bilo in vse se je izteklo srečno. Z velikim veseljem smo delale v mladinski organizaciji in zato so nas proti koncu leta sprejeli v SKOJ. Če zdaj pomislim nazaj, je bilo vse to zelo čudno. Premalo smo bili poučeni o vsem. Vedeli smo le, da se partizani borijo proti okupatorju, za politiko pa se nismo zanimali kdo ve kaj. Morda smo se s takim veseljem oklenili dela za OF prav zato, ker ni bilo drugega, ker nismo marali okupatorjev, ker smo čutili, da visi vse to v zraku. Predstave, zabave in podobno, vse to je bilo prepovedano. Zato je bilo delo za NOV tem zanimivejše. Mladini je pa tako vedno všeč, če so zadeve malo bolj napete in skrivnostne. Tudi meni se je zdelo tako in težko sem

čakala, kdaj pojdeva z Julko na javko. Ne vem, zakaj sem mislila, da so partizani drugačni ljudje in zakaj sem videla v njih nekakšna nadnaravna bitja. Najbrž zato, ker so se uprli taki sili, kot je bila nemška! Kljub temu med delom v mladinski organizaciji na terenu nisem doživela nič posebno razburljivega.

V marcu 1944 pa so tudi mene pozvali, da se moram vključiti v nemško delovno organizacijo. Prizadeti torej niso bili le fantje, ki so jih klicali v vojsko, temveč tudi dekleta. Sklenila sem, da me Nemci ne bodo videli, in tako sem takrat odšla v partizane. Prišla sem na RK Gorje-Bled. Nepopisen občutek je bil, ko sem preživljala prve dni partizanstva. Sedež RK je bil na Mežaklji. Pod veliko smreko je bilo ognjišče in okrog njega klop, malo v stran pa je stal šotor. Velik ni bil, zato smo spali zelo na tesnem.

Bili so ravno velikonočni prazniki in tudi mi smo dobili iz raznih krajev precej potic in drugih dobrot. Med drugim smo dobili celo ročko medu. Tako se nam je tiste dni godilo kar dobro. Kadar pomislim, kako težko sem šla od tovarišev in tovarišic, ki sem jih prve srčala po prihodu v partizane, vem, da je bila to slutnja, da ne bo nikjer več tako dobro.

Po štirinajstih dneh so me namreč poklicali v okrožno tehniko Jesenice, kajti poprej sem delala v pisarni. Tolikokrat prej sem že slišala izraz tehnika. Skrbeli smo za dobavo materiala in potem sem redno

Po požigu Radovne se je okrožni komite KP za Jesenice preselil na Pokljuko. Na premiku se mu je pridružilo osebje tehnike, ki je bila poslej v Bohinju in drugod.

prebirala tudi liste in poročila, ki so jih tiskali tam, vendar si nisem znala predstavljati, kaj sploh pomeni tehnika in kaj bom delala v njej. Povedali so mi, da bom tipkala, da jim primanjkuje takih ljudi. Nisem pa se mogla živeti v to vlogo.

Ko sem prišla v Srednjo Radovno, od koder bi me moral kurir odpeljati v tehniko, sem pri Pangreu spoznala nekaj bodočih sodelavcev, ki so me že pričakovali. Z menoj je prišel tudi Tomo-Tone Gašperlin z Jesenic, ki je potem dolgo ostal moj sotovariš. Tako sem se znašla v skrivnostni tehniki. Takrat so bili v njej Ivan Golc-Stanko, Drago Višnar-Stojan, Lovro Mandeljč-Tomiks, Tonček Javor, kurir, Jelka Zupan, kuharica in Lea Šeme-Breda.

Vodja je bil Stanko, Stojan pa je kmalu odšel v pokrajinsko tehniko, Tomiks je risal, Breda in Tomo sta upravljala rotostroj, Jelka je kuhala, jaz pa sem tipkala. Življenje v tehniki ni bilo kdo ve kako veselo, ker smo bili prevečkrat lačni. Sami nismo smeli v akcijo, terenci pa so slabo skrbeli za nas. Tedaj sem velikokrat pomislila na prve dni partizanstva in imelo me je, da bi pobegnila kar nazaj na Mežakljo. Sčasoma pa sem se le privadila. Kasneje, v maju, so prišli v tehniko še drugi tovariši, a se ne spominjam vseh: Milena Cerkovnik-Vlasta z Bleda, Alenka, neka Mariborčanka, ki je padla v zadnji ofenzivi pod Martinj vrhom, Milan Dermota iz Železnikov in več drugih.

Konec junija pa so naju z Vlasto poslali v okrajno tehniko v Bohinj, imenovano po padlih borcih prejšnje razbite tehnike Škrjanc-Emil. V prvih dneh julija sem prevzela njeno vodstvo, obenem pa sem opravljala posle pisarja in tipkarice, Vlasta pa je razmnoževala. Drugi člani, doma večinoma iz Bohinja, pa so bili: kuharica, dva kurirja, intendant in še nekaj drugih. Tehnika je iz varnostnih razlogov stala precej visoko v hribih, v Triglavskem pogorju — šest ur naporne hoje od Stare Fužine, zato smo tam izdelovali le material, ki ga ni bilo treba razmnoževati v večjem številu kot npr. »Spomenico o kočevskem zboru« in podobno.

Medtem so okrožno tehniko v Radovni preimenovali v »Planiko«, drugo tehniko, ki je bila pod Stolom, pa v »Nagelj«. Ko je bila 20. sept. 1944 Radovna požgana, je ves kolektiv »Planike« prišel k nam. Obe tehniki sta se zdaj združili in reorganizirali v novo z imenom »Zlatorog«. Zgradili smo tudi nov bunker, ker je bilo to nujno in bil je bližje ljudem. Ta je stal približno uro od Stare Fužine. Dohod smo uredili po poti, ki so jo uporabljali kmetje za prevoz listja in sena s planine Voje. Na mostičku smo potem poskakali v vodo — majhen potoček in po njem smo šli kakih 100—150 m, od tam dalje pa po stezi do bunkerja, skriti med gostim smrečjem. Ta bunker je bil zelo lepo opremljen. Iz bližnjih vil ob Bohinjskem jezeru smo nanosili ven celo več velikih preprog in tudi celotna izdelava je bila dobra, mize pa pokrite z linolejem. Za uspešno delo je bilo potrebne dosti svetlobe, zato smo si omislili velika okna, tako da je bilo res užitek delati v njem. Siti smo bili temačnosti, ki je bila običajna pri takem delu in v takih bunkerjih. Tudi za nečimrnost je bilo poskrbljeno: imeli smo tudi veliko ogledalo.

Radijska poročila

18. XI. 1944.

OOF Jesenice

NOV bije okupatorja na Kosovem

RSJ, 17.XI.- Po osvoboditvi skoro vse Makedonije prodirajo naše brigade naprej, da popolnoma uničijo zadnje ostanke okupatorskih posadk, ki so pobegnile iz osvobojenega Skoplja in drugih mest.

Naše jedinice, ki so napredovale od juga so osvojile vso Skopsko Crno goro, drugi oddelki pa so prodrli od severozahoda preko Uroševca, osvobodili Gnjilane ter Kačanik in potisnili hitlerjevske oddelke na Kosovo polje. V teku teh bojev je okupator utrpel velike izgube: NOV je uničila in zajela 1250 Nemcev in Arnavtov. Srditi boji med Cristino in K.Mitrovico. Enako težke izgube je imel sovražnik v bojih ob gornjem Vardarju pri Gostivarju. V Črni gori se vršijo krvave borbe ob dolnjem Limu, kjer je naša NOV znova zavzela Plevlje. Ob Skadarskem jezeru je osvobojeno mesto Rije ka Crnojeviš. - V Hercegovini, med Mostarjem in Širokim bregom, je NOV pregnala sovražnika, ki se je moral umakniti prav v Duvno. - Neprestani boji se nadaljujejo na črti Knin-Grčovo. - V Bosni je bila popolnoma razbita nemška kolona, ki je napredovala proti Sarajevu. - V neprestanih bojih pri Kvaljevu je sovražnik zopet izgubil preko 300 padlih.

Na Hrvaškem je bila uničena ustaška kolona na cesti Zagreb-Bjelovar. Naša NOV je uničila 280 zajela 70 ustašev in zaplenila ali razbila 15 voz opreme in 3 tanka. - Severozahodno od Karlovca se vrše hudi boji s sovražnimi oddelki, ki hočejo prodrati proti Metliki.

VZHODNO BOJIŠČE. Moskva, 17.XI.- Čete maršala

Izdelki tehnik so bili vse lepši. Tudi radijska poročila so po zaslugah požrtvovalnih sodelavcev v tehnikah tudi za oči postajala privlačnejša.

NA ZADNJE ŠE, PRIJATLJI,
KOZARCE ZASE VZDIGNIMO,
KI SMO ZATO SE ZBRAT'LI,
KI DOBRO V SRCU MISLIMO;
DOKAJ DNI
NAJ ŽIVI
VSAK, KAR NAS DOBRIH JE LJUDI!

Ob stoletnici Prešernove »Zdravljice« se je pokrajinska tehnika za Gorenjsko lotila zelo zahtevnega tiska te, takrat tako vzpodbujajoče pesmi in jo natisnila z zavidljivimi vinjetami in drugo opremo. Risala sta Janez Vidic in Marjan Sorli-Viher

Takrat so bili v tehniki: vodja je bil Tomo-Tone Gašperlin, ki je delal na rotostroju, njegov namestnik sem bila jaz, opravljala sem administrativna dela in tipkala vse, Alojz Mandeljč-Jaka, pomočnik pri rotostroju, Tonček Javor-kurir, Marjanca-Tončka Cesar, kuharica in Anuška-Filomena, pomožna kuharica. Razumeli smo se zelo dobro, tudi preskrba je bila dobro organizirana. Pri nas je imel sedež tudi tedanji pokrajinski tehnični kontrolor Tomiks-Lovro Mandeljč, ki je po prestani bolezni prevzel vodstvo tehnike.

V januarju 1945 pa so tehnike razpustili, ker so poglavitne spise tiskale že tiskarne in tako smo odšli vsak na svoj konec.

Zadnje hajke smo vsi srečno preživeli. Smolo je imel le Jaka, ki je odšel od nas že decembra, in sicer v Jeseniško-bohinjski odred, kjer je bil ranjen že prvi teden.

Ker spričo hajke nisem mogla priti v tehniko »Nagelj«, kamor so me poslali, sem odšla v nasprotno smer in tako zadnje tedne vojne preživela v tehnikah »Benko« in »Darja«. Ti dve tehniki sta delovali prva na Martinj vrhu, druga pa v Davči. Od tam smo končno skozi Železnike in dalje po Selški dolini in skozi Škofjo Loko odšli v svobodni Kranj. Tudi tisti dan nam bo nepozaben, posebno pa sprejem v Škofji Loki.

MAJHNA ENOTA — VELIKA UDARNA MOČ

Spomin na Tretji minersko-sabotažni vod Triglav-MSV, in na Tretjo minersko-sabotažno četo-MSČ Gorenjskega odreda

Ustanovitev MSV »Triglav« sodi v čas formiranja Prešernove brigade. Ustanovljena je bila 12. in 13. julija 1943 pri kmetu Marenkovcu v dolinici Zali pod Ratitovcem.

V juniju 1943 je Gorenjski odred narastel na devet bataljonov. Eden izmed teh je bil tudi naš Pokljuški ali 22, ki je ob reorganizaciji odreda in ustanovitvi nove brigade tudi odšel na Jelovico. Tedaj še nismo natančno vedeli, za kaj gre, zato smo bili radovedni, kaj bo nastalo iz tolikšne množice partizanov, ki smo se zbrali pod Ratitovcem. Na zbornem mestu je bilo zelo živahno, kajti prišli smo iz vse Gorenjske. Navzoč je bil tudi štab odreda.

Stali smo po gručah in se živahno pogovarjali ter ugibali, kaj vse bo novega, kam nas bo vodila pot poslej, govorili smo o marsičem, kar nas je čakalo v tako veliki enoti, kot je brigada. Ugibali smo, kdo bo komandant, kdo komisar, kdo bo še v štabu ali kdo bo naš novi komandir. Tedaj me je poklical naš dotedanji komandant Andrej Žvan-Boris in mi rekel:

»Pojdi in javi se v štabu odreda. Kliče te komisar Ljubo!«

Obstal sem radoveden in vznemirjen. Le kaj naj bi to moglo biti? Zakaj se moram oglasiti pri komisarju, ki sem ga poznal komaj za silo? Po glavi so mi rojile različne misli in ko se nisem ganil, me je Boris ponovno opozoril:

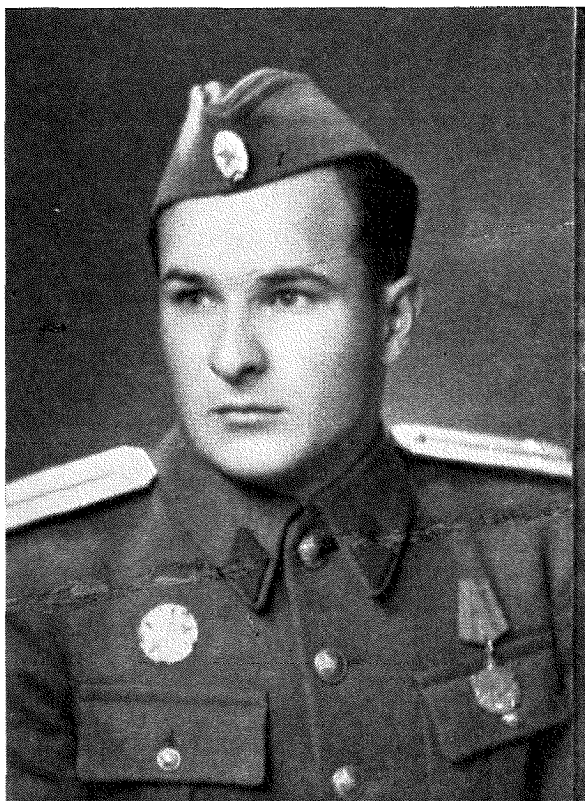
»Pojdi vendar že tja! Nimamo veliko časa. Zvečer že krenemo na pot!«

Zdaj sem bil še bolj radoveden, za kaj gre. Toda Boris je molčal.

V štabnem šotoru mi je komisar Anton Kržišnik-Ljubo kratko povedal, da je med drugim ustanovljen tudi MSV »Triglav« in da so me na Borisov predlog imenovali za njegovega politdelegata. Zadržano sem ga gledal in poslušal.

»Več se bomo pomenili pred vašim odhodom«, je še rekel. Sledila sta »Smrt fašizmu — svoboda narodu!« in že sem spet stal pred šotorom, še bolj presenečen kakor prej.

Ludvik Rekelj-Filip je bil ob komandirju Borisu Andreju Zvanu, politični delegat minersko-sabotažnega voda Triglav, ki se je pozneje razvil v četo.

»Kako? Namesto brigade vod? Namesto v nove kraje spet nazaj? In niti ne vem, s kom vse in ne natanko, kam!«

S takimi ugibanji sem se vrnil k Borisu, ki je medtem že izbiral tovariše in si jih zapisoval v beležnico. Ti fantje naj bi bili v našem novem MSV. Vmes se je obrnil k meni: »Zdaj pa izberiva fante. Ustanovila bova svojo brigado, ki lahko šteje največ 15 borcev!«

Šele zdaj sem se zavedel, kam bomo odrinili in koliko nas bo. Najvažneje je bilo, da pojde z nami Boris in da bo komandir tega voda. S tako preizkušnim, tovariškim, odločnim in hrabrim, hkrati pa skrbnim komandantom bi človek vedno rad sodeloval. Zato mi je takoj odleglo. Vendar pa že ta prva naloga — izbiranje fantov, ni bila ne prijetna ne lahka. Toda naglica je opravila svoje. Kmalu sva spisek z imeni borcev nove enote odnesla v štab odreda, ki ga je tudi potrdil. Tako je bil ustanovljen Tretji MSV »Triglav«. Pozneje se je iz njega razvila Tretja MSČ, čeprav ni bil naš cilj številčna rast, temveč vse kaj drugega.

Sledila je oborožitev. Po nalogu odrednega štaba smo morali vsi imeti puške tipa »mavser«, določeno količino municije, po dve ročni bombi in nekaj pištol, vse avtomatsko orožje pa smo morali oddati.

To je bilo hudo — nihče se ni rad ločil od strojnice ali brzostrelke, posebno če si jo je priboril sam. Enaki trenutki niso bili boleči le tiste dni, ampak vedno, če se je zgodilo kaj podobnega. Prav zaradi tega je bilo vsa partizanska leta dosti žalosti, jeze, trmoglavosti, raportov in celo zamer.

Popoldne smo se poslavljali od svojih tovarišev, ki so se razkropili na vse strani. Največ jih je odšlo v novo brigado, kamor bi se bil rad vključil tudi sam. Kmalu se je začel zbirati tudi naš vod. Ko se je kot ulj živo taborišče končno umirilo, je tudi naša enota stala tam, razporejena v vrste in pripravljena čakala na odhod. Potrebno je bilo samo še povelje in takoj bi odrinili prek Jelovice. Pred nas sta stopila komandant in komisar odreda in nas seznani z našimi prihodnjimi nalogami in dolžnostmi. Zvedeli smo, da je področje našega gibanja zelo obsežno. Svojo aktivnost naj bi razvijali na Pokljuki in Mežakliji ter pod njima in še onkraj Save pod Stolom. Skratka, po vsem ozemlju, razprostrtem med Savo Bohinjko in Savo Dolinko, tja do Radovljice. Veliko bo hoje, naporov in nevarnosti, so pomislili vsi, toda nihče ni ugovarjal. Poslušali smo dalje, kajti komandant je še naprej govoril o bistvu delovanja:

»Vaše naloge bodo v glavnem sabotaže in diverzije, ne da bi se pri tem spuščali v večje spopade. Njim se raje izogibajte, kajti za kaj takega ste premajhna enota. Zato ravnajte drugače: ubijajte posamezne sovražnikove vojake, policiste, oficirje, ali pa njihove manjše skupine, rušite proge Jesenice—Gorica in Jesenice—Ljubljana, ob cestah postavljajte zasede in nenadno napadajte okupatorjeve patrulje in vozila. To skušajte delati na več krajih hkrati, ob vsakem času in različnem vremenu, da bo sovražnik še bolj zmeden. Skratka: akcije opravljajte povsod in neprestano. Zato boste tudi tako gibljiva, razmeroma maloštevilna enota.

Poleg takih vojaško-sabotažnih akcij pa ne smete pozabiti na prebivalstvo. Z njim morate vzdrževati tesne stike in pomagati terenskim delavcem razvijati in utrjevati politično zavest ljudi v dolini. Veliko se boste morali ukvarjati z mobilizacijo in sprejemati predvsem tovariše, ki bodo prostovoljno vstopali v naše vrste. Novince s spremstvom pošiljajte naprej tako, kot vam bo naročeno.

Oskrbovanje s hrano, obleko, municijo, z orožjem in eksplozivom ter vsem drugim je prepuščeno vam samim. Nemci imajo vsega tega na pretek!»

Ko je komandant končal nagovor, nam je bilo jasno, da bomo borci neke posebne enote, ki nam je ne bo treba zavidati. Od nas so pričakovali, da bomo naredili več, kot bi sovražnik mogel prisojati tako majhni enoti. Neprestano bo treba biti na nogah in glava bo vedno v torbi. Predvsem je treba priti do avtomatskega orožja. Štab nam ga je pobral, kar je vzbudilo precej nejevolje, vendar je imel prav, kajti tako smo bili prisiljeni lotiti se dela takoj. Zato ni bilo naključje, da je naš komandir postal borbeni Boris, ki je vedno znal priti do orožja.

Hkrati smo spoznali, da je poveljstvo ubralo taktiko, ki je našemu trikotniku najbolj ustrezala. Udarjali bomo in izginjali, strašili in begali sovražnika, da nikoli ne bo mogel vedeti, koliko nas je in kje se mudimo.

Del ozemlja s Perniki, kjer sta se poleg drugih partizanskih enot in ustanov potem zadrževala tudi minersko-sabotažni vod in četa.

To zaupanje, ki ga bo treba upravičiti z dejanji, nam je bilo hkrati vzpodbuda in plačilo za skrbi, ki so nam jih vzbujale prihodnje naloge.

Še nekaj kratkih nasvetov, tovariških besed in želja po čimvečjih uspehih, vojaški pozdrav, žareči pogledi in naš MSV se je odpravil prek Jelovice.

Odločili smo se, da bo za naše domovanje prvotno najprikladnejša Mežaklja, kajti sodili smo, da je to višavje nekako v sredini našega bodočega delovanja. Preudarni Boris pa je že s tem prvim premikom hotel pokazati, da smo posebna enota, da bo dosti naporov in da ne bomo hodili po nevarnih krajih. Zato se ne bomo smeli ničesar bati. Kdo drug bi vsaj za pohod na domače, odrejeno ozemlje najbrž izbral varnejšo pot, kjer ne bi pričakovali spopadov. Boris se je odločil drugače, čisto po svoje — in moral sem mu dati prav. Izbral je najkrajšo in hkrati tudi najnevarnejšo smer, in sicer prek Ribnega, Bleda, Zasipa in Podhoma.

Hodili smo, pripravljeni na takojšen napad. Prišli smo h glavni cesti med Bledom in Lescami. Kako dolgo bi hodili, če bi šli čez Sotesko in Pokljuko! Manjši napor smo radi plačevali z napetostjo, sicer pa je bil z nami Boris in nevarnost je bila takoj manjša. Tako smo šli čez glavno cesto pri sedanji bencinski črpalki in pri poslopju gozdnega gospodarstva Bled.

To pa še ni bilo vse. Pot ni mogla biti nepoplačana, zato smo v Zasipu izpeljali tudi prehranjevalno akcijo, v Burjevi gostilni pa smo se založili tudi s cigaretami.

Skupina borcev iz minersko-sabotažnega voda je dne 14. oktobra 1944 na Poljanah počila nemškega kurirja. Pri njem so med drugim dobili tudi sliko z neznanim ubitim partizanom in na njeni hrbtni strani napisano: »Oberkrain — August 1943«.

Tako na Mežakljo, kamor smo bili namenjeni, nismo prišli s praznimi rokami. Prihranili smo si vsaj eno pot, ki bi bila potrebna zaradi prehrane. Prvo taborišče smo si postavili na Pernikih, komaj pet minut hoda od naselja. Ker nas ni bilo veliko in smo bili že vsi bolj ali manj utrjeni in gozdov vajeni partizani, smo se hitro znašli. Zdaj se je pokazalo, da so bili v tem vodu zbrani pravi borci. Med njimi so bili taki, kakor Egon, Milan, Tarzan, Ljubo, Veri, Jelko, Sraka in še več podobnih, katerih imen se ne spominjam več.

Nismo si privoščili počitka in že prve dni smo navezali stike z najbližjimi prebivalci, odhajali smo v okoliške vasi ter pripravljali in utrjevali obveščevalno omrežje ter si uredili oskrbovanje. Dvakrat smo šli v prehranjevalno akcijo. Zelo uspešna je bila zlasti tista, ko smo se oskrbeli iz konzuma v Spodnjih Gorjah, kjer so Nemci večkrat prežali v zasedi. S sodelovanjem deklet, ki sta bili v konzumu, smo akcijo speljali brez streljanja.

Potem je sledila vrsta vojaško-sabotažnih akcij: zato je nemogoče opisati vse. Skušal bom omeniti le nekaj najvažnejših, ne glede na njihovo zaporedje.

Če smo se hoteli uspešno lotiti motenja železniškega prometa, bi bilo potrebno in najbolj učinkovito pač razstrelivo. Tega pa nismo imeli, zato smo si spočetka pomagali s tistim, kar je bilo pri rokah. Med prve take akcije sodi tista, ki smo jo 28. avgusta 1943 opravili v železniški kurilnici na Jesenicah. Tja je odšlo pet tovarišev, med katerimi tudi eden, ki je prej delal na železnici in je znal voziti z lokomotivo. V bližino kurilnice so se pritisnili ponoči in tam najprej zasukali ploščo, s katero so obračali lokomotive. Nato so z ene izmed lokomotiv odstranili strojevodjo in kurjača, potem pa so jo pognali na nepravilno obrnjeno ploščo.

Železo je udarilo ob železo in uspeh je bil prevrnjena težka lokomotiva in močno poškodovana obračalna plošča. Tovariši, ki so se medtem že umaknili, so se skrili v zasedo prepričani, da bo kmalu prišla od kod straža ali patrolja. Ni bilo treba dolgo čakati. Z jeseniške železniške postaje so pritekli policisti — morda so bili tudi »verkšuci« — in naši tovariši so proti njim spustili vsak po nekaj strelav. Če je bil kdo izmed stražarjev zadet ali ne, niso ugotavljali, temveč so se raje umaknili nazaj na Mežakljo, kajti poglavitni namen so že dosegli.

Ko so se vzpenjali proti vrhu, se je neki domiselni tovariš spomnil, da bi še malo ponagajali Nemcem. Raztegnili so se močno vsaksebi, da bi bila »kolona« čim daljša, potem pa so izmenoma svetili z žepnimi svetilkami, s katerimi so se opremili že poprej. Hoteli so, da bi Nemci mislili, koliko jih je in da bi začeli nanje streljati. Tudi zdaj ni bilo treba dolgo čakati: kmalu so odjeknile prve salve. Proti vrhu Mežaklje so začele žvižgati granate protiletalske skupine, ki je bila zasidrana na vrhu starega jeseniškega župnišča. Razumljivo, da tja v noč izstreljene granate niso imele nobenega učinka, kajti padale so ali preblizu ali predaleč od naše skupine, ki je izstrelke slišala samo žvižgati in pokati. Pa še to ne vseh. Tako so Nemci sami iz naše majhne akcije storili vse, da je

bila videti velika in pomembna, kajti potem so sami — to je znano iz njihovih poročil — kakor tudi prebivalci, govorili o številni partizanski enoti, ki je tisto noč hodila okoli in po Jesenicah.

Kmalu potem je skupina naših borcev, ki jih je vodil Boris sam, na cesti med Gorjami in Jesenicami napadla osebni avto, v katerem so sedeli poleg šoferja trije oficirji SA. Ko so tovariši začeli streljati na premikajoče se vozilo, je že kazalo, da se bo vsak hip prevrnilo. Toda šoferju, ki je bil sicer ranjen — to smo zvedeli pozneje — se je v naslednjem hipu posrečilo avto nekako zravnati, nakar ga je na vso moč pogнал, da ga kmalu ni bilo več videti. Tedaj še nismo imeli strojnice, zato uspeh ni bil tak, kakor bi bil v nasprotnem primeru. Toda Boris je bil kljub temu prepričan, da bo žetev bogatejša, kot je bila, zato dolgo ni mogel pozabiti tega — po njegovem mnenju — neuspeha. Tudi kasneje, ko smo zvedeli, da sta bila dva oficirja le zadeta in da sta ranam podlegla, ni bil zadovoljen, temveč je zagodrnjal v brado: »A dva fašista sta še vedno ostala živa?«

Ko smo kmalu potem — bilo je 11. oktobra, akcija na avto pa 28. septembra 1943 — na isti cesti počili še enega nemškega vojaka, ki je na motociklu prenašal pošto, ob tej cesti ni bilo več plena. Temu vojaškemu kurirju smo pobrali orožje in opremo. Pri njem pa smo dobili tudi sliko ubitega partizana in na njeni hrbtni strani napisano: »Oberkrain — August 1943«. Po okoliščinah sodeč je bil ta partizan ubit visoko v planinah, najbrž julija v Lipanci, slika pa je bila razvita pozneje. In če smo potem še tako čakali in tam postavljali zasede, nismo dobili ničesar več, kajti Nemci si v manjših skupinah ali celo posamez niso upali več voziti tam čez. To cesto so poslej imenovali »Banditenstrasse«, kot so pozneje še nekatere na Gorenjskem. Na eni strani je bil to naš uspeh, kajti to področje smo v tem času lahko imeli za na pol osvobojeno, na drugi pa je bilo škoda, ker ni bilo nikogar več, da bi nam na ta način prinesel ali pripeljal orožje.

Pozneje, ko smo dobili nekaj eksploziva, so člani našega voda sredi Bleda, nasproti gostilni Ažman, minirali bencinsko črpalko, pred hotelom Jelovica pa vojaški kamion.

V to obdobje sodi tudi znamenita sabotažna akcija, ki jo je en sam tovariš opravil v centrali Save, sestavnem delu jeseniške železarne. Ta naš borec je do prihoda v partizane delal v železarni in je za vstop vanjo še vedno imel potrebno dovolilnico. Bil je zadosti drzen in po natanko pripravljenem načrtu se je kar z vlakom odpeljal iz Podhoma, v naročju pa je imel, kot večina delavcev, aktovko z »malico«. Ta malica je bila v resnici eksploziv. Tvegala je in s še veljavno dovolilnico prišel v železarno. Miniral je stroje v centrali Save in se nato po nasipu spustil v strugo Save, jo prebredel in se potem brez nezgode umaknil na obronke Mežaklje. Med umikom so ga opazili zloglasni »verkšuci« in začeli streljati nanj, pa ga niso zadeli. To akcijo so potem Nemci omenjali tudi sami, le s to razliko, da niso hoteli priznati, kdo je to storil. Vse skupaj so imenovali »nesrečo«, ki naj bi jo povzročila podgana, češ da je zašla med stroje in povzročila kratek stik.

Zelo pogosto so se naše skupine mudile ob progah in na njih. Nikoli ni bilo moč vedeti, kdaj in kje bomo zrahljali ali razbili tirnice. Zato so vlaki vozili zelo previdno, vmes pa so po progi hodile patrolje. Toda več uspeha in sreče smo imeli na kraku proge med Jesenicami in Radovljico, kakor med Jesenicami in Bohinjem. Na prvi progi se je namreč promet vsaj delno razvijal tudi ponoči, medtem ko so vlaki proti Gorici vozili samo podnevi. Med največje uspehe te vrste našega delovanja sodi vsekakor iztirjenje vlaka med Potoki in Mostami. To se je zgodilo 10. oktobra 1943. Progo smo minirali v useku tako, da se je potem lokomotiva takoj iztirila, nakar se je vanjo zaletelo več vagonov. Tako je bil usek zatrcan z navzkriž nakopičenim železjem. Vlak je bil poln vojaškega materiala in deli pontonov so ležali tudi na cesti. Poškodovanih je bilo precej vagonov, pa tudi vojakov, ki so spremljali transport. Promet je bil ustavljen za dva dni, kar pri vojaških operacijah včasih mnogo pomeni.

Kmalu smo med Žirovnico in Lescami spet iztirili vlak. Prav takrat je prišla po progi policijska patrolja, ki je na minerce takoj začela streljati.

Po večkratnih poskusih in zelo dolgem čakanju ter neuspehih, ki smo jih doživljali ob progi z Jesenic proti Gorici, smo končno ugotovili, da se tako ne splača tratiti časa. Zato smo se odločili za drugačne oblike sabotaž. Kar podnevi smo na postajah Dobrava—Vintgar in Bled—Jezero razstrelili avtomatične kretniške naprave.

Tako smo poleg manjših in večjih ter uspešnih akcij opravili tudi več brezuspešnih in zaman so bile dolge in nevarne poti, zaman napeto čakanje in razne druge nevšečnosti, ki so nam vzele dosti časa. Deveti september, kapitulacija Italije, je bil tudi za nas nov mejnik.

Že prej, in sicer kmalu po ustanovitvi in prihodu našega voda v te kraje, smo štab odreda prosili, če bi to, sicer uspešno, toda maloštevilno enoto lahko številčno okrepili. Petnajst partizanov, kolikor nas je bilo, je bila skupina, ki se je sicer naglo gibala ter neopazno menjavala svoje bivališče in uspešno maskirala kraje delovanja, kar je bilo sila ugodno in je povsem ustrezalo gverilski taktiki, toda za vse zamišljene naloge nas je bilo očitno premalo. Pokazalo se je, da takega tempa in naporov ne bomo vzdržali dolgo, če nas bo samo toliko. Kako naj bi potem skrbeli še za lastno varnost, dajali tovariše za straže in patrolje, kar je bilo nujno vsaj v zgodnjih jutranjih urah, kako naj bi se oskrbovali s hrano in jo pripravljali, skrbeli pri tem za obveščevalno delo, kako spremljali in mobilizirali novince, ki smo jih, da bi zaščitili njihove sorodnike, skoraj vedno morali hoditi iskat na domove ter pri tem smisliti še na številne druge opravke? Vse to je našo majhno enoto preveč hromilo in za prave akcije je ostajalo vse premalo borcev. Čeprav nam odredni štab spočetka ni odobril povečanja enote, smo si že tedaj pomagali tako, da smo novince, predvsem zanesljivejše tovariše, kar na svojo odgovornost obdržali delj, kot bi smeli. Takoj smo jih pritegnili k delu in tako omogočali učinkovitejše delovanje.

Kmalu po italijanski kapitulaciji pa je tudi odredni štab privolil v povečanje števila našega voda in v zvezi s tem vod preimenoval v III.

minersko-sabotažno četo — MSČ. Še vedno pa nismo imeli dovoljenja, da bi četa štela vsaj nad 30 borcev z dodatno in v tem obdobju poglavitno nalogo: hitrejšo in odločnejšo mobilizacijo ter pošiljanje novincev v brigade na Primorsko. Mnogi ljudje so mislili, da bo vojne kmalu konec, mi pa smo trdili, da se mu sicer bližamo, toda tako blizu, kakor smo želeli, še zdavnaj ni bil. Zaradi povečanega dela, številnejših novincev, ki jim je k lažji odločitvi pomagala tudi kapitulacija Italije, in nalog v zvezi s tem, in pa ker so tudi druge, zlasti na Primorskem, ljudje množično odhajali v partizane, nam je štab zmanjšal tudi področje našega delovanja. Poslej ni bilo več treba hoditi še na levi breg Save, kajti tudi pod Stolom je bila ustanovljena podobna enota.

Zdaj smo četo naglo organizirali in jo razdelili na dva voda, vsak vod pa na dve desetini. Poleg tega smo ustanovili posebno mobilizacijsko taborišče in skupino, ki je skrbela za vse to. Zato smo ta del čete imenovali mobilizacijski vod. Tako razdeljeni in reorganizirani smo bili mnogo močnejši.

Naloga mobilizacijskega voda je bila predvsem skrbeti za varnost taborišča, ker bi spricho velikega prometa novincev lahko prišlo do preseñenja, dalje za prehrano mobilizirancev in za politično delo med njimi, saj spočetka niso imeli niti pojma o našem gibanju. Pospešena in pomnožena mobilizacija je zahtevala tudi tesnejšo povezavo med četo, vodom in skupino VOS, kar smo tudi uredili takoj in uspešno in kar se je pokazalo tudi v enotnejšem delovanju nas vseh. Dosti smo hodili po terenu in smo pri mobilizaciji po vaseh hkrati delovali tudi politično, kar je rodilo lepe sadove. Med mobiliziranjem smo med drugim dobili tudi nekaj izdajalcev in nemškutarjev, kakršen je bil na primer Anton Zupan iz Zasipa ali neki zagrizen nemčurski železničar na postaji v Podhomu.

Z mobilizacijo se je ukvarjala četa v presledkih nekako od oktobra 1943 v glavnem do konca 1944, vmes pa je opravljala tudi razne akcije vojaško-sabotažnega značaja. Tako Nemci niso mogli dobiti pravega pregleda o naši moči in delovanju, niti predvidevati, kdaj in kje bomo spet koga mobilizirali ali napadli. Postali smo pravi in spretni gverilci: bili smo povsod in nikjer. V tem času smo mobilizirali in potem s spremstvom odpravljali v brigade kakih 200 novincev. Bili so predvsem fantje in moške iz Krnice, Blejske Dobrave, Podhoma, Mevkša, Poljšice, Spodnjih in Zgornjih Gorij in Zasipa, nekaj pa tudi z Bleda. Poleg mobilizacije po vaseh smo neko jutro, ko so se delavci zbirali na postaji v Podhomu, da bi se odpeljali na delo, mobilizirali tudi nje.

Pri poznejših akcijah je naša četa julija 1944 tesno sodelovala tudi s Prešernovo brigado, ki je hotela napasti Jesenice, uničiti tovarno in odpeljati delovno silo, izprazniti delovno taborišče pod Mežakljo, kjer je bilo kakih 400 — S. Petelin in A. Jelenc navajata številki 600—700 ljudi — zapornikov, predvsem Francozov in Primorcev. Ob tej priložnosti je prišlo do spopadov in tako v partizane niso prišli vsi, ki smo jih osvobodili. Ta akcija je poleg miniranja generatorja v tovarni povzdignila moralo v dolini in tako olajšala delo terencev. Kmalu je začel v Bohinju operirati Jeseniško-bohinjski odred, kar je bila posledica vse večjega

odhajanja Jeseničanov v partizane. Vdor Prešernove brigade, s katero smo bili povezani tudi mi, je bil torej za tovarniško področje nekakšna prelomnica.

Nekdanji orožniški narednik Mlakar, ki je živel v Gorjah, je zbiral podatke o našem gibanju in nas vedno izdajal tako, da smo imeli žrtve in težave. Zelo prizadeven je bil tudi, ko so Nemci naše družine selili v Nemčijo. Sadistično je užival nad strahom in trpljenjem žena in otrok. Predvidevali smo, da je tudi oborožen, vendar smo se 17. decembra 1943 lotili tudi njega. Zvedeli smo, da z otrokom — nosil ga je kot krinko in v svojo zaščito — v naročju vsak dan prihaja po mleko. Za to akcijo sta se javila dva borca.

Takrat se je pri nas mudil Ivan Žemva-Majski, ki je za nekaj dni prišel s Koroškega. Bil je dober strelec. Po smrti svojega brata, ki je padel v Lipanci, in po preselitvi staršev je na vsakem koraku iskal boj še bolj kot prej. Vzel je zbrojevko ter soborca Jožeta Pogačarja in v prazni Moravčevi hiši pri Emavsu sta postavilaasedo. Mlakar je res prišel, sicer z enourno zamudo in spet z otrokom v naročju. Zdaj se je pokazalo, kako natančno roko je imel Majski, kajti otrok ni bil niti opraskan, izdajalca pa je zadelo več krogel. V desnici je hkrati z otrokom držal tudi pištolo, ki bi jo, če bi se mu približali partizani, samo sprožil.

Žemva in Pogačar pa mu te priložnosti nista dala. Dobil je, kar mu je šlo že zdavnaj, otrok pa je ostal nedotaknjen.

Prav tedaj se je v bližini pokazala tudi nemška patrolja in Majski je takoj sprožil zbrojevko. Obračal jo je v več smeri, da je patroljo tako zadržal in da Nemci niso mogli ugotoviti, koliko partizanov je pravzaprav na delu. Pištola, ki jo je potem iztrgal iz rok izdajalca, je bila prav lepa in smo mu jo dali za nagrado.

Ta akcija je zelo ugodno odjeknila po okolici, kdor pa je še sodeloval z Nemci, je bil posledj dosti previdnejši.

Med vojaškimi akcijami so bile poleg takih in podobnih tudi večje in važnejše. Skupina naše čete je 15. februarja 1944 na blejski železniški postaji napadla Nemce, ko so prišli razkladat vagone. Da je bila v njih municija in orožje, takrat še nismo vedeli. Sicer pa je bil napad te naše skupine bolj propagandnega in demonstrativnega pomena. Ker pa so Nemci začeli močno streljati in so takoj reagirali na napad, so sami poskrbeli, da je bila ta naša akcija pomembnejša, kot smo si jo zamislili sami. Okrepljena nemška enota je potem preiskovala teren nad postajo, kjer je med napadom odjeknila tudi močna eksplozija. Vnela se je municija v nemškem kamionu in to eksplozijo so ljudje prisojali nam kot velik uspeh, ki nas je povelečeval v njihovih očeh. Dejansko smo tudi mi sami slišali samo močan pok, podrobnosti pa smo zvedeli potem prav od ljudi, ki so to delo prisojali nam.

Tudi 14. marca je bil živahen dan. Skupina naše čete je na Lazah pričakovala nemške žandarje, ki so prihajali zastran prehranjevalne akcije, ki smo jo prejšnji dan opravili v tej vasi. Zaseda je bila obrnjena proti Grabčam, žandarji — šestčlanska patrolja — pa so prišli prek

Mevkša, kar je bilo neobičajno. Zato niso padli vsi: obležali so trije, eden pa je bil ranjen. Popolnega uničenja jih je rešila nagla pomoč, ki je prišla z Bleda. Ta je našo skupino napadla z boka in zato smo se morali umakniti.

V tem času je prišlo tudi do spopada na Obrnah pri Bohinjski Beli. Ta akcija ni bila uspešna, kar je bržčas povzročila dotlej nepojasnjena izdaja. Do tega je prišlo takole:

Naša skupina borcev je čakala v zasedi ob cesti, da bi prispelo kako vozilo ali patrolja. Čakala je in čakala, toda kakor zakleto ni bilo nikogar. Končno je vstala in se potrta in ozlovoljena vračala proti taborišču. Spotoma je nenadoma sama zašla v nemško zasedo. Začelo je pokati in padla sta partizan Sraka in neki tovariš, ki je prišel v četo šele nekaj dni poprej. Kako je prišlo do tega, nismo mogli ugotoviti. Tisti večer smo izgubili prve tovariše.

Zelo uspešna in spričo sodelovanja večjega števila legalcev z Bleda omembe vredna je bila akcija v vilo Marić v Želečah, zlasti zato, ker je tam, le nekaj sto metrov od sedeža gestapa v Park hotelu, stanovalo deset gestapovcev, ki so delali v gestapovski centrali. Na željo blejskih aktivistov, da bi mi prišli prav v to vilo, smo sklenili, da se bomo tega lotili, toda ne s silo, temveč z njihovo pomočjo. Na oborožen napad pozimi ni bilo moč niti misliti. Legalci so opazovali vsak premik in nas o tem sproti obveščali. Dogovorjeno je bilo, da bomo to izpeljali 4. januarja 1944 med pol šesto in šesto uro zvečer, takoj ko se bo stemnilo. To je bil čas, ko se je bilo še mogoče gibati po Bledu, in ura, ko gestapovcev po vsej verjetnosti še ne bo z dela. Vsako streljanje bi prekrizalo naše načrte, poleg tega pa bi imeli žrtve, in sicer brez koristi. Akcija je bila kljub temu zelo tvegana in vseskozi napeta.

Na pot je odšla le manjša skupina tovarišev. S Pernikov, kjer smo imeli taborišče, so odšli že popoldne tako, da so prek Poljan in Homa še za dne prišli nad Zasip. V prvem mraku so se čez polje približali Bledu, cesto pa so prečkali pri Dobnikarjevi trgovini. Tam so jih čakali domači legalci in jih vodili ter obveščali o vsaki morebitni spremembi. Od tam dalje so se po stranskih poteh naglo približali vili, kamor so prišli kakih 20 minut pred šesto uro. Čeprav je bila skupina majhna, jo je zaradi pomembnosti in tveganja vodil sam komandir Boris, ki je pri vходу v vilo tudi osebno zagotovil zavarovanje. Stopil je za vrata in bil pripravljen takoj ubiti vsakega gestapovca, ki bi se morda pojavil pri vratih. Toda — to pot ne bi streljal, temveč bi uporabil bajonet.

Medtem so drugi tovariši s pomočjo oskrbnikove družine vdrli v stanovanje in pohiteli, kar se je dalo. Najprej so pobrali orožje in municijo, nato pa obleko, dele uniforme, cigarete in nekaj drobnjarij. Česar pa ni bilo mogoče odnesti in je bilo kaj vredno, so temeljito uničili. Natanko ob šestih je optana skupina zapustila vilo. Toda zdaj so bili trije več: z njo so odšli oskrbnik, njegova žena in hčerka.

Plen je bil zelo dragocen, saj smo poleg drugega dobili tudi dve brzostrelki, medtem ko so Nemci poročali o štirih avtomatih, 4 puške, kakih 200 nabojev, nekaj ročnih bomb, gestapovske plašče in poln nahrbtnik cigaret »Vardar«. Kaj vse bi morali tvegati in koliko časa bi se bilo

treba tolči, če bi hoteli dobiti toliko orožja! Uspeh pa ni bil samo v tem. Predvsem je ta akcija odjeknila zato, ker je bila izpeljana pravzaprav sredi gestapovskega gnezda, ne da bi padel en sam strel. In ker je naša manjša skupina tisti večer med Podhomom in Bledom zaminirala še del železniške proge, so ljudje o vsem tem veliko govorili, gestapovci pa so zaman iskali sledove in dotedanjega oskrbnika.

Poleg požiga kamionov, ki so samo enkrat naložili les v Radovni, in dveh ubitih žandarjev, tudi v Radovni, in sicer pri odcepu ceste na Pernike, je bilo to nedvomno najpomembnejše delo čete v sodelovanju z Gradnikovo brigado, ki je maja 1944 prišla na naše področje. Takrat je napadla centralo v Radovni in postojanki v Spodnjih in Zgornjih Gorjah. Zaradi pomoči in sodelovanja, vzorne discipline in borbenosti pri napadih je od štaba brigade prejela posebno pohvalo, kot izraz priznanja in hvaležnosti pa tudi nagrado: strojnico, puško in pištolo!

Kot rečeno, je bilo politično delo na terenu sestavni del delovanja čete, kar je še posebej veljalo za četo samo. To delo je bilo v enoti razgibano tako, da sta bili partijska in skojevska organizacija zelo močni. Ali bolje: prav zaradi močne partijske organizacije je bilo politično delo v četi zelo razgibano. Najuspešnejše je bilo to delovanje ob večerih, ko smo posedali ob tabornem ognju in vztrajno poučevali drug drugega.

Z ljudmi v dolini smo imeli veliko neposrednih, osebnih stikov. V dokaz bodi omenjeno, da od leta 1944 ni bilo potrebno nobeno nasilno odzemanje hrane. Ljudje, organizacije in posamezniki so nam jo prinašali na dogovorjene kraje, od koder jo je bilo treba samo odnesti. Tudi nekaj mitingov, ki smo jih prirejali po vaseh, je bilo dobro obiskanih. Ljudje so radi poslušali naša pojasnila in naše pesmi, toda mitingi po našem mnenju, niso bili zaželena oblika delovanja med ljudmi, ker so zahtevali preveč priprav, preveč tveganja, poleg tega pa je bila s tem zaposlena vsa četa. Prirejali smo jih v glavnem po navodilih nadrejenih komand ali ob obiskih kakenga člana odrednega štaba. Mitinge smo v glavnem imeli na Lazah, v Radovni, v Zasipu, v Vintgarju, za Podhom in na Pernikih. Prvi so bili še v letu 1943, naslednji pa leta 1944.

Kratka kronika in zgodovina Tretjega MSV in Tretje MSČ je torej polna številnih in raznovrstnih akcij. Lahko bi trdil, da smo jih opravili več in uspešnejših, kot pred letom ves bataljon. Res je bilo osvobodilno gibanje nasploh že bolj razvito, toda k temu sta vod in četa sama pripomogla največ. Storili smo, kar je bila naša naloga — vagoni in lokomotive so se valili po nasipih, ustavljali so se stroji, ugašala je električna luč, padali so okupatorjevi vojaki in oficirji, moški po vaseh so bili vse redkejši, politično delo po dolini se je razmahnilo.

Da je bilo vse to tako razgibano, tako polno vznemirljivih dogodkov, ki so begali in motili Nemce, gre največje priznanje našemu prvemu komandirju — prvoborcu in heroju — Andreju Žvanu-Borisu. Čeprav je bil spričo bolezni že januarja 1944 premeščen drugam, je četa še naprej delovala tako, kakor jo je v glavnem naučil in prekalil prav on. Za njim je postal četni komandir Stanko Knaflič-David. Utrjena četa z vojaško in politično prekaljenim kadrom tudi poslej ni popuščala v borbenosti. Aktivni tempo je obdržala do konca svojega obstoja, v začetku septem-

bra 1944, ko je bil ustanovljen JBO. V tem času se je zvrstilo in izmenjalo več komandirjev vodov in čete, kakor tudi političnih voditeljev. In tako je ta enota, čeravno ni bila velika, vzgojila vrsto sposobnih voditeljev, ki so se potem hitro uveljavili v drugih enotah.

Po razformiranju čete je več njenih pripadnikov prevzelo razne vojaške in politične funkcije. Tako v Jeseniško-bohinjskem in Škofjeloškem odredu ter predvsem v Prešernovi brigadi. Veliko nekdanjih borcev MSV in MSC je še potem padlo v boju za svobodo. Padali so ne le na Gorenjskem, temveč tudi na Primorskem in Koroškem.

Ta opis daje le kratek pregled o nastanku, delu in življenju MSV in MSC, ki bosta v teh krajih ostala dolgo v spominu. Važno pa je tudi, da se nekdanji pripadniki teh enot še vedno radi srečujemo in pogovarjamo o dogodkih, ki so nas družili. Med nami je vladalo resnično bojno in človeško tovarištvo, ki smo ga sklenili že v začetku, še raje pa se spominjamo svojega prvega komandirja Borisa. Iz njega je žarelo veliko vsega, kar smo se naučili v teh časih. Od njega je na nas prehajala borbenost in revolucionarni polet, ki se mu je vselej podrejal tako rad in disciplinirano. Ne bomo pozabili večerov ob tabornem ognju, kakor tudi ne vsega lepega in ob tem hudega in trdega, kar nam je nalagal čas.

Najvažneje pa se mi zdi poudariti živo in vselej pričujoče tovarištvo in prijateljstvo, ki je bilo skovano v Tretji minersko-sabotažni četi.

ČAKAL SEM NA SMRT

Delal sem v jeseniški železarni, fantje pa so takrat, leta 1943, odhajali v partizane. Potem so tudi mene obvestili, naj se oglasim v Jeli pod Pokljuko, kjer bom dobil zvezo, na kar sem se pripravljaval že prej. Od doma sem se poslovil že naslednje jutro. Vendar pa nisem šel takoj na zvezo, temveč najprej z vlakom v Bohinj, kjer imam mnogo sorodnikov. V partizane pojdem z bohinske strani, sem sklenil.

Obiskal sem sorodnike, se poslovil od njih in krenil na Koprivnik. Ljudem se nisem upal več kazati, ker sem imel naročeno, naj se ob dveh ustavim na Pokljuki na določenem kraju. Čakal sem in čakal, pa nikogar ni bilo. Hodim sem in tja in stemnilo se je že, a še vedno vse tiho. »Kaj se je moglo zgoditi, da ni nikogar? Morda je izdaja? Kaj, če bi iz zasede planili Nemci in me zgrabili?«

Sredi tega premišljevanja je nenadoma nekaj zašumelo — in na jaso je skočil srnjak! Pošteno sem se ga ustrašil.

Poznal sem starega Mitrija, s katerim sva bila celo prijatelja. Odpravil sem se k njemu. Čudil se je, da sem prišel prav k njemu in sredi noči, čeprav je kazalo, da je bil vaje vsega. Medtem ko je kuhal čaj, sem mu povedal, za kaj gre in kaj se mi je pripetilo. Legla sva šele proti jutru.

Naslednji dan je bilo lepo vreme in Mitrij me je odpeljal v partizansko taborišče, kjer so bili štirje kurirji. Lepo so me sprejeli in mi dali jesti. Pri njih sem ostal dva dni, nakar sem z nekim kurirjem odšel na Mežakljo. Tam pa je bilo več partizanov in čez tri dni so nas poslali v Prešernovo brigado. Potem smo ostali mesec dni v Cerknem.

Z večjo skupino so me potem poslali na Koroško. Z veselo pesmijo smo odrinili tja, ker se je večina tako bližala domu. Nič zato, če je bila pot dolga. Pri kurirjih na Pokljuki smo se malo odpočili in drugo jutro krenili naprej. Z nami je šel tudi eden izmed kurirjev. Z njim sva hodila spredaj, ker sva poznala pot. Naenkrat se je pred nami razlegel krik »Halt!« In že je tudi počilo. Kurir, ki je hodil pred menoj, se je mrtev zgrudil, mene pa je zadelo v nogo. Naglo smo se umaknili. Ranjen in krvaveč sem se komaj vlekel naprej. Vse bolj me je skrbelo, kaj bo z menoj, toda pomoči ni bilo. Nekako bi še šlo, ker rana ni bila nevarna, toda snega je bilo do pasu — in še zdravi so ga težko gazili. S partizansko

voljo smo končno le prilezli do neke planine blizu Koprivnika. Zlezli smo v kočo. Sedel sem na klop, potem pa nisem mogel več vstati. Tovariši so ugibali, kako bi mi pomagali; končno se je eden napotil k nekemu kmetu. Prišla sta dva domačina s konjem. Lepo bi bilo, če bi vedel, kdo sta bila, kajti prinesla sta tudi steklenico žganja, ki nas je poživila. Posloviti sem se moral od čete in možaka sta me s konjem odpeljala v najbližjo in skrito partizansko ambulanto. Tam sem spoznal bolničarja Izidorja iz Bohinjske Bistrice, ki je bil zelo dober in požrtvovalen fant. Negoval me je ves teden in ker mi ni šlo na bolje, zdravnika pa tudi ni bilo pri rokah, se je deveti dan kar sam lotil operacije. Spretno je prišel do krogle in mi jo izrezal iz noge.

Poslej se je rana naglo celila in veselil sem se vrnitve med borce. Nisem še hodil čisto trdno, toda ves neučakan sem se kmalu poslovil in se vrnil v Prešernovo brigado. Niso me poslali za tovariši na Koroško, temveč sem z njimi hodil predvsem minirat železniško progo in v druge akcije. Kmalu sem bil s skupino tovarišev premeščen v Vojkovo brigado. V večji akciji v Poljanski dolini nas je šlo petnajst v zasedo. Čakali smo in čakali, končno pa smo zagledali dolgo kolono Nemcev in belogardistov. Bilo jih je več sto. Kljub temu smo jih napadli tako, kakor je bilo rečeno, morali pa smo se naglo umakniti. Toda med umikom so Nemci štiri ujeli, med njimi tudi mene. Zgrabili in zvezali so nas tako naglo, da se sploh nismo mogli braniti. Pretepli so nas do krvi, potem pa odgnali v Gorenjo vas. Tam so nas, dobro zastražene, postavili ob zid. Bili smo prepričani, da nas bodo ustrelili že tam.

Pa so si premislili in nas odgnali na zasliševanje. Spraševali in mučili so nas dva dni, pa niso ničesar zvedeli. Če pa je kdo sploh spregovoril, se je izgovarjal, da ne pozna ne krajev ne ljudi in da ničesar ne ve. Tepli so nas tudi z gumijevkami, da sem bil ves podplut in krvav.

Nazadnje so nas z avtom odpeljali v zapore v Škofjo Loko. Tam se je šele začelo pravo trpljenje. Zasliševali in pretepali so nas kar naprej in po cele dni nam niso dali jesti. Čudno pa je bilo, ko so potem vse štiri zaprli v eno celico. Naenkrat so se odprla vrata in vstopil je debel policist, z njim pa štirje belogardisti. Zgrabili so me in odvlekli, Nemec pa me je vprašal nekaj v svojem jeziku. Nisem ga razumel. Kljubovalno sem odgovoril, naj govori slovenski. Tedaj so me belogardisti pretepli tako, da me je oblila kri. Končno so me na pol nezvestnega porinili v bunker, kjer sem spet ostal sam. Potem me je zdramila voda, ki mi jo je pljusnil v obraz belogardist. Poklicali so me na hodnik. Ogledovali so me in eden mi je snel z glave titovko ter jo ježno vrgel v kot. Še vedno sem nosil kapo z rdečo zvezdo na njej. In spet so me tepli tako dolgo, da sem se onesvestil.

Zbudil sem se v bunkerju z otečeno in okrvavljeno glavo. Ob sebi sem zagledal nov obraz. Mož, ki so ga medtem vrgli k meni, se je pisal Demšar.

»Če bi te še nekaj časa gledal, bi tudi jaz omedlel«, mi je rekel, videč, kako sem zdelan.

Zjutraj ob petih, bilo je 7. maja 1944, so nas poklicali k umivanju. Toda jaz se nisem mogel umiti, ker se mi je bilo v obraz zapičilo mnogo

Mauthausen s kamnolomom, v katerega drže zloglasne stopnice smrti.

drobnega peska. To se je zgodilo, ko so me pretepali in vlečili sem in tja. Dobro so se me zapomnili, ker sem na roki nosil prstan. Stražar je poklical kuharice in jim, kažoč name, dejal:

»Ta je bandit in mora sedeti v bunkerju!«

Spet so me odgnali vanj, nakar je prišel še Demšar.

Opoldne sva dobila krožnik krompirja. Nisva pa ga še pojedla, že so naju začeli pretepati. Ko je eden zagledal moj prstan, je kriknil: »Prstan je moj, sem z njim!«

Pretepali pa so naju še večkrat, da je kazalo, kot bi se s tem prijetno zabavali. Ležala sva na golih betonskih tleh, čeravno je bilo hladno. Noč je bila huda, naslednje jutro pa so me spet, izčrpanega in lačnega, odgnali na zaslišanje. Težko sem hodil in še teže prenašal zasliševanje. Če se jim je zdelo, da sem se kaj preveč zlagal, so me pretepli z bikovko. Tako je šlo ves dan, toda ničesar niso zvedeli ...

Naslednji dan se je spet začelo, ni pa trajalo dolgo, ko mi je zasliševalec rekel: »Karkoli si povedal, je bila laž. S partizani držiš, zato te bomo poslali v taborišče. Od tam se nikoli več ne vrneš domov!« Za nameček sem jih spet dobil z bikovko, potem pa sem ostal v celici še dva dni. Glava me je bolela vsak dan bolj. Preveč so me tolkli po njej. Spal sem zelo slabo in tudi hrane sem dobival komaj toliko, da sem ostal živ.

Potem so me, vsega omotičnega, odgnali v pisarno, kjer je visela Hitlerjeva slika. Najraje bi skočil k steni, jo zgrabil in treščil z njo gestapovca po glavi, tako sem jih sovražil. Na mizi sem opazil verigo

s ključavnico. Ni bilo težko uganiti, za koga bo. Takoj so me vklenili in odpeljali v Begunje.

Zaprli so me v sobo številka 12, kjer pa nas ni bilo veliko. Zaprt sem bil šest tednov. Potem so me tudi slikali in zaprli v sobo s številko 56. V tem prostoru so nas zbirali in pripravljali za Transporte v taborišča.

Naslednji teden so nas odpeljali na postajo v Lesce, od tam pa z vlakom neznano kam.

Od Gorenjske smo se poslovili 27. junija 1944 in se čez Koroško in Tirolsko peljali proti Salzburgu. Ustavili smo se šele naslednji dan v zloglasnem Mauthausnu.

Zdaj se je začelo novo, mračno, nič dobrega obetajoče obdobje. V ušesih mi je neprestano zvenelo:

»...poslali te bomo v taborišče! Od tam se nikoli več ne vrneš domov!« Že začetek je bil porazen. Ko smo stali v vrsti pred esesovcem, je le-ta rekel:

»Oberkrainer! Banditen! Vsakemu 25 udarcev z žilovko!«

Ves dan smo morali stati na vročini, da sem na nogah vzdržal le z največjo muko. Nekaj pa jih ni vzdržalo in zgrudili so se. Takoj so prišli esesovci ter jih odvedli neznano kam. Morda naravnost v krematorij.

Zvečer so nas odgnali v kopalnico, odvzeli so nam obleko, nas ostrigli in tudi obrili. Potem smo dobili le perilo in odgnali so nas v blok 18. Spat smo smeli šele pozno zvečer. Šele pri luči sem videl, da so nam dali rdeče srajce, kar je pomenilo, da smo politični kaznjenci in da nas čaka neogibna smrt. Zdaj sem mislil le na to, kako bi pobegnil iz taborišča. Toda — kaj bi, ko je pa stalo na hribu, okrog njega pa tri metre visok zid ter meter visoka naelektrena žica. Že pri vhodu je človeka obšla groza: same mrtvaške glave in zverinski esesovci. Z nami so ravnali tako, da tega ni mogoče opisati. To more razumeti samo človek, ki je kaj takega doživel in občutil na lastni koži. Naslednji dan so nas še oštevilčili. Tako smo postali le številke. Odslej sem bil 77.100.

Šele zdaj sem spoznal, kaj je hitlerizem. Na ljudeh so delali tudi poskuse in nas mučili tako sistematično, da si kaj takega človek ne bi mogel misliti niti v sanjah. Spali smo sredi barake v majhni sobi, široki 12 in dolgi 22 korakov. V tem prostoru nas je ležalo 240.

»Če bi bilo prostora še za tri prste, bi šli notri še trije,« je rekel blokač. Blokači so bili skoraj sami kriminalci, ubijalci in sploh iztirjeni ljudje, ki pa so imeli prednost, da so dobivali boljšo hrano in nas imeli pod skoraj neomejeno komando. Ko smo legli spat, je po naših telesih hodil blokač in nas tlačil, da bi nas več spravil v prostor. Ko sem se zjutraj zbudil, so ležali na meni kar trije. Ne bi se mogel skopati ven, če se ne bi prijel za okenske rešetke, ki so bile tik za menoj. Takoj je sledil zbor za zajtrk in dobili smo po četrt litra grenke kave, še najbolj podobne umazani vodi, po kateri si bil še bolj lačen. Sledil je spet zbor, prešteli so nas, potem pa smo šli po stopnicah nosit težko kamenje. Nekateri kamni so tehtali tudi do 100 kg. Delali smo do enajstih, nakar je spet sledil zbor za kosilo. Dobil sem liter vode, nekaj zmletega žita, vmes pa repo. Vroče pa je bilo tako, da nisem mogel hitro pojesti, čeprav

Mauthausen — tovarna smrti. Kaznovan taboriščnik.

je manjkalo posod in me je zaradi tega priganjal že naslednji. Vmes pa so nas esesovci tudi topli in kričali: »Če ne boste naglo pojedli, ne dobite več hrane!« Zato sem se z vročo tekočino raje opeknel.

Čez dva dni je šlo vse iz mene. Pokvaril sem si želodec. Toda — takoj smo spet morali nositi kamenje. Sredi stopnic sem s težkim bremenom padel. Esesovec me je takoj zalotil in začel kričati name, da se nam še predobro godi, ko lahko tako nosimo kamenje. Takoj sem moral kamen pobrati in ga odnesti naprej. Če teže ne bi zmogel, bi mi predla trda. Tako smo nosili kamenje vsak dan do petih popoldne.

Za večerjo smo dobili 15 dkg kruha in košček salame ali marmelade, ali pa četrt litra kavine brozge. Imel sem dva prijatelja in tako se mi je včasih posrečilo, da sta mi skozi mrežo prinašala kak požirek, sicer stare in zelene vode, toda vode vendarle. Takrat sem bil v karanteni, kamor so pošiljali za ustrelitev in za plinske celice določene ljudi. Kadarkoli je kak esesovec spet prišel k nam, sem vedno pomislil: »Zdaj je po meni! ... Ne vrnem se več domov!«

Opoldne so prinesli kotel čorbe. Okrog njega je nastala gneča, da nisem prišel na vrsto. Potem se je še nekdo spotaknil in se z glavo postavil vanj, da se je vse razlilo po tleh. Kdor je hotel dobiti vsaj kak požirek, je moral kar z rokami segati po tekočini in po koščkih v njej. Vse je bilo umazano in prašno, toda pojedli smo vse. Lakota je bila vsak dan hujša.

Potem je prišel esesovec in odbral nekaj ljudi, med katerimi sem bil tudi jaz. Mislil sem si vse mogoče, vsekakor pa to, da se v karanteno ne vrnem več. Kmalu se je pokazalo, da nas je spet gnal nosit kamenje. »Če si za kaj, nosi! Delaj tudi, če takoj pogineš!« se je posmehoval priganjaški stražar.

Vsak izmed nas je imel naložen težak kamen, s katerimi so nas esesovci postavili v vrste. In že je zadonelo povelje:

»Teci! Urno!«

Sredi teka so nas ustavili, nakar smo morali hoditi počasi, in potem spet hitreje.

Mnogi zaporniki so padali. Naš spreved je bil sila žalosten, okretni esesovci pa so se nam smejali, nas obmetavali s kamenjem in se zabavali. Tisti pa, ki so omagali in popadali, se niso pobrali nikoli več — požrl jih je krematorij, ki je komaj sproti zmagoval sežiganje trupel. Delali so kakor po nekakšnem načrtu ali proračunu.

V karanteni sem čemel in nosil kamenje sedem tednov. Dosti, da bi medtem podlegel. Pa nisem, kot bi se moj organizem nalašč upiral gestapovskim željam.

Neko jutro pa so nas zbrali pred barako ter odpeljali v Linz. Že sem mislil, da nas bodo izpustili, toda ostali smo tam in ponavljalo se je isto kakor v Mauthausnu: mučenje, delo, hrana več kot pičila, kar je je bilo, pa slaba.

Dne 21. avgusta so me premestili v neko tovarno, kjer sem našel znanca Ivana Šifrarja s Poljšice, ki je bil tudi interniran v Mauthausnu.

Delali smo od šestih zjutraj do šestih zvečer. Tako sva delala tam vse poletje in jesen. Takrat je še šlo, toda ko je prišla zima, je bilo dosti huje. Potrebna bi bila topla obleka in obutev, mi pa smo bili v poletnih in strganih cunjah, pa tudi čevlji niso več zaslužili tega imena. Gestapovci so načrtno delali tako, da so nas pri delu ali zunaj imeli najraje takrat, ko je deževalo ali ko smo stali v blatu in brozgi, ko je snežilo in ko je pritiskal mraz. Tako so nas pokončavali na najcenejši način. In ko je prišla zima, smo skoraj vsak dan dolgo morali stati v vrstah. Od tega smo bili že vsi otrpli in tresel sem se kakor šiba na vodi. Čakati in zdržati pa je bilo treba do konca, vse dokler se je zahotelo esesovcu. Po zboru sem v baraki potisnil noge kar v peč in jih držal v njej, dokler me ni speklo. Poprej jih nisem več čutil. Potem sem začutil skelečo bolečino. Noge so mi bile zmrznile. In pri vsem tem je bilo treba še vsak dan hoditi v tovarno. Ob slabi hrani in napornem delu sem naglo pešal.

Dne 27. decembra 1944 so zavezniki bombardirali tudi tovarno. Bila je le pol ure oddaljena od taborišča. Ob tem sem si še močneje želel, da bi razbili tudi taborišče in pobili vse gestapovske zločince v njem. Takrat je krožila govorica, da so Angloameričani že blizu in da bodo prav kmalu pregnali Nemce. Zato smo zdaj še teže čakali, kdaj pridejo zavezniki.

Zjutraj po bombardiranju, ko smo že mislili, da ne bo treba več delati, so nas spet pognali iz barake. Zgodilo se je ravno narobe: esesovci in tovarniški mojstri so nas spet nagnali k tovarni, ki je bila ena sama ruševina. Ukazali so nam, da moramo pobrati in zbrati vse, kar je še

dobrega, zlasti stroje in vse spraviti v drugo delavnico, kjer so bili še celi zidovi. Mraz je pritiskal vsak dan bolj. Zeblo je celo mojstre, ki so imeli tople obleke in kožuhe, kaj šele nas, ki smo bili v strganih letnih cunjah in lačni, lačni! Nobenih kalorij! Če sem se hotel vsaj malo ogreti, je bilo treba naglo delati. To pa nam je jemalo še tiste pičle sile, kar smo jih še imeli. Kdor pa se je obračal prepočasi, so ga premlatili, da je bil ves krvav. Moja srajca je bila raztrgana tako, da se mi je videlo pol hrbta, zato sem hitel, kolikor so mi dopuščale moči. Videti je bilo, kot bi se na vso moč trudili, samo da bi čimbolj pomagali esesovcem. A to je bila nuja.

Sredi zime sem zbolel in bolel me je ves život. Toda tega nihče ni upošteval in še vedno sem moral hoditi na delo. Preveč pa tudi nisem hotel tožiti, kajti vse prehitro bi se lahko znašel v krematoriju. Nekega dne je sredi dela spet zatulila sirena. Zavezniška letala so bila že blizu in odgnali so nas v zaklonišče. Pred odhodom smo že videli letala. Potem smo čemeli v zaklonišču in moje bolečine so bile čedalje hujše. Opoldne smo dobili nekaj hrane, pa kljub lakoti nisem mogel jesti. Ponudil sem jo prijatelju Šifrarju, ki jo je z veseljem pospravil. Kazalo je, da bo kmalu po meni, zato sem šel popoldne na zdravniški pregled.

Esesovec mi je posmehljivo rekel:

»Zdaj boš pa kmalu zrel za krematorij!«

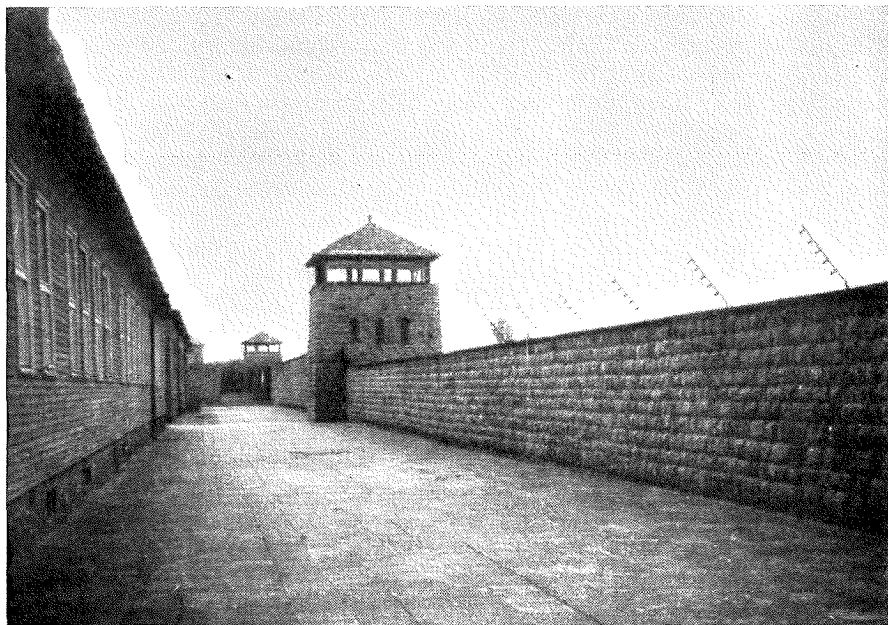
In ko sem zvečer zadnji prišel v zbor, me je esesovec takoj poklical in me udaril tako, da mi je iz ust pritekla kri, potem pa sem počasi omedlel. Pomagal mi je prijatelj Šifrar in me odvedel v barako. Kmalu pa smo morali vstati in spet oditi na delo. Tisti dan smo odvažali stroje, pri dvigalu nas je pet vrtelo ročko in če je kaj preveč zlezlo v zemljo, so nas takoj ozmerjali in pretepli. Še zdaj ne morem razumeti, kako sem, bolan in oslabil mogel prenašati vse to, ne da bi se sesedel.

Naslednje jutro smo cele ure, postavljeni v vrste, čakali na mrazu, toda povelja za odhod ni bilo. Medtem me je začelo tako zvijati po trebuhu, da nisem več vzdržal. Toda iz vrste nisem smel, le na soseda sem se naskrivaj naslonil. Potem je esesovec zahteval, da snamemo kape in šele nato nas je odgnal na delo. Ne vem, kako sem prišel tja, toda potem sem jim povedal, da ne morem več. Zavlekli so me v klet in tam sem obležal na mrzlem betonu. Bal sem se, kdaj bo prišel esesovec, ki me bo odgnal na morišče ali v krematorij.

Zvečer je nekakšen bolničar poskrbel, da so me spravili nazaj v taborišče. Odpeljali so me na saneh. Nismo pa še bili daleč, ko me je opazil neki esesovec. »Voziš se in praviš, da si bolan, v resnici pa si le len! Ne ljubi se ti delati! Marš na tla in peš!«

In že me je udaril in nič ni pomagalo: moral sem iti peš. Toda če se ne bi opiral na dva tovariša, bi obležal tam za vselej. S težavo sem vlekli noge za seboj in tako smo počasi le prišli v taborišče. Zavlekli so me v barako in kazalo je, da bom kmalu rešen trpljenja.

Naslednji dan pa sem spet moral vstati in oditi na delo. Ostati v baraki je pomenilo isto, kakor podpisati smrtno obsodbo. Dali so mi kramp, ki sem ga v mrzlici vihtel kakor je pač šlo. Kmalu pa me je

Mauthausen. Stražni stolpi, obzidje in žice.

spodneslo in namesto na tla sem kramp zapičil v nogo. Zbolelo me je strašno, vendar sem tudi tisti večer moral v zbor. Pomagal mi je Šifrar, sicer bi bili takoj prišli pome. Komaj sem se vrnil v taborišče.

Blizu vhoda smo tisti večer zagledali štiri obešence. Bili so Rusi, ki so hoteli pobegniti. Ustavili so nas in esesovec nam je zagrozil: »Poglejte jih! Če bi še kdo skušal pobegniti, ga bo doletelo isto!« Potem smo za kazen morali pozno v noč stati tam na eni nogi in gledati obešene begunce.

Pri tem sem se opiral na prijatelja, ki je tudi sam težko stal na eni nogi. Obešencev pa nisem mogel gledati, temveč sem upiral oči v tla. Spat smo šli telesno in duševno do kraja izmučeni. Ponoči pa nisem zatisnil očesa in zjutraj sem se javil, da zaradi udarca in bolečin ne morem delati in naj me pošljejo v bolnišnico. Naj bo kar bo, sem pomislil. In res so me poslali v revir, kakor smo imenovai barake, kjer so ležali bolniki. Tam sem se nekaj dni valjal po postelji. Nisem pa dolgo ležal na njej sam. Kmalu smo na eni postelji ležali kar štirje. Šele čez teden dni mi je zdravnik operiral nogo. Štel sem do 60 in narkoza je začela delovati. Zjutraj sem se z bolečo nogo zbudil na tleh. Štirje pač nismo mogli ležati na eni postelji.

Čez teden dni je bilo treba nogo ponovno obvezati. Pred tem so nas nagnali v kopalnico. Šli smo pod mrzlo prho, poleg tega pa nas je z debelo cevjo polival z vročo vodo esesovec. Posledica te »kopeli« je bila, da jih je pet umrlo kar pod prho. V vodi sem se ves tresel,

toda zdržal sem, in potem se me je lotil bolničar. Iz pete mi je iztisnil za dober kozarec gnoja in krvi, nato pa mi je rano obrizgaval z vodo tako močno, da bi kmalu odpadlo tudi zdravo meso. Potlej mi je rano spet obvezal in rekel, naj pridem čez teden dni. Gnojila so se mi tudi meča pod kolenom. Prestal sem hude bolečine. Imel sem še enega prijatelja, bolnega bolj od mene. Ko je šel na stranišče, ni mogel več nazaj. Šel sem ponj. Komaj sem se privlekel do njega, še teže pa sem ga spravljaj nazaj. Padla sva in potem ni bilo več moči, da bi se postavila na noge. Prišel je bolničar, ki je zdaj dokazal, da je dobričina. Dobila sva vsak svojo posteljo. Če bi naju tako dobil esesovec, bi naju najprej premlatil, potem pa pognal nazaj v barako. Nekaj časa sva počivala, čez kake pol ure pa me je prijatelj tiho poklical: »Pridi k meni, prid...« Vedel sem, da me ne kliče zaman, zato sem se komaj po vseh štirih splazil k njemu in zlezal pod odejo. Pošepnil mi je nekaj nerazločnega, vmes pa me je z drhtečo roko božal po licih... Naenkrat je umolknil in roka mu je zdrknila z mojega obraza; tudi dihati je nehal. Prijatelj je izdihnil čisto tiho, ne da bi jaz vedel, kdaj.

»Kako lepo bi bilo, če bi še jaz umrl tako spokojno in hitro!« sem si želel; in solze so mi zalile oči.

Potem smo ga sami morali zaviti v rjuho in odnesti na dež. Prijatelj je podlegel griži in lakoti; bil je le eden med tisoči.

Sredi marca 1945 je Ivan Šifrar, edini še živi prijatelj — rojak, dobil od doma paket. Vse v njem je bilo že pokvarjeno in zdrobljeno, vendar sva vse z užitkom pojedla. Delila sva prav vse. Ležala pa nisva skupaj, zato nisem vedel, kako je bilo z njim. Naslednji dan mi je nekdo, ki je vedel za najino prijateljstvo, povedal:

»Aleš, veš, da je tvoj prijatelj umrl?«

Nisem mogel verjeti, kajti če bi sodil po moči, bi moral biti prej na vrsti jaz. Še prejšnji dan mi je živahno pripovedoval, da bo tega kmalu konec in kako lepo bo, ko bomo spet doma v Sloveniji, v Gorjah, na Poljšici!

V taborišču pa je bilo vse mogoče. Spomnil sem se, da je kmalu potem, ko sva pospravila paket, začel tožiti, da ga boli trebuh. Najbrž je podlegel zastrupljenju ali pa zato, ker se je preveč najedel. Naši želodci niso bili vajeni obilne hrane. Zato sem se čudil, ko meni ob isti hrani ni bilo nič. In kljub temu sem poslej čakal, kdaj bom na vrsti. Baraka se je naglo praznila, kajti vsak dan je zapornike požiral krematorij. To je bil tudi namen te tovarne smrti.

Čedalje pogosteje mi je zvenela v ušesih grožnja gestapovca iz Škofje Loke:

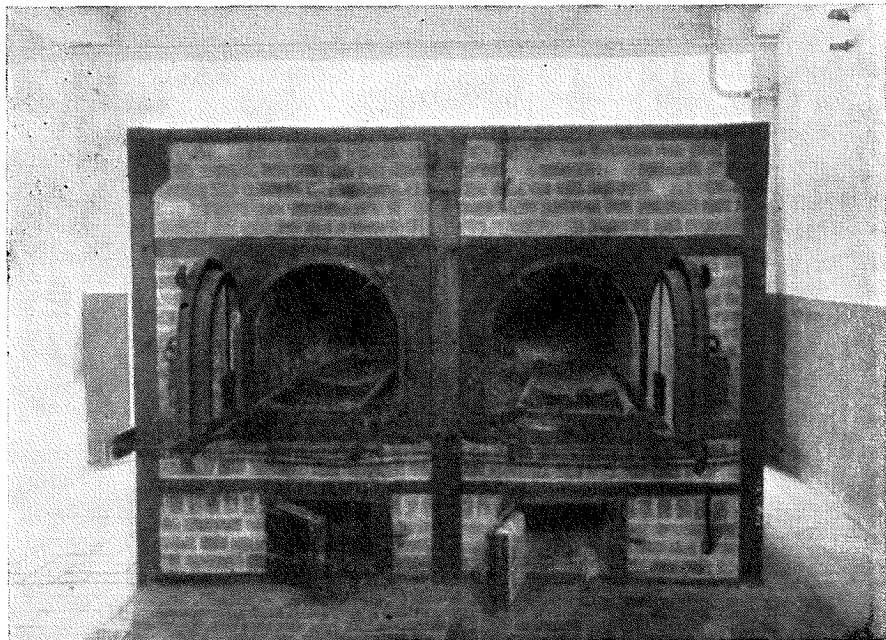
»... nikoli več se ne vrneš domov!«

Vsako noč je več okostnjakov ležalo pred barakami. Toda tudi vse pogosteje so nad nami letala zavezniška letala. Kljub temu pa so nas zagrizeni esesovci strogo nadzorovali. Tako nismo mogli početi nič drugega kakor umirati.

Na vsakih sedem dni sem se še hodil prevezovat; bolničar mi je izpiral rano z navadno vodo, obvezoval pa s papirjem. Obvez nam niso več dajali. Hodil sem samo po desni nogi, levo pa sem vlečil za seboj. Bolničar, ki me je previjal zdaj, je bil drug in surov. Ko me je prevezoval, me je včasih tako zbolelo, da sem zastokal. In že me je na vso moč udaril po glavi. Upirati pa se mu nisem mogel. Vse bolj je kazalo, da se mi bliža konec. Vedel pa sem, da svoboda ni več daleč in zato mi je bila misel na smrt tem strašnejša. Dne 27. aprila so zavezniške bombe razbile rezervoar. Če ga ne bi, bi se še vedno morali kopati v mrzli vodi. Hrane je zdaj primanjkovalo še bolj kakor prej. Če sem kdaj staknil kje kakšen krompir, ga nisem utegnil speči ali skuhati niti toliko, da bi se ogrel tudi v sredini. Pojedel sem vse, kar je bilo užitnega, kajti lakota je bila neznosna. Zadnje dni sem jedel samo še krompirjeve olupke, vmes pa grizel garje, ki sem jih še od zime imel za ušesi.

Za 1. maj so okoli nas že grmeli topovi in tudi strojnice smo že slišali. Očitno je bil konec čisto blizu. Zdaj smo bili še bolj nestrpni. Bomo doživeli svobodo ali ne? To je bilo glavno vprašanje.

Noč od 4. na 5. maj je bila strašna. Grmelo je in pokalo, jaz pa sem bil samo še na pol živ okostnjak. Preštel bi si lahko vsa rebra. Ležal sem in se skušal opirati z rokami, pa sem padel vznak. Usta so mi posinjela, oči so tičale globoko v duplinah, na ramah pa sem imel med

Dvožrelna peč v krematoriju. Tretjo peč na nafto so Američani prepeljali v neki muzej.

kostmi take luknje, da bi vanje lahko potisnil pest. Med pokanjem, ki sem ga slišal le slabo, sem mirno čakal, kdaj mi bo smrt zatisnila oči. Tudi vstati nisem mogel več. Torej — konec!

Toda ne! Namesto smrti sem dočakal svobodo. Oslabel, ves izčrpan in nebogljen, toda dočakal sem jo. Ko smo naslednji dan morali v zaklonišče, nisem mogel hoditi. Tovariši so nekje staknili voziček in me odpeljali tja. V zaklonišču pa je vladala tema, razlegalo se je vpitje, prepiranje in stokanje — tudi zraka je primanjkovalo, ker nas je bilo toliko. Opoldne sem se skobacal ven toliko, da bi dobil kaj jesti. Prilezel sem do menažke, pa mi jo je nekdo zbil na tla. Hodili so po meni in nekdo mi je stopil na nogo tako, da se mi je pocedila iz nje kri z gnojem.

Tako sem vse do večera ležal brez moči.

Potem pa so prišli Američani in nas rešili. Takoj so nas odpeljali v bolnišnico, kjer sem sčasoma okreval.

Kmalu sem se, po naključju živ, s transportom odpeljal proti domu. Takratnih občutkov pač ni treba opisovati.

LJUDJE V DOLINI — PARTIZANSKO ZALEDJJE

Naša hiša stoji v Grabnu, na samem in tik ob gozdu. Pa ni bilo to poglavitno, da sem prve stike s partizani navezal že junija 1941. Že pred vojno sem včasih zahajal tudi k Jelenu na Jesenice, kjer so se zbirali napredni delavci. Tako sem se seznanil z nekaterimi tovariši, ki so potem med prvimi šli v partizane in pripravljali ljudi na vstajo. To so bili občudovanja vredni ljudje, ki sem jih najprej srečal na Obranci. Poznal sem Jožeta Finžgarja, Poldeta Stražišarja, Poldeta Lazarja in Tineta Vistra. Bili pa so še drugi. Potem so partizani začeli zahajati tudi v našo hišo, stoječo, kot rečeno, na kraju, ki je za take reči dokaj priročen. K nam se je celo podnevi dalo priti neopaženo.

Toda — za uspešno delo je bila potrebna organizacija, kar so prvoborci naglašali neprestano. V ta namen sem po njihovih navodilih najprej pač vključil v osvobodilno gibanje sorodnike, ki sem jih najboljše poznal. V začetku pač nismo znali in si tudi nismo upali iti v širino. Vendar pa sem se oglasil tudi pri nekaterih drugih znancih, ki me niso razočarali. To sta bila na primer Janez Jan — Repečnek in Franc Negro iz Spodnjih Gorij. Tam so dajali hrano, ki sem jo odnašal na Obranco.

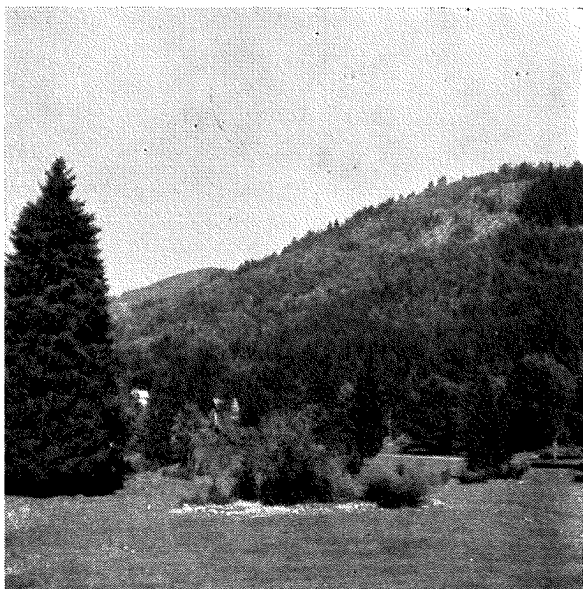
Potem sem Jožetu Finžgarju dal tudi skrito puško in nekaj nabojev, česar je najbolj primanjkovalo. Saj so na vsaki javki partizani govorili: »Začeli smo oborožen boj, zato zbirajte orožje! Orožje in še orožje!«

Kljub pripravi legi hiše pa je vse to moralo teči neopazno, skrito in v največji tajnosti. Paziti je bilo treba na vse, kajti tedaj še prav nič ni bilo jasno, kako se bodo stvari zasukale. Zlasti ne, ker so Nemci in njihovi domači priskledniki na vsakem koraku razkazovali svojo moč in surovost. Vedno so nam bile pred očmi Begunje in še kaj hujšega...

Zato smo vse te zveze vzdrževali ponoči ob dogovorjenih urah in na natanko določenih krajih. Nikoli nisi mogel vedeti, kdo in od kod te opazuje. Zato je bil dan naš sovražnik. Kako potrebni sta bili skrajna pazljivost in previdnost, naj pove naslednji primer iz tistih časov.

Konec julija so kakor običajno, za druge potihlo in naskrivaj, prišli k nam štirje partizani. Dveh nisem poznal, Jože Finžgar in Tine Vister pa sta bila znanca. Poprosili so, če lahko prenoče na seniku, in zlezli so nanj. Bili smo prepričani, da jih ni nihče videl. Mirno smo zaspali — oni na seniku, mi domači pa v hiši...

Motiv z Mežaklje, ki je bila s svojimi zaselki, posameznimi hišami in gozdovi vsa vojna leta partizansko zavetišče. Na sliki Ravne.

Naslednjega dne zjutraj pa so hišo nepričakovano obkolili Nemci. Potrkali so na vrata in začeli preiskavo. Kaj naj bi to pomenilo? Ali naj bi bilo to res le naključje ali gre za izdajo? V teh časih so bila naključja ravno tako pogostna, kakor dejanja, storjena namerno in po obvestilih. Gre torej za izdajo, sem premišljal in ugibal, kaj naj bi storil, če pojdejo Nemci tudi na senik.

»Če se bodo namenili tja gor, bo čudno!« sem preudarjal ob misli, da partizani morda še nič ne vedo, kakšna nevarnost preži nanje. Krotil sem vznemirjenje in se tolažil s tem, da sem se prepričeval, da so partizani prišli v temi in da jih ni mogel nihče ne videti, ne izdati tako naglo.

Toda, vendar! Kaj če se bodo Nemci lotili senika?

V teh časih pa preiskave še niso bile tako natančne in ko v hiši policisti niso našli ničesar, kar bi jih zanimalo ter se potem niso namenili k seniku, mi je odleglo. Iz shrambe so pobrali le nekaj hrane, potem pa so se lotili mene. Zahtevali so, naj jim povem, kje se zadržujejo partizani in kod hodijo. Iz tega sem lahko povzel, da nekaj domnevajo, da jim je nekdo moral nekaj prišepniti, toda kaj natančnega niso vedeli. Zato mi ni bilo težko tajiti, oz. se delati, da nimam pojma ne o partizanih ne o tem, kod hodijo in s kom se družijo. To sem zadrževal tako dolgo, da so odšli.

Partizani, ki so bili na seniku, so se ob prihodu Nemcev zbudili, opazovali in prisluškovali so ter napeto pričakovali, kaj se bo zgodilo. Po odhodu policistov so se naglo pripravili ter neopaženo izginili s senika v gozdove. To je bila ena prvih takih dogodivščin, na kakršne smo bili pozneje tod in drugod pač že vajeni. Toda, saj pravim, začetki so bili neuglajeni.

Po tem dogodku je bila na Obranci kmalu hajka. To je bilo 1. avgusta, ko so padli prvi partizani. Takrat se je zveza s partizani za nekaj časa pretrgala, kajti tovariši so šli nekam na Pokljuko. To pa ni trajalo dolgo, kajti kmalu so se nekateri spet oglasili. To sodelovanje pa je bilo seveda bolj posamežno, širše, bolj organizirano in povezano delo pa se je začelo leta 1943 in razmahnilo leta 1944. Graben s Poljanami je dobil izmišljeno ime Soteska. Delo na terenu se je močno razmahnilo, delovati je začela naša gospodarska komisija in druge organizacije, važno pa je bilo tudi, da smo dobili svojo partijsko celico. Jeseni 1943 so tudi mene sprejeli v KP, v celici pa nas je bilo šest. Prevzemali smo vse več nalog, največ sestankov pa smo imeli na Poljanah pri Alojzu Borutu in pri meni. Sprejem v OF in zlasti KP nam je dajal še večji polet, kot smo ga čutili sicer. Zaupanje smo na vsak način hoteli upravičiti. S pomočjo partizanov-terencev smo potem vse bolj širili mrežo v zaledju, po naših vaseh, od koder je začelo prihajati vse več hrane in drugega materiala. Tak način dela je ljudi vse bolj vezal na OF in partijo, hkrati pa smo vedno globlje spoznavali, da ne gre le za narodno osvoboditev, temveč za mnogo več: za rast nove, ljudske oblasti, za ureditev vsega, kar je bilo včasih narobe, kar je pravzaprav smisel vsake revolucije. Zato so razni prispevki in dejanja vse bolj postajali dolžnost, ne le human odnos do partizanov in stvar usmiljenja.

Naloge sem dobival predvsem po gospodarski liniji. Vodilni tovariši na terenu so rajon razdelili na več sektorjev. Zdaj je bilo treba pridobiti za to delo več ljudi po vaseh, kjer sem delal, in sicer na Bledu, v Zasipu, Podhomu, Blejski Dobravi, v Spodnjih Gorjah, v Grabnu in pozneje tudi na Jesenicah. Priti smo morali do ljudi, ki so ali mogli zbirati hrano pri drugih in jo prevažati ali pa da so tudi sami mogli prispevati čimveč. Delavec, ki je živel na živilske nakaznice, sam ni imel dosti jesti. Tako so po vaseh nastale nekakšne zbirne baze, kar pa je bilo seveda skrito nepoklicanim očem.

V to mrežo so bili med drugimi najprej vključeni na Dobravi Čop, po domače Jakopč in Černe, po domače Kovač, v Zasipu Andrej Lukan in Bernard-Terseglav, v Podhomu Franc Pretnar in Janez Dornik, v Spodnjih Gorjah Janez Tonejc-Klemenc, Janez Jan Repečnek in Jože Veber-Cvern. Iz teh vasi, razen z Jesenic in Bleda, so prek omenjenih ljudi in hiš dajali kmetje in drugi raznovrstno hrano in druge potrebščine — meso, mast, moko, kruh, blago za obleke, perilo, sanitetni material itd. Vse to so dovažali ali prinašali k nam, od nas pa je vse šlo v partizanske roke.

Tudi živino so ljudje po dogovoru gonili do nas in na Laze, potem pa so po potrebi hodili ponjo partizani. Da bi bilo meso vedno pri rokah, smo oddano živino večkrat razdelili po nekaterih lažanskih hlevih, predvsem pri Francu Žvanu-Godcu.

Včasih se je zgodilo, da je kak gospodar, ki je dobil nalog, da odda živinče, ne preveč dobre volje žival prignal do nas, jo privezal k ograji in rekel: »Tu jo imaš, zdaj pa naredi kakor hočeš«.

Potem me je čakalo naporno gonjenje vsaj na Laze, če ne še naprej. Ko sem tako nekoč grnal kravo na Laze, je vrh Slemenja podivjala tako,

Sport hotel na Pokljuki
pred vojno.

da bi se mi prav gotovo iztrgala in odbežljala domov, če ne bi tvegala, kot še nikoli ob taki priložnosti. Močna in divja kakor je bila, me je povlekla po tleh, da sem bil ves raztrgan, na rokah pa me je vrv odrgnila do kosti. Spustil pa je nisem in tudi njeno meso so kmalu pojedli partizani.

Včasih pa bi nas tudi kmalu zasačili Nemci. Nekega aprilskega dne leta 1944 sem bil ravno v čebelnjaku, kjer sem skrival in pripravljaj hrano za partizane. Že sem jo razdelil na sedem kupov in ob vsakem imel napisan listek z imenom enote, ki mu je bila namenjena, n. pr. za kurirje, za obveščevalce itd., ko so nenadoma prišli Nemci in od naše hiše z daljnogledom opazovali Mežakljo. Pri špranji sem jih pravočasno opazil, toda kaj drugega kot to, da sem miroval in molčal kot riba, nisem mogel storiti. Spet me je zelo skrbelo, če ne gre za izdajstvo — pri takem prometu ne bi bilo čudno — in napeto sem

pričakoval, kdaj bo komu padlo v glavo, da bo pogledal v čebelnjak. Vendar pa se zanj ni nihče zanimal, česar pa jaz nisem mogel ugotoviti.

V čebelnjaku sem tako prečepel še dobri dve uri, nakar je prihitela hčerka v skrbah, kaj se mi je zgodilo. V strahu sem bil brez potrebe, toda tako je bilo na vsak način bolje. Bil sem pa le.

Partizani v tem času niso več odmetavali kož živine, ki so jo zaklali v gozdovih. Kože so spet prinašali nazaj k nam, nakar sem jih vozil in na Bledu oddajal v Parkovi garaži. Vozovi s kožami so bili navadno pokriti s smolnatimi smrekovimi vejami, da bi tisti, ki bi tvoril hotel preiskovati, za kaj takega imel čim manj volje. Iz te garaže so kože z nekim starim avtom, skrite pod žagovino, odvažali do Bistrice v Podbrezje, kjer so jih strojili. Tako smo nazaj dobivali ustrojeno usnje, ki so ga partizani vedno potrebovali za obutev. To prevažanje je bilo po svoje naporno, še bolj pa nevarno. Vendar se nam je vedno posrečilo, kar dokazuje, da so to delali zares zanesljivi ljudje.

Precej hrane so zbrali tudi na Bledu. Od tam so prihajali tudi volneni izdelki: kape, puloverji, nogavice, rokavice in podobno. Ob neki priložnosti pa je Viktor Pogačar, ki je bil med vodilnimi gasilci, kot je še danes, dal kar ključ od blejskega gasilskega doma. Tako smo skupno s partizani, ki so se tudi pritihovali na Bled, zlahka prišli v dom, od koder smo odnesli precej gasilskih uniform.

Z Jesenic smo večkrat dobivali sanitetni material, ki so ga jemali od protiletalske zaščite.

Cepprav sta bili hčerki še zelo mladi in nedorasli, sta prenašali partizansko pošto in literaturo, hrano, bencin, cigarete, orožje in partizanske obleke. Včasih je bila starejša tudi za vodnika.

Včasih se je zgodilo tudi kaj nepričakovanega. Nekoč sta z vozičkom šli na Bled in na dogovorjenem kraju naložili instrumente in druge potrebščine za partizansko zobno ambulanto. Vmes je bila tudi skrita pištola. Mimogrede sta na nakaznice kupili še hrane in se vračali proti Gorjam. Takrat je bila že policijska ura in na Rečici ju je ustavila nemško-belogardistična patrolja. Spraševali so ju, zakaj sta tako pozni in kaj vozita. Dekleti sta se sicer ustrašili, vendar tega nista pokazali. Delali sta se še bolj otroški, kakor sta bili in včasih pogumno včasih pa neresno odgovarjali, da vozita hrano, ki sta jo kupili na Bledu — seveda na nakaznice. Takrat smo namreč hodili kupovat na Bled. Njunjo vedenje je bilo menda tako prepričljivo in nedolžno, da ju je patrolja med neresnimi pripombami pustila naprej. Kaj je bilo na vozičku, sploh niso pogledali.

Tudi na uradu blejske občine smo imeli dobre zveze. Od leta 1943 sem tam dobival živilske nakaznice. Potem smo z njimi kupovali hrano partizanom. Tudi poročila smo dobivali tam in tako dostikrat hitro zvedeli, kam se premikajo nemške in druge enote in kakšna je moč posameznih postojank v okolici. To je bil pomemben vir podatkov.

Ko je bila septembra 1944 na Mežaklji spet hajka, je bil v nogo ranjen Franc Žvan, Rekarjev z Laz. Prepeljali so ga v partizansko ambulanto na Obranco. Potem me je njegov oče ves zaskrbljen prosil, če bi mu sina pomagal spraviti iz ambulantnega bunkerja domov v Laze.

To je bilo prve dni oktobra 1944. Posrečilo se nam je ranjenca, skritega med smrekovimi vejami, spraviti domov, kjer so dobro skrbeli zanj. Oskrbeli smo mu tudi zdravniško pomoč — pomagal mu je, kakor mnogim drugim, dr. Janko Benedik z Bleda.

Že čez nekaj dni so Nemci na Obranci odkrili partizansko bolnišnico, jo napadli in brezobzirno požgali. Ranjenci, ki niso mogli bežati, so zgoreli v bunkerju. Tako je Žvan po čudnem naključju ušel smrti.

Po terenu sem hodil ob različnih urah in po raznih krajih, kjer me niso mogli vsi poznati. Zato so mi partizani dali dovolilnico, s katero sem lahko hodil po bližnjih partizanskih taboriščih. Teh drobnih in tudi večjih dogodkov ter poti, zvezanih z različnimi nevarnostmi in domislicami naših ljudi, je bilo veliko. Vse preveč, da bi si jih človek zapomnil in jih mogel opisati.

Vendar pa je tudi iz tega videti, kakšno močno zaledje so bili ljudje v dolini, ki jih je bilo toliko, da vseh ni mogoče omeniti.

Kljub številnim ljudem, ki so prek nas dovažali ali prinašali hrano in razno blago, kljub številnim novincem, ki so skozi Graben odhajali v partizane, kljub nemškim in belogardističnim patroljam in hajkam, ki so zajemale tudi našo vas, me Nemci niso odkrili ali zaprli, kar je dokaz, da je bilo izdajstvo le redko.

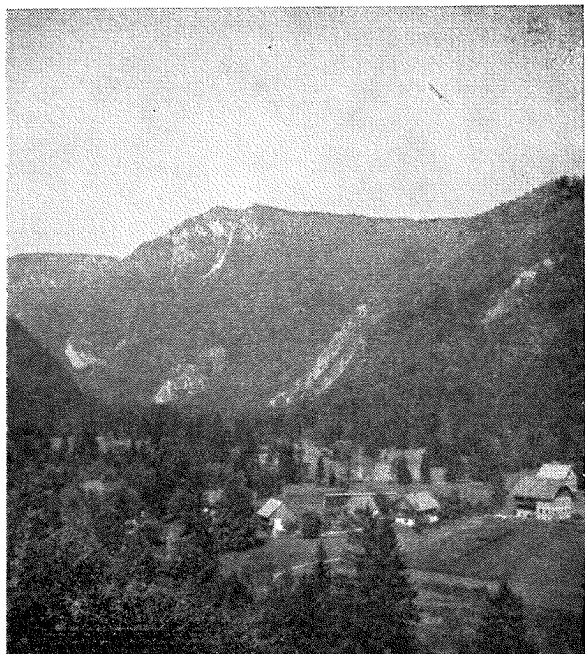
S PETNAJSTIMI LETI V PARTIZANE

Oče in mati sta mi umrla zapovrstjo v enem letu, ko sem bila stara šele dve leti. Mladost sem preživela pri sorodnikih, delno pa smo se na koncu prebijali s starejšima sestrama in bratom sami. Tako nas je zatekla okupacija.

Prve stike s partizani sva s sestro Marijo navezali, ko smo grabili listje v Radovni, oktobra 1942. Takrat se nama je približal Andrej Žvan-Boris iz Spodnjih Gorij. Po dogovoru z njim sva pozneje večkrat nesli partizanom na Pernike hrano, oni pa so nama dajali propagandni material — letake, ki sva jih trosili po Mevkšu. Januarja 1943 je začel Boris v našo hišo pošiljati partizane, katerih imen se ne spominjam, nekaterih pa tedaj spričo mladosti — bilo mi je štirinajst let — sploh nisem poznala. V začetku so prihajali bolj poredkoma, poleti 1943 pa se je naše sodelovanje poglobilo. Za partizane sva pekli kruh in po Mevkšu in pri zanesljivih ljudeh v okolici zbirali živež in drugo, kar jim je prišlo prav. Ker smo imeli kmetijo, je razumljivo, da sva dajali kar največ tudi iz svojega. K nam so hodili hrano iskat borci Triglavske čete, med njimi Ivan Jan z Rečice pri Bledu, Jože Ambrožič iz Grabna in Anton Zalo-kar iz Podhoma, pozneje pa tudi tovariši iz obveščevalne službe — med njimi padli tovariš Janez Jakopič-Miško z Laz. Da bi se partizani lahko varneje gibali, sva s sestro često pregledovali teren. Sestra je hodila tudi na zvezo. Aprila 1944 sva pomagali bratu Francu pobegniti iz nemške vojske. Komaj je prišel iz vojnega ujetništva, so ga Nemci ponovno prisilno mobilizirali. Priskrbel si je dovoljenje za dopust do Celovca, jaz pa sem mu nesla tja obleko, da je lahko šel v partizane.

S sestro sva postali članici mladinske organizacije. Poleti 1943 naju je v delo vključil tovariš Špič z Blejske Dobrave. Partizanom sva pomagali do konca maja 1944, ko sva tudi sami odšli v partizane. Vzrok je bila bojazen, da so Nemci dobili v roke neki spisek. Sestra Marija je 22. junija 1944 v partizanih padla, in sicer pod Pokljuko — na Voklem. V partizane naju je odpeljal Jože Štajer.

V začetku sem dober teden prebila v mobilizacijskem vodu, nakar sem bila dodeljena obveščevalcem Borutu Rusu, Urošu Miculiniču in Jožetu Robiču za kuharico. Pozneje so me premestili k terencem Janezu Žvanu in njegovi poznejši ženi Vidi, Janezu Zalo-karju iz Spodnjih

Srednja Radovna s Pan-grčevo hišo, nekdanjim partizanskim zatočiščem.

Gorij in Jožetu Janu, tudi iz Spodnjih Gorij. Taborišče smo imeli v Gaberju.

To je trajalo do 22. aprila 1945.

Ko se je na obzorju že svitala svoboda, sem šla z dovoljenjem Janeza Žvana in z vednostjo drugih v dolino. Dva večera sem spala pri sestri v Podhornu, tretji večer pa pri teti v Zasipu. Ko sem se vračala prek Homa v Graben in naprej, so me na Slemenu — nad žago — ujeli »beli«. Pri sebi sem imela seznam vaških aktivistov, ki so mi ga vzeli. Imena na seznamu so bila prava in ilegalna. Odpeljali so me na Jarše in nato v zapor v Radovljico. Zgodilo se je to, česar sem se najbolj bala: Nemci so zaprli nekatere aktiviste, katerih imena so bila na seznamu. Bližala pa se je osvoboditev in zato so na srečo ostali v zaporu le šest dni.

Po osvoboditvi sem bila z drugimi vred izpuščena in sem se vrnila domov v Mevkuš. Meseca junija pa sem bila zaradi zadnjega dogodka aretirana.

V preiskovalnem zaporu sem ostala šestdeset dni. Razumljivo je — kakor sem že takrat poskušala doumeti — da je bilo treba raziskati okoliščine, v katerih sem bila ujeta, zlasti zato, ker so belogardisti potlej zaprli nekaj vaških aktivistov. Bilo je bridko, toda na drugi strani nekako neogibno. Takrat sem dopolnila komaj šestnajst let.

*Miha Klinar: O RADOVNA, gorenjska vas,
prešerna pesem, smeh deklet,
in nagelj rdeč, zardel obraz,
vrtički polni cvetnih gred.
O, Radovna, trpeča vas,
vsa vas, vsa vas — ognjeni grob ...
Grobar v čeladi nemški — čas
opravil strašni je pokop.
Zgorel, zgorel je nagelj rdeč,
osul se v ogenj rožmarin ...
Le veter joče, ko blodeč
pepel odnaša z ruševin.*

JOŽE KOZELJ-GASPER

ZLOČIN V DOLINI RADOVNE

Kakor druge vasi v okolici Gorij, je bila tudi Srednja Radovna ena tistih, ki je dajala partizanom vso pomoč. Na pobočjih okrog vasice smo sčasoma zgradili bunkerje, v katerih so delovali okrožni komite, gospodarska komisija, VDV, SKOJ in okrožni tehnika.

V začetku septembra 1944 so prišli Nemci s konji po drva v Srednjo Radovno. Ko pa so se vračali z naloženimi vozmi, so jih v zasedi pričakali partizani in ubili dva konja, dva vojaka pa sta zbežala in se nista več vrnila v svojo enoto. Naslednji dan so Nemci ponovno prišli v to vas in zagrozili, da bodo ljudi pobili, če se njihova vojaka v osmih

Del požgane Srednje Radovne kmalu po vojni.

Začasen grob radovniških
žrtev pri Tončkovi hiši,
kjer so bili pokopani
ostanki petnajstih žrtev.

dneh ne vrneta. Tej grožnji pa prebivalci Radovne niso verjeli, čeprav so Nemci še isti dan minirali Pangerčevo, potem pa še Klemenakovo hišo.

Pobeg dveh svojih vojakov so Nemci uporabili kot povod za zločin, ki so ga potem zagrešili nad nedolžnimi prebivalci Srednje Radovne. Dejansko so s tem hoteli zatreti ali vsaj zavreti delovanje domačinov in vse, kar je koristilo osvobodilnemu gibanju. Spričo aktivnosti, ki jo je vodstvo gibanja v veliki meri razvijalo v teh dolinah, so Nemci gotovo opazili, da je Radovna »država v državi«, ki veliko pomeni za osvobodilni boj.

Dne 20. septembra 1944 že ob treh zjutraj je Srednjo Radovno obkolilo kakih štiristo Nemcev. Vse presenečene prebivalce so nagnali iz stanovanj. V že minirano Pangerčevo hišo so pripeljali Volkovo z Lazov, ki je služila pri Klemenu ter njeno 15-letno nečakinjo, Pangerčevega pastirja Rada Štajerja in Jožeta Vončino, ki je bil pastir pri Klemenu in zažgali hišo, da so zgoreli v njej.

Brata Jerneja in Simona Marolta-Klemenjaka so ustrelili v domači šupi, nato pa zažgali še njuno domačijo. Majda Šanca in Rozka Seljak sta na pol oblečeni v zadnjem trenutku pobegnili in stekli k vodi. Že ju je hotel nemški vojak ustreliti, pa mu je brzostrelka odpovedala. Tam

blizu je stal nemški oficir, ki sta se ga na smrt upehani dekleti trdo oklenili in tako ostali živi; kdo ve, zakaj ju oficir ni pustil ustreliti. Odgnali so ju na Bled v Park hotel, potlej pa izpustili. Očeta Klemenčka so našli v kmečki peči lastne domačije. Najbrž se je skril vanjo pred podivjanimi Nemci, medtem ko je hči Marica zgorela v postelji.

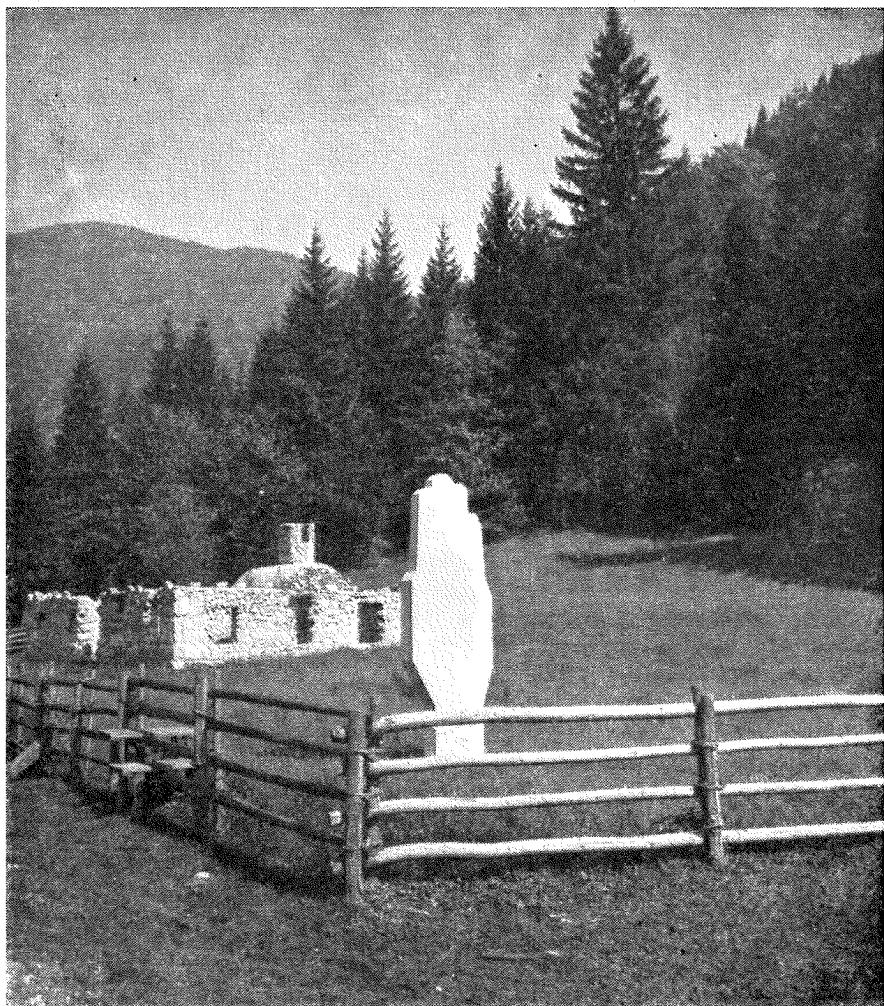
Družino Janka Šetine, njegovo ženo, hčerko Pepco in sina Janka so prignali v hišo Antona Rekarja in hišo z obema družinama minirali in zažgali. Tudi Jaka Smolej in njegova žena Jožefa sta zgorela v svoji hiši — po domače pri Loju. Franc Kunčič iz Srednje Radovne, sedaj v Lescah, pripoveduje o teh dogodkih:

»Imel sem stalno dovolilnico kot partizan in aktivist. Zadnjo noč pred usodnim dnem sem nameraval prenočiti pri Šetinih. Pogovor se nam je zavlekel pozno v noč, tako da smo šli spat šele po polnoči. Ob treh zjutraj so Nemci že začeli streljati v okna in metati bombe. Hoteli smo uiti iz hiše pa se je to posrečilo le meni, druge so Nemci zajeli. Ko sem bežal mimo čebelnjaka, sem se seveda zaletel v nemškega vojaka in ga zbil na tla ter mu tako preprečil, da bi streljal za menoj. Skril sem se med najbližje skale in v grmovje le dobrih štirideset metrov od Rekarjeve ali Tončkove hiše. Razločno sem slišal nemško govorico in vse, kar so se pogovarjali med seboj. Hišo Antona Rekarja so minirali. Pri eksploziji je odneslo streho, del stropov in tramov. Tedaj sem videl trupla Rekarjeve in Šetinove družine. Videl sem Pepco, hčer Janka Svetine, ko se je iz ruševin na pol gola še vzdignila in prosila Nemce, naj jo ustrelijo. Nemci so tedaj stali le tri ali štiri metre od nje, vendar tega nihče ni storil. Potem je tja prišel neki belogardist in ji z rafalom skrajšal trpljenje. Dekle se je naslonilo na mater in omahnilo v smrt. Belogardist je nato v trupla izstrelil še nekaj krogel.«

Tudi sam sem bil očevidec tega strašnega dogodka. Takrat sem bil kurir na Pokljuki. Vzdrževal sem zvezo med Bohinjem in Mežakljo. Prejšnji dan sem z Jožetom Lipovcem s Poljšice prispel do kurirske karavle na Gradišču nad Debelim kamnom. Na povabilo tamkajšnjih kurirjev sva noč prebila pri njih.

Ko smo polegli, mi neka čudna napeta in temna slutnja ni dala, da bi brezskrbno zaspal. Utrujenost pa me je premagala, da sem končno vendarle zaspal. Sredi noči sem se prebudil in zazdelo se mi je, da slišim brnenje motorjev. Jasno je bilo, da se partizani ne vozijo z motornimi vozili in da ne more biti nihče drug kot Nemci. Na to sem opozoril svoje tovariše pa so prepričljivo ugovarjali, da se v dolini vozi kdo izmed naših. Slutnja pa mi še vedno ni dala miru. Vstal sem in šel pogledat. V smeri Polic sem se povzpел kakih petdeset metrov nad karavlo. Presenečen sem opazil, da na Pernikih že gori seniki. To je bilo znamenje, da je sovražnik že začel svojo okrutno akcijo. Svit požara je v zgodnjem jutranjem mraku razsvetljeval Pernike. Nobenega dvoma ni bilo več, da se začenja večja hajka. Naglo sem stekel na karavlo, zbudil še druge kurirje in jih priganjal k odhodu. Treba je bilo pohiteti. Nemški vojaki so bili čisto blizu. Povsem razločno je bilo slišati nemško govorico.

Nato sem vso skupino, razvrščeno v strelsko vrsto, srečno pripeljal na vrh Polic. Kar moč pozorno sem pregledal okolico in ugotovil,

Spomenik žrtvam Srednje Radovne.

da neposredne nevarnosti še ni. Ko smo se ustavili, se nam je odprl pogled na Srednjo Radovno. Tam so Nemci že divjali in uničevali, kar jim je prišlo v roke. Nacisti so uresničevali grožnje, izgovorjene pred tednom dni.

V nemočni grozi smo bili priča divjanju pobesnelega okupatorja, ki se je znašal nad golorokimi in nasilno prebujenimi prebivalci Radovne. Prizanašali niso ne starim ne dojenčkom. Med žrtvami so bili otroci, stari le po nekaj mesecev. Vsi klici na pomoč so bili zaman.

Požgana Radovna nam bo ostala v neizbrisnem spominu in nas bo vedno spominjala na nacistično okrutnost.

KORAK ZA KORAKOM

Vznemirljiva zimska srečanja

O tem, da bo pri nas in okoli nas, ki smo živeli odmaknjeni od vasi in dogajanj, kdaj tako živahno, kot je bilo med vojno, se nikomur, najmanj pa meni, ni niti sanjalo. Trata je na samem, nekako skrit kraj nad Poljšico in naša hiša meji le na enega soseda, sicer pa je vsenaokrog gmajna in goljava. Kdo ve, kdaj in zakaj se je tam gori naselil neki naš prednik in se spopadel s tratami in kamenjem, dokler iz skope zemlje ni izsilil skromnega življenja, ki smo ga tolkli tudi mi. Prav zaradi te odmaknjenosti smo v okolici kmalu začutili življenje, ki so ga v gozdove prinesli prvi partizani.

Tudi o tem, kakšni ljudje so to bili in kaj so pravzaprav hoteli s svojim upiranjem, si v začetku nismo bili na jasnem. Vedeli smo le, da so se uprli okupatorju, ki nas je podjarmil, nas preganja in zatira in hoče razen naših krajev podjarmiti še vso Evropo. Takrat še nisem dobro dorastel, še bolj pa sem bil glede gibanja neokreten zaradi noge, ki me je za več let priklenila na posteljo in zaradi česar tudi tri leta nisem mogel hoditi v šolo. Ko mi je bilo enajst let, se je moje noge lotila kostna tuberkuloza, s katero sem se potem boril dolga leta in spoznal tudi več bolnišnic. Posledica tega je bila, da sem šepal.

Prišel je december 1941. Trata je kljub visokemu snegu močno oživela. Potekale so priprave na zimsko vstajo, toda za kaj je pravzaprav šlo, nisem vedel. Vendar pa smo tudi mi o tej »splošni vstaji«, kakor je bilo tedaj rečeno, zvedeli to in ono, saj so ljudje o tem po Gorjah veliko govorili. Vsi smo naivno pričakovali, da bodo uporniki pod vodstvom prvih partizanov Nemce izgnali in da bo vojne konec kar v treh dneh. Tako smo slišali, malo verjeli malo ne, predvsem pa vsega tega nismo razumeli. Našega miru in samote je bilo konec — posebno na večer pred vstajo, ki je izbruhnila sredi decembra. Kljub temu pa je bilo vsenaokrog tiho. Navidezni mir in tišina je motil le sosedov pes, ki kar ni nehal lajati. V bližini je čutil vse preveč ljudi. Da ne bi priklical Nemcev, so tudi zanj našli zdravilo in moral je utihnuti.

Kmalu se je vse umirilo, le številne sledi in gazi, ki so držale na Pokljuko, so ostale za uporniki. Potem smo zvedeli, da so pregazili vso Pokljuko in se spustili v Nomenj, kjer naj bi se začel napad. Toda —

vse se je kmalu obrnilo. Že naslednji dan, ko v Bohinju ni šlo vse tako, kot je bilo sklenjeno, je bilo na Pokljuki precej zmede in še več negotovosti. Veliko mož in fantov se je vrnilo domov, le manjši del tovarišev je ostal v partizanih.

Tisto zimo sem spal spodaj v hiši. Sredi noči me je zbudilo trkanje. Nekdo je rahlo trkal na okno. Po glasu sem spoznal Ivana Hribarja-Gorjanca, bil je moj bratranec. Zato se je tudi oglasil pri nas. Bil pa ni sam. Vstopila sta dva. Vse smo delali tiho, da nas ne bi slišal kdo od domačih. Hribar mi je predstavil neznanca, postavnega in prijetnega možaka. Bil je eden izmed partizanskih voditeljev, Stane Bokal z Jesenic. Ko sta si malo opomogla, sta povedala, da je večina ljudi ob nemškem presenečenju in spricho zime opustila misel na nadaljnje upiranje in vrnili so se domov. Našela sta tudi nekaj imen. Potem smo še dolgo govorili o razmerah. Pogovor se je zavlekel do dveh zjutraj. To je bilo moje drugo srečanje s partizani. Naročila sta mi, na kaj vse moram paziti in delati, da bom tudi jaz koristil upor. Kljub bolni nogi sem delal v prehranjevalnem uradu gorjanske občine.

Gosta sta se zelo zanimala za razmere na občini in dogovorili smo se, da se bodo poslej skrivaj oglašali pri meni. Takrat sem prvič slišal o konspiraciji. Domenili smo se, da bo naše znamenje trkanje na okno, pod katerim sem spal: trikrat kratko in enkrat dolgo. Prihajali pa ne bodo skozi vrata kot prvič, temveč skozi kuhinjsko okno, ki je bilo nizko pri tleh. Zaupala sta mi, da gresta še na Dolgo Brdo, in domenili smo se, da me bosta čez dva dni ponovno obiskala.

Stane Bregant na Pokljuki.

Okrog enajstih sta obiskovalca spet prišla. Zlezla sta v kuhinjo, ne da bi ju kdo slišal. Rekla sta, da je treba nujno priskrbeti nekaj hrane za več tovarišev, ki niso daleč od tod. Z materinimi zalogami sem jima napolnil nahrbtnik. Poučila sta me, na kaj naj pazim v uradu, kaj govorijo na občini, kakšne so nemške namere in kakšni ukrepi bodo sledili proti tistim, ki so se vrnili domov, ter kaj lahko pričakujejo družine tistih, ki so ostali v gozdovih. Naročila sta mi tudi, naj premislim, kako bi iz urada dobil čimveč živilskih nakaznic ter jih oddajal Gorjancu, da bodo v trgovinah nabavljali hrano. Po hrano sta me napotila tudi k čevljarскому mojstru Niku Repetu, čigar brat Vinko je že bil partizan.

Pri Niku sem naslednji dan dobil poln nahrbtnik živil in ga skril v drvarnico, zvečer pa je prišel ponj Gorjanc z nekim novim tovarišem. Mudilo se jima je in povedal je le, da so se zatekli na naše svisli. Dodal je še, naj poskrbim, da oče ne bo prišel po seno, dokler mi ne bodo sporočili, da lahko pride.

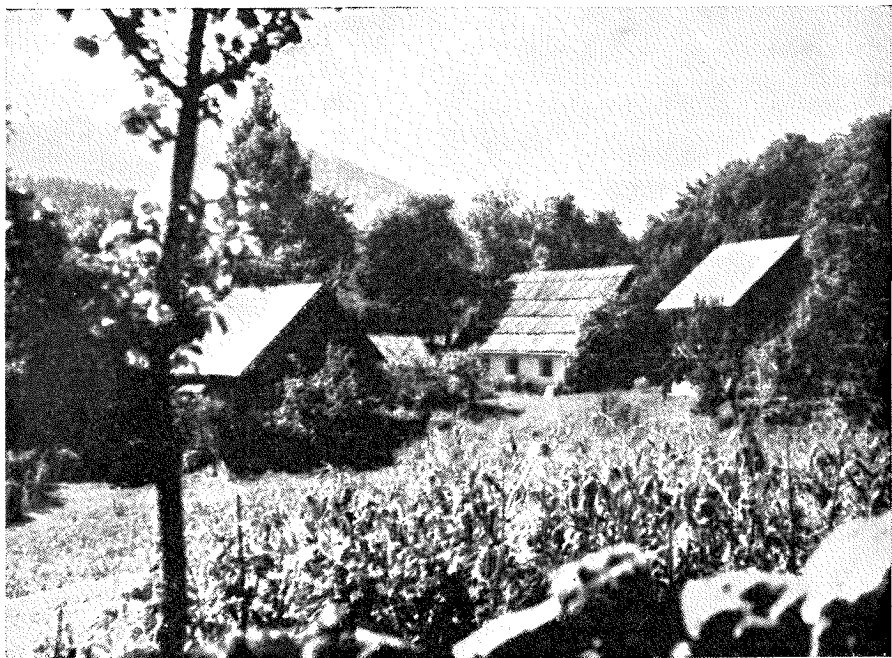
Kmalu je prvič šel z menoj z občine sveženj nakaznic. Tudi nakaznice sem skril v drvarnici. Gorjanc je kmalu prišel ponje. Bil je zelo agilen in vnet partizan. Takrat sva precej govorila o razmerah v Gorjah, o žandarskem obisku na občini ter o njihovih zvezah s tajnikom Razingerjem, ki je bil zagrizen nemčur.

Naslednji večer ga ni bilo, ker so šli nekam na Poljšico, domenjena pa sva bila, da mu bom naslednji dan paket zakopal v sneg ob orehu pri Voncgarjevi lesi, kraj pa naj označim z zabitim žebljem, na katerem naj bo pritrjen listič papirja. Storil sem tako, in Gorjanc je paket odnesel. Potem štirinajst dni ni bilo nikogar blizu. Partizani so se bili umaknili v Lipanco, kjer so jih napadli močni nemški oddelki, potem pa so se razšli na več strani. Prvi se je spet oglasil Gorjanc in se skrival pri nas dva dni. Čez nekaj dni je spet prišel, in sicer z Ernestom Seidlerjem-Iztokom. Začudeno sem ga pogledal, kajti spomnil sem se ga iz Ljubljane, kjer je stanoval pri mamini prijateljici Mariji Kete. Tedaj so mi v ljubljanski bolnišnici zdravili nogo in Ketejeva me je prišla večkrat obiskat. Ko so me nekoč odpeljali h Ketejevi v Šiško, sem tam srečal Ernesta, ki je bil pri njej in sem ga poznal že prek Zajčevih iz Gorij. Tiste dni je prišel s skupino iz Dražgoš in takoj je zaslovel kot dober in zanesljiv borec. Tudi Iztok se je pozneje večkrat oglašal pri meni.

O poteku spopada v Lipanci so pripovedovali veliko, najbolj živo pa se spominjam pripovedovanja, da sta med drugimi padla tudi Klemenčev Janko iz Grabna in Stane Bokal, lep, stasit in omikan partizan. Ni mi šlo v glavo, da je ta postavni mož mrtev, in prav tako tudi Klemenčev Janko, ki je bil med fanti tako priljubljen.

Vse tiste borce, ki so kljub nemški premoči, preganjanju in ostrim zimi še vedno vztrajali v gozdovih, smo čedalje bolj občudovali in jim prisojali malone nadnaravne sposobnosti.

Ob nekem obisku konec januarja mi je Iztok naročil, naj uredim z očetom stvar tako, da pojde takoj na Gače po seno. To da je potrebno zaradi sledov, ki bi jih z vožnjo zabrisal. Zakaj je to naročil meni in ne očetu, ni bilo težko uganiti. Stari ljudje, obremenjeni z vsemi mogočnimi usedlinami, niso s tako lahkoto dojemali in sprejemali stvari kakor mladina, zlasti ne, če so bile zvezane z nevarnostjo in tveganjem.

Pri Tratovcu nad Poljšico. V ozadju Hotunjski vrh.

Na vsakem koraku nevarnost in nezaupanje

Dolgo je trajalo, da je sneg končno skopnel in da je prišla pomlad leta 1942. Toda kdor je pričakoval, da bo razen prijetnejšega vremena in toplote prinesla razjasnitev ali celo svobodo, se je hudo zmotil. Partizani, ki so imeli za seboj krvave spopade in hudo zimo, so oživel, kar smo čutili, oživel pa je tudi okupator in poskušal vse, da bi med nami zanetil medsebojno klanje ter povzročil še večjo negotovost in zmešnjava. Ena izmed nadlog so bile vaške straže, ki so jih v Gorjah začeli ustanavljati tisto pomlad. Poleg stražarjev so bili na delu domači vohuni in raztrganci, medtem ko so iz »vermanšafta« hoteli vzgojiti pomožno policijo, ki bi pomagala zajeti partizane.

Za to so partizani takoj zvedeli. O vsem, kar sem slišal in videl, sem dajal podatke Gorjancu. Z njim sva bila še vedno v tesni povezavi. Oglašal se je približno tedensko, kajti nemške patrulje, četudi so bile dostikrat predrzne, običajno niso prihajale do naše hiše, temveč so se največkrat ustavljale pod Tabrom. Sčasoma smo ugotovili, da je bilo v naših vaseh na nemški strani nekaj zelo vnetih in nevarnih ljudi, še več, predvsem fantov, pa zapeljanih. Nekaj prestrašenih in zapeljanih fantov je celo služilo pri »vermanšaftu«. Tisto leto je bil »vermanšaft« vsaj pri stražarjenju po vaseh in ob robovih gozdov precej vnet. Večina fantov je bila vpoklicana proti svoji volji, vendar se je ta polvojaška nemška formacija prek vaj, na katerih so delno vadili tudi z orožjem,

razraščala že v neprijetno nevarnost. Za vaške straže so Nemci uporabljali tudi starejše, bolj zrele moške. S tem pa ni rečeno, da je bil nevaren vsak, ki je moral v to službo. Samo eden iz Gorij je bil tak, da ga ni ustavilo nič drugega kot najstrožja kazen.

Predvsem zaradi poročil o sovražnikovih poskusih na tem torišču me je kmalu prebudilo znano Gorjančevo trkanje. Na njegovo željo sem prišel iz hiše, ker se jim je mudilo. Takrat je bil z njim Franc Dijak-Stefan. Vprašala sta me, če so ugotovitve in poročila zadnjih dni zanesljiva, kajti vsa pozornost je veljala fantu, ki je z navdušenjem vodil »vermanštaft«, kar je oviralo gibanje partizanov. V bratovi navzočnosti smo vse to obnovili in še isti večer so odšli ponj, da bi zadevo razčistili.

Pri pogovorih in zasliševanju se je končno pokazalo, da je bil fant zapeljan, da so ga Nemci premamili z vodilno vlogo, ki mu je godila in razvijala v njem samovšečnost in da dejansko ni še zakrivil nič takega, da bi bila kazen potrebna in utemeljena. Ostal je celo v partizanih, kakor nekaj drugih fantov. Tako je bil z odločnim, a poštenim partizanskim posegom rešen za osvobodilno gibanje eden izmed tistih, ki bi v nasprotnem primeru prej ali slej zabredli v hujše grehe.

Hribarjeva aretacija — mejnik in opomin za delo na terenu

Velika tragedija za osvobodilno gibanje na gorjanskem področju in grenko razočaranje za zaupnike in aktiviste na terenu je bila aretacija tedanjega terenskega delavca Ivana Hribarja-Gorjanca ter vse, kar se je v zvezi s tem dogajalo.

S pomočjo gestapovskih agentov in slovenskega orožnika v nemški službi je Gorjanc februarja meseca 1943 namesto na javko zašel v nastavljeno nemško засedo, kjer je bil obstreljen. Odpeljali so ga v bolnišnico na Golnik. Že to ni bilo dobro znamenje. Govorili so, da je hudo ranjen in da bo podlegel.

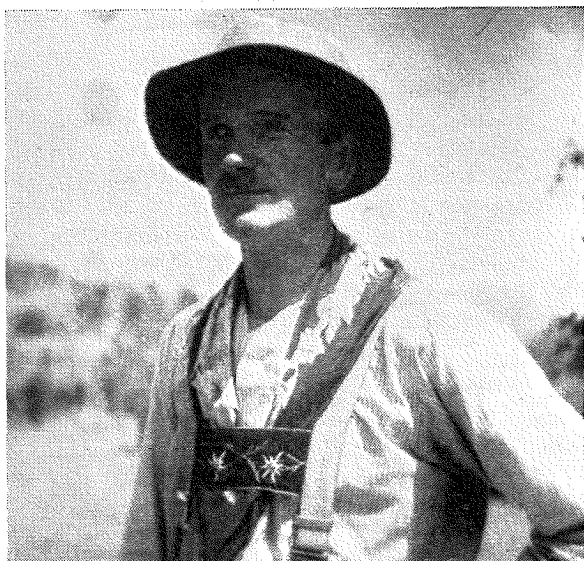
Kmalu pa smo zvedeli, da so ga prepeljali v Begunje. Med ljudmi, s katerimi je sodeloval ali pa je posredno vedel zanje, je nastal splošen preplah. Kdo ve, če bo kaj izdal! Tudi mene je skrbelo, kako se bo izteklo in, če bi bil zdrav, bi tedaj prav gotovo odšel od doma. Tako pa sem se tolažil z mislijo, da ne bo ničesar izdal, tudi če bi mu šlo za glavo.

Kmalu so sledile prve aretacije.

Aretirali so tudi Markótovega Šimna-Simona Zimo, ki je bil mesoglednik in sva delala skupaj na občini. Midva sva si zaupala še najbolj in največ, medtem ko kljub zanesljivim ljudem nisem zaupal kaj takega nikomur drugemu. Zdaj se je pokazala dobra stran redke povezanosti, kar je sicer naše delo zoževalo, vendar pa marsikoga rešilo pred aretacijo. Kljub temu pa se je krog odpeljanih širil. Kako se bo zadržal Šimen?

Naenkrat je v to udarila kontrola živilskih nakaznic. S prehranjevalnega urada v Radovljici sta prišla ženska in moški. Bil je Ivan Javor-Igor, poznejši partizan in prvi komandant Prešernove brigade. Takrat

Simon Zima, predan platinec, jamar in aktivist, ki je kot žrtev izdajstva padel junaške smrti med talci 13. marca 1943 v Bohinju.

nisem vedel, da je naš človek, in sem se ga upravičeno bal. Kdo bi si tedaj mislil, da so na teh mestih v Radovljici naši ljudje! Že med pregledovanjem je Javor napravil vtis izredno mirnega in prizanesljivega človeka. Ugotovil je, da je glede nakaznic »vse v redu«.

Že naslednji dan smo morali po nove nakaznice v Radovljico. Zjutraj, ko sem prišel tja in oddal naročilnico, so me povabili, naj sedem. Že to je bilo nekaj nenavadnega. Nato pa je vstopil mlad gestapovec in me vprašal, če sem Bregant.

Pritrdil sem, in odpeljal me je na sedež gestapa v Radovljico. In tedaj se je začelo! Vrstila so se vprašanja v zvezi s sodelovanjem z ujetim Hribarjem. Kljub vsemu mi ni šlo v glavo, da bi morda le povedal kaj o meni. Tajil sem, da bi imel s Hribarjem kakršnokoli zvezo v prepričanju, da me ni izdal. Vendar pa so bila vprašanja tako blizu dejstvu, da sem bil presenečen.

Že prej sem pomislil, da bo treba najti kak motiv, če bi prišlo do tega. Zato sem se izgovarjal, da se s sorodniki že pred vojno nismo razumeli in da je zato povsem logično, da Hribar ni hotel zahajati k meni. Na koncu so me odpeljali še v Begunje in naju z ujetnikom takoj soočili. Gorjanc je z udrtimi očmi, suh in zelo izmučen ležal na postelji v bolniški sobi. Srečanje je bilo zelo kratko. Gestapovec mu je ukazal, naj mi pove, kar mi ima in nato je Gorjanc rekel: »Stane, bili smo zapeljani! Kar povej, saj ni nič hudega! Nima smisla tajiti, da sem bil enkrat pri tebi.«

Ne vem kako, a takoj sem se znašel in rekel: »Temu človeku se je zmešalo! Saj ni normalen!«

S tem bi morda dosegel dvoje: oslabelemu ujetniku bi pomagal v moralnem pogledu, da bi zbral več moči, hkrati pa na vsak način odvrnil s sebe kakršnokoli obtožbo.

Zato se mi je zdelo dokaj čudno, ko me je gestapovec spet potegnil ven in odgnal na zaslišanje. V tej sobi je s Hribarjem ležal tudi žalehar iz Podhoma in je dobro slišal, o čem sva govorila tudi po osvoboditvi.

Kdo ve, kakšen je bil gestapovec, ki me je zasliševal, toda dejstvo je, da so me še tisti večer izpustili. Potem sem ugotovil, da je k temu največ pripomoglo to, da je Ivan Javor poročal, da je glede živilskih nakaznic v redu, morda pa še druga, na videz malenkostna okoliščina. Takratni gestapovski šef v Radovljici — Kirchbaumer — je že iz prve svetovne vojne poznal mojo mater, ki je tedaj služila pri znancih njihove družine v Celovcu za kuharico. Zadostovalo je nekaj korakov. Znano je, da so ti ljudje dali včasih zelo veliko na take vrste znanstva in nedvomno se je to pokazalo tudi v mojem primeru.

Sicer pa je dosegljiv tudi zapisnik Hribarjevega zasliševanja, kjer je moč najti številna priznanja, ne glede na to, da je nekatere ljudi hotel tudi zaščititi. Vendar pa drži, da je zaradi rane močno prizadet veliko trpel, da ni vzdržal gestapovskega pritiska in je klonil. Na zapisniku zaslišanja sta podpisana gestapovca Höller in Eggenreiter. Mi smo že tedaj, ne da bi vedeli za ta zapisnik, sklepali takole: Hribarja so gestapovci strli telesno in duševno, nakar je začel popuščati. Zname so gestapovske nasilne metode zasliševanja. Kdor je rekel a, je moral reči tudi b. Čeprav ni povedal vsega, kar je vedel, je zadostovalo, da je šla v zapor cela veriga aktivistov, izmed katerih so jih nekaj ubili, ne da bi klonili in ne da bi bili poprej partizani. To je bila huda preizkušnja, kakršno lahko prinese samo vojna. Ščasoma si je opomogel, nakar so ga poslali v neko nemško taborišče, potem pa se je vrnil domov. Moral je položiti račune pred partizanskim sodiščem, ki v imenu gibanja in žrtev ni smelo spregledati njegove kapitulacije.

Večkrat je bila potrebna iznajdljivost

Čas je tekel in vsak zaupnik ali aktivist je skušal delati po svojem prepričanju in sposobnosti. Ta je bil zadolžen za to, drugi za drugo nalogo, vsi pa so imeli iste cilje. V začetku dolgo nismo vedeli drug za drugega, ker je vsak pazil na konspiracijo. V to nas je sililo več primerov aretacij in drugih nesreč.

Še vedno sem delal na občini in zato sem se moral izogibati nevarnim ljudem. To so bili trije nemčurji: tajnik Franc Razinger, Svoboda in Kornelija. Nekaj časa smo se bali še nekaterih, pa so pravočasno spoznali, da ne kaže siliti po tej poti, ker bi jih to na kraju gotovo pripeljalo v pogubo.

Kadar je bila predvidena kakšna sovražnikova akcija, so se vedno pojavili orožniki ali policija ali pa celo gestapovci, včasih pa tudi mešano. Običajno so prihajali skrivaj, potem pa so se največ pogovarjali s tajnikom Razingerjem.

Dan pred največjim izseljevanjem Gorjancev — julija 1942 — je bilo ozračje dokaj skrivnostno. Tajnik Razinger se je preselil v prvo nadstropje, kjer je zaklenjen v posebni sobi ves dan in pozno v noč prečepel z Nemci, ki so pripravljali spisek ljudi, namenjenih za preseli-

tev. Tisti dan je bil že tak, da smo bili vsi nemirni in preplašeni, kajti vedeli smo, da se bo nekaj zgodilo.

Že naslednje jutro smo dobili odgovor. Videli smo, da je bil obkolen ves okoliš in da preganjajo ljudi kakor zločince. Takrat se je tajnik Razinger obsodil sam. Da je sodeloval pri sestavljanju spiskov na preselitev obsojenih ljudi, je bila že javna tajna. Toda pri svojem podlem delu se je vedel premeteno in previdno. Brž ko se je stemnilo, ni več stopil iz stanovanja. Prebival je v hiši, kjer so bile tudi pisarne, zato se je velikokrat lahko skrival med tajnimi pogovori, ki jih je imel z Nemci in njihovimi pomočniki.

Nekoč — pozimi 1942/43 — je bilo precej snega in nenadoma so prišli v Gorje precej močni nemški oddelki. Vse je kazalo, da gredo v hajko. Skoz okno smo gledali in ugibali, kaj se dogaja. Tajnik Razinger je medtem sedel z nemškimi oficirji v posebni sobi. Kmalu zatem so Nemci krenili naprej in z Markótovim Šimnom sva ugotovila, da so krenili proti Radovni, kjer so se mudili partizani. Če jih presenetijo, bo pokol!

Navzoče so bile tudi Julka Ogris in druga dekleta, s katerimi smo delali skupaj.

Kaj torej storiti? Trenutek, dva in porodila se je edina možna odločitev. Skočil sem v pritličje. V prvi sobi je bila le učiteljica Marija Sila, v sosednji pa nevarna Kornelija, toda za zaprtimi vrati! Dobro. Naglo sem vzdignil telefonsko slušalko in prek pošte zahteval gozdarja Krišpina Ogrisa v Radovni. Zveza je bila vzpostavljena izredno hitro. Tovarišica Marija me je samo začudeno in molče gledala, ne da bi ji kaj rekel. Ko se je na drugem koncu žice oglasil moški glas in povedal, da je tam Jože Cufar-Skala, sem kratko sporočil:

»Tja prihajajo zdaj močne kolone! Pazi! Odstranite se!«

Jože je takoj razumel, za kaj gre, in ko sem ugotovil to, mi je odleglo. Šele ko je bila slušalka spet na svojem mestu, sem rekel Mariji: »Tako, pazite, da boste tiho!«

Odzvala se mi je z obrazom, ki je razodeval občutke začudenja, strahu in pritrjevanja, nakar je rekla: »Brez skrbi!«

Pozneje smo zvedeli, da so partizani komaj še pravočasno pospravili svojo opremo in se umaknili tedaj, ko je čelo nemške kolone že prihajalo v Radovno. Spričo neprimerno velike nemške premoči je bilo takrat najpametneje in najboljše, da partizani niso prišli v stik s to silovito kolono. Tistikrat ni bilo nobenih žrtev.

Med zelo zavednimi, pridnimi in domiselnimi aktivisti je bil tudi Šanca iz Radovne. Ta se je oglašal vsak teden ter odnašal in prinašal razna poročila in karkoli je bilo potrebno. Vsa Šancova družina, ki je tedaj živela v Radovni, je bila zelo prizadevna in zavedna, posebno Žarko in Vlado, ki sta pozneje šla v partizane. Pri njih je bilo ne le partizansko zatočišče, temveč tudi skrivališče in javka.

Ob neki priložnosti sem v pisarni tajnika Razingerja izmaknil žig in nekaj neizpolnjenih formularjev za legitimacije. Morda bo to še prišlo prav, sem pomislil, in potem vse skupaj izročil Šanci, ki je oddal to naprej. Žig nam je potem še večkrat koristil pri naročilnicah za nakup različnega materiala, ki ga je potrebovala tehnika. Na ta način je v

Celovcu nabavil celo roto razmnoževalni stroj. Potem ko je bila sredi leta 1943 v Radovni ustanovljena prva tehnika, je bila Šancova poglavitna skrb prav nabava in prenašanje materiala zanjo. Nekaj mesecev je tako tudi redno prihajal na občino, kjer je dobival precejšnje količine papirja, matric in barve.

Šanca pa je ne le odnašal material, temveč nam je dostavljal tudi literaturo, ki jo je izdelovala tehnika. V začetku je šlo precej neredno, pozneje, zlasti od začetka leta 1944, pa je tudi to steklo, ko da smo že svobodni. Prihajalo je precej letakov, ki jih je bilo treba raztrositi po cestah ali razposlati na določene naslove.

V tehniki jim je vedno primanjkovalo pisalnih strojev in Šanca je sporočil, da nujno potrebujejo vsaj enega. Vedel sem, da je na občini v prvem nadstropju v neki sobi na tleh majhen, trenutno neuporaben pisalni strojček. To sem Šanci tudi povedal, kar pa ni bila ovira, da ga ne bi hotel vzeti. Naslednji večer ga je dobil lepo zavitega v papir pod stopnicami, tako da ga je lahko vzel brez moje navzočnosti. Pozneje mi je sporočil, da so ga popravili in da rabi svojemu namenu, medtem ko ga na občini ni nihče pogrešil.

Spomladi 1944 smo pri Peku v Spodnjih Gorjah s pomočjo Jožeta Robiča-Egona, vzeli še en strojček, kar je partizanom prišlo zelo prav.

Naslednji koraki so bili že daljši

Čeprav je leto 1943 prineslo veliko novosti, zlasti pa večjo širino organizacij in opuščanje posamičnega, zaupniškega delovanja, smo še vedno zelo radi uporabljali stari način dela. Vajeni smo bili stroge konspiracije in še vedno je večina hotela izpolnjevati naloge tako, da je pri tem sodelovalo čim manj ljudi. Izkušnje so nas še vedno opozarjale na izdajalce in tudi strah nas je silil k temu. Sicer pa sem bil jaz še posebej mezaupljiv, ker sem še vedno delal sredi nevarnih ljudi na občini, morda pa me je od širšega povezovanja v organizaciji odvrčala tudi bolna noga, ki me je neprestano opozarjala na to, da se ne morem umakniti v gozd, če bi spričo izdajstva ali kakega drugega nepredvidenega dogodka moral biti to edini izhod. Moji letniki so bili že ali v partizanih ali pa v nemški vojski, zato mi ni bilo vseeno, kako bo z menoj.

In ko sem maja 1943 rajonskemu sekretarju mladine Tinetu Slivniku-Ladu odklonil sekretarstvo mladinske organizacije, ki naj bi jo vzpostavili iz mladih ljudi, ki so delali na občini, so mi to zamerili. Morda so imeli prav, morda ne, kajti spričo okoliščin se še nisem upal in hotel dekonspirirati. Po daljšem preudarku sem spoznal, da še niso bili zanesljivi vsi, ki naj bi prišli v to organizacijo. Zato sem bil pač prepričan, da bo tako manj škode.

Bistveno so se okoliščine spremenile z dogodki v letu 1944. Takrat je bil za mladino zadolžen Rekelj-Špik z Dobrave. Vse je kazalo, da bo vojne kmalu konec. Gorje so bile puste in prazne, in sicer zato, ker ni bilo mladine. Kar je bilo zdravih mož in fantov, so bili v partizanih ali v zaporih in v nemški vojski. Bilo pa je tudi nekaj izseljenih. Tisti, ki so prihajali na dopuste iz nemške vojske, so tudi šli v partizane,

drugi pa so celo pobegnili s front. Nekaj mladih fantov, a teh ni bilo veliko, je bilo tudi med raztrganci, toda pri zasledovanju partizanov in stražarjenju ali vohunjenju so bili še vedno zelo nevarni, kajti tudi policija si je nabrala izkušenj. Zadnji izmed nevarnih, ki je še ostal na občini, je bil Svoboda, a tudi on je v aprilu 1944 prejel zaslužen kaznen.

Septembra meseca je prišlo naročilo, da je v zvezi z neko brigadno akcijo treba priskrbeti podatke o posebnem policijskem oddelku, opremljenem s psi, ki so ga Nemci imenovali »Hundeabteilung«. Podatke o tem je bilo moč dobiti samo na Bledu. Z bolno nogo sem težko pešal tako daleč, zato sem si pripravil posebno kolo, urejeno samo za pogajanje z eno nogo. S tem kolesom sem se 18. septembra odpeljal na Bled. Ob mostu čez železniško progo na Rečici me je ustavila skupina policistov, med katerimi je bil tudi Cene, raztrganec z Bleda. Najprej so me, kot običajno, natanko izpraševali, potem pa so me še preiskali. Sneli so tudi gumijasta držala na balanci kolesa in ogledovali njene cevi. Ko niso našli, kar so iskali, sem se lahko odpeljal naprej.

V zvezi z nalogo sem bil dogovorjen, da se oglasim pri Pazlarjevi Johani v Želečah in pri Kralju, kjer bom najbrž dobil podatke o policiji, ki je prebivala na Mlinem. Vendar sem se najprej kar sam odpeljal do kasarne na Mlinem in se pri tem vedel, ko da se peljem okrog jezera. Potem sem se ustavil na primernem kraju ter se delal, ko da se mi je pokvarilo kolo, ki ga moram za silo popraviti. Mimogrede pa sem opazoval kasarno in ogledoval, kje so postavljene straže, kje je vhod in kako se straže gibljejo. Vse sem si dobro ogledal in zapomnil, medtem pa je bilo tudi kolo »popravljenno«. Obrnil sem ga in se odpeljal nazaj proti Želečam, med potjo pa razmišljal, kako bom vse to narisal.

Pri jezcu na Mlinem me je nenadoma prehitel vojaški džip. V njem je bila policija z raztrgancem Cenetom. Videl in prepoznal me je. Ko je vozilo odbrzelo že naprej, je še vedno pozorno gledal nazaj proti meni. To se mi je zdelo sumljivo. Zavil sem v Želeče k Pazlarjevi, tam naredil načrt kasarne s stražami, ga stisnil med podplat čevlja in podplat ponovno zabil. Takoj nato sem se odpeljal proti domu. Pomiril sem se, ker sem bil prepričan, da načrta ne bodo našli. Nisem se še dolgo vozil, ko sem zaslil brnenje avtomobila — potem pa me je naenkrat zmanjkalo, in posledaj se nisem spominjal ničesar več.

To se je zgodilo okrog druge ure popoldne, zavedel pa sem se šele čez nekaj dni. Ležal sem v bolnišnici ves v obvezah in mavcu. Šele tedaj sem zvedel, da ležim že nekaj dni v bolnišnici na Golniku. Poškodovan sem si bil prsni koš ter zlomil levo roko in levo nogo. Torej tudi že tako prizadeto nogo, ki mi je deset let povzročala toliko bolečin, skrbi in težav. Ugotovili so tudi pretres možganov.

Počasi sem si opomogel in zvedel, kaj se je zgodilo. Policijski avto, ki ga je usmerjal raztrganec Cene, je namenoma zavozil vame, me podrl in peljal čezme. Domačini so mi tudi povedali, da so bili policisti pijani in da so se z užitkom zaleteli vame. Ker sem obležal na cesti ves pobit in negiben, so mislili, da sem mrtev. Zato so me vrgli v obcestni kanal in pred Unionom nalomili nekaj kostanjevih vej in jih

vrgli name. Potem ko so se odpeljali naprej, so prišli otroci in začudeno gledali, kaj se bo zgodilo. Iz Vrhunčevega pletilstva pa sta prišli Žvanova Angela iz Zasipa in pa Zakoparjeva Jerca iz Zagoric, če se prav spominjam. V tamkajšnji trgovini sta povedali, kaj se je zgodilo. Poklicali so dr. Janka Benedika, ki je ugotovil, da sem hudo poškodovan. Prenesli so me v trgovino, kjer mi je zdravnik dal prvo pomoč, nato pa so me z rešilnim avtomobilom prepeljali na Golnik.

Vsega tega nisem ne čutil ne vedel. Več dni sem ležal nezavesten in nihal med življenjem in smrtjo. Počasi pa sem okrevал in po štirih tednih so me spričo pomanjkanja prostora odpustili. Hoditi pa še nisem mogel in še vedno sem bil ves v mavcu.

Čeravno sem imel pretresene možgane, sem se že v bolnišnici spomnil, kaj imam v čevlju. Skrbelo me je, če so načrt kasarne dobili Nemci. To sem lahko ugotovil šele, ko so mi pred odhodom prinesli obleko in čevlje. Prva skrb je bila, kaj je z načrtom. Čevlji oz. podplat je bil nedotaknjen! Načrt je bil še vedno v njem. Bilo je sicer prepozno, toda poglavitno je bilo, da ga Nemci niso našli. Potem so me domačini z vozom pod Gorami nad Trzičem srečno pripeljali domov na Trato. Okrevал sem čez dva meseca. Spet sem hodil, toda zelo težko.

Eden izmed policistov, ki so me takrat povozili, je bil ob osvoboditvi blizu Ribnega ujet. Tudi raztrganca Ceneta so ujeli in za njegovo večletno početje ga je doletela zaslužena kazen.

Akcija denarnega zavoda OF

Spomladi 1944 je na jeseniško okrožje OF prišel Ignac Možina-Očka, ki ga je bil mladi denarni zavod pokrajinskega poverjenišтва imenoval za poverjenika te ustanove v tem okrožju. Prvi sestanek z njim smo imeli za Lipnikarjevo žago v Radovni, ko nam je razložil pomen in namen te naloge. Imenovan sem bil za terenskega poverjenika za Gorje—Bled. Takoj smo se lotili dela, toda poskusi, da bi se denarni zavod uveljavil, se niso obnesli. Ljudje v Gorjah niso imeli denarja, pristaši OF pa so že tako dajali prispevke in sodelovali po svojih močeh.

Poskusili smo na Bledu, kjer je bilo več premožnih ljudi, toda tudi tam je bil odziv slab. Splošni uspeh je bil zelo slab.

Čas pa je tekel in konec leta 1944, ko je bilo že precej očitno, da konec vojne ni več daleč, smo o tej akciji obvestili več ljudi, od katerih smo pričakovali prispevke. Čedalje več ljudi je zvedelo za našo akcijo in ker je vse kazalo na konec vojne, so se odzvali tudi nekateri blejski špekulanti. V vojnih letih so nabrali na kupe mark in zdaj je bil marsikdo pripravljen del nakopičenega denarja dati novemu zavodu.

Med drugimi je bila n. pr. pripravljena dati 20.000 RM hotelirka Jeklerca iz Grada, hotelir in trgovec Štarkl z Mlinega pa tudi večjo vsoto. Oba sta bila znana okupatorjeva sodelavca. O njunih ponudbah sem obvestil pristojne organe OF in so o tem sklicali poseben posvet. Čeravno smo denar nujno potrebovali, smo sklenili, da ga od takih ljudi ne bomo sprejeli. Moralna čistost gibanja je zahtevala, da takega umazanega denarja ne smemo sprejeti.

Odlok

o razpisu 3% posojila Narodne osvoboditve

Čl. 1. Na temelju uredbe o posojilu Narodne osvoboditve AVNOJ-a od 15. I. 1943, ki se nanaša na ves teritorij Jugoslavije, razpisuje Izvršni odbor Osvobodilne fronte slovenskega naroda posojilo Narodne osvoboditve v znesku

LIR PETDESET MILIJONOV

za potrebo NOV in PO Slovenije in osvobojenega slovenskega ozemlja.

Čl. 2. Posojilo Narodne osvoboditve se obrestuje s 3 odst., ki bodo izplačani istovrstno s povrnitvijo posojila.

Čl. 3. Posojilo bo vrnjeno v enem letu po osvoboditvi celokupnega slovenskega ozemlja v takratni narodni veljavi in v razmerju današnje kupne moči marke v že osvobojenem slovenskem ozemlju.

Čl. 4. Vpis posojila Narodne osvoboditve se vrši pri vseh odborih OF v času do konca decembra 1943.

Na položaju, dne 8. oktobra 1943.

Predsednik:
JOSIP VIDMAR

Sekretar:
BORIS KIDRIČ

Izvršni odbor Osvobodilne fronte je že med vojno — 8. oktobra 1943 — razpisal zbiranje denarnih prispevkov v obliki posojila Narodne osvoboditve. Tudi po Gorenjskem se je potem razširila te vrste aktivnost, kar je pomenilo popolno zaupanje v zmago nad fašizmom, hkrati pa preiščeno dejanje v zvezi s takojšnjim poravnanjem škode, ki jo je povzročila okupacija.

Po gorjanskih vaseh, pa kot rečeno, tudi nismo dosegli kaj prida uspeha. Nekaj redkih, ki so imeli denar, ga ni hotelo dati, večina kmetov, ki so bili na našis trani in bi lahko nekaj dali, pa je že tako neposredno ali posredno podpirala osvobodilno gibanje. O kmetih, ki bi sicer lahko kaj prispevali, pa tega niso storili, ker so bili odmaknjeni od vsega dogajanja in se morda nagibali celo na nasprotno stran, pa smo iz občine, kjer so nam bili dostopni vsi podatki, obveščali gospodarsko komisijo o njihovi gospodarski moči, o številu živine in vsega premoženja. Na osnovi tega smo pri nekaterih po tehtnih presojah opravili tudi rekvizicije, sicer od njih nikoli ne bi dobili nobenega prispevka.

Več težav in dela pa smo glede hrane in živine imeli v primerih, ko so na Pokljuko ali v okolico prišle večje partizanske enote. Tedaj je bilo treba naglo priskrbeti več hrane in živine, ki jo je na našem področju že primanjkovalo. Treba se je bilo obrniti tudi na Bled, od koder pa je bilo spričo nemških posadk zelo težko in tvegano spravljati živino.

Nestrpno pričakovanje konca

Konec leta 1944 in v začetku 1945 smo se že zelo organizirano pripravljali na osvoboditev. Naše zadolžitve, različni odbori in ustanove, naše mlado, toda že preizkušeno politično omrežje, ki je bilo hkrati tudi že nova revolucionarna oblast, kar se skoraj nikomur več ni zdelo nič posebnega, je bila že močna »država v državi«. Takrat je bila ustanovljena tudi Narodna zaščita, katere ime že samo pove, kakšne so bile njene naloge. Takrat sem kot terenski obveščevalec tudi jaz dobil nalogo, naj se priključim Narodni zaščiti krajevnega odbora Poljšica. Tu smo kmalu dobili dokaj jasna navodila, za katera je poskrbelo okrožno vodstvo.

Sovražnikove akcije so popuščale, nič več niso bile pripravljene tako temeljito, kakor prej, večjih nemških vdorov je bilo vse manj. Sovražnik se je omejeval samo še na požige, ropanje hrane, postavljanje zased, preiskave in drugo zločinsko početje, pri čemer so mu pomagali domači raztrganci in podobna svojat.

Med takimi pripravami smo končno dočakali april in nemirno pomlad, ki je kakor velik popek komaj čakala, da se razcvete v svobodo. Vse je bilo ali v zadnjih zdihljajih ali pa v napetem in vznemirljivem pričakovanju konca starega in začetka novega, ko bo svoboda sprostila vse, kar se je dolga leta nabiralo. Sovražnikova glavnina je bila zaposlena po drugih krajih Slovenije, zlasti na Primorskem in Štajerskem, kjer je bila zadnje boje.

Največ, kar so si Nemci še upali, so bile močne zasede, ki so jih postavljali včasih pod Trato pri Suštarjevi lesi. Partizani številčno sicer niso bili posebno močni, vendar pa so uspešno nadzorovali okolico Gorij, Mežakljo in Pokljuko.

Na Bledu, v gnezdu gestapa, od koder se je štiri leta širila nacistična strahovlada, je bilo konec aprila vse zmedeno. Gestapovci so le še z železno roko krotili nemir v lastnih vrstah in komaj še vzdrževali disciplino. Vse to se je zdaj naglo krhalo in razpadalo. Hitlerjevi uniformiranci so bili le še senca nekdanjih ošabnih in domišljavih »Übermenschev«. Gestapovski in policijski oficirji, ki so živeli na Bledu, ko da bodo tam ostali za vselej, so naglo zbirali svojo opremo in se nekako sramežljivo, po možnosti neopazno umikali iz naših krajev. Mimogrede so kradli, kar jim je prišlo pod roke in praznili vile, v katerih so se šopirili štiri leta. S Primorskega so prihajali njihovi transporti, toda ne po določenem voznem redu, kajti naše enote so neprestano ogrožale proge in ceste. Železniška proga Jesenice—Bohinj—Gorica je bila za nemške enote, ki so bile še v Trstu, neprecenljive vrednosti. Zato jih je toliko bolj prizadelo, ko so jo partizani večkrat minirali.

Iz strahu pred pričakovano kaznijo pa so bile Nemcem v pomoč skupine naših belčkov, raztrgancev in vlasovcev in drugih izrodov, ki so svojo usodo že pred leti vezali na usodo rajhovskih gospodarjev. Skupine belčkov in raztrgancev so si upale priti celo do Gorij, medtem ko so se drugi v glavnem zadrževali blizu proge. Prišli pa so tudi še v Graben in Poljšico.

Prvega maja so nam obveščevalci sporočili, da so gestapovci na Bledu doživeli celo nekakšen upor, da so se križala razna mnenja zbeganih stražarjev nacističnega reda in da so sploh vsi zbegani. Njihova prtljaga je že pred njimi romala v Nemčijo. Tisti večer smo na Hotunjah imeli posvetovanje in naslednji dan sem že dobil nalogo, naj dobim zanesljivega človeka, ki bi navezal stike z blejskim županom Francem Paarom. Ker pa nisem mogel dobiti nikogar, ki bi odnesel županu pismo, sem sklenil, da to storim sam. Toda z Bleda se tisti dan nisem mogel prebiti, ker so se po Rečici klatile vlasovske tolpe. Poskušal sem na drugem koncu, v Zaki, a tudi tam je bilo vse polno vlasovcev. Čez cesto si niso upali, sem in tja pa so vendarle prišli do blejske postaje. Popoldne pa so se umaknili tudi s ceste in to priložnost sem izkoristil. Po tirih sem previdno prišel do železniške postaje Bled-

Jezero in do telefona. Telefoniral sem Paar. Oglasila pa se je neka ženska, od katere sem v imenu komande mesta Bled zahteval župana Paara. Dobil pa nisem ne njega ne njegove žene. Vedel sem, da mora biti v bližini, pa se pač iz strahu ni hotel oglasiti. Zato sem kar ženski sporočil sklep našega sestanka: »Paar naj gre takoj na sedež gestapa v Park hotel, kjer naj voditeljem sporoči našo zahtevo. Pove naj, da so jih od vseh strani obkolile dobro oborožene partizanske enote in da ne pridejo živi čez mejo, če ne izpolnijo naše zahteve. Vojne je konec, zato zahtevamo, da položijo orožje. V znak vda je naj na vrhu Park hotela do dvanajstih naslednjega dne izobesijo belo zastavo. V nasprotnem primeru naj posledice pripišejo sebi, ker jih bo partizanska vojska napadla.«

To sem sporočil ženski in ji še enkrat zabičal, naj o tem obvesti Paara.

Nič kaj prepričan o uspehu tega naročila sem se vrnil. Potem smo v dvomih čakali, kdaj se bo naslednji dan vrh Park hotela pokazala bela zastava. Ura se je bližala poldnevu, bilo je poldan, toda zastave ni bilo nikjer. Dvomi o uspehu naše zahteve so bili torej utemeljeni. Sicer pa je bilo naivno pričakovati, da se bodo tebi nič meni nič vdali zločinci, omadeževani s krvjo naših ljudi ne samo v Begunjah, temveč po vsej naši deželi.

Naslednji dnevi so bili sila dolgi in še vznemirljivejši od prejšnjih. Dogodki so prehitevali drug drugega. Vse je zajel val nestrpnega pričakovanja, vse je bilo na nogah: na naši in na nasprotnikovi strani. Nemške kolone so se spremenile v tok beguncev, hitečih proti meji, ne da bi vedeli, kaj jih čaka doma.

Tak je bil propad nosilcev opevanega novega reda, ki se je razvijal pred našimi očmi. In čez nekaj dni je OZNA Konavčevo gostilno v Krnici preuredila v prve začasne zapore, komaj dovolj velike za vse, ki niso utegnili pobegniti. Med prvimi jetniki so se v tem zaporu znašli blejski župan Paar, nemški občinski tajnik in še več drugih, ki so morda mislili, da bodo zbežali.

Vsi okrožni forumi in druge ustanove so se preselili najprej na Bled, potem pa še drugam, kakor je pač zahtevalo delo. Nekaj dni poprej sem bil dodeljen okrožnemu načelstvu Narodne zaščite in prostore smo si uredili v vili Nely. Okrožni načelnik je bil tedaj Silvo Štibelj, njegov namestnik pa Jože Cvetek-Burja iz Bohinjske Srednje vasi. Predvidene oddelke vaške in okrajne Narodne zaščite smo sestavili že v nekaj dneh. Vse je bilo zaposleno. Razne zanimive objekte pa smo, kot so predvidevala navodila, zaščitili še pred vselitvijo v vilo Nely. Zlasti privlačna so bila poslopja, kjer so se poprej šopirili Nemci. Najprej smo vdrli v blejsko žandarmerijsko postajo. Toda bila je že prazna! Pobegla posadka je zapustila le nekaj nepomembne opreme, malo hrane in nekaj zabojev lovskih pušk, ki so jih naropali po Gorenjski. Za umik vsega ni bilo več časa.

Iskali smo naprej in prebrskali ves Park hotel, ki je bil zanimiv kot gestapovsko središče. Vse smo obrnili, od kleti do podstrešja, a vse je bilo razdejano. Našli smo le neznatno količino hrane, komaj omembe vredno orožja in nekaj pisalnih strojev, skritih v kleti. V ne-

katerih sobah smo naleteli še na različne obleke in uniforme gestapovcev in druge drobnjarije, ki jih niso utegnili ali hoteli vzeti s seboj.

Mi in vse okrog nas je bilo razigrano, vse se je veselilo pravkar rojene svobode. Tedaj so bile na Bledu tudi že enote 31. in 29. divizije JA, ki so se nastanile po hotelih, hišah in vilah. Spričo množice ljudi je bilo zelo pereče vprašanje prehrane. Razen nekaj zajetih nemških transportov s hrano ni bilo nič drugega, kar bi omogočalo preskrbo vojske in civilnega prebivalstva. Naše okrožno načelstvo je moralo takoj priskrbeti hrano za nove partizanske bolnišnice, ki so začele delovati na Bledu. Tja so se namreč preselile tudi okoliške bolnišnice, ki so se jim pridružili v zadnjih bojih ranjeni tovariši.

Imeli smo že podatke, da ima skladišče hrane lastnica hotela Jekler na Bledu, zato smo s šestimi možmi odšli k njej. Dobili smo jo v hotelu. Bilo je čudno, da se ni umaknila z Nemci. Povedal sem, kako stoje stvari in pripomnil, da med vojno ni prispevala ničesar. Rekel sem ji, naj pripravi hrano vsaj za 30 ljudi, ki se bodo hranili 14 dni. Trdila je, da toliko hrane nima, in tako smo se odločili za preiskavo hotela. V kletih in v nekaterih sobah smo našli skrivališča, polna raznih dobrot. Vzeli smo le del tega in dali bolnišnicam, ki so bile prve na vrsti. Poleg tega smo bolnišnico oskrbeli s posteljnim perilom. Takrat smo se že ravnali po predpisih in navodilih Narodne zaščite in je vsak, ki ga je doletela preiskava, dobil ustrezen nalog z obrazložitvijo in pojasnilom v smislu določil SNOS. O vsaki zaplembi hrane smo morali sestaviti tudi zapisnike in izdajati potrdila.

Naslednji je bil na vrsti Štarkelj na Mlinem. Zvedeli smo, da je prav on najbolj založen s hrano. Zato so morala biti nekje tudi skrivališča. Zvedeli smo, da mu je neki zidar iz Želeč vso zimo prezidaval klet in bunkerje. Štarkljeva žena je trdovratno zatrjevala, da nimajo ničesar in da o kakem skrivališču ničesar ne ve.

Skoraj nas je že prepričala, vendar smo še enkrat odšli v klet ter skrbno premerili prostore in stene. Nenadoma smo ugotovili, da manjkajo neka vrata. Straža je poskrbela za orodje in razbila ter zvrtala zid na sumljivem kraju. Odmevali so udarci železnih drogov in kmalu je v zidu zazijala luknja. Skočil sem v klet. Burja je posvetil z žepno svetilko — in zagledali smo veliko zalogo živil. Vsega je bilo na pretek! Posebna komisija je potem prevzela zaloge. Bolnišnica in intendantura sta dobili mnogo moke, masti, sladkorja, olja, testenin in najrazličnejšega blaga, pijač in desertov. Najbolj presenečeni so bili bolniški intendant. Zdaj so tudi partizanski ranjenci okusili dobrine, kakršnih marsikateri izmed njih še nikoli ni videl, kaj šele užil!

Tiste dni smo opravili še nekaj takih in podobnih akcij, kajti na eni strani je bila hrana potrebna, na drugi jo je bilo treba vzeti špekulantom, s katero so se zalagali v najhujših dneh, in jih kaznovati vsaj na ta način. Precej hrane smo našli tudi pri nekaterih večjih gostilničarjih in kmetih, ki med vojno niso ali pa so premalo prispevali za domače vojake. S hrano smo si opomogli tudi z zaplembo nemškega transporta, ki smo ga zaplenili v Lescah, kjer je obstal na progi. Tako je dobila nekaj bolnišnica, nekaj pa vojska. Pomanjkanja je bilo konec.

Hotel Jelovica na Bledu, kjer je bil med vojno del gestapovskega aparata. Tu in pri Starklju so bile ob koncu vojne najdene velike zaloge hrane in drugega blaga.

Počasi smo se začeli umirjati, urejati in normalizirati. Zanos je preraščal v delovni polet, kmalu pa so začele poslovati tudi trgovine, a nabave je bilo treba urejati z nakazili in nakaznicami. Končno smo vzpostavili red, ki ga je želela večina ljudi. Zato smo preprečevali in omejevali sebičnost in samovoljo posameznikov, varovali razne objekte in preprečevali sabotažne akcije škodljivcev.

V Gorjah in na Bledu in sploh na območju vsega okrožja v tem pogledu nismo imeli posebnih težav, vendar pa nismo pozabili na navodila. Poslej nabavljanje hrane in odkrivanje skritih bunkerjev ni bilo več naša pglavitna naloga.

Tako smo od prvih negotovih, kratkih, redkih in tveганиh korakov, ki so nas skozi vsa leta vojne vodili tako, kot bi hodili po ozki brvi nad nevarnimi prepadi, stopili na še neobdelano, toda varno in široko cesto svobode.

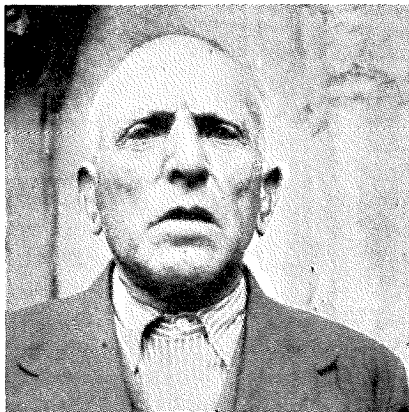
»RAJE MU DAJTE JESTI«

Z očetom in materjo so nas iz begunjskih zaporov julija 1942 z mnogimi Gorjanci odpeljali Nemci v taborišče Hüttenbach pri Nürnbergu.

Izmed mnogih doživetij iz tistih časov naj opišem le dogodek, zaradi katerega so mojega očeta Jožeta Jakopiča iz Zgornjega Grabna gestapovci premestili v še hujše koncentracijsko taborišče, Dachau pri Münchenu.

Oče in stric Ivan Ulčar sta kot kovača delala pri nekem podjetju v mestu Lauf. Tam so delali tudi ruski ujetniki. Ko so nekoč policisti pretepali lačnega Rusa, se je moj oče zavzel zanj, rekoč: »Raje mu dajte jesti!«

Jože Jakopič, rojen 1880, ki se je v preseljeništvu v Nemčiji zavzel za nekega ruskega ujetnika, je bil oče prvoborca Janka Jakopiča, ki je januarja 1942 padel v Lipanci. Nemška taborišča so Jakopiču pustila take posledice, da je decembra 1949 umrl.

V razburjenosti je potem z žarečim kosom železa šel nad Nemca, ki je pretepal ruskega ujetnika, vendar se je še v zadnjem trenutku obvladal. Za to dejanje bi očeta kajpak na mestu ustrelili, da niso preveč potrebovali kovaških delavcev. Pri miru ga pa niso pustili: takoj so ga vklenjenega odpeljali v zloglasni Dachau. Ker pa so ga poslej v podjetju pri delu pogrešali, se je vodstvo potrudilo in čez pol leta doseglo, da so ga izpustili iz Dachaua.

Bivanje v nemških taboriščih, predvsem pa v Dachauu, je očetu pustilo trajne posledice. Po prihodu iz Dachaua ni bil nikoli več trden in zdrav in je kmalu po osvoboditvi umrl.

TRIJE PODRTI PARTIZANSKI STEBRI

ANDREJ PREŠEREN — VEZ MED DVEMA VOJNAMA

Prešernova mladost sodi v čas nastajanja močnejšega kapitala in s tem porajanja mladega delavskega razreda. Ko je bil star 10 let, to je bilo leta 1904, je na Javorniku in Jesenicah izbruhnila prva splošna stavka delavstva, ki je bila izraz vse večjih nasprotij med delom in kapitalom. Če pravimo prva splošna, to ne pomeni, da pred to še ni bilo nobene. Leta 1899 je v 1869. letu ustanovljena KID — Kranjska industrijska družba — delavcem znova odtrgala 10 % zaslužka, kar za to družbo, ki je, kakor druge podobne, slonela na brezobzirnem izkoriščanju, ni bilo nič nevsakdanjega. Med delavci je zavrelo in pod vplivom socialistov, ki so si v boju s kapitalističnimi lastniki že pridobili nekaj izkušenj, je izbruhnila prva stavka. Po robu so se postavili žebjarji in žičarji, medtem ko so drugi stali še ob strani. Stavka je bila torej le delna in je trajala 10 dni, nakar so lastniki za polovico popustili. Uspeh je bil le delen, vendar je oživil nadaljnjo krepitev delavskega osveščanja in združevanja. Odnosi med delavci in lastniki so se razčiščevali vse bolj, medtem ko pred letom 1880 avstrijski delavec, zlasti delavec v naših pokrajinah, ni imel nobenih pravic.

Potem so jeseniški delavci začeli praznovati tudi 1. maj. Prvič se je to zgodilo leta 1909, kar je bilo glede na podobna praznovanja v drugih slovenskih delavskih središčih dokaj pozno.

V tistem času se je Prešeren učil kovaške obrti, nakar se je zaposlil pri KID, kjer je leta 1890 začela obratovati nova tovarna na Savi. Poslej je ta tovarna naglo rasla in se koncentrirala v vse močnejšo industrijo. Prav to pa je pomagalo porajati tudi vse zavednejši industrijski proletariat. Tovarna je zaposlovala tudi vse več Gorjancev, katerih najvidnejši med naprednimi je postajal Andrej Prešeren. Prenašanje pridobljenih pogledov, znanja in revolucionarnih izkušenj z Jesenic med svoje tovariše in znance ter v gorjansko okolico, to je bilo najpomembnejše, zaradi česar je Andrej Prešeren v prvem prebujanju Gorjancev najvidnejša revolucionarna osebnost. Mladi Prešeren je med delavstvom kmalu vzbudil pozornost, kajti na vsakem koraku se je potem, ko je spoznal osnovne ideje socializma, tudi sam pridružil temu gibanju na Jesenicah ter v domači okolici sodeloval v takratnih naprednih akcijah.

Jesenice med Mežakljo in Karavankami, železarsko središče, kamor je že pred vojno hodilo na delo veliko Gorjancev in od koder so se širile tudi revolucionarne ideje. Tu se je naprednih idej navzel tudi Andrej Prešeren in drugi njegovi vrstniki.

Tako je Prešerna zajelo v tovarni novo življenje, ki je bilo zvezano z učenjem, študijem, prebiranjem knjig, udeleževanjem na sestankih in na kulturnem področju. V domačem okolju je hkrati s tem za te napredne ideje vneti Andrej postajal voditelj mladine. Prek njega in drugih tovarišev je jeseniška tovarna izžarevala napredno razredno gibanje, ki se je kazalo tudi v kulturnih prireditvah in delu. Ti začetki segajo že v dni pred prvo svetovno vojno, ki se je začela leta 1914. Tedaj je tudi dvajsetletnega Prešerna doletela mobilizacija. Vojna je močno posegla v to generacijo, v ljudeh s socialističnimi nazori pa je še bolj razvnela revolucionarnost. Oktobrska revolucija je med to vojno — 1917. leta — načela novo zgodovinsko poglavje. In ko so se vojaki, ki so morali služiti in umirati za razpadajočo avstroogrsko monarhijo, pod revolucionarnimi vplivi in siti klanja vračali domov, so v novi državi hoteli za delovnega človeka doseči pravičnejšo ureditev.

V Gorjah so tudi zapljuskali valovi tega nemira in se kazali v poskusih, da bi vzpostavili svojo oblast ter v nejasnih zahtevah po njej. Nemiri v prvih povojnih letih so se tako zaostрили, da so se nekateri domači veljaki, ki so bili med vojno predvsem doma, skrivali pred zrevoltiranimi ljudmi, ki pa še niso bili dozoreli za temeljitejši, globlji in trajnejši poseg. To je bilo bolj ali manj spontano reagiranje na vojno in vse, kar jo poraja, navdihnjeno s prevratniškimi idejami Oktobra. Med tistimi, ki so se morali skrivati pred razdraženimi ljudmi, je bil tudi takratni župnik. Tudi Prešeren je sodeloval v teh nemirnih dneh, ki pa niso trajali dolgo: prišli so novi žandarji in prisilili ljudi k mirovanju.

Nekaj časa po vojni je v Gorjah učiteljeval takrat 25-letni Stane Zagar — 1921-22. leta — že ves prežet z revolucionarnimi idejami, ki je navezoval stike tudi z Andrejem Prešernom. To je bila sicer kratka in nejasna doba, vendar so tudi od tega sodelovanja ostale otipljive brazde.

Prejšnji vojaki, ki so se tolkli za tuje koristi in bili ogoljufani za lepše življenje, so svoje nepotešene proteste in nejasne misli o delavski oblasti v veliki meri začeli utapljati tudi v pretiranem pijančevanju. Med tistimi, ki so bili vneti in agilni organizatorji gibanja abstinentov, je bil eden najbolj gorečih Andrej Prešeren. V ta čas sodi tudi ustanovitev delavsko prosvetnega društva »Svoboda« v Sp. Gorjah — marca 1923 — ki si je poleg drugih nalog zadalo tudi razvijanje boja proti alkoholizmu. Tajnik odbora te prve »Svobode« je postal njen soustanovitelj Andrej Prešeren, kar je bilo povsem logično nadaljevanje glede na njegovo dotedanje prepričevanje in delo. Poslej prek »Svobode« nastaja knjižnica, ki je bila prav pri Prešernu, širi se kulturno-prosvetno delo in z njim napredne ideje. Zveza z Jesenicami je tako trdna, da imajo tudi tam Prešerna za svojega. To je bilo v duhu prave solidarnosti in

Andrej Prešeren, planinec in priljubljen družabnik, kakršnega smo poznali pred vojno.

povezave. Prešeren je predsednik in najagilnejši razširjevalec protialkoholne akcije, je strasten bralec naprednih knjig, propagator marksističnih misli na vsakem koraku in tudi njegova rdeča ruta, ki jo je vedno nosil za vratom, kaže na njegovo razredno miselnost.

Medtem pa revolucionarno gibanje, ki ga vodi Komunistična partija Jugoslavije, doživlja hude boje, kajti buržoazija s kraljem na čelu uporablja vse vrste nasilja. Leta 1921 je KPJ prepovedana in komunisti, katerih vrste se redčijo in hkrati čistijo, morajo v ilegalo.

Leto 1924 je viharno. To je čas, ko so se nasprotja med delavstvom in branilci protiljudske vladavine izražala tudi v oboroženih spopadih in nasilniških izpadih proti naprednim množicam. V tem letu je med fašistično Orjuno in revolucionarnim delavstvom v Trbovljah prišlo do znanih in krvavih spopadov. Do nemirov podobne narave pa je prišlo tudi na Jesenicah in tudi Gorje se temu niso izognile. Prišlo je do več pretepov, ko so orjunaško usmerjeni posamezniki dobili primeren pouk. Gorje so bile, sicer ne preveč organizirano, povečini revolucionarne. Razumljivo je, da se je včasih to kazalo tudi na neprimeren način, pomembno pa je, da so ljudje pod vplivom naprednih delavcev reagirali na poskuse, da bi vzpostavili diktaturo buržoazije.

Sledila je prepoved delovanja nove neodvisne delavske partije Jugoslavije, kar se je leta 1924 tudi zgodilo. Po hudih trenjih in razvoju nasprotij na obeh straneh gibanja je končno leta 1929 prišla zloglasna januarska monarhistična diktatura. To je bilo hudo obdobje za napredno delavsko gibanje Jugoslavije, zlasti za člane KP. Že januarja tega leta so bili aretirani nekateri »Svobodaši« z Jesenic in tudi iz Gorij; med njimi najvidnejši Andrej Prešeren. Ko so se tovariši vrnili iz ljubljanskih zaporov, je bila trda tudi za službo in delo. Pritisnila je namreč tudi gospodarska kriza in kdor je bil takrat preveč zaznamovan z rdečo barvo, je bil med prvimi na seznamu za odpuste. Tako je bil ob delo tudi Andrej.

S kulturnim in političnim delovanjem pa ni popustil. Še naprej je zbiral knjige in urejal knjižnico, se na vsakem koraku spopadal z zaostalostjo, deloval med ljudmi in se vmes priučil tudi fotografiranju. S tem se je nekako skromno preživiljal, kajti zaradi svojega delovanja in prepričanja ni našel primerne zaposlitve. Tako je bil še bolj in vedno med ljudmi. Iz tega gibanja in pod vplivom jeseniškega proletariata je bila leta 1934 v Sp. Gorjah ustanovljena prva celica KP.

Po letu 1936 je sodeloval tudi z revolucionarko Marijo Žumrovo, ko se je po osmih letih vrnila iz Sovjetske zveze.

Andrej je bil vnet ljubitelj narave in planinec, kar mu je omogočalo, da je bil običajno največ med mladino, ki ji je skušal vcepljati napredne nazore. Andrej je bil duhovit človek, svojevrstna in privlačna osebnost in zato je bil znan daleč naokoli.

Po zletu »Svobod« v Celju leta 1935, ki so se ga udeležili tudi gorski »Svobodaši«, se je vladajoča buržoazija prestrašila te napredne nevarnosti, nakar je ta društva prepovedala, razpustila. Toda organizatorji, oboroženi z marksistično miselnostjo, so namesto »Svobode« ustanovili »Vzajemnost«. Prešeren je bil spet med soustanovitelji in

Že zdavnaj pred vojno so gorjanski planinci poskušali vse, da bi lepote svoje okolice približali ljudem. Med drugim so uredili tudi Poključsko luknjo, ki bi bila zaradi posebnosti lahko bolj obiskana. Ob otvoritvi galerije, ki so jo poimenovali po najmlajšem kraljeviču Andreju, je bila leta 1930 večja svečanost, ki so ji prisostvovali tudi številni tedanji odličniki.

delo se je spet prebijalo naprej. To je bil že sestavni del naraščajoče »Ljudske fronte«, ki je razvijala svojo dejavnost tudi že proti fašistični nevarnosti, ki je pretila znotraj in zunaj države.

V tem obdobju je Prešeren imel večkrat opravka s policijo, ki je budno nadzorovala politično nezaželene ljudi. In tako sta prišli leti 1940 in 1941, čas neposredne nevarnosti fašističnega napada. Da bi se policijske oblasti in vladajoči vrh, ki se je že spogledoval in dogovarjal s Hitlerjem in Mussolinijem, na lep način znebili revolucionarjev, predvsem komunistov ter s tem zmanjšali možnost notranjih nemirov, so si zamislili klicanje na zloglasne »orožne vaje«. Orožne vaje takrat, januarja 1941. leta, ko je bila Evropa že v ognju druge svetovne vojne, niso bile videti nič nenavadnega. Nenavadno pa je bilo to, da so pozive tako na Jesenicah kot drugje dobivali predvsem komunisti in njihovi simpa-

tizerji. Iz Gorij so tako »poklicali« že priletne Andreja Prešerna, Jakoba Vodnjova in Franca Pavliča. To je bil že večer pred vojno in okupacijo.

Treba je priznati, da je tako zlobna odtegnitev ljudi, ki so vedeli, kaj se pripravlja, pustila za seboj občutne vrzeli, vendar to ni trajalo dolgo. Tovariši, ki so bili na »orožnih vajah« — in to tudi letniki, ki niso bili več vojni obvezniki — dejansko v taboriščih v Međurečju pri Ivanjici v Srbiji, kjer je bil tudi Prešeren, in v Bilečah v Hercegovini, so to pregnanstvo v uniformah spremenili v politično, kulturno in komunistično šolo. Ob zlomu stare, kraljevske Jugoslavije so bili ti borci spet doma med ljudstvom. Že njihov odhod in potem vrnitev sta bila svojevrstna politična demonstracija, v kar so komunisti spremenili vedno in vsak ukrep kraljevske oblasti.

Poslej so se dogodki razvijali naglo. Komunisti so v tistih dneh že razglašali priprave na oborožen upor, okupator pa je v maju že segal po tistih, ki jih je dosegel. Med iskanimi je bil tudi Andrej Prešeren, ki se je takoj umaknil v ilegalo. Prišel je čas dejanj, ki so jih komunisti napovedovali že dolga leta: oborožen spopad! Toda — zdaj v okoliščinah okupacije, kar je pomenilo boriti se proti okupatorjem in njihovim prisklednikom, hkrati pa osnovati novo, revolucionarno oblast in njeno oboroženo pest, ki se je začela imenovati partizani.

In tak prvi gorjanski partizan je junija 1941 postal prav Andrej Prešeren. V tistih dneh se je z Jeseničani najprej mudil na Poljanah, pozneje pa z gorjansko skupino na Pokljuki. Njegov odhod med organizatorje oborožene vstaje je bil logično nadaljevanje njegovega prejšnjega boja proti izkoriščevalcem in nasilju. S tem korakom je najprej nakazal pot drugim gorjanskim in okoliškim prvoborcem, predvsem članom nekdanje »Svobode« in »Vzajemnosti« ter tako dal primer, kaj je zavednim ljudem treba storiti v teh nejasnih, nemirnih in usodnih dneh. Prav tedaj so za domovino največ storili tisti, ki so bili dotlej v imenu obrambe domovine najbolj zatirani in preganjani po gospodi, ki je skoraj celo četrtsotletje tiščala za vrat jugoslovanske narode in jih vrgla v naročje največjemu sovražniku človeštva — fašizmu.

Prvi partizani so bili zelo agilni in so se izpostavljali neštetim nevarnostim. To je bil tvegan, nemiren čas, čas iskanja in načina boja, čas iskanja poti in prilagajanja novim razmeram, skratka čas oranja ledine. Zbegane in dotlej vedno prevarane množice so bile ne le oplasene, omrtvele in pasivne, temveč tudi nezaupljive. In Andrej je spet krepko zaoral v to ledino. To je poleg zavesti in požrtvovalnosti zahtevalo tudi velike fizične zmogljivosti. Andrej pa je bil zdaj, ko se je končno začela oborožena revolucija, že precej v letih in od vsega preživetega tudi utrujen. Vse dotlej je še vedno nosil in dvigal zastavo revolucije, zdaj pa jo je začel izročati drugim. In imel jo je komu! Za njim so v juliju in avgustu 1941 prišli v gozdove bratje Žvani, Repe, Komar, Bassaneze, brata Kocjančiča in Ambrožiča ter še nekateri. Gorjanski partizani so v tem času osnovali prvo, v vod organizirano vojaško skupino. Za njimi je bilo kmalu nekaj sabotažnih akcij in tudi ognjeni krst. V septembru so šli tudi na Javornik po sir in bili so neprestano na delu.

Takrat, v septembru 1941, so taborili za Mejo dolino. Z njimi je prišel v stik tudi takratni pastir in domačin Janez Čop. Za Andreja

Repečnikov rovt je bil znan že dolga desetletja. Na njem so Gorjanci uredili zadrufni pašnik. Ta kraj je bil tudi med zadnjo vojno kraj pogostega partizanskega srečavanja in nemških hajk. Nedaleč stran je doletela smrt tudi Andreja Prešerna.

Prešerna je bilo prav to usodno. Po grdem izdajstvu je Čop pripeljal nemške policiste tako, da bi bila kmalu uničena vsa majhna partizanska enota, ki se je tedaj zadrževala v tem kraju. Toda — partizani so kljub zagotovitom Janeza Čopa poiskali položaje po svojem preudarku. To jih je rešilo zadnji trenutek. Prešeren, ki je bil že v letih, je ostal blizu tabora, ostal na zvezi, da bi počakal Staneta Kersnika-Jelovčana, ki je šel na Staro Pokljuko na javko z aktivisti.

Medtem je namesto sedemnajstih policistov, o katerih je govoril Čop, prišla dosti večja enota, nekaj sto mož, ki so imeli s seboj tudi dresirane pse. Z enim samim udarcem so hoteli Pokljuko »očistiti« partizanov.

Tovarišev, ki so se spopadli z Nemci, je bilo le sedem, zato so se morali umakniti. Izdajalec pa je policiste usmeril na taborišče in tako so v njegovi bližini presenetili Andreja Prešerna. Ni znano, ali so ga najprej ujeli psi in je bil ustreljen potem, ali pa je bilo obratno. Dejstvo je, da so ga policisti tam ubili in tam so ga tudi, vsega razmesarjenega, našli potem tovariši.

Njegovo burno in revolucionarno življenje, razpeto med dve strahotni vojni, je bilo ustavljeno nasilno. Čeprav je padel že ob jutru začetega boja, je pustil za seboj jasno načrtano pot, predvsem pa mu moramo biti hvaležni za vse tisto, kar je delal in žrtvoval v bojih proti brezobzirnim izkoriščevalcem še v Avstro-Ogrski in potem v kraljevski Jugoslaviji.

Andrej Prešeren je padel 19. septembra 1941 med prvimi gorjanskimi partizani. Zato ga številni tovariši, ki so pozneje prišli v partizane, niso poznali drugače, kot po imenu. Pokopan je v Meji dolini pod Klekom, kjer ga je doletela nasilniška smrt.

Remarjev Andrej nam bo ostal v spominu tak, kakršen je bil: postaven, ponosen, duhovit in izobražen ter svobodoljuben mož, rahlo sivih las, opremljen in vedno pripravljen za planine, s fotografskim aparatom čez hrbet, z rdečo ruto okoli vratu in s srcem, pripravljenim za vse dobro.

To je bil naš prvi partizan, ki je padel tedaj, ko je upor komaj stekla zibelka. Tisti Andrej Prešeren, ki ga je za jugoslovansko-kraljevimi iskala tudi tiralica nemške varnostne policije z Bleda z dne 21. julija 1941. Tiralica s številko I., ki o njem pravi, da je »ubežen komunist«! Aretacija v maju in juniju se ni posrečila, zato jo je ta tiralica razpisala na široko.

Toda Andrej se ni dal aretirati. In ko so končno dobili mrtvega, niso vedeli, kdo je mož, ki je razmesarjen ležal pred njimi. V okrožnici komandanta varnostne nemške policije št. 616/41, ki je bila razposlana vsem orožniškim postajam v okrožju, je zapisano: »Dne 19. 9. 1941 je žandarmerijska patrulja na ozemlju Pokljuke, in sicer severno od Repečnekov rovt-Alpe, naletela na komunistično bando. V spopadu, ki je sledil, je bil ubit neki komunist, čigar imena še nismo mogli ugotoviti...«

Nič ni pomagalo zmerjanje z »bando«, nič vsa brezobzirna nasilja in številčna premoč, plemeniti cilj in plemenita kri ni mogla roditi nič drugega kot plemenit sad.

Naj bo tudi ta okupatorjev akt, ki je dejansko priznanje nemoči, ki so jo utapljali v krvi, dodatek k napisu na spomeniku, stoječem v planinskem svetu sredi gozdov, ki jih je Andrej ljubil ne le zaradi njihove lepote, temveč tudi zato, ker so bili naši!

Andrej je živel tako, kot je pred sto leti zapisal njegov veliki so-rodnik France Prešeren, katerega daljni potomec je bil, da:

»Manj strašna noč je v črne zemlje krili,
kot so pod svetlim soncem sužni dnovi!«

NARODNI HEROJ ANDREJ ŽVAN-BORIS, TOVARIS IN ČLOVEK

Vojna je zlasti boleče posegla po moških. V gorjanskih vaseh je več takih družin, v katerih so padli po trije ali celo štirje.

Izmed petih Žvanovih iz Spodnjih Gorij je ostal živ samo Janez, partizan Dravski, a še ta je leta 1962 legel v prerani grob. Čeprav je še nekaj družin, ki so tudi izgubile toliko moških, je Žvanova nekaj izjemnega, kajti vsi fantje: Janez, Andrej, Alojz in Jože so šli v partizane že leta 1941. Zato je bila izguba takih, ki so bili seme in kvas upora, še toliko bolj boleča.

Zaradi junaštva, uspehov, udarnosti in zaslug je bil eden izmed njih — Andrej Žvan-Boris — 29. novembra 1953 razglašen in odlikovan z redom narodnega heroja. Tako so prek njega dobili visoko priznanje tudi vsi drugi gorjanski prvoborci in celotno gibanje, vezano na akcije, ki jih je vodil priljubljeni Boris.

Če gremo po poti njegove biografije — rojen je bil 21. novembra 1915 — pridemo z njim v vrste napredne delavske mladine. To je bilo za

razboritega, živahnega, za delo in pravičnost vnetega fanta, ki je še mladoleten s svojimi brati pomagal očetu prebijati se skozi skromno življenje, nekaj skoraj samo po sebi umevnega. Ni naključje, da je bilo kulturno in politično delo najprej in najbolj razgibano v Spodnjih Gorjah, kjer stoji tudi Porova hiša. Tja so prek Marije Žumrove in Andreja Prešerna ter njunih sodelavcev in somišljenikov v največji meri in med prvimi prodrle napredne misli, ki so jih ti organizatorji črpali med jeseniškimi socialisti in komunisti. Tako kot njegovi bratje in nekateri sovaščani je Andrej zlasti pod vplivom revolucionarke Marije Žumrove začel spoznavati, da v razredni, izkoriščevalsko urejeni družbi ni prihodnosti in da se bliža čas, ko bo tako nepravilno urejeni svet treba zrušiti. V Spodnjih Gorjah je najprej delovala »Svoboda« potem pa »Vzajemnost«, napredno in kulturno-prosvetno delavsko društvo, ki so ga dejansko vodili komunisti. Andrej z brati in tovariši se je že kot 18-letni mladenič začel uveljavljati v »Vzajemnosti«, kjer je bil tudi med odborniki. Sodeloval je v debatnih večerih, uveljavljal se je v drugem kulturnem delu, hkrati pa je igral tudi v delavni godbi gorjanskega gasilskega društva.

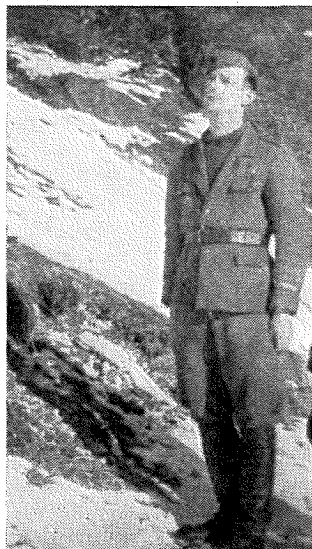
Ko je leta 1937 dobil delo v jeseniški železarni, se je še bolj zavedal delavskih pravic, ki sta jih delavcu kratili takratna buržoazija in oblast, vedno več je dobival odgovorov na vprašanja o stiskah in težavah delavca, kakršen je bil sam. V tovarni, na kraju, kjer je delavec koval dobiček, je prihajal v stik z ljudmi, ki so iskali poti za ureditev delavskih vprašanj. Spočetka je bil Andrej le težak, potem pa se je priučil elektrovarilstva. S strokovnim znanjem je po svojih močeh pridobival tudi splošno in politično znanje. To je bila takrat tudi naloga naprednih delavskih društev.

In tako se je Andrej med množico delavcev iz Gorij, ki jih je bilo iz dneva v dan več, vozil na delo na Jesenice in domov, kjer se je poslej — in ne edini — še bolj uveljavljal v domačih društvih. Zato ne sodelavcev niti njega dogodki, ki so sledili v letu 1941, niso presenetili.

Toda kako se bo vse skupaj razvijalo poslej, ni mogel predvidevati nihče. Važno je bilo le to, da je napredno gibanje in z njim KPJ svoje vrste že pripravljalo na možnost fašistične okupacije in na odpor proti njej. Ko je prišel poziv vodstva KPJ, da se je treba začeti pripravljati na oborožen odpor, se je Andrej z bratoma Janezom in Alojzom zadnji dan julija 1941 že umaknil v partizane in se pridružil skupini, ki jo je nekaj časa vodil stari borec za delavske pravice Jože Finžgar z Javornika. Andrej je bil poslej Boris in to ime je kmalu zaslovelo na Pokljuki, Mežaklji in v krajih pod njima. Boris je kmalu izpričal udarnost ne le v besedah, temveč predvsem v praksi. Takrat ni bilo akcije, v kateri ne bi sodeloval. Večinoma je bil prav on pobudnik in je tovariše mnogokrat priganjal k delovanju. Septembra je bil že komandir gorjanske skupine oz. voda, kmalu pa tudi komandir čete. Kjer je bilo najbolj tvegano, tam je bil Boris. Če je šlo za kaznovanje nevarnega izdajalca, je navadno sodeloval tudi on. Bil je neugnan, pogumen in odločen.

Sodeloval je tudi v prvih bojih na Jelovici, kjer je 8. avgusta 1941 padel Alojz, prvi izmed njegovih bratov. Poslej se je še odločneje boril proti tujim in domačim sovražnikom.

Narodni heroj, poročnik Andrej Žvan-Boris januarja 1945 v Farjem potoku kot namestnik komandanta gorenjskega vojnega področja.

In ko je prišel december 1941, je bil med tistimi šestimi tovariši, ki so v gorjansko-bohinjski kot prišli iz Cankarjevega bataljona na Jelovici in na domačem področju pripravljali in pripravili zimsko vstajo. Komandant gorjanskih in bohinjskih upornikov je postal znani Stane Bokal, komandir ene izmed čet poleg Tomaža Godca v Bohinju pa naš Boris.

Potem ko se je decembrska vstaja podela, je bil Boris še komandir čete, medtem ko je Bokal skrbel predvsem za politično delo.

Sledil je spopad v Brjanci 3. januarja 1942 in potem nepozabni boj s številnimi nemškimi smučarskimi oddelki ter hudo zimo v Lipanci, ki sta ga opisala Dijak in Repe. Komandir Boris je sam prijel za zbrojevko. Nemška premoč je bila velika in pobuda v nemških rokah. Pripomogla sta še visok sneg in hud mraz, -30°C . Orožje je zamrzovalo in tudi zbrojevka v Borisovih rokah. Pomagal mu je Marjan-Stanko Kocjančič. Nemci so maloštevilno četo prisilili k umiku, ki ni bil nič kaj ugoden, in še so pritiskali za njo. Na grebenu sta se z zbrojevko ugnez-dila Boris in Marjan. Ko je premražen Borisov prst pritisnil na spro-žilec, je strojnica odpovedala. Vse je zamrznilo. Kdo drug bi se morda čim hitreje umaknil, Boris in Marjan pa sta storila drugače: požgala sta vse papirje in vse kar je moglo hitro goreti, samo da se je strojnica ogrela toliko, da je začela delovati. Nemški juriš je bil v to smer ustavljen in ko so začeli streljati tudi drugi tovariši, Nemci niso mogli obkoliti čete, kakor so očitno nameravali. Medtem so se drugi borci umaknili iz najnevarnejše bližine, Boris in Marjan pa sta z zbrojevko vzdržala tam do mraka, ko so Nemci zaman ponovno poskusili napasti. Za to področje je bila ta bitka nedvomno najnevarnejša, saj so bile okoliščine v korist močnejšemu sovražniku. Takrat so Nemci pritiskali tudi na Moskvo. Mislili so, da bo tudi Rusija klonila pred njimi. — Boris in Marjan sta se potem komaj prebila čez Klek in skozi zasneženo

Pokljuko v dolino, kjer sta teden dni zdravila ozeble ude. Načrt Nemcev pa se je izjalovil, kajti četa je imela le malo izgub.

V aprilu leta 1942 so pod Borisovim vodstvom poključki partizani ugnali Nemce na Brjanci, v maju v Radovni, v juliju pa je bil večji spopad na Voklem. Tedaj je bil Boris že komandant bataljona. Ko pa je avgusta 1942 padel komandant Gorenjskega odreda, znani Polde Stražisar z Jesenic, je bil za njegovega naslednika imenovan Boris. Tako se je Boris v letu dni iz navadnega borca povzpел na položaj poveljnika, ki je bil znan že po vsej Gorenjski in ki je izdajalcem in sovražnikom vlival strah v kosti. Ob njem je zraslo več drugih komandirjev in komandantov, predvsem pa je Boris med zaupniki v dolini in med partizani užival tako zaupanje, da bi šel človek z njim kamor bi mu rekel.

Njegovo učinkovito prepričevanje je bilo vedno v tem, da nikoli ni hotel gledati dogodkov z očmi strahopetca ali tako, kakor je želel sovražnik.

Boris je bil odkrit in širokogruden, sovražil je tudi sebičnost in zahrbtnost. Pozimi je rad hrabil tovariše: »Če je sneg za nas, je tudi za Nemce! Če je mraz za nas, zebe tudi Nemce. Če je hrib visok za nas, je tudi zanje!« Znal se je pošaliti, kar je na borce vplivalo vzpodbujajoče. »Če te napadejo od zadaj, se obrni, pa bo sovražnik pred teboj!« In če je primanjkovalo orožja, ni hotel pritegniti vzdihovanju, temveč je tudi v takih primerih govoril: »V dolini je orožja dovolj. Imajo ga Nemci. Kar v akcije, pa ga boste dobili! Če bomo hodili samo po hribih, bo Nemcem in izdajalcem še bolj zrastel greben. To hočejo, potem pa nam bo še težje. Po tej poti ni rešitve!« Mar to niso besede pravega poveljnika, ki je znal vsako stvar postaviti na pravo mesto? Ni bilo lahko poveljevati domačim ljudem, predvsem ne sovrstnikom, bolj ali manj je skoraj vsak hotel hoditi po domačih hribih, da je kdaj pa kdaj, če ne drugače, videl vsaj krov domače hiše. To za vojaka ni vedno najboljšo, ker ga včasih ovira več obzirov. In če se Boris tudi v praksi ne bi držal svojih prodornih načel, tovarštva in poštenja, ne bi dosegel toliko uspehov.

V tistih hudih časih, leta 1942, ko je dejansko šlo za obstoj osvobodilnega gibanja, je bilo treba partizanske enote včasih popeljati v akcije, ki so bile edino zdravilo pred umikanjem in zadrževanjem daleč od ljudi, kar so končno Nemci hoteli doseči. Takega zdravila je bila tedaj potrebna tudi enota pod Stolom. Kot komandant odreda je zato šel tja, kajti v zvezi z načrti I. in II. grupe odredov je bilo treba čimveč sovražnikove sile pritegniti na te terene. V zadnjem času so Nemci bataljon pod Stolom stalno presenečali in napadali. Bataljon je uporabljal taktiko umikanja visoko v gore. Še po hrano so šli raje na Koroško, ko Nemci tudi po tem ne bi mogli ugotoviti, koliko je partizanov in kod hodijo.

Sklical je bataljon, kajti poveljstvo je menilo, da v teh okoliščinah niso možni po dolini nobeni pohodi ali akcije. S pogledom je šel od borca do borca in jih prvič pozdravil s »Smrt fašizmu!« — Do 1. avgusta 1942 se je pozdrav glasil: »V boj — za svobodo!« To je napravilo na borce še posebno globok vtis. Potem pa je spregovoril: »Tu ste sami stari, izkušeni borci, zato je čudno, da se zadnje čase samo umikate. Ali smo se prišli skrivat in čakati na dvomljiv konec ali pa se boriti? Saj nismo

Na Porovi hiši v Spodnjih Gorjah je vzdana plošča, ki oživlja spomine na rojstni dom heroja Borisa ter njegovih pokojnih bratov. Hkrati nam ohranja spomine na njihov boj in boj vseh drugih vrstnikov.

samomorilci! Nemci se sprehajajo po vaših vaseh kot bi bili doma, naši ljudje v dolini pa izgublajo zaupanje v nas, v svojo vojsko! In izdajalci? Raste jim greben in strašijo ljudi! Vse to nas sili naravnost v napad, v akcijo. To je tudi naša dolžnost do vodstva, ljudi in drugih enot. Ker držimo roke križem, sovražnik svoje sile brez skrbi lahko pošlje drugam, namesto da bi bilo nasprotno. Takega vedenja mora biti konec! Saj vendar nismo sami in ne tolčemo se le zase! Z nami so vsi pošteni ljudje in komaj čakajo, da bi spet slišali, kako smo udarili po Nemcih. Takoj pojdemo v boj!»

Toda Boris, fant s prirojenim poveljniškim talentom, je vedel, da vse prepričevanje ne bo dosti zaleгло, če ne bo podprto z osebnim zgledom. Če je tovariše v teh, resnično težavnih dneh zares navdušil, je bitko dobil šele na pol. Zato so se s štabom dogovorili za kombinirano akcijo — in borci so radi poslušali odločne besede svojega komandanta.

Preden je bil ves bataljon zrel za sestop v dolino, je skupina borcev pod Borisovim vodstvom med Lescami in Radovljico odvila in razmaknila tračnice. Dosti enostavneje bi bilo, če bi imeli eksploziv. Toda to so bile tedaj še sanje. Zato so si pomagali z orodjem, ki so ga dobili v čuvajnici. Komaj so končali delo, že je prisopihal vlak in naenkrat je pretreslo temo ječeče žvižganje in udarjanje koles ob lesene pragove, potem pa je nastala tišina. Vlak se je iztiril.

Po skrbnih pripravih je bataljon 13. septembra 1942. sestopil v žirovnico.

»Nocoj bo najbrž pokalo«, je pripravljaj fante, ker je bila blizu policijska postojanka, nekaj policistov pa je stanovalo celo na železniški

postaji, kamor so bili borci namenjeni tisti večer. Res je potem pokalo, še bolj pa je gorelo, kajti tisti večer so partizani požgali žirovniško železniško postajo, iz trgovine pa so odnesli vse, kar jim je prišlo prav. Intendant je bil zadovoljen, ker je bilo poslej živeža za več tednov.

To je bil za bataljon imeniten uvod v oživiljene akcije, in Boris je spet odšel drugam.

Kmalu potem je Borisa zlomil revmatizem in tudi živci so mu odpovedali. Zato so ga za nekaj časa oprostili komandiranja. Šel se je zdraviti na teren. Toda tudi tam ni miroval. Sodeloval je z ljudmi in kaznoval nekaj izdajalcev. Če je le mogel, je prihajal v enote in se udeleževal akcij. Kadar pa ga je napadel revmatizem najhuje, je bilo njegovo telo sila neobgljeno. Od hudih bolečin, predvsem v nogah, je ječal in čepel na kakem hlodu, tovariše pa prosil, naj zakurijo velik ogenj, da bi si ogrel ude. Ob ognju je nastavljal razbolelo telo vročini, da bi mu zmanjšala bolečine.

Spomladi 1943 se je vrnil v Pokljuški bataljon, ki mu je medtem poveljeval Ernest Seidler-Iztok, poleg njega najboljši komandant poključskih partizanov.

Partizanska vojska je takrat naglo naraščala in narasla tako, da je bila 12. julija 1943 ustanovljena tudi gorenjska Prešernova brigada. Na zbornem mestu pod Ratitovcem, kjer se je zbralo skoraj vse gorenjsko partizanstvo in tudi Pokljuški bataljon, je bil Boris imenovan za komandirja 3. MSV, kar je najbolj ustrezalo njegovi udarnosti, ne pa preveč njegovemu zdravju. S petnajstimi fanti je odšel nazaj nad Gorje in poslej so se skoraj vsak dan vrstile akcije. Bilo jih je veliko in zgodovina ter uspehi tega voda in zatem čete je tesno povezana z Borisovim imenom. Njegova udarnost ni popustila nikoli. Uspešno je pomagal šolati tudi nove kadre, ki so bili za naglo razvijajočo se NOV tako zelo potrebni. Boris je bil v vsem zgled drugim.

Potem so ga poslali tudi v oficirsko šolo. Če bi mu dopuščalo zdravje, bi se razvil v odličnega komandanta. Poslej ga ni bilo več nazaj na Pokljuko in Mežakljo. Z Dolenjskega je prišel k štabu IX. korpusa, kjer so ga ob znanem junaku Krtini-Albinu Drolcu postavili za namestnika poveljnika Gorenjskega vojnega področja, na katero so bile vezane na novo snujoče se komande mest. Vojna se je očitno vse bolj in naglo bližala koncu. Boris je bil zdaj sicer v bolj ali manj neborbeni enoti, toda tudi v njej je bilo treba večkrat izpričati udarnost in junaštvo. Posebno pa je vseskozi pazil na poštenje in pravičnost. Krivice ni trpel ne pri podrejenih ne pri nadrejenih. Znani so primeri, da je bil za najstrožjo kazen takoj, ko je zvedel ali opazil, da je kdo izmed partizanov jemal na svojo roko pri ljudeh hrano ali kaj drugega. Zlasti je bil občutljiv, če je kdo kaj takega skušal storiti siromašnim ljudem. Zato pa je bil glede tovarštva vsem v zgled. Kadar je bilo treba kaznovati sovražnika ali izdajalca pa je bil nepopustljiv.

Čeprav mu zdravje, ki se mu je neprestano slabšalo, ni dopuščalo novih naporov in čeprav je v vojaškem razvoju zaradi bolezni zaostajal, je bil pravi vodilni gorenjski partizan. Med prvimi tovariši je dobil oficirski čin. Čin poročnika je dobil z ukazom vrhovnega komandanta NOV in POJ že 1. novembra 1943 in kot poročnik je tudi padel.

Padel je 24. marca 1945 — že na pragu svobode — v zadnji veliki sovražnikovi ofenzivi na IX. korpus. Borci gorenjskega vojnega področja, ki so se prej mudili v Farjem potoku, so se skupaj s Kosovelovo brigado znašli na strmem, takrat še zasneženem in meglenem Poreznu. Bili so tudi razmeroma slabo oboroženi in utrujeni. Vso noč so hodili, potem pa so plegli po starih bunkerjih, da bi se odpočili. Po Poreznu se je vlačila megla in predhodnica, ki jo je vodil Boris, je hotela zavaro-vati utrujene borce, terenske delavce in druge. Iz megle so se prikazo-vale različne postave. Boris in njegovi tovariši so menili, da je treba zasesti vrh. V tem je začelo pokati in pokazalo se je, da so jih Nemci že prehiteli. V jurišu proti vrhu je padel tudi Boris, kajti po umiku ga ni videl nihče več.

Tako je bil juriš na Porezen njegov zadnji. Tako kot je napadal leta 1941 in 1942, je napadal tudi leta 1945, ves bolan in utrujen, kar je bil redek primer. Zato njegovi znanci še danes govore o njem s spoštova-njem in občudovanjem. In če ne bi padel, bi spet prišel nad svoje Gorje, v vasi in kraje pod Pokljuko in Mežakljo ter postal komandant Jesenic, kakor mu je na Dolenjskem leta 1944, malo prej, preden je padel tudi sam rekel ob srečanju komandant Stane-Franc Rozman.

Tako pa je ostalo le Borisovo delo in spomini nanj, ki so medtem že postali legenda.

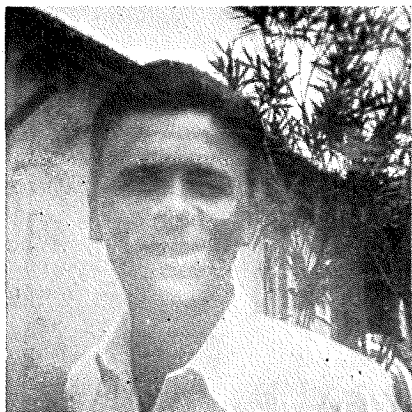
Zgodovinar ne ve, kako bi se lotil opisovanja takih ljudi kakor so bili Boris, njegovi bratje in soborci, zlasti ne, če jih je poznal. Zato Boris s svojimi sodelavci še vedno ostaja nepopisana knjiga, ki privlači in kliče pisatelja ali pesnika. Suho opisovanje in kronološko nizanje dogodkov je vse premalo človeško, da bi iz vsega tega zrasel in vstal ne le borec in komandant, temveč predvsem vzoren tovariš in človek.

Taki so bili — poleg drugih — tudi njegovi bratje: Lojz, ki je padel prvi, Jožek, ki je podlegel drugi, in Janez, ki je omagal 17 let po vojni.

ERNEST SEIDLER-IZTOK, BOREC IN KOMANDANT

Ernest je bil kljub trdi mladosti veder, živahen in prikupen fant. Že kot otrok je občutil ne le grenkobe prve svetovne vojne — rojen je bil 16. novembra 1913 — temveč tudi osirotelost, kajti kmalu po rojstvu mu je umrl oče, češki državlján, potem pa še mati. Tako je prišel k teti Franci, ki je bila babica v Gorjah. Ta in njeni najožji sorodniki so potem po svojih močeh skrbeli za mladega Ernesta, ki se je pri mojstru Pangrcu na Bledu izučil zidarske obrti, nakar je delal tudi na Jesenicah. Že med doraščanjem je čutil potrebo po organiziranem in družabnem življenju, nastopal in sodeloval je pri gorjanskem »Sokolu«. Po očetu je bil češkoslovaški državlján, in ko je prišel njegov čas, je odslužil vojaški rok na Češkem, potem pa se je vrnil.

Kako leto pred vojno — 1939—40 — se je preselil v Ljubljano in se zaposlil pri nekem podjetju. Navezal je stike s tovariši in ljudmi med katerimi si je pridobil zaupanje.

Ernest Seidler-Iztok pred vojno.

Kmalu po okupaciji 1941. so v Ljubljani naglo nastajale organizirane in oborožene udarne skupine. Ernest, ki si je v mestu že utrdil zveze in si pridobil zaupanje, je tudi postal član ene izmed njih. Tako je Ernest — zdaj varnostnik Iztok — med drugim sodeloval pri likvidaciji nekega izdajalca, ki so se ga lotili pred ljubljansko pošto. Kljub dobro pripravljeni akciji se je obrnilo vse tako, da je komaj še ušel. Zaradi nevarnosti, da ga kdo ne bi prepoznal in ovadil okupatorju, se je iz mesta umaknil v partizane. To se je zgodilo septembra 1941. Priključil se je partizanom v Dolomitih, kamor je odhajalo precej Ljubljčanov.

Tako se je njegova partizanska pot dejansko začela že v okupirani Ljubljani, nadaljevala pa v Samotorski četi v Dolomitih. Iztok je bil med tistimi, ki so 5. decembra 1941 napadli stražo ob preserskem železniškem mostu in ga tudi minirali ter s tem v Ljubljani in njeni okolici povzročili veliko vznemirjenje, zlasti med okupatorji, ki jih je tedaj nekaj padlo. Po tej akciji se je ponudila priložnost, da je s skupino, sestavljeno iz borcev Samotorske in preostale Rašiške čete odrinil na Gorenjsko, kar je bila njegova davna želja. Rad bi partizanal po znanih gozdovih pod Triglavom.

S to skupino je potem prekoračil takratno italijansko-nemško mejo. Sredi decembra 1941, že po velikem uspehu Cankarjevega bataljona v Rovtah, so se tej enoti pridružili v Poljanski dolini.

Iztok je prišel na Gorenjsko že s precejšnjimi izkušnjami, ki si jih je pridobil v Ljubljani in v Dolomitih. Vendar so se v tako imenovani »Ljubljanski pokrajini« dotlej tolkli z Italijani, medtem ko so bili na Gorenjskem Nemci. Ko je decembrska vstaja na Gorenjskem zajela tudi več sto Poljancev in ko so cankarjevci začeli odbijati nemške oddelke, ki so hoteli seliti prebivalce te doline, so se vneli več dni trajajoči boji. Takrat je Iztok prvič doživel spopadanje z Nemci in izpričal hrabrost. Poleg treh je bil Iztok četrti iz gorjanskih vasi — bili so še Janez Žvan-Dravski, Adolf Repe-Tilen in Anton Ambrožič-Božo — ki so sodelovali v teh bojih in v Cankarjevem bataljonu častno zastopali Gorjance.

Tako je prišel tudi v Dražgoše, kjer sta bila skupaj predvsem z Dravskim. Tu je v januarskih bojih imel dovolj priložnosti še bolj spo-

Redka slika, na kateri vidimo Ernesta Seidlerja-Iztoka kot partizana. To je posnetek Žirovske čete v juniju 1943. Iztok kleči peti z desne. Četrti z desne je pokojni Ivan Celar-Ralec, znan in priljubljen komisar iz Stražišča, ki se je več mesecev zadrževal v Pokljuškem bataljonu. V sredini tik pod zastavo je partizanka Jera Pristov, katere rojstna hiša je na Pokljuki, kjer je bila zanesljiva partizanska postojanka.

Iztok je junaško padel kmalu potem na Žirovskem vrhu — 2. avgusta 1943.

znovati nemško napadalnost in taktiko. Njegovo vojaško oko je hitro opazilo vsako spremembo. Kaj kmalu se je pokazalo, da se bo Iztok razvil v vojaškega poveljnika. Bil je odločen in hraber, vedno je znal delati s podrejenimi, nekaj vojaškega znanja pa si je pridobil tudi, ko je služil vojaški rok na Češkem.

Po hudih bojih v Dražgošah, kjer so poveljevali tisti, ki so bili na Gorenjskem še iz prvih dni vstaje, je bil med tistimi, ki so se prek mrzle in zasnežene Jelovice prebijali proti Pokljuki. V Lipanci naj bi se združili s četo, ki sta ji poveljevala Boris in Bokal, kar pa se jim zaradi napada ni takoj posrečilo. Šele po večkratnih poskusih so se končno le sešli in se mudili na Gačah, na obronkih Pokljuke. Tako je tudi Iztok postal pokljuški partizan. V tistih časih je vsak borec veliko pomenil, če je bil tako hraber in razgledan, kot je bil Iztok, pa še posebno.

Zima 1941/42 je bila prehuda za pomembnejše akcije, pač pa so se pokljuški partizani razživeli na pomlad. Sodeloval je aprila na Voklem, ko so dobili prve brzostrelke, in potem skoraj pri vseh akcijah, ki jih je včasih vodil Boris, včasih pa on. Že v začetku se je pokazalo, da bo na vojaških funkcijah prav on nadomestil Borisa.

Tako je v sestavi tega bataljona postal najprej komandir 3. čete, 14. julija 1942 pa z istim ukazom, s katerim je bil Ivan Bernard imeno-

van za komandirja čete, imenovan za poveljnika 2. bataljona Gorenjskega odreda. Ta ukaz je izdal štab I. grupe odredov. Poveljstvo je prevzel v najhujših časih partizanstva, kajti takrat so Nemci zbrali veliko svojih policijskih sil, da bi partizanstvo po vsej sili zlomili. V juliju 1942 so se začele obsežne hajke, ki so se raztegnile v avgust in september.

Okoli 10. avgusta, v dneh hajk, se je bataljon začasno mudil na Jezercih nad Rudnim poljem. Okoliščine so bile nejasne, negotove. V takih razmerah sta z Jelovice prihajala komandant in intendant odreda Polde Stražišar in Franc Potočnik.

S težavo sta prišla na poključko stran. Najbrž je bilo krivo izdajstvo, da se je moral bataljon takoj umakniti, Iztok pa je v tem taborišču ostal za zvezo. Taborišče so Nemci medtem obkolili in preden so tovariši odšli — poleg Iztoka so bili še trije: Stražišar, Potočnik in Ivan Bernard —, so nemške zasede užgale po njih. Vsi trije so padli. Potočnik je bil hudo ranjen in ujet, pozneje pa so ga Nemci ustrelili. Pobeg se je posrečil samo Iztoku. Bil pa je ranjen v nogo in je potem odšel na zdravljenje.

Toda kmalu se je vrnil in poveljeval je bataljonu, ki je pozimi 1942—43 zaradi splošnih okoliščin in še posebej nemške mobilizacije številčno naraščal. Iztok, ki je imel smisel za vzgojo borcev, se je tedaj z veseljem lotil vežbanja novincev, ki jih je učil najosnovnejših vojaških izvedenosti. Novinci še niso bili vojaki in zato je bilo vežbanje zelo važno.

V času njegovega poveljevanja je priseglo mnogo borcev, čeprav jih je v začetku odšlo precej tudi v nemško vojsko.

Iztok je vodil številne sabotažne in vojaške akcije na železniški progi in drugje; sodeloval je pri kaznovanju izdajalcev in postavil mnogo zased. Vodil je zasedo dvanajstčlanske partizanske patrulje, ki je 24. decembra 1942 napadla policiste in raztrgance v Jeli pod Pokljuko in sodeloval je tudi tedaj, če je bilo treba reči tehtno in odločno besedo. Bil je izredno prepričevalen, vzbujajoč zaupanje, dostopen in tovariški.

Po strahotnem in napornem letu 1942 je neprestano premišljal, kaj storiti, da bi čimprej zacelili rane in kako bi zaposlili neugnano in bojaželjno mladino, ki je prihajala v gozdove. Zato je utrjeval zveze z dolino, cenil politično delo in dosegal uspehe.

Njegova poveljniška pot je bila trda in njegovih preizkušenj še ni bilo konec. Nastajale so nove in večje enote, nove potrebe in zahteve. Tako se je sredi leta 1943, ko je nastajala Prešernova brigada, tudi Iztok znašel pod Ratitovcem. Komaj ustanovljena brigada je bila potem na Žirovskem vrhu izpostavljena hudemu napadu in Iztok je prijel za zbrojevko. Bil je zanesljiv strelec. Vtem pa ga je sovražnik opazil in prehitel: Iztoka je zadela krogla naravnost v glavo in obležal je mrtev. To se je zgodilo 2. avgusta 1943, v času velikega poleta gorenjskih partizanov. Kdor je poznal Iztoka, ne bo pozabil njegovega živahnega pogleda, njegovih kretenj in poveljniške udarnosti, ki je izžarevala iz njega, zlasti pa ne njegove železne volje, odločnosti, odkritosrčnosti in toplega tovarištva.

STAREJŠI SO NAM PRIPOVEDOVALI ...

TINKA TRAMSEK

TVEGANA ZIMSKA POT NA POKLJUKO

Moja mama in njena trinajstletna sestra, moja teta Marica sta začeli sodelovati s partizani že avgusta 1941, ko je bil tovariš Prešeren še živ. Nemci so ju aretirali in zaprli v Begunje, potem pa poslali v nemško taborišče. Teta Marica je tam umrla, mama pa se je vrnila domov.

Mama ve veliko povedati o partizanih in o trpljenju v pregnanstvu. Med drugim se spominja tudi dogodka, ko je tri politične kaznjence, ki so ušli iz Begunj, ponoči peljala na Pokljuko.

Bilo je decembra 1942. Ti kaznjenci so bili v delavski skupini in so pod nemško stražo delali na Bledu. Dobili so priložnost za beg in so zbežali. Aktivistka Majda z Bleda jih je pripeljala k mami okrog petih popoldne. Bili so zelo slabo oblečeni in obuti. Majda je prosila mamo, naj jih skriva do desete ure, ko bo prišel ponje neki partizan. Mama jim je dala odejo in jih peljala počivat v seno. Stara mama jim je medtem skuhala žgancev in mleka, da so se pošteno okrepčali, teta Marica pa je iskala boljše, toplejšo obleko. Toda razen toplega površnika, ki ga je dala najstarejšemu, ni našla nič primernega. Vsi so se zelo bali preiskave, ker so Nemci vedeli, da so jim z Bleda pobegnili trije kaznjenci. Begunci so že težko čakali, kdaj bo partizan prišel ponje. Ura je bila že enajst, pa so še vedno čakali. Potem je mama zvedela, da so bili partizani o tem napačno obveščeni. Mama in Marica sta se tedaj odločili, da jih bosta kar sami odvedli na Pokljuko. Ker pa je grozila nevarnost, da Nemci še tisto noč pridejo preiskovat in stikat za njimi, babica ni pustila, da bi z mamo šla še Marica. Pripravili so še nekaj hrane, ki so jo vzeli begunci s seboj.

Okoli polnoči so krenili na pot. Bila je jasna noč, zato si jih mama ni upala voditi po glavni poti. Raje so kljub snegu šli po stranskih poteh in skozi gozd, kar je bilo sicer varneje, toda hudo naporno. Na Staro Pokljuko so prišli v bližini samotne Figovčeve hiše. Ker mama ni vedela, kje se shajajo partizani, je šla kar k Figovcu, kjer so tudi delali za partizane. Mamo so poznali, zato pri Figovcu niso mislili na prevaro ali kaj hujšega. Vprašala jih je, v katero smer naj se napotijo, da bodo prišli do partizanov. Figovčev Matevž je takoj vstal in rekel, da pojde z njimi do Mitrija. Mitrij je sam živel v bajti in vneto je sodeloval s partizani. Do njegove kočice so hodili še pol ure. Potrkali si na vrata, toda Mitrij je pokukal samo skozi linico v njih in vprašal, kdo je. Mama

Spomenik žrtvam v Radovni sedanjim in prihodnjim rodovom nemo pripoveduje, kakšno je bilo fašistično nasilje.

pravi, da je bil mož videti ravno tak kot dedek Mraz z lepo sivo brado. Ko je spoznal Matevža in mamo, je odprl, nezaupljivo pa je motril druge tri. Neznancem ni zaupal. Mama mu je povedala, da so to begunci iz Begunj in da bi radi šli v partizane. Toda Mitrij je bil previden in o partizanih ni hotel ničesar vedeti. Zakuril je na kamnitem ognjišču in skuhal čaj.

Nenadoma pa je nekdo potrkal. Mama pravi, da so tedaj vsi otrpili od strahu misleč, da so prišli za njimi Nemci. Saj so se v snegu poznali njihovi sledovi. Medtem so se vrata odprla in vstopili so trije partizani z naperjenimi puškami. Med njimi je bil tudi narodni heroj Andrej Žvan-Boris. Vsi pa so si globoko oddahnili in spoznali so, da stari Mitrij misli prav na vse.

Ko je Boris spoznal Matevža in mamo, je spremljevalcema ukazal, naj povesita puški. Mama je Borisu povedala, da bi ti tovariši radi šli k njim. Boris je najprej vse tri zaslišal, potem pa svojima spremljevalcema velel, naj jih odpeljeta k partizanom. Potem je Boris mamo posvaril, naj ne zaupa vsakomur, ker bi se lahko zgodilo, da bi Nemci podtaknili tudi vohuna. Mama se je vrnila na Matevžev dom, kjer je prespala. Drugi dan se je srečno vrnila domov.

RAZTRGANCI SO BILI TEPENI

Nad dvajset let je že minilo, odkar so zadnji streli pregnali sovražnika iz naše domovine. Iz pripovedovanja staršev in drugih sem zvedela precej o težavah in krivicah, ki jih je moralo pretrpeti naše ljudstvo.

V naše kraje je prihrumel okupator. Hotel je iztrebiti Slovence. Toda to se mu ni posrečilo. Ljudstvo se je uprlo njegovemu nasilju in se odločilo za oboroženo vstajo.

Tudi v Gorjah so se zbrali najbolj hrabri in odločni ljudje ter odšli in odhajali v gozdove borit se proti Nemcem.

Zgodilo se je 24. decembra 1942. leta. Partizani so napadli okupatorjeve pomagače, ki so jim pravili »raztrganci«. To je bilo v Jeli pod Pokljuko. Raztrganci so hodili po Pokljuki in iskali partizane. Dobili niso nobenega. Ko so se vračali in menili, da so že na varnem, so jih partizani počakali in napadli. Prestrašeni policisti so zbežali; imeli so nekaj mrtvih. Pa tudi en partizan je padel; doma je bil iz Spodnjih Gorij. Bil je 20-letni Jože Žvan-Tomo.

Nekoč so partizani v Zgornjih Gorjah pred Emavsom ustrelili nemškega orožnika Mlakarja. Bil je izdajalec. Ker se je bal iti sam po cesti, je vzel s seboj otroka. Nosil ga je v naročju, toda kljub temu ga je iz partizanove puške zadela dobro merjena krogla in mu preprečila izdajanje. Otrok v njegovem naročju je ostal živ.

Nemci so se zelo bali partizanov. Partizani so izgnali Nemce iz naše domovine, da lahko sedaj v miru živimo in hodimo v šolo, kjer se trudimo, da bi se naučili čimveč.

TONČKA KUNSIČ

PETER IZPOD KOČEVNIKA

Pred vojno je prišel v našo vas mož, ki si je pod Kočevnikom postavil leseno kolibo. Nihče ni vedel, od kod je. Imenovali so ga Peter izpod Kočevnika.

Ko so v našo deželo prišli okupatorji, je začel vohuniti zanje. Precej dolgo nihče ni mislil, da je okupatorjev hlapec. Sčasoma pa so partizani le ugotovili, da mož vohuni in izdaja. Hodil je dosti po Pernikih ter sekal prekle in drva. Vedno je našel kakšen popravek v hosti. Partizani niso vedeli, kako bi mu prišli do živega. Kmalu pa se je nekaj partizanov

preobleklo v nemške uniforme in šli so ga čakati. Ko je prišel in zagledal nemškega oficirja, se je začel klanjati pred njim. Oficir ga je začel spraševati, če kaj ve o partizanih in kje bi jih izsledili. Peter izpod Kočevnika mu je vse, kar je vedel, pripovedoval, zraven pa še pripomnil, da je vse to že povedal gospodom v Park hotelu na Bledu. Ko je dozdevni oficir vse izvlekel iz njega, je slekel suknjo in kapo ter se pokril s titovko. Peter je takoj spoznal, da se je ujel v past. Začel je partizana prositi, naj ga pusti pri miru, ker ni mislil ne storil nič hudega. Partizani pa si niso dali nič dopovedati, saj so malo prej sami slišali, kaj je počel ta človek. Odpeljali so ga s seboj, ga še zasliševali in o njem potlej ni bilo slišati ničesar več.

Za izdajstvo je prejel zaslužen kaznen. Tudi njegovo kočo so partizani požgali in tako je Peter izpod Kočevnika sčasoma zbledel med ljudmi. Nekako tako kakor grd madež, ki ga spere močan dež.

POLDKA POTOČNIK

REŠIL JE TRI, SAM SE PA NI VRNIL

Perniki — to je zaselek v hribu nad dolino Radovne in sredi valovitih senožeti, ki jih obdajajo gozdovi. Med vojno so bile tu le štiri kmetije. Ljudje so živeli mirno, le po potrebi so zahajali v dolino. Pa je prišla vojna vihra, ki tudi Pernikom ni prizanesla. Vas je postala zbirališče, skrivališče in prehodna postojanka mnogih partizanov. Od tod je držala pot na Mežakljo, Pokljuko in v dolino Radovne. Tudi ljudje s Pernikov so prispevali svoj delež k zmagi naše vojske in izgonu okupatorja iz naših krajev.

Po pripovedovanju mojih staršev je bil nekega junijskega dne leta 1944 partizan Janko Mulej iz Tretje minerske sabotažne čete Gorenjskega odreda poslan na Jesenice. Četa je na Pernikih bivala sedem mesecev, nakar se je preselila v Gabrje nad Radovno. Mulej je imel nalogo minirati železniško progo med Jesenicami in Javornikom. Le za nekaj ur je obiskal svoj dom, toda opazile so ga izdajalčeve oči in kmalu so hišo obkolili Nemci, ki so ga odpeljali v begunjske zapore. Po hudem mučenju se je nekako vdal in Nemcem obljubil, da bo pokazal, kje je bil v partizanih. Vedel je za partizanska bivališča na Pernikih. Nemci so ga oblekli v gestapovsko uniformo, potem pa z njim odšli stikat na Pernike za partizani.

Bilo je 19. junija 1944 v popoldanskih urah. Ko so si ogledali prazna bivališča, so prišli v vas. Marija Potočnik-Tanckova je ravno tedaj s paše prignala živino. Ker pa je bila v dolgih hlačah, so jo Nemci imeli za partizanko. Gnali so jo pred oficirje. Začudeno je gledala Janka Muleja,

ki je bil zdaj v nemški uniformi, saj ga je še pred dnevi videla tu blizu med partizani. Marija Potočnik je končno Nemcem dopovedala, da ni partizanka. Izpustili pa so jo šele, ko so vse hiše preiskali.

Že so hoteli zapustiti Pernike, ko sta prišla tja dva partizana. Opažila sta, kaj se godi in začela sta streljati na Nemce. Enega sta ranila v prsi, drugega v roko, nato pa sta se umaknila. Pri tem sta izgubila usnjen suknjič, ki so ga Nemci našli. Takoj so šli po Marijo Potočnik in trdili, da je to suknjič njenega moža — partizana. Nato so odhiteli po Janeza in Jožeta Kunšiča ter po Zinko Jakopič. Na pašniku za hišami so jih že hoteli ustreliti. Tedaj se je približal Janko Mulej in dejal, naj jih ne ustrele, ker so nedolžni. Rekel je: »Partizani skozi to vas nikoli nismo smeli podnevi, ker so nas vaščani naznanili brž, ko so nas opazili!«

S to prepričljivo lažjo jih je rešil. Aretiranim domačinom so prizanegli in jih odpeljali v Begunje.

Po hudem mučenju pa so se čez nekaj mesecev vsi ti zaporniki vrnili na Pernike in še naprej pomagali partizanom.

Jankovo življenje pa je ugasnilo v begunjskih zaporih.

JOŽE PRETNAR

UNIČENJE BUNKERJA PRI ZASIPU

Bilo je jeseni leta 1944, ko se je minerski vod zadrževal na Mežaklji in Pokljuki. Nekega dne sta ga kurirja s Homa nad Zasipom obvestila, naj pride razstrelit bunker, ki so ga Nemci zgradili nad centralo pri Zasipu. To pa bi se moralo zgoditi, preden bi se vanj vselili nemški stražarji.

Kmalu so prišli štirje partizani iz minerskega voda. Nekaj časa so iz gozda previdno oprezali, kako bi delo opravili čimbolj varno. Sklenili so, da se bosta dva partizana preoblekla v kmeta in se delala kot da gresta na polje kosit. To sta tudi storila. Na ramah sta nosila grablje in koso. Eden je vzel v roke še pleteno košaro kot da v njej nese malico. Namesto jedi pa je bil v košari dinamit z vžigalicami in vžigalno vrvico. Ko je bilo vse pripravljeno, sta se spustila po bregu iz gozda proti bunkerju. V njegovi bližini je prvi vzel iz žepa škarje in z njimi začel rezati bodečo žico, napeto okrog bunkerja. Nato je partizan, ki je nosil košarico, stopil do bunkerja in skozi odprtino vanj narahlo spustil košarico, hitro prižgal vrvico, nakar sta oba spet odhitela proti gozdu.

Drugi partizani so bili pripravljeni, da bi ju po potrebi medtem zaščitili pri delu in umiku. Ko sta prihitela do njih, se je daleč po okolici razlegel silen pok. Bunker je zagrnil črn dim. Ko se je oblak dima razpršil, je na mestu bunkerja stal kup ruševin.

Ko so Nemci spoznali, kaj se je zgodilo, so si prišli ogledat posledice te drzne akcije. Ob pogledu na ruševine so kar puhali od jeze. Partizani pa so Nemce naskrivaj še nekaj časa opazovali, nato pa odšli v svoje bunkerje na Mežakljo in Pokljuko ter o tem pripovedovali tovarišem. Ta dogodek pa je meni opisal oče.

PAVEL JAKOPIC

ZARJA NAD NAŠO HIŠO

Aprila 1944 je bila napovedana velika nemška hajka na partizane. Da bi partizani preprečili napad, so požgali most v Krnici in tako onemogočili prehod 2000 Nemcev.

Potem so bile druge, manjše hajke in napadi. Izvedli so jih Nemci skupno z belogardisti. Ljudje so partizanom pomagali, čeprav so se bali izdajstva. V Grabnu sta bila dva izdajalca, oba sta prejela zaslužen kaznen.

Maja so partizani mobilizirali nove borce.

Dne 20. septembra ob pol treh zjutraj so vdrli Nemci in belogardisti na Pernike. To je zaselek v hribu, uro oddaljen od Gorij. Šteje samo štiri kmetije. Pripeljal jih je izdajalec. Požgali so Bregantovo kmetijo, potem pa odšli proti Radovni in požgali vso vas, razen Smolejeve hiše. Streljali so vseprek v hiše in požigali. Ljudje so trepetali in jokali. Živina je žalostno mukala. Pri Klemenu in Pangarcu so zažgali hiše z ljudmi vred. Iz ognja je bilo slišati krike ljudi. Drugod so jih metali v ogenj počasi, drugega za drugim. Če bi šel človek tedaj mimo, bi se zgrozil obupanih krikov mater in otrok, ki so se razlegali iz ognja. Pri Rekarju je bila sedemčlanska družina. Najmlajši je bil star komaj devet mesecev, a še tako majhen je postal žrtev fašističnega zločina. Zgorelo je triindvajset ljudi. Zločinci so se proti večeru prepevaje in vriskajoč vračali na Bled. S seboj so vlekli mnogo živine in drugo naropano blago. To je bil eden najstrašnejših dogodkov v naši vasi.

Enaindvajsetega februarja 1945 so prišli belogardisti na Pernike in požgali vse domačije, čeprav so bile prazne. Ljudje so se umaknili v spodnje vasi, Krnico in Gorje.

Sedmega in osmega maja je vas Podhom prestala največ strahu. Umikajoči se Nemci in vlasovci z Bleda so hoteli z orožjem čez Poljane na Koroško. To se jim ni posrečilo, ker so jih partizani odbili. Zato so se namenili po železnico skozi predor. Tudi tega jim naši borci niso dovolili. Ker se Nemci niso hoteli vdati, se je vnela dvodnevna bitka. Krogle so žvižgale čez Spodnje Gorje v Zgornje. Nemci so se utaborili pri podhonski postaji, štirje partizani pa na hribčku Grabna in Ra-

doljce. Nemci so imeli protiletalsko topništvo, minomete in strojnice. Partizanov je bilo malo in so imeli samo puške. Toda Nemci so bili prepričani, da je partizanov veliko in, ker jim je primanjkovalo tudi hrane, so se vdali.

V začetku maja je bil v našem kraju zadnji spopad z Nemci. Naša mama se ga spominja takole: Tistega dne je bilo lepo sončno jutro. Mama je sadila fižol. Bila je sama na polju. Nenadoma pa je pred njo zabobnelo. Vztrepetala je, kajti bomba je padla blizu nje in skopala veliko luknjo. Mati še ni dobro prišla k sebi, ko je počilo vnovič. Stekla je domov, kjer je v postelji ležal tri mesece star otrok, moja sestra. Otrok je milo jokal in se ni zmenil za bombe, ki so žvižgale že blizu naše hiše. Spet je počilo in krogla je priletela skozi steno hiše nad sestrino glavo. Mati je zbežala v klet, kjer so bili zbrani vsi sosede. Naša klet je namreč zelo globoko pod zemljo in je bila tedaj najprimernejše skrivališče. Šele v kleti se je mati spomnila, da je v strahu pozabila na mojo sestrico, ki je še vedno ležala v sobi. Stekla je po otroka, ne meneč se za pokanje. Vsa srečna se je vrnila v klet z otrokom v naročju.

V kleti je vladal velik strah, kajti ljudje so vedeli, da bodo Nemci zažgali vso vas, če zmagajo. V strahu in grozi so prebili v kleti celo popoldne in vso noč. Proti jutru, ko je vzšlo sonce, je bilo boja konec. Ob poteh so ležala trupla Nemcev. Zmagali so partizani. V znak zmage so nekajkrat ustrelili v zrak, da je odmevalo od Kočevnikovih skal. Partizani so zajete Nemce odgnali na Pokljuko.

Tako je po štiriletnih bojih tudi v naši vasi zasijala svoboda.

Pod prijaznim hribčkom Bečcem še danes stoji naša hiša. Tudi mati še živi in zarja na vzhodu se vsako leto v maju tako lepo lesketa kakor tisto jutro, ko je bila naša vas osvobodjena. Mati vsako leto znova sadi fižol na isti njivi, toda ni več sama. Pri njej je oče, ki se je vrnil od partizanov, in štirje otroci pomagajo pri delu.

SPOMINI NA JAKOBA KOCJANČIČA

Pravzaprav naj bi bil to zapis o tem, kako smo med vojno nosili glasbila gorjanske gasilske godbe, ki jih je potem dobila XXXI. divizija, pa so se mi ob tem utrnili spomini na Jakoba Kocjančiča — Mačkovega očeta iz Zgornjih Gorij.

Najprej smo po primorskih hribih prenašali ranjence. To je bilo med 15. avgustom in 10. septembrom 1944, vmes pa smo napadali še Črni vrh nad Idrijo. Potem nas je pot spet pripeljala na Dolenjsko. Vrnili smo se nazaj na Primorsko in potem smo nekaj časa ostali v Sovodnjem, kjer so potekale priprave za nadaljnje akcije v Žiri.

Sedeli smo na prijetnem jesenskem soncu in kramljali o vsem močnem. Najbolj pač o bojih, poteh in o tem, da bi bil že čas, da bi se vojna končala. Med nami so bili tudi tovariši iz divizijskega štaba in eden izmed njih je potem izrazil misel, da bi bilo zelo lepo, ko bi zdaj, ko je vojska že tako narasla, dobili še godbo na pihala. Jezik me je zasrbel in brž sem povedal, da ima taka glasbila gorjansko gasilsko društvo.

»Vendar pa mi zdaj ni znano, kaj je z njimi«, sem dodal. Pogovor je tekel naprej, tovariš, ki je omenil godbo, pa je takoj odšel proti štabu. Kmalu se je vrnil in se obrnil naravnost k meni:

»Kako se pišeš, tovariš?«

Povedal sem mu in zapisal si je moje ime v beležnico in nadaljeval:

»Takole bo: v kratkem pride sem pet tovarišev iz Prešernove brigade. Z njimi pojdeš v Gorje po glasbila. Vodiš boš fante in glej, da vsega skupaj ne boste zahajkali! Toda upam, da imaš dosti izkušenj in da se ti to ne bo zgodilo.«

Potem mi je za vseh šest izročil še prepustnice in takoj po prihodu omenjene skupine prešernovcev smo se začeli odpravljati na dolgo pot.

Kdo ne gre rad proti domačemu kraju in tudi če je daleč in je vojna? Zato sem se odpravljal kar dobre volje. Vendar pa me je naloga hkrati skrbela, kajti kdo je mogel vedeti, kaj vse se bo zgodilo med potjo. Tako je bilo tudi s tovariši — in odpravili smo se prek Spodnjih iz Zgornjih Novakov, naprej čez Farji Potok pa Prtovč in dalje prek obsežne Jelovice. Za vsak primer smo raje potem zavili okoli Bohinja in po gornji stezi prišli do Sv. Janeza, potem pa smo nadaljevali pot čez Staro Fužino, Srednjo vas, Podjelje in Koprivnik in tako smo pri-

speli na Pokljuko, ki sem jo imel že za domač gozd. Pot se je neznansko vlekla, vendar se nismo dosti ustavljali in tudi naravnost proti Zgornjim Gorjam nismo zavili, temveč smo sestopili v Srednjo Radovno. Pohod je trajal celih trideset ur in vse je šlo po sreči.

Od tam sem kmalu dobil stike z nekaterimi člani gorjanske godbe, ki so že naslednji dan pripeljali enajst glasbil. Tako smo se malce odpočili in okrepčali ter se takoj spet odpravili nazaj proti primorskim hribom. Vračali smo se po isti poti, po kateri smo hodili prej, obloženi z glasbili, ki sicer niso bila težka, pač pa precej nerodna. Ko smo prišli na Koprivnik — bila je ravno nedelja — so bili ljudje navdušeni:

»Poglejte, zdaj imajo partizani že godbo! ... Hej, zaigrajte nam kaj!«

Tako smo se znašli v nerodnem položaju, kajti ljudje so na vsak način hoteli, naj jim kaj zaigramo, če že celega koncerta ne moremo pripraviti. Smeje smo jim odgovarjali, da nismo godbeniki, da ne znamo igrati in da nesemo le glasbila na Primorsko.

Toda ljudje niso odnehati in niso hoteli in mogli verjeti, da je res, kar smo jim govorili. Naj smo jim še tako dopovedovali, da ne znamo igrati, da smo le nosači, prepričati se nikakor niso dali.

Končno so pa le spoznali, da res ne znamo igrati, in pustili so nas naprej.

Jaz sem nosil bas, na katerega je dolgo igral Jakob Kocjančič, oče dveh prvoborcev in znan napreden mož. Zato sem bil še posebno ponosen in tako sem vso pot obujal spomine.

Gorjanska godba leta 1933/34. Večina teh glasbil je leta 1944 šla v »partizane«, kjer so pomagala sestaviti godbo XXXI. divizije. V sredini z znamenitim »Bandstockom« sedi Jakob Kocjančič, ki je podlegel 30. junija 1944 kot izseljenec v Nemčiji. Med njimi so kot partizanski borci padli tovariši: narodni heroj Andrej Zvan-Boris — leži prvi na desni, Alojz Pogačnik, sedi na sredi, Jakob Slivnik, sedi drugi z leve in Ludvik Hribar, v tretji vrsti tretji z desne.

Že pred vojno sva bila podobnih misli, zato sem se s Kocjančičem precej družil. Še ko je bil z družino preseljen v Nemčijo in sem bil jaz še doma, sva vzdrževala pismene stike. V nekem pismu mi je opisal pot iz Begunj v Nemčijo, v katerem je med drugim zapisal približno takole: — Iz Begunj so me odpeljali v Šentvid, kjer je že bila moja družina in vse je bilo pripravljeno za odhod v Nemčijo. Tam se nam je pridružil tudi Janez Žvan, oče štirih prvoborcev... Ko smo prispeli v Nemčijo, so nas gonili iz kraja v kraj zastražene in nas kazali kakor sejmsko živino. Tam so nas nemški veljaki izbirali za delo. Tako je nekdo odpeljal Janeza Žvana, po katerem nam je bilo zelo hudo, ker nas je s svojim duhovitim humorjem vedno znal spraviti v dobro voljo.

Kar nas je še ostalo, so nas odgnali na drugo »sejmišče«, kjer so končno pobrali še nas.

Ko so nas preganjali oboroženi policisti, so ne le nemški otroci, temveč tudi odrasli pljuvali na nas in kričali: »Fuj, cigajner!« V tej skupini smo bili predvsem starejši ter otroci in ženske... —

Jakob Kocjančič je bil preudaren in napreden mož. Brž po okupaciji me je opozoril:

»Boš videl, kaj vse bomo še morali prestati! Posebno ko bodo prišli gestapovci!«

In ni se motil. Zato naj na kratko opišem njegovo življenje.

Rojen je bil 28. aprila 1883 kot kmečki sin v Zgornjih Gorjah. Po končani osnovni šoli je delal na gruntu, ki ga je prevzel po svojem očetu.

Že v mladih letih je čutil veselje do učenja in se sam naučil nemškega jezika. Posebno ga je zanimalo politično življenje doma in po svetu. Naročen na več časopisov je bil tudi večletni poverjenik Vodnikove družbe in naročnik knjig Cankarjeve družbe. Tak je bil trn v peti gorjanskim klerikalcem. Bil je član in funkcionar Sokola in dolgoletni tajnik gasilskega društva, a hkrati zvest sodelavec gasilske godbe na pihala, ki ji je pozimi dajal v uporabo svoje prostore. Vedno je rad pomagal človeku. Mnogi so hodili k njemu, da jim je pisal tožbe in pritožbe.

V najhujši krizi je predlagal, naj bi iz dobička kmetijske zadruge dajali brezposelnim članom kot pomoč koruzno moko. Za ta predlog so pobrali tudi podpise. Kljub velikemu številu podpisanih je takratni predsednik zadruge temu oporekal. Kocjančič mu je očital, da je škodljivec. Ker teh besed ni hotel preklicati, je bil kaznovan. In ker denarne kazni ni mogel plačati, je bil v Radovljici zaprt 17 dni, moke iz zadrugega dobička pa kljub tej žrtvi niso delili.

Že med prvo svetovno vojno se je ukvarjal z lesno trgovino, ki mu je spčetka dobro uspevala. Zaradi padca vrednosti italijanske lire in zavoljo previsokih davščin je začela tovrstna trgovina pešati in zato jo je opustil.

Kocjančič je predlagal, naj bi v Dvorski vasi pri Radovljici zgradili opekarno. Tako je bil soustanovitelj opekarne, ki obratuje še zdaj. Zaradi prevelikega zaupanja pa je ponovno zabredel v materialne težave. Že v začetku okupacije, maja 1941, so ga začeli Nemci preganjati, kajti v njegovo hišo so že pred vojno prihajali nekateri revolucionarji, kar so ljudje vedeli. Selitve v Srbijo ga je rešilo le to, da je bil zdoma, ko so ga

iskali gestapovci. Ponovno so ga začeli preganjati po odhodu sinov v NOV avgusta 1941. Oktobra 1941 je bil aretiran skupaj z Janezom Zalo-karjem iz Zgornjih Gorij. Oba so odpeljali v Begunje, kjer je bil Kocjan-čič zaprt do marca 1942. Tedaj so ga z drugimi gorenjskimi izseljenci in z družino pregnali v Nemčijo v taborišče Straubing na Bavarskem. Tam so ostali le nekaj časa. Nato so jih selili iz taborišča v taborišče: Himmelburg, Teilnbech, Schelkingen. Pozneje so jih dodelili nekemu to-varnarju v Wolfachu blizu francoske meje, kjer je bila zaposlena vsa Kocjančičeva družina. Vmes je neprestano od daleč spremljal razvoj partizanskega gibanja, v katero je verjel že od vsega začetka.

Dne 28. aprila 1944, ravno na rojstni dan, pa je zbolel in po dvome-sečni hudi bolezni je 30. junija 1944 umrl.

* * *

Kocjančič je dolgo pihal na bas, ki sem ga takrat prenašal skozi širne gozdove. O tem sem pripovedoval med potjo tudi tovarišem. Takrat sem tudi že vedel, da je Jakob Kocjančič v Nemčiji že umrl, star 61 let.

Spričo vsega tega smo poslej še bolj pazili, da nas kje ne bi prese-netili Nemci, kajti glasbil nismo hoteli izgubiti.

Po dolgi poti smo tudi nazaj prišli brez nezgod. Toda — divizija se je medtem preselila drugam, na Kladje. Poiskali smo jo in ponosno oddali glasbila.

Naj se pohvalim, da so mi za izpolnjeno nalogo izrekli pohvalo, naše največje zadoščenje pa je bilo, da so poslej glasbila gorjanske godbe omogočala, da je XXXI. divizija imela svojo godbo, ki je kmalu in dostikrat igrala celo med napadi.

»MITING V GORJAH«

V ognju zadnje ofenzive

Zima in pomlad 1945 sta partizanskim enotam in prebivalstvu, pa tudi sovražniku zadala največ izgub. Znana nemška spomladanska ofenziva — marec — april je zajela celo operativno področje IX. korpusa NOV in POJ, kamor je spadala tudi Gorenjska.

Ofenziva je imela dva dela: v prvem je zasegla Gorenjsko in cerkljansko področje in so jo Nemci v poveljih imenovali »Frühlingsanfang« — »Pričetek pomladi«, v drugem delu pa je obsegala šentviško planoto, Čepovansko dolino, Banjško in Trnovsko planoto z imenom »Winterende« — »Konec zime«. Poleg teh pa so ofenzivne sunke usmerili tudi v vsa druga področja. V prvem delu je napadalo 15.000 sovražnikov 2.000 glavo partizansko vojsko, v drugem pa 23.000 proti cca 3.000 partizanom.

Ofenziva se je začela 19. marca. Namen te razbesnele ofenzive fašističnih tolp je bil očistiti zaledje Trsta in Istre in utrditi tamkajšnje položaje. Pričakovali so zavezniško izkrcanje v Tržaškem zalivu in na obalah Istre.

Nemci so pripravili izredno močno ofenzivo specialnih enot za uničenje IX. korpusa in očiščenje globljega zaledja z uporabo terorja nad vsem življem. Taka navodila so dobile vse nemške in kvislinške enote. Po vseh teh pripravah ni težko sklepati, da je bila zadnja nemška ofenziva na tem področju izmed vseh najhujša, najbolj temeljita in surova ne le v odnosu do naših vojaških enot, temveč brezobzirna tudi glede na prebivalstvo.

Toda ob tem tudi partizanske komande in štabi niso mirovali. Že mesec dni pred pričetkom ofenzive je s pomočjo obveščevalcev operativni odsek IX. korpusa pripravljaj načrt o manevriranju, o evakuaciji in transportu ranjencev na Notranjsko itd. V tej zadnji ofenzivi je sovražnik v vseh večjih vaseh ustanavljal postojanke z 200—400 možmi in nam tako onemogočal, da bi brez boja prišli do strehe, hrane in naselja. Snega je bilo še 30 do 60 cm, v višjih hribih, kjer so divjali strahoviti boji, pa je bilo tudi —5 do —15° C mraza. Žrtve so bile velike na obeh straneh. Najhujše pa je bilo, da je vsak dan naraščalo število ranjencev, kar je hromilo naše brigade. Primanjkovalo pa je tudi

V času napada na postojanko v Zgornjih Gorjah je bil poveljnik komande mesta Bled drzni Ivan Fabjan-Niko. To poveljstvo je imelo svoj sedež v Podjelju v zgornji bohinjski dolini.

municije, da o hrani sploh ne govorimo. Pojavile so se tudi nalezljive bolezni.

Kljub vsemu pa je ta silovita ofenziva doživela neuspeh, kot so ga doživele vse prejšnje. Ni dosegla cilja: uničenje glavnine IX. korpusa. Že 14 dni po glavni ofenzivi so začele naše enote po Primorskem zadnjo protiofenzivo. Uničile so vse sovražnikove postojanke in čez nekaj dni je bilo osvobojeno vse Primorje.

V Farji potok

Med pripravami na to ofenzivo so me iz Bohinja v Podjelju, kjer je bila tedaj komanda mesta Bleda poklicali na komando gorenjskega vojnega področja v Farji potok nad Železniki. Matevževa hiša je dala zatočišče administrativnemu delu komande, kjer me je sprejel komandant Albin Drolc-Krtina, slaven s Turjaka in od drugod. Prijazno in mirno mi je razlagal razmere v zvezi z bližajočo se ofenzivo. Potem je

prešel na naročilo, naj naša enota med ofenzivo ostane na sektorju med Savo Bohinjko in Savo Dolinko. Med ofenzivo pa naj bi sovražnike neprestano vznemirjali z napadi ob železnici in cestah, da bi tako motili njihove Transporte in preprečevali gibanje njihovih manjših enot. Predvideval je velike težave glede prehrane, posebno, ker so bili obsežni tereni Primorske že povsem izčrpani, prav tako pa tudi zahodni del Gorenjske. Že dotlej smo namreč iz Bohinja pošiljali večje Transporte hore, posebno živine, v Cerkno. Tiste dni so dekleta in fantje iz Bohinja nosili večje količine sladkorja, ki je bil namenjen za bolnišnico »Franjo«. Malo prej ga je bil zaplenil pri vpadu v Boh. Bistrico Jeseniško-bohinjski odred. Nosili so ga v vrečah po 15 kg čez Jelovico do Zalega loga, kjer so ga prevzemale vojaške enote. Tov. Krtina je potem na staro javorovo mizo razgrnil zemljevid, na katerem je imel vrisane sovražnikove postojanke po Gorenjski z legendo, ki je kazala številčno in tehnično moč posameznih utrdb. Posebej je bila poudarjena in vrisana črta nemških bunkerjev ob železniški progi Bohinj—Jesenice—Ljubljana. Če bi človek sodil po gostoti bunkerjev in številu sovražnika v njih ter po miniranem terenu, bi mislil, da je vsak prehod čez progo nemogoč. Toda tudi to okupatorju ni pomagalo. S pomočjo številnih in požrtvovalnih domačinov ter drznih partizanov tudi utrjena proga ni bila neprehodna ovira. To pa je sovražnika hudo jezilo: kljub dejanski vojaški moči nam niso mogli priti do živega. Približal se je komisar področja kapetan Janko Urbanc in poklicali so še šefa obveščevalnega centra, poročnika Andreja Babiča. Komandantu Krtini nikakor ni stekla beseda o tem, kar jim je hotel naročiti. Ni hotel biti ukazovalen. Zaskrbljen nad celoto se mi je zdel povsem drugačen kakor običajno. Končno je nadaljeval:

»Med ofenzivo ali takoj po njej predvidevamo prihod večjih partizanskih formacij v Bohinj, morda pa še više nad Pokljuko. Zato bo treba pripraviti primerno streho in večje količine hrane. V posebno kočljivem položaju se bodo znašle partizanske bolnišnice.«

Samo na področju Jelovice je bilo v začetku ofenzive nad sto ranjenec. Ti so se zadrževali v bolnišnici »Š-STOL« in njenih premičnih bolnišnicah — podružnicah. Prva se je zadrževala na pobočju Jelovice proti Ribnemu, druga pa na obronkih nad Prtovčem in Podlonkom. V zadnji zimi so živeli skromno: delno v brunaricah, delno v zemeljskih bunkerjih. Po varnostno-vojaški plati je imel te važne objekte na skrbi Pavle Tolar, komisar pa je bil France Dijak-Štefan. Strokovni vodja je bil dr. Miha Žemva, ki je bil hkrati tudi kirurg, ortoped, internist itd. vse v eni osebi. Prenekateri borec se mora zahvaliti njegovemu znanju in trudu, da je ostal pri življenju. Tudi drugo bolniško osebje je skrbelo, da so te ustanove vestno opravljale svoje poslanstvo. Kljub neštetim ofenzivam in pohodom jih sovražnik nikoli ni odkril. Bolnišnice so vse do osvoboditve ostale tajne. Partizanske enote niso vedele, da so se včasih gibale v njihovi neposredni bližini. Krtina pa je nadaljeval:

»Zaloga hrane v bunkerjih so malenkostne in še ti bodo spričo novih sovražnikovih oporišč težko dostopni. Glede hrane so še najtrdnjše vasi pod Karavankami in tudi živine imajo precej. Zato je od tam treba nujno vzpostaviti zanesljiv kanal ter omogočiti prehode in prevoze hrane

na Jelovico in Pokljuko. Edini most čez Savo, ki še ni ograjen z bunkerji, je most pod Zasipom, čeprav so Nemci v utrjenih bunkerjih v nekaj sto metrov oddaljeni elektrarni. Že vzpostavljeni prehod pa vse huje ovira policijska postojanka v Zg. Gorjah. Nočne zasede, ki prihajajo iz te postojanke, onemogočajo prevoz z vozi iz smeri Žirovnice čez omenjeni most ter dalje pod Homom, Zglavnico, čez Mevkuš in Dolgo Brdo naprej na Pokljuko. Ta kanal nam bo med ofenzivo zelo potreben. Zato morate postojanko v Zg. Gorjah uničiti, likvidirati!»

Tako sem šele po enournem pogovoru zvedel, zakaj so me pravzaprav poklical tako daleč. Potem sem jim povedal, da gorjanskega področja in tamkajšnjih razmer ne poznam in da tudi primernih domačinov nimamo v enoti, vendar pa bomo to važno povelje vsekakor izpolnili. Krtina mi je v pomoč takoj ponudil svojega namestnika, poročnika Andreja Žvana-Borisa, rojaka iz Gorij. Ta mi je takoj radostno razpoložen začel razlagati razmere, pomembne za postojanko v Gorjah. Že med prvimi besedami me je opozoril, da samo s silo in brez ukane ne bomo opravili dosti, ker tudi cela brigada ni zmogla oporišča, ki je bilo v farovžu. To nam volje sicer ni ubilo, je pa opozarjalo na temeljitejšo pripravo. Simpatični in skromni Boris, že na zunaj jeklenega kova, ki je s svojim toplim odnosom takoj osvojil človeka, na žalost pri tej akciji ni sodeloval. Le deset dni pozneje je med ofenzivo na Poreznu padel. Če se to ne bi zgodilo, bi Baris konec vojne dočakal približno tam, kjer jo je tudi začel.

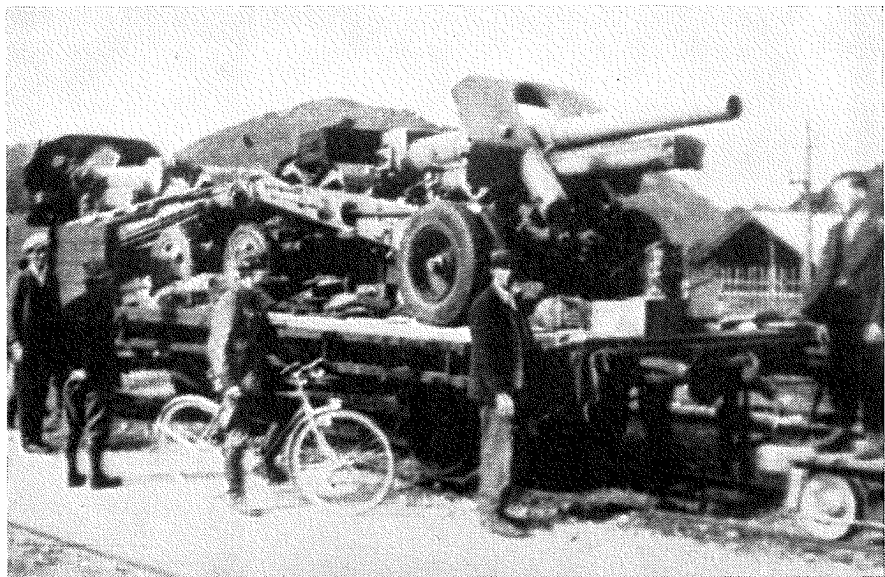

Slika kaže pripravljanje borcev komande mesta Bleda 9. maja 1945, nakar so odkorakali proti Bledu. Na levi so ožgani zidovi gorjanskega župnišča, ki so ga Nemci spremenili v močno in utrjeno postojanko. Dne 8. aprila so jo borci komande mesta Bleda, ob podpori nekaterih drugih enot v naglem in silovitem spopadu uničili in požgali.

V Farjem potoku je bilo tedaj zelo živahno. Poleg komandanta gorenjskega vojnega področja sta se tam mudila še OBKOM in pokrajinski odbor OF za Gorenjsko. V drugi hiši, pri Blegošarju, je bila večja čevljarska delavnica, kjer so iz odličnega usnja, ki so ga zaplenili v nekem bunkerju v Žireh, izdelovali zelo dobro obutev. Tudi jaz in trije iz mojega spremstva smo jo dobili. Za tiste čase je bila to velika pridobitev.

Naslednje jutro so nam dodelili še nekaj borcev iz čet, ki so bili pri komandi področja. Med temi sta bila tudi dva ruska dezerterja iz nemške vojske. Eden je bil prej delj časa v brigadi in skoraj bos. Čakali smo skoraj do večera, da so nam izdelali obutev. Dobili smo tudi dva nova BREN. Enega je Krtina dal v roke Jožetu Zupanu, Kselove mu z Mlinega. Pohvalil ga je, da je vreden novega, kajti v brigadi se je ta hrabri mitraljezec dobro izkazal. Za nagrado ga je dodelil v zaščitno četo komande mesta Bleda, kjer je bil kot domačin zelo koristen. Za potrebe predvidenih akcij so nam dodelili tudi kakih 250 kg eksploziva, znanega angleškega plastika s potrebnim priborom. V popoldanskih urah je štab področja dobil še nekaj poročil o koncentraciji sovražnika v zgornjem delu Gorenjske, proti večeru pa sta prispela dva obveščevalca iz okolice Kranja. Slišal sem njuno poročilo, ki ni obetalo nič dobrega. Zato smo proti Bohinju krenili še isti večer.

V skupini nas je bilo 22. Pot ni bila nič kaj prijetna. Poleg tega smo nosili kakih 300 kg raznega tovara. Okoli polnoči smo prispeli na požgani Prtovč. V zadnjo vas na obronkih Jelovice. Le redki prebivalci so ostali še doma in si uredili zasilna bivališča. Začelo je močno snežiti in nikamor ni bilo videti, zato smo bivakirali v tej vasi do jutra. Zajtrk, sicer zelo skromen: zabeljeno korenje, vmes pa malo zakuhane moke, nam je še pred dnem pripravil iznajdljivi Alojz Stušek iz Bohinjske Bistrice, ki smo ga zaradi debelosti že v začetku pohoda za šalo imenovali intendanta. Pozneje se je pokazalo, da se nismo zmotili. Posebna težava pa je bila zaradi pomanjkanja soli. Zjutraj je najprej med burjo rahlo snežilo in tudi megla je pripomogla, da je bilo vse skupaj še slabše. Normalen pohod čez zasneženo Jelovico do Bohinjskega jezera traja približno 14 ur, naš pa se je zavlekel znatno bolj. Snega sicer ni bilo dosti — nekaj čez pol metra, toda bil je na pol zmrznjen in tudi sledov steze in smeri ni bilo, ker je vse zamedlo. Megla v visokem gozdu je onemogočala vsako orientacijo. Okrog poldneva smo prispeli na teren, imenovan Bohinjka, kjer je stala poškodovana gozdarska bajta, streho pa je le imela. Po kratkem oddihu smo spet nadaljevali pot. Tovariš, ki je trdil, da dobro pozna Jelovico, nas je vodil v smeri Volčje jame. Po nekajurni in naporni hoji pod gostimi, visokimi smrekami in v gosti megli smo zaslišali glasove, včasih pa nerazločno vpitje. Ustavili smo se v napetem ozračju in prisluškovali glasovom, ki so se v močni burji, snežnem metežu ter cviljenju drevesnih vrhov zgubljali in spet vračali. Na čelo smo poslali mitralješko trojko. Naprej smo rinili v primerni razdalji in v strogi tišini. Z nami je hodil tudi nek funkcionar iz glavnega štaba, ki je bil namenjen čez Karavanke na Koroško. Samo midva sva vedela, da se bo ofenziva najbrž začela prav na tem terenu. Šepetaje

Končno je Hitlerjeva Nemčija pod udarci zavezniških armad, med katerimi jugoslovanski partizani niso bili zadnji, omagala in morala je položiti orožje. Dolgoletne sanje so postajale stvarnost. Partizanska vojska je v prvih majske dni leta 1945 pridobila veliko orožja in druge vojaške opreme. Na sliki zaplenjen težki top, natovorjen na Bohinjski Beli.

sva se posvetovala, kaj bi moglo biti. Ozračje ni bilo nič kaj prijetno. Naprej smo poslali izvidnico. Po dobrih desetih minutah nestrpnega čakanja je odjeknil strel. Toda samo eden in še ta v drugi smeri, kot sta bila poslana naša izvidnika. Burja je prenehala, snežilo pa je še vedno. Čez pol ure sta se tovariša vrnila brez novic. Namišljeni poznavalci Jelovice so nas začeli strašiti, da moramo hitro naprej, sicer ne pridemo iz prostranih gozdov do noči. Takoj nato smo razločno zaslišali kravje mukanje. Od kod in zakaj krava sredi zasnežene Jelovice!? To se je večkrat ponovilo, zato smo se previdno bližali kraju, ki je bil v smeri našega pohoda. Kmalu smo razločili slovensko govorico. Kljub temu smo se ustavili in spet poslali naprej izvidnika. Zdaj sta se takoj vrnila s pozivom, naj gremo naprej. Našli smo skupino terencev in dva intendanta 31. divizije, ki so iz Bohinja gnali večjo čredo goveje živine. Vsi so bili do kraja izmučeni, tako ljudje kot živina. S strelom, ki smo ga slišali malo prej, so pobili debelo in povsem onemoglo telico. Njena stegna in pleča so neodrta natovorili drugi živini. Razšli smo se vsak v svojo smer. Pozneje smo slišali, da so to nenavadno kolono napadli Nemci blizu Sorice in jo razbili. Žrtev pa baje ni bilo.

Bilo je že pozno popoldne in na vsak način smo še pred nočjo hoteli priti z Jelovice tako, da bi videli vsaj luči Boh. Bistrice. Te bi nam bile potem kašipot. Hiteli smo in natovorili tudi eksploziv, ki smo ga bili malo prej zaradi varnosti že zabunkali. Po kravjih sledih ni bilo

dobro hoditi, ker so prišle iz smeri Ribčeve planine, mi pa smo prek Volčjih jam hoteli Pod luknje, na Žlan in Staro Fužino. Poznavalcev poti v naši skupini ni bilo, čeravno sta se dva širokoustila, da poznata Jelovico. V snegu in ponoči jima je vse odpovedalo. Kljub naporom pa do noči nismo mogli priti iz visokega gozda. Po nekaj urah smo morali ugotoviti, da nam ni znano, kje smo. Izmučeni smo posedli v globačo in s težavo zakurili skromen ogenj. Z nami sta bila dva osemnjastletna novinca. Ta dva sta bila najbolj opešala, skoraj obupana, medtem ko so starejši bolje prenašali napore. Tam nismo smeli čakati do drugega dne. Sklenil sem, da pojdemo naprej. Vodnika sta izgubila že vso korajžo. Okrog treh zjutraj smo tako spet prispeli nazaj v Bohinjko in skoraj prav do barake, od koder smo odšli prejšnji dan. Prekleta smola! Toda zdaj smo vsaj spet vedeli, kje smo. To je potrdilo, da je Jelovica v snegu pravi labirint in v njem se znajdejo samo domačini. Po krajšem počitku smo spet krenili v smer, ki nam jo je pomagala določiti zvezda jutranjica. Medtem se je namreč zjasnilo, kar je pripomoglo, da smo v Volčje jame prišli še pred dnem. Ko se je zdanilo, pa smo bili že pod Liscem nad Boh. Bistrico.

Potem smo ves dan hodili proti Žlanu, toda zdelo se nam je, kot da smo še vedno nad Boh. Bistrico. Sneg se je udiral dvakrat, kajti zgoraj je bilo 20 cm novega. Proti večeru smo končno prispeli na Žlan in nato na Bibčev Laz. Pri Resnem so nas povabili v toplo kuhinjo in nam postregli z vinskim čajem, kar nas je prijetno poživilo. Zdel se mi je dober kot še nikoli. Pri obzidju cerkve sv. Janeza ob jezeru nas je ustavila partizanska zaseda. Tu je bila naša stalna straža z mitraljezom. Že takoj ob jezeru smo srečali bojno patruljo in še dva obveščevalca naše komande. Poročala sta nam o novicah z Bleda, ki so kazale na ofenzivne priprave. V Bistrico je prispelo 400 policajev s terenskim vozarstvom. Za te nismo vedeli, od kod so prišli, niti kam so namenjeni. Zdaj smo odšli v svojo enoto, katere del je bil v šoli v Srednji vasi, štab pa v Podjelju.

Zadovoljni smo bili, ko smo okoli polnoči prispeli v Podjelje. V komandi je bilo še vse pokonci. Telefonski pogovori z obveščevalnimi točkami in opazovalnicami niso prinesli nič novega. V bohinjskem kotu smo imeli takrat zelo razvejeno posebno telefonsko omrežje. Uredil ga je bil večinoma že Jeseniško-bohinjski odred, kar je ostalo, pa še komanda mesta Bleda. Tako je bil telefon napeljan iz Stare Fužine, skozi Srednjo vas, Podjelje, Gorjuše, Pokrovč na Mrzli studenec. Iz Fužine je bil še priključek na Rudnico, kjer je bila opazovalnica, in do Zlatoroga. Poseben telefonski vod pa je bil speljan še v Boh. Bistrico. To nam je omogočalo hitro obveščanje o vsakem sovražnikovem premiku. Poseben pomen je imel telefon v Boh. Bistrici, ki je bil tako rekoč med sovražnikovimi postojankami. Aktivista OF na pošti in občini sta nas prek njega obveščala o vsakem sovražnikovem premiku ali okrepitevi. Zaradi policijske ure je bilo ponoči malo teže, toda iznajdljivost mladinske organizacije je premagala tudi to težavo. Tako smo včasih zvedeli celo za število orožja, s katerim se nam približuje sovražnik in podobno. Ob taki organizaciji obveščanja in zvez nas tu ni bilo mogoče iznenaditi.

V prvih majskih dneh leta 1945 je hotelo v zmagovito partizansko vojsko z redkimi izjemami še tisto, kar je bilo dotlej doma. Slika prikazuje zbiranje novincev na Poljanah. V ospredju prvi z leve partizanski oficir Ivan Finžgar-Gorazd, tretji Ignac Janša, četrti komandant Ivan Fabjan-Niko.

Priprave za napad

Podjelje, vas na robu Pokljuke, je bila tiste čase zelo živahna. V bližini je bil tudi jeseniški okrožni komite ZKS, v barakah više v gozdu pa je bila manjša ambulanta. V vasi je bila razmeščena naša komanda v dveh četah in z diverzantsko skupino. Iz transformatorjev v Jereki smo si tja napeljali električni vod kar po drevju, druga faza pa je bila zvezana z zemljo, kajti tam ni bilo električne razsvetljave. Že prvi mesec po osvoboditvi je naša komanda poskrbela za normalno napeljavo, ki smo jo uredili z vojnimi ujetniki. Tako je morda vas Podjelje edino naselje v Sloveniji, ki ima elektriko še iz partizanskih časov. Podjelje smo tedaj v šali imenovali »Bohinjska Moskva«. Tam so se ustavljali vsi terenci in razne vojaške enote na prehodu.

Že naslednji dan smo se posvetovali z obveščevalcem, ki je odgovarjal za blejski kot in s terenci, ki so poznali razmere okrog postojanke v Gorjah. Odločili smo se podrobno preučiti od bliže, zato nas je pet krenilo proti Gorjam. V ta namen smo potem dva dni ostali v Krnici, na Fortuni in na Poljšici. Čeprav smo že imeli podrobne podatke o postojankah, nam še vedno niso zadostovali. Navezali smo stike z gorenjskimi aktivisti, jih klicali in pošiljali na ogled posameznih bunkerjev okoli farovža, menjave straž itd. Vse prinesene podatke smo vnašali v plan napada. Naši obveščevalci so sicer že vedeli, kakšna je oborožitev v postojanki, toda premeščanje orožja in vsakodnevno izpopolnjevanje utrdb kakor tudi števila posadke ter bližina Bleda nam je povzročalo

težave. Ugotovili smo, da so skopali rov iz farovža v hlev, od tam pa še v dva bunkerja, kar je bilo za nas odločilno. Snega spodaj ni bilo, prebujala se je že pomlad. Če sem pomislil le na nekaj dni nazaj, sem se zgrozil spričo snežnega viharja na Jelovici. Sodili smo, da bi bil napad najbolj uspešen s spodnje strani, z vrtov. Postojanka je bila poleg navadnega plota, ograjena še s štiri metre široko spleteno bodečo žico, pod njo pa so bile nameščene mine. Zidovi te enonadstropne hiše so bili izredno močni, vsa okna zazidana z opeko, od znotraj obložena z lesenimi opaži, vmes pa je bil nasut pesek. Vsako okno je imelo strelne line, v strehi pa je bil majhen stolpič, ki je rabil za opazovalnico. Ob ograji so zgradili bunkerje. Najmočnejši, betonski, postavljen na vrtu za hlevom, ki stoji še danes, nam je bil največja ovira. Ponoči so bile v teh bunkerjih straže, oborožene z mitraljezi. Vse to so razsvetljevali z reflektorji. Tako je bil farovž v Gorjah spremenjen v manjšo, toda močno utrdbo. Zdaj sem se še bolj spomnil Borisovih razlag o napadanju na ta trdi oreh. Po spominu domačinov smo zrisali skico hiše z razporedom notranjih prostorov. Dobili smo tudi podatke o tem, koliko jih spi v posameznem prostoru in o njihovem notranjem redu.

Od Tratovca, kjer smo uživali gostoljubje, nas je mladinec s Poljšice še pred dnevom pospremil prek Obočnice in mimo Mačkovega kozolca prav v grapo blizu Zajčeve hiše. Tako smo bili le dobrih 150 m pod farovžem. Postojanko smo v jutranjih urah natanko opazovali in ugotovitve primerjali s tistim, kar smo že vedeli. Ob svitu je po cesti prišla nemška patrulja, v kateri je bilo kakih 40 mož in s tremi šarci. Presenetljivo: prišla je iz smeri Krnice. Nekje pri križišču Pokljuka-Radovna so bili v zasedi. To je bilo nekaj nenavadnega, ker si tja že delj časa niso upali. Prejšnji dve noči smo mi dvakrat hodili tam okoli in tudi ta večer bi se vračali čez to križišče, če se ne bi odločili za ogled postojanke iz neposredne bližine. Kaj bi se lahko zgodilo v tem primeru, si ni težko misliti. Toda partizani smo včasih imeli nenavadno srečo.

Zdaniilo se je že povsem in pokadilo se je iz vseh dimnikov gorjanskih domačij. Drugače pa je bila vas tiha, kajti policijska ura je trajala do sončnega vzhoda. Razločno smo videli stražarje, ki so stali pri bunkerjih. Dva sta povsem svobodno hodila precej daleč od odrejenih mest. Stražarja, ki je bil na opazovalnici baje samo po potrebi, tisto jutro ni bilo. Dvorišče postojanke je oživel šele s prihodom patrulje. Patrulja je po kratkem postanku nadaljevala pot proti Bledu, vendar jih je šlo naprej samo trideset. Sklepali smo in tudi pozneje ugotovili, da je bilo z njimi v zasedah več žandarjev in policajev iz gorjanske postojanke, ki so služili za vodnike. Prebivalci so nam v Krnici povedali, da je bila tisto noč zaseda tudi v tej vasi ob mostu. Ta skupina, specializirana za zasede, je bila sestavljena iz policistov, ki so prebivali v hotelu Central na Bledu. Malce me je zaskrbelo, kako se bomo vrnili po planem okrog farovža. Sem in tja je še ležala kaka zaplata snega. Mladinca s Poljšice pa sta nas spravila v dobro voljo. Sicer smo bili tudi primerno oblečeni. Na zunaj smo bili videti kot kmetje, ki gredo sekat drva, brzostrelke pa smo skrivali pod površniki. Ogled iz take bližine nas je prepričal, da moramo prvotni namen, da bi napadli od spodnje strani, spremeniti. Kritja, razen sadnega drevja, delno in le iz daljave Kunčev hlev ter nekaj

Med zaplenjenim orožjem je bilo tudi več minometov. Nerodno je bilo le, da jim naši fantje še niso znali streči. Zato so pri obstreljevanju nemških položajev v boju 7. in 8. maja 1945 zaposlili tudi nemške vojake, ki so do nedavna služili nasprotniku. Eden takih je tudi vojak na levi, ki prestrašeno spremlja delovanje minometa, v katerega je komandant Fabjan začel spuščati mine z dodatno polnitvijo. Partizanski položaji so bili tedaj na Vrščah in Gabrci.

cerkvenega zidu do vogala farovža ni bilo nobenega. Poleg tega pa so bile hude ovire že opisane ograje in mine ter betonski bunker s težkim mitraljezom. V primeru presenečenja bi se naše prodiranje preveč zavleklo. To bi omogočilo nemško pomoč z Bleda, kjer je bilo tedaj nad 2000 nemških vojakov. Tako bi se napad ob večjih naših žrtvah najbrž izjalovil.

Vse bolj smo uvidevali, da ob naših skromnih silah brez posebne ukane ne pojde. Vse bolj sem razmišljal o Borisovih nasvetih. Zelo slabe volje in v skrbeh spričo te naloge smo se v dveh skupinah splazili nazaj in odšli za Trato. Spet smo se ustavili v Bregantovi hiši in čakali na poročilo z Bleda. Tisti dan se nam je v zvezi z že začeto ofenzivo posrečilo dobiti zelo važne podatke. Naša obveščevalna mreža je tudi v sovražnikovih vrstah delovala vse bolje. Celó od komandirja žandarmerijske postaje na Bledu smo o začetku in smeri ofenzive dobili posredno obvestilo. Zvedeli smo, da ne bo zajela Pokljuke in zgornje bohinjske doline. To je bilo važno. Mi smo namreč na Vogarju že pripravljali bunkerje za obrambo in tja zvozili že nekaj hrane. Najavljene pa so bile razne zasede in izpadi, ki so vključevali tudi zgornjesavsko dolino.

Mladinca, ki sta sodelovala pri izdelavi skice farovža, sta nam sporočila tudi spremembo v razporedu prostorov. Nemci so zadnji čas v nadstropju nekaj prezidali. Svetovali so nam, da bi načrt dobili prek tov. Jarca z Bleda. Tako smo dobili originalen načrt z vsemi tlorisi. Tako

oboroženi smo se končno vrnili v Podjelje. Na terenu smo pustili enega iz naše komande z nalogo, da se zaradi napada poveže s sodelavci v Gorjah. V Bohinj so tedaj prihajali že prvi borci, ki jih je ofenziva odtrgala od brigad ali drugih enot, med njimi tudi več Italijanov. Pripovedovali so nam o srditih bojih in velikih žrtvah po primorskih hribih. Zglasili so se tudi člani jeseniškega okrožnega komiteja in posvetovali smo se o nastalem položaju, sami pa smo se odločili, da moramo napad v Gorjah izpeljati čimprej. Naslednje jutro smo od obveščevalne točke na Gorjušah dobili telefonsko obvestilo, da iz smeri Boh. Bele prihaja močnejša nemška enota. Hitro smo o tem obvestili še druge naše borce po Bohinju, nato pa smo telefon iz smeri Pokrovca demontirali. Prepričani smo bili, da so Nemci namenjeni k nam v Podjelje. Nekaj dni prej nam je namreč od tam ušel nemški železničar, ki ga je naša patrulja ujela na progi.

Okrog devetih je bilo iz smeri Gorjuš že slišati pikanje. Kurirji, ki so se zadnji umaknili z Gorjuš, so vedeli povedati o dolgi nemški koloni. Del nje se je po spopadu ločil v smeri Jereke, drugi pa prek Pokrovca na Koprivnik in proti Podjelm. Kmalu so se nam približali na kakih 400 m. Ta kolona je štela kakih 120 mož. To pot smo bili v popolni premoči. Pustili smo jih hiteti po stezi tik do nas. Nepričakovano pa je čelo kolone krenilo v levo ter po spodnji stezi k Sp. Podjelm. Potem so se izognili tudi tej vasi in nam tako brez vsega ušli iz strelne razdalje. Na Gorjušah so se udarili z našo izvidniško patruljo, ki je odšla na teren še pred obvestilom o njihovem približevanju. Naših eden je bil laže ranjen, sovražnik pa je imel dva mrtva, tako so vedeli povedati domačini iz Jereke. Na Koprivniku so za prevoz »ranjencev« mobilizirali voz, ki ga je lastnik dobil nazaj drugi dan v Bistrici. Voznika niso hoteli s seboj, da so tako laže prikrivali žrtve.

Brez tveganja ni šlo

Iz Gorij je prišla presenetljiva novica, da je možno dobiti zvezo s postojanko neposredno. Pri nemški policiji je služil bivši jugoslovanski žandar Winkler, ki je zadnje čase baje izražal željo po sodelovanju z nami. Takoj smo ukrenili vse potrebno in s posredovanjem tovarišice, ki je prinesla to novico našim, smo se ponoči sestali z njim v neki gorjanski hiši. Nismo mu povedali našega namena, temveč smo po njegovem pripovedovanju najprej dopolnjevali načrt hiše, razpored orožja, beležili notranji red, razpored in način menjavanja straž itd. Med drugim smo zvedeli o zasedah, ki so jih skupno z blejsko policijo začeli tiste dni vneto postavljati čisto po partizanski taktiki. Marsikaj nam je zdaj postalo jasno in odkrili smo tudi dva izdajalca. Nemci so spričo propagiranja v svojem besu izpostavljali tudi svoje vohune, mi pa smo čistili ta plevel. Hišo, kjer smo se sestali, smo sicer zavarovali z dvema strojnicama, kljub temu pa ni bilo prijetno, ko smo skoz okno videli odhod in prihod dveh nemških patrulj z Bleda. Naši bi že užgali le, če bi Nemci hoteli na dvorišče hiše, kjer smo bili mi. Temperamentni mitraljezec Rudi, doma z Opčin pri Trstu, je pripovedoval, da se je premagoval le s težavo. Toda — zdaj je šlo za več.

Pogovor s tem žandarjem je tekel h kraju, ura se je bližala že drugi zjutraj. Zvedeli smo vse, kar smo potrebovali. Nisem se še mogel odločiti, ali naj mu odkrijemo naš namen in ga pritegnemo v akcijo ali ne. Za trenutek smo stopili v drug prostor na posvet. Odločili smo se, čeprav nismo imeli jamstva, da ga vključimo v akcijo z določenimi nalogami. To smo mu tudi takoj povedali in hkrati sem zahteval njegovo sodelovanje. Iz oči in obraza mu je bilo videti, da je okleval. Še nisem končal, ko mi je posegel v besedo politkomisar poročnik Branko Prhne. S svojo govorniško sposobnostjo ga je zlomil moralno, da je bil mož tako rekoč pritisnjen ob steno. Obljubili smo mu rehabilitacijo, če nima krvavih rok. Zardeval je in tudi čelo se mu je orosilo. Res, ni se lahko odločiti za tako sodelovanje. Končno je privolil z odločno besedo. V načrte postojanke smo po njegovi izpovedi vnašali prav vse: razmestitev spalnic, kje so stikala za luči, notranji varnostni red in vse drugo. Poslej je pogovor tekel bolj sproščeno. Ugotovili smo, da nam je potreben znak razpoznavanja, ki ga jim je vsak dan prinašala večerna patrulja z Bleda. Stražo so menjavali vsakih šest ur, znak razpoznavanja pa so dobivali šele na stažarskih mestih. Dogovorili smo se, da bomo napadli v soboto zvečer ob enajstih, ko bo imel v bunkerju ob vhodu na dvorišču službo sam Winkler. Ta večer pred mrakom si bova izmenjala po kurirki, ki bo prišla po cesti mimo bunkerja, morebitne novosti s pismom, Winkler pa bo poslal geslo.

Med bojem 7. in 8. maja 1945 so bili partizanski položaji raztegnjeni vse od Homa do blejske železniške postaje. Zato so imeli komandant Fabijan, kot tudi drugi, polne roke dela. Da bi šlo delo hitreje, ga je šofer Silvo Vrevc prevažal sem in tja v zaplenjenem motornem kolesu.

Postojanki so pred mesecem dodelili pet policistov, baje degradiranih podoficirjev SS čet. To so bili zelo zagrizeni fanatiki tretjega rajha. Ti so stražarili samo v bunkerju ob vhodu v hišo. Winklerja je posebno skrbelo, kako bomo ukrotili te razbojnike in vdrli v hišo. Opozorilo, da sta dva izmed njih kronična pijanca, nam je bilo dobrodošlo. Eden izmed teh je bil tisti večer na straži hkrati z Winklerjem. Predlagali smo, da mu bomo priskrbeli močnega žganja, s katerim bo stražarja opijanil. To je sprejel z odobravanjem kot pomemben pripomoček. Za največjo težavo smo v vseh teh pripravah smatrali neslišen prihod v hišo. Ta ovira je bil policist na vratih. Vsi iz te skupine pa so bili zelo nezaupljivi ljudje, tako nam je zatrjeval Winkler. Spali so v pritličju poleg skladišča. Dostop v ta prostor je bil skozi kuhinjo. Na misel mi je prišla patrulja, ki bi jo preoblekli v nemške uniforme. Njena naloga bi bila samo ena: neslišno odstraniti stražarja ob vhodu v hišo. Po možnosti naj bi ga zgrabili, mu zamašili usta ali pa mu zamotali vso glavo, nato pa bi živega odnesli v hišo onstran ceste.

S takim programom v glavi in na papirju smo se v jutranjem svitu vračali nazaj v Bohinj. Na Goreljku smo iznenada naleteli na skupino Nemcev, ki so šli pred nami. Že vajeni presenečenj so skočili za stanove. Tudi mi smo se vrgli ob drevesa in po grobljah. Ni nam šlo v račun, kako da še niso začeli streljati, saj so nas prej opazili. Naša mitraljezca sta že hotela sprožiti. Spopad na tem kraju pa ne bi bil ugoden ne za nas ne za sovražnika. Snega je bilo pol metra, toda bil je povsem južen. Hoja zunaj gazi bi bila zato izredno težavna, kajti udiralo se je do tal. Opazili smo, da se premikajo med seniki in kazalo je, kot da nas hočejo obkoliti. Nemci so namreč razločno videli, da nas je samo deset. Mitraljezec je že dobil povelje, naj udari po njih, kajti napad je najboljša obramba. Kril bi nam odskok v desno pod grič, kjer je bilo boljše kritje. Na klic sta se nam dva spremljevalca takoj oglasila. Bila je skupina kakih 60 Francozov, ki so dezertirali iz nemške vojske in se javili neki partizanski enoti v Karavankah. Tam so jih razorožili in z nekaj možmi poslali naprej proti Beli krajini, kamor smo od pomladi 1944 pošiljali vojne ujetnike. Tako je bil preplah odveč.

Že popoldne smo se v Podjelju začeli pripravljati. Na cesti med Sotesko in Nomnjem so naši v naši odsotnosti ujeli tri Nemce. Ker so bili starejši možje, menda Avstrijci iz postojanke na žel. postaji Soteska, so jih samo razorožili, jim vzeli plašče in jih izpustili. Tako z uniformami in opremo nismo imeli težav. Časa je bilo le dva dni. Sobota se je naglo bližala.

Na Bledu je bilo tedaj kakih 2000 mož nemške vojske, v kasarni na Bohinjski Beli pa je bil nastanjen bataljon iz divizije Brandenburg. Večina teh čet je sodelovala v ofenzivi, na Bledu pa so imeli Nemci še policijo, žandarmerijsko četo in center gestapa za vse zasedeno slovensko ozemlje. Zato smo se pri napadu morali zavarovati proti hitri pomoči, ki bi prišla z Bleda.

Komanda mesta je imela takrat 140 mož, razdeljenih v dve četi, kar pa po načrtu ne bi zadostovalo za napad in zavarovanje, pa čeprav smo za vdor v postojanko predvideli samo 20 mož. Zato smo pritegnili še našo stražo iz Kranjske gore, ki jo je vodil komandir Janko Prista-

vec-Djuro, ter skupino VDV tega terena in še patroljo iz zaščitnega bataljona OBKOM za Gorenjsko, ki je z Janošem in radijsko — postajo šla nekam v Karavanke. Spričo ofenzive so se nekaj dni mudili pri naši komandi. V tej skupini so bili brata Lado in Žarko Šanca, Stane Markelj iz Zalega loga in še trije tovariši iz brigade »Srečka Kosovela«, ki so se po naključju mudili v Bohinju. Pripravili smo posebne mine iz plastika in nekaj »mazutk«, to je steklenic, napolnjenih z bencinom. Na večer pred pohodom smo v štabu dokončno sestavili celotni načrt napada in vsa zavarovanja, ki so zahtevala dve tretjini moštva. Primanjkovalo nam je vodnikov — domačinov. Za najvažnejše naloge smo določili brata Naceta in Toneta Janša, Karla Koželja, Jaka Ambrožiča in Jožeta Kunšiča. Bilo je še nekaj fantov letnika 1927-28, vpoklicanih zadnji mesec.

Končno na »miting«

Da bi bilo zadoščeno konspiraciji, od katere je bil zlasti odvisen uspeh te akcije, ki smo jo hoteli izpeljati tik pred Bledom in v času najhujše ofenzive, smo namerno razširili govorice, da gremo v Gorje na velik miting. Da bi bilo to še bolj prepričljivo, smo vzeli s seboj tudi glasbeni trio s harmoniko. Tako pisana kolona je tisto sobotno popoldne krenila prek Pokljuke. Fantje so bili dobre volje kljub naporni hoji in mokremu snegu, ker so se veselili skorajšnje zabave. V mraku smo prispeli na Staro Pokljuko. Tam smo se ustavili in odahnili. Pričakovali smo Winklerjevo pismo z znaki razpoznavanja. Na-

V majskih dneh je bilo že tako vroče, da je komandant Fabjan nastavljal soncu že golo kožo, priganjal strelce in pomagal streči minometu, ki je bil postavljen na Vrščah in sta mu stregla dva Avstrijca, malo prej še nemška vojaka.

mesto tega pa je prihitel naš obveščevalec s sporočilom, da tisto noč ne moremo napasti Nemcev. To me je presenetilo. Najbolj me je skrbelo, da se je Winkler morda premislil ali pa naš načrt celo izdal. Žal mi je bilo, da je bil prav na moj predlog vključen v akcijo. Opravili bi tudi brez njega. Težke misli so mi rojile po glavi. Komisar pa se mi je posmehoval, češ da bo zdaj res treba prirediti samo miting.

Okrog devetih zvečer pa se je stvar obrnila na bolje. Prispel je član komande, ki je ostal le tri dni v Gorjah, in prinesel povsem jasen odgovor. Nemška komanda je namreč spremenila vrstni red straž, ker so potrebovali za zasede vodnike. Tako je Winkler moral voditi eno nekam nad Poljšico, za stražo pa je bil določen za naslednji večer. Ni nam kazalo drugače, ko da smo tam prenočili in počakali na naslednji večer.

Tisto leto je sneg kopnel zgodaj. V taborišču je vladalo veselo vrvenje, kajti borcem še nismo bili povedali, kakšen načrt smo zasnovali. Na miting, ki smo ga napovedali za zvečer, so komaj čakali. Mladostna razigranost je nekatere zapeljala celo v preizkušanje moči. Pri tem si je pomočnik mitraljezca Peter Gartner izpahnil roko v rami. Moral se je vrniti z obvezo. Nadomestil ga je Jože Kunšič iz Krnice. Dva zaboja šaržerjev sta bila za njegova leta in šibko postavo zelo težko breme. Pohiteli smo z večerjo in v mraku je kolona že sestopila v dolino. Na Hotunjah nam je prihitela naproti obveščevalka s pismom. Tovarišica v Gorjah je opravila vse tako, kot je bilo dogovorjeno. Winkler nam je sporočil geslo in nas obvestil, da je vse drugo v redu. Prejšnji večer sem mu delal krivico, a je bilo bolje, da sem se motil. Tedaj je napočil trenutek, ko je bilo treba borcem povedati, kakšen »miting« pripravljamo. Prvo razočaranje zaradi izmišljene prireditve se je takoj spremenilo v burno odobravanje. Zavili smo pred Hotunarjevo hišo. Iz vrste smo izločili fizično ali zdravstveno nesposobne tovariše in tovarišice. Po spisku, ki smo ga pripravili že prej, smo v hišo poklicali tovariše, ki smo jih odredili za vodje skupin in jim povedali ter po načrtu hiše in vsega drugega vsakemu posebej pokazali, kje in kaj mora storiti. Z obrazov borcev si lahko razbral zadovoljstvo in začudenje, od kod nam tako natančni podatki. Za vsak primer pa so povpraševali še o posameznostih. Vodje Finžgar, Šanca, Dušan, Plesnik, Homan, Lakota in Djuro so še po prevzemu skupin borcem pojasnili podrobnosti napada. Vsaka skupina je imela povsem jasno nalogo. Na primer iz pritličja na desni po stopnicah v nadstropje, desno druga vrata, v sobi na levi strani je stikalo za luč. Tam spi ob desni strani ob pogradih pet mož. Njihovo orožje je zloženo v stojalih levo ob vratih, mitraljez pa je vstavljen v okensko strelno lino in podobno. Ob tako jasnih nalogah je borcem kar odleglo.

Glavnino moštva smo razporedili v kritje. Zasedli smo progo od predora v Podhomu do postaje Bled-Jezero. Na vsakih 20 m naj bi stal oborožen borec. Njihova naloga je bila preprečiti morebitno intervencijo z Bleda. Brž ko bi opazili sovražnika, naj se vsi oglasio z nekaj strelji, rafalom in bombo. Računali smo na močan zastraševalni učinek, ki bi Nemce presenetil. Tudi na Poljane proti Jesenicam smo poslali dve manjši patrulji, ki naj bi postavili zasedo. Šestindvajset tovarišev pa smo odbrali za napad na postojanko. Izmed teh osemnajst, za vdor v hišo, osem pa z dvema strojnicama za varnost zunaj. Z eno

naj bi Miloš z vogala šole držal v šahu strelne line, obrnjene proti cesti, druga pa naj bi skozi hlevsko okno krotila betonski bunker na vrtu. Tu nas ne bi mogel ovirati potem, ko bi bili na dvorišču, prej pa bi bil nevaren.

Tako je tudi bilo. Kolona za zasede je tiho odšla v noč. Na Ulcah se je razdelila: prvi del je odšel prek Višelnice in Fortune v Podhom, drugi pa desno čez Poljšico na progo. Štab je še enkrat preveril jasnost nalog, nato pa smo še mi krenili čez Dolgo Brdo v Mevkuš in za zidovi gorjanskega pokopališča prišli v okrilje požgane hiše, kjer je zdaj gostilna.

Strt oreh

Trda tema je bila, ko je ura v zvoniku odbila enajst. Pod nebo so švignili žarki reflektorjev, ki so kot pogledi mačjih oči lizali postojanko. Tedaj smo se vsi sezuli in v ospredje so stopile skupine, določene na napad v nadstropje.

Kolona je krenila naprej. Spredaj naša dva v nemških uniformah, ki sta povsem »mirna«, kot nemška patrulja odkorakala po sredini z reflektorji razsvetljene ceste. Drugi so se bosli, da ne bi povzročali hrupa po cestnem jarku previdno bližali postojanki. Prizor je bil kaj čuden. Ta je nosil čevlje za pasom, drugi okrog vratu, tretji na nahrbtniku, trije »Nemci« pa so korakali po cesti in se pogovarjali v nemškem jeziku. Ob njenem robu je bilo tu in tam komaj opaziti senco, ki se je po vseh štirih kot Indijanec tiho plazila proti svojemu cilju.

Naša »Nemca« sta krenila mimo žičnih ovir, ki so bile ponoči postavljene na cesti, naravnost na dvorišče. Winkler je bil med to zlovesčo tišino ves iz sebe. Iz bunkerja se je oglasil rezek: »Halt — Parole!«

»Hamburg«, se je odzval »vodja patrulje« in se že približal bunkerju. Odgovor je bil pravilen. Policist je stopil ven. »Vodja patrulje« pa je skočil k njemu. Sledilo je kratko ruvanje in hropenje. Stražar se je obupno branil, toda bodalo je opravilo svoje in vhod v postojanko je bil prost. Osemnajst junaških borcev je planilo vanjo.

Potem se je vse razvijalo z bliskovito naglico. V pritličju so fantje opravili vse mimogrede. Policiste so iznenadili, ko so brezskrbno dremali. Eden je hotel krikniti, pa ni več utegnil. Naši so skočili nanje in jih pobili. Dva starejša žandarja pa sta v sosedni sobi kar v spodnjicah in leže vzdignila roke. Prvo nadstropje, kjer so se naši fantje spopadli z Nemci že malo prej, pa je bilo trši oreh. Finžgar, Nac, Rudi z mitraljezom in njegov pomočnik Joža so imeli najtežavnejšo nalogo. Lotiti so se morali ene večjih spalnic. Po mačje so preskočili stopnice, pohiteli po hodniku in že je bil Finžgar v spalnici. Vrata je odprl čisto narahlo. Tema! Stegnil se je in kot bi bil vaje pripravljen je prižgal luč ter po omaricah ob pogradih pričel pobirati policijske pištole s pasovi vred. Hitro jih je imel polno naročje. Nac in Rudi sta ga pri tem varovala z namerjenima brzostrelkama v rokah. Tedaj se je neki policist zbudil. Finžgar pa ga je ogovoril kar v nemščini: »Deutschland ist aus! Hände hoch!«

Že je kazalo, da bo tudi tu šlo vse gladko, toda tedaj je eden v kotu iznenada segel pod vzglavnik po pištolo. Takoj je trikrat ustrelil proti

Finžgarju in ga zadel tako, da ga je kar zaneslo. Drugi policist pa je skočil s pograda in se pognal proti šarcu, stoječemu pri okenski lini. To je bilo znamenje za začetek srditega odpora. Zapele so naše brzostrelke in strojnice. Trije naši so pobili devet Nemcev. Pokalo in bobnelo je po vsej hiši, vmes pa se je razlegalo kričanje, tuljenje in praske-tanje bomb. Sleherno sporazumevanje je bilo nemogoče. Spodaj sta se našim iztrgala dva policista. Eden je z nožem obrezal našega borca in skočil v jarek, po katerem je skozi hlev ušel v betonski bunker za stajo, drugega pa je na dvorišču podrl naš miner. Na koncu hodnika, kjer je napadal politkomisar Brane Prhne s spremljevalcem, bi po podatkih moral biti v dežurni sobi samo podoficir. Toda tu se je zataknilo. V tej sobi jih je bilo šest, in sicer patrolja, ki je res prišla z Bleda. Kako to, da je Winkler ni opazil in nas opozoril nanjo? Zago-varjal se je, da se je vse skupaj razvijalo s tako naglico, da je ni opazil. Nemci so zgrabili za orožje. Naša borca sta še utegnila sprožiti dva rafala, potem pa sta odskočila v zavetje. Nemci so z bombami v rokah planili na hodnik. Finžgarju se je posrečilo potegniti iz spalnice zaboj bomb, ki jih je metal na hodnik. Pet povezanih bomb je povzročilo strašno razdejanje. Razcefrana lesena stena se je podrla in pretrgala električni vod. Nemcem se je posrečilo vreči eno izmed vžganih bomb nazaj. Vsi trije tovariši so bili ranjeni, na srečo pa ne nevarno, dva sta bila ranjena v noge, Nac, pred katerim je med podiranjem stene eks-plodirala, pa po vsem telesu. V dežurni sobi se je tedaj vnelo. Prahu in dima, ki ga je povzročal odpadajoči omet, je bilo toliko, da sta vse zastrla. Skupina, ki je napadala levi prostor, je dosegla le polovičen uspeh. Nekoliko se je zakasnila, kar je bilo usodno. Brž ko so odprli vrata, so Nemci že skočili k orožju. Rafali in bombe so padali z obeh strani. Naši so odskočili na stopnišče, kjer jih bombe niso več dosegle. Vtem se je tudi Finžgarju, Nacu in Rudiju posrečilo priti na stopnice in v pritličje. Le nesrečni Joža Kunšič je v zadušljivem apnenem dimu zgrešil izhod in napačno zavil po stopnicah na podstrešje. Tja je ušlo tudi nekaj Nemcev. V veži je bilo od ranjencev v hipu vse krvavo. Bolničarka Tinka se je urno sukala, da bi jih obvezala.

Tedaj je začelo pokati tudi ob progih. Eden izmed dveh, ki sta šla pod vas prerezat telefon, se je priplazil v napadeno postojanko in po-vedal, da je prišlo ob progih do spopada in da utegnejo Nemci dobiti pomoč z Bleda.

Iz bunkerja za hlevom je zaregljal nemški mitraljez, ki je povzročil nekaj zmede. Ranjen je bil eden izmed naših, ki je nosil na cesto za-plenjen material. Proti bunkerju sta se pognala Janez Rupar in Plesnik ki sta bila še vedno v nemških uniformah. Kako sta v dežju krogel prišla do bunkerja, je bila prava uganka. S steklenicami, napolnjenimi z bencinom, sta nemško posadko pregnala iz bunkerja v rov, nakar je v njem zagorelo.

Spopad v hiši je divjal že poldrugo uro. V delu nadstropja, obrnjenem proti vrtu, so Nemci podrli zazidano okno in se hoteli prebiti ven. Po zvezanih rjuhah sta se dva že spuščala k tlom, toda mitraljezec ju je odstrelil, da sta padla na vrt.

Kljub koncu vojne so se ljudje med splošnim navdušenjem še vedno priključevali partizanom. Na sliki prizor iz tistih dni na Poljanah.

Na podstrešju so se medtem razvijali prizori, za katere nismo vedeli. Tam se je znašlo nekaj Nemcev, med njimi pa naš Joža, ki je doživljal svoj ognjeni krst. Kritje so iskali vsak po svoje in tipali za izhodom. Brž ko se je kaj premaknilo ali zaropotalo, so z obeh strani počili streli, nihče pa se ni hotel oglasiti. Bila je tema in drug za drugega niso vedeli komu kdo pripada. Obema stranema je predla trda. Od spodaj so naši fantje začeli jurišati v nadstropje. S kolom sta minerca potisnila v zgornji prostor večjo vžgano mino. Ko je eksplodirala, se je stresla vsa hiša, z dvoriščne strani pa je iz okna vrglo zaščitno pregrado in opeka se je usula prav pred vhod. Naši so vrgli še nekaj bomb in vdrli v nadstropje. Tudi nekaj Nemcev, ki so bili še sposobni za boj, je začelo streljati. V eni sobi je gorela posteljnina in iz nje se je valil zadušljiv dim. Pri vdoru je bil v obraz ranjen Lado Šanca. Trenutke tišine smo izkoristili, da smo poslali v nadstropje enega izmed ujetnikov. Naročili smo mu, naj pozove svoje tovariše, naj se vda. Kričal je po stopnicah, toda na vrhu stopnišča ga je preresetala nemška brzo-strelka. Zavalil se je po vijugastih stopnicah in obležal pri naših nogah.

Tedaj smo sklenili zažgati hišo. Drugače nam ni kazalo. Kljub pokanju zunaj in znotraj se nam je posrečilo znositi in zriniti na stopnišče pograda in slamnjače. Sovražnikovo postojanko so kmalu zajeli ognjeni zublji. Zato so se umaknili in nadaljevali boj zunaj. Okrog hiše so bili razpostavljeni trije mitraljezi in brž ko se je pri oknu prikazala senca, že je zaregljal rafal. Budno smo pazili, da se nam kaj ni izmaknilo. Vso okolico so razsvetljevale rakete, ki smo jih zaplenili med spopadom.

Tako sovražnik na Bledu ni vedel, kaj se dogaja. Mina, vržena v nadstropje skozi okno, je končno vse umirila. Sodeč po tišini je zadela v živo.

Ogenj je razen ostrejša zajel že vse prostore. Odjeknila je močna detonacija. Po vseh prostorih so se vemale municija in bombe. O pol dveh smo se pripravili na odhod, kajti kaj več ni bilo mogoče pričakovati in tudi z Bleda bi utegnili prihiteti Nemci svojim na pomoč. Naročili smo več kmečkih voz, na katere smo naložili znaten plen. Zaplenili smo težki mitraljez, tri lahke, šarec, 19 pušk, 3 brzostrelke, več pištol in druge opreme in hrane. Dobili smo tudi radijsko postajo, nekoliko razbito od ročnih bomb. Na zadnja dva voza smo naložili dva ranjenca, Finžgar pa jo je kljub hujšim ranam, obut samo na eno nogo, ker mu je drugi čevljev raztrgala bomba, mahnil kar peš. Dva voznika sta nam ušla in pustila vprego, ker je tam, kjer smo nakladali plen, še močno pokalo, toda dohitela sta nas še pred Zatrnikom. Bili so pač starejši ljudje. Tudi s proge smo poklicali zasede in odpeljati tudi tri ujetnike.

Tako pisana kolona se je počasi bližala Mrzlemu studencu.

Kunšič, o katerem nismo vedeli, da je tam, se je začel reševati po svoje. Dim in ogenj sta ga hudo preganjala. Nemca sta se med ognjem prebila v klet. Kunšič je s podstrešja skočil na tla. Pri doskoku je udaril ob goreče tramovje in si zvil nogo v gležnju. Pred očmi se mu je stemnilo in onesvestil se je. Obležal je v luži na vogalu. Hladu in vodi se je moral zahvaliti, da se je končno osvestil. Zgrozil se je, ko je ugotovil, kje je in kaj se je zgodilo z njim. Hiša je med eksplozijami dogorevala. Ura se je bližala četrti. Tramovje je gorelo okrog njega.

Tudi taki prizori v tistih majskih dneh niso bili redki. Na sliki številni ujetniki premagane nemške vojske na Hotunjah.

Blizu njega je po strani in skrčen ležal ubit Nemec, ob ograji, nekaj metrov dalje pa sta ležala še dva. Eden je še hropel, na drugega pa so zgrmele goreče deske. Ogenj ga je čisto zagrnul. Joža se je skušal postaviti na noge, pa ni šlo. Obšle so ga zle slutnje. Rad bi poklical na pomoč, toda koga! Po vseh štirih se je odvrnil do gnojišča, medtem pa so se na dvorišče, prav tja, kjer je ležal prej, zrušili še drugi goreči tramovi. Sreča v nesreči! Ogenj je obseval vse dvorišče. Po rokah in eni nogi je skušal priti do izhoda in na cesto. Iz rova pri hlevu je zaregljal rafal iz brzostrelke. Posrečilo se mu je stisniti se za kup kamenja in zemlje, ki je ostal od kopanja rovov, in tako ga ni zadelo. Videl je dva žandarja, ki sta edina ostala živa, kako sta se stiskala k hlevu. Minute negotovosti so tekle! Ocenil je svoj položaj in okoliščine ter spoznal, da mora čimprej odtod. S težavo je vstal. Zatekel se je k znancem, kjer so mu pomagali naprej. Čez dva dni je bil z vozom že za nami v Bohinju.

Kolona zmagovalcev se je ustavila na Mrzlem studencu. Zadonela je vedra, udarna partizanska pesem in vzkliki našemu Titu.

Zar dogorevajoče postojanke in vse redkejše eksplozije so spremljale naše hrabre borce, ko so se vračali in odhajali v nove akcije. Ponosni, da smo jih ob koncu največje nemške ofenzive pri nas prav pred vrati Bleda, središča in sedeža njihove nadutosti in nasilja, tako uspešno razbili.

Spet smo jim pokazali, da jim ne pomagajo še tako močne utrdbe. Za nas pa je bil ta napad spet potrdilo, kako je moč s skromnimi silami in brez posebne tehnike doseči velike uspehe.

Že nekaj dni potem je prehod na črti Pokljuka—Gorje—Zasip—Žirovnica—Karavanke in naprej proti Koroški že veliko koristil našim enotam na pohodu v končne operacije. Izpolnila se je Krtinova napoved.

Tako je zmagalo partizansko orožje v rokah neupogljivih in neustrašnih borcev. Zmagovalo in zmagalo pa je zato, ker je strnjeno stalo za njim vse naše svobodoljubno in pošteno ljudstvo, ki je svoje borce za svobodo podpiralo in obveščalo, ki je skupaj z njimi prenašalo vse tegobe okupacije v trdni veri v končno zmago partizanskega orožja in s tem tudi v zmago pravične stvari in v osvoboditev izpod fašizma.

NAPAD SREDI NOČI

Kak teden dni sem bil pri komandi mesta Bleda, v zgornji bohinjski dolini, ko so me dodelili v XIX. SNOU brigado Srečka Kosovela. To enoto so zdaj skušali sestaviti na novo, kajti med zadnjo ofenzivo na Primorskem je bila hudo prizadeta.

Napad na postojanko v Gorjah, kjer mi ni bilo prav nič znano, je bil določen za 8. april ob enajstih ponoči. S tovariši iz komande mesta smo se sešli kako uro poprej in tedaj smo zvedeli še podrobnosti o naših nalogah. Zvedeli smo tudi za razmere v postojanki, za kar je poskrbelo poveljstvo in nato je vsakdo dobil določeno nalogo. Tudi meni so dodelili skupino.

Vsi dohodi h Gorjam so bili zavarovani z našimi zasedami, posebno močno pa smer proti Bledu, kjer je bilo več nemške vojske in policije.

Naloga naju z Janezom je bila, da kot nemška patrulja prideva do straže in jo odstraniva čim tiše. V ta namen sva prejela tudi znake razpoznavanja in bila primerno oblečena in oborožena. Tudi nemško sva nekaj znala. Ko je bilo dano znamenje za začetek, sva krenila. Hodili pa smo tako, kot bi prišli z Bleda. Če pravim hodili, potem mislim tudi na tovariše, ki so bosí in prihuljeno kakor mački hodili za nama, da bi bili pri vhodu čimprej pripravljeni za vdor. Postojanka je bila obdana z visoko bodečo žico, vhod pa je bil zavarovan še z zaklenjenimi železnimi vrati. Visoko na drogu je bila pritrjena močna luč, ki je osvetljevala cesto in bližnjo okolico. Tako se vhodu ni bilo mogoče približati neopazno, ker sta stala tam tudi dva stražarja, ki sta opazovala vsak svojo stran. To smo zvedeli od komandanta, ki je povedal, da so povezani z enim izmed žandarjev v postojanki. Onstran ograje je bilo temneje in nemška stražarja sta stala v poltemi.

Brez kritja sva se po cesti bližala postojanki samo midva kot patrulja in napeto pričakovala, kako se bo vse začelo in izteklo. Bolj ko smo se bližali postojanki, večja je bila nestrpnost. Vsak hip se lahko zgodi kaj nepredvidenega; če bi bilo začelo pokati, bi bila naša, tako podrobno pripravljena akcija propadla. Noč je bila temna in tiha, polna napelosti.

Pri križišču so drugi tovariši malce zaostali, midva pa sva krepko zakoračila po cesti in hodila tako, kot da gre z Bleda nemška patrulja. Vedela pa sva, da so se tovariši pomaknili takoj za nama in se tiho

Potem ko so se zmagovite partizanske čete komande mesta v Zgornjih Gorjah uredile, so končno 9. maja 1945 krenile proti Bledu.

bližali postojanki. Poleg najinih korakov je motil tišino le pasji lajež, ki je naznanjal, da se v tej okolici to noč dogaja nekaj nenavadnega.

Najbolj me je skrbelo, če bo dogovor z žandarjem v postojanki obveljal tako, kot je bilo zamišljeno. Od tega je bilo odvisno zelo veliko. Vendar se je pokazalo, da je bilo žandarjevo sodelovanje brez prevare, kajti vedeli smo za znake razpoznavanja, ki nam jih je sporočil malo prej. Kmalu je ugasnila še luč pred vhodom, kar je pomenilo, da je vse v redu. Z delnim olajšanjem sva stopala naprej, kljub vsemu pa je še vedno vladala negotovost, kajti morebitna pomota ali izdajstvo bi bilo še vedno lahko pokvarilo vse in terjalo hude žrtve.

Znamenje z lučjo je pomenilo, da je na straži naš žandar. Ko sva se z Janezom s trdimi in odločnimi koraki približala postojanki na kakih deset metrov, sva od vhoda zaslišala:

»Halt!«

Ustavila sva se in stražar je iz teme vprašal: »Wer ist da?«

»Patrolle!« sem odgovoril naglo. Stražar pa spet: »Parolle!«

Na to pa je tovariš odgovoril: »Hamburg!«

Takoj nato je stražar odprl vrata in midva sva naglo vstopila. Za nama so se po mačje zvrstili tudi tovariši, ki so nama sledili ob zidu in so bili določeni, da prvi vdoro v postojanko. Med njimi je bil tudi Rudi Finžgar, znani smučarski skakalec. Sklonjeni so hiteli skozi vhod in proti postojanki.

Plazeče se postave pa so vzbudile sum drugega stražarja onstran dvorišča; tedaj pa sva že bila pri njem. Prijel sem ga od zadaj in ker je hotel vpiti na pomoč, sem ga trdo držal za usta. Streljati nisem smel, da ne bi tako alarmiral še drugih, zato sva se nekaj časa še ruvala. Policist mi je prste ogrizel celo do kosti, nakar sem ga vrgel na tla in z njim obračunal do konca, ne da bi pri tem streljal. Tovariš je medtem z drugimi odhitel v postojanko, kjer so se dogodki naglo razvijali. Prvi se je znašel Rudi Finžgar in presenetil policiste še na ležiščih. Eden izmed njih pa je naglo ustrelil s pištolo in tako se je vnelo splošno streljanje.

Kmalu so naši začeli nositi iz kleti razno orožje in drugo opremo, medtem ko sem si jaz prisvojil stražarjevo brzostrelko. Pozneje sem jo dal komandantu.

Naš vdor pa le ni bil tako presenetljivo nagel, kot smo si zamislili, zato nismo zajeli oziroma likvidirali vseh policistov. Nekdo je ustrelil v luč, in nastala je grozljiva tema. To so preživeli policisti izkoristili in se umaknili na podstrešje. Od tam so začeli metati bombe, ki so jih imeli na podstrešju in tako se jih je nekaj prikotalilo tudi po stopnicah, padale pa so tudi skozi streho in pri oknu. Nekaj naših tovarišev je bilo pri tem ranjenih in tudi mene sta zadela dva drobca, in sicer v levo nogo in roko. Zaradi tega nepričakovanega odpora in zaradi sporočila, da z Bleda že sili nemška pomoč, ni bilo mogoče misliti, da bi to skupino uničili z jurišem. Bilo je določeno, da je treba postojanko minirati ali zažgati. Takrat sem tudi jaz pomagal nositi plen iz kleti, ki smo ga naložili na vozove, pripravljene, da vse odpeljejo na Pokljuko.

Potem smo poslopje zažgali in ko je bilo že v plamenih, so se neka-teri policisti po vrveh in rjuhah na zadnji strani začeli spuščati na tla. Naša straža pa jih je opazila in z njimi obračunala do konca. Kako je bilo z drugimi in če je kdo ostal živ, nisem mogel videti ne zvedeti. Vem le to, da se nam je poleg žandarja, ki je bil v zvezi z našim poveljstvom, vdal še eden in oba sta potem šla z nami na Pokljuko.

Tako je bila likvidirana postojanka, ki je bila nam v napotje, domačinom pa v strah. Na ta napad pa me poleg drugega neprestano spominja tudi ranjena noga, s katero odtlej ne morem gibati normalno.

SRCA GORJANCEV SO BILA ZA ZMAGO

Dasiravno je bila nemška postojanka v Gorjah likvidirana že 8. aprila 1945, torej že mesec dni pred dokončno osvoboditvijo tega dela Gorenjske, komanda mesta Bleda in Jeseniško-bohinjski odred, katerega operativno področje so bile Gorje, še nista bila gospodar položaja.

Aprilski napad na postojanko v Gorjah je bil velik partizanski uspeh, ki je nedvomno močno vplival na nadaljnji potek dogodkov in koristil našim enotam. Nemška posadka, ki je dotlej nadzorovala gorjansko področje, je bila uničena in s tem so Nemci izgubili oporo ter možnost za operativne posege proti Pokljuki in Mežaklji.

Gorje so tako ostale zunaj sistema okupatorjeve obrambe, vendar pa še vedno dovolj dosegljive za občasne vpade, ki so jih Nemci uprizorjali z Bleda, kjer so imeli takrat mnogo vojaštva. Cilj teh vpadov je bil, da bi si zagotovili kolikor toliko prosto pot z Bleda prek Gorij in Poljan na Jesenice, predvsem pa v smeri Radovne in Mojstrane proti Avstriji. To naj bi bila pomožna zveza za umikajoče se nacistične čete, potisnjene z balkanskih bojišč.

V dneh okrog 1. maja, ko se je ljudstvo že pripravljalo na težko pričakovane dneve, ki jim bodo prinesli svobodo, je bilo zadnjemu pionirčku jasno, da dan dokončnega zloma nacistične Nemčije ne more biti več daleč. V radostnem pričakovanju, ki je značilno za razpoloženje pred pomembnimi dogodki, so Gorjanci, staro in mlado, zlasti pa zavedne gorjanske žene in dekleta, noč in dan pripravljale hrano, šivale zastave in hrano odnašale na položaje, ki so jih zasedli borci enot komande mesta Bleda. Ti so takoj po osvoboditvi Bohinjske Bistrice, kar se je zgodilo 5. maja, prihiteli v Gorje pod poveljstvom komisarja Braneta Prhneta. Le-ta je takoj vzpostavil štab na Hortunah, od koder je vodil operacijske in mobilizacijske posle, ki jih je bilo vedno več. Na srečo se je takrat znašel v štabu tudi operativni oficir gorenjskega vojnega področja tovariš Metod, ki je bil komandi mesta Bleda v veliko pomoč.

Medtem ko je komisar Brane del enot komande mesta vodil v Gorjah, je komandant Ivan Fabjan-Niko s preostalimi borci po zavzetju Bohinjske Bistrice v dolini Save Bohinjke prodiral proti Bledu. V Soški so naleteli na nemški oddelek, ki pa se ni preveč trdovratno upiral. Po krajšem spopadu so zajeli 10 vojakov, drugi pa so po gozdovih zbežali. Na Bohinjski Beli je bila močna posadka, okrepljen bataljon

Zmagovalce so na poti ustavili, pozdravili in pogostili tudi Spodnjegorjanci. Mladinke so se oblekle tudi v narodne noše. Na sliki z desne Vebrova, Julka Slivnik in Jelka Kogoj. Jelka je bila med najagilnejšimi in vodilnimi mladinkami na gorskem področju.

zloglasne divizije Brandenburg, tako imenovanih specialistov za partizanske boje, ki pa so se spričo vesti o prodiranju partizanske vojske iz Bohinja naglo umaknili. V naglici niso utegnili odpeljati niti svoje opreme in orožja, natovorjenega na vagone. Tako so naši borci vso to opremo zaplenili. Vmes je bilo tudi veliko težkega orožja, topičev in minometov. Tako se je poveljstvo znašlo v dokaj neugodnem položaju. Dotlej so imeli borci le navadno in avtomatsko orožje, minometov in topov pa večina od blizu niti še ni videla, kaj šele da bi znali ravnati z njimi. Zaplenjeno orožje je pomenilo veliko okrepitev in večkratno povečanje borbene moči ne preveč velike enote. To je bilo treba temeljito izkoristiti. Med premišljevanjem, kako bi to najbolje storili, se je komandant odločil za edino možnost: iz vrst ujetnikov, nemških žanarjev, ki so še pred osvoboditvijo Bistrice prek Gorij in Pokljuke prispeali z Bleda po zaslugi naših terenskih organizacij, je izbral nekaj ljudi, ki so se razumeli na streljanje s topovi in minometi. Del enote, dober vod z desetimi minometalci, v glavnem nemškimi merilci, je poslal na Kupljenik, od koder so obstreljevali nemške položaje pri dvorskih garažah na Mlinem, drugo orožje pa so odnesli s seboj proti Bledu in Gorjam. To je bilo nujno treba tvegati, čeravno ni nihče jamčil, kam in kako bodo merili še dovčerajšnji okupatorji. Orožje brez izvežbanih ljudi bi bilo sicer mrtvo in samo v breme.

Iz Bohinjske Bele se je glavnina napotila čez Trato in Poljšico v Zgornje Gorje, pobočnica pa po progi skozi predor na postajo Bled-

Jezero in na Poljšico. Čeprav je bila na postaji in v hotelih Evropa ter Triglav nemška posadka, se naši pobočnici ni kaj prida postavila po robu. Tako je pobočnica prišla na Poljšico še pred prihodom glavnine, kot je bilo določeno. Kolona se je tedaj strnila. Pripravila se je na slavnostno vkorakanje v Gorje, kjer so domačini in številni novinci, ki so se v vse večjem številu prostovoljno priglašali komandi mesta na Hotunjah, težko pričakovane partizane navdušeno sprejeli.

Na šolskem poslopju je bila že pritrjena tabla z napisom komanda mesta Bleda. Komandant se je malce začudl tej naglici, zavedajoč se razmer, v kakršnih so bile Gorje tiste dni, in krenil naprej na Hotunje.

Na Bledu je prav tiste dni, bilo je 6. maja, kar mrgolelo vojaštva. Nihče ni mogel zanesljivo trditi, ali se bodo Nemci odločili za napad na Gorje ali ne. Če bi do tega res prišlo, bi bile posledice za naše enote vse prej kot ugodne, kajti kljub znatnemu številčnemu povečanju so bile za frontalni spopad še vedno prešibke. Če bi komanda mesta ostala v šoli, bi jo Nemci napadli najprej. Zato je bila komandantova odločitev, da bodo ostali raje na Hotunjah, povsem pravilna.

Od tam je štab takoj vzpostavil zvezo s poverjeništvom OZNE, ki je bila v Krnici. Tudi tam so imeli polne roke dela. Prav tisti dan so zaslišali več ujetnikov, nekdanjih nacističnih mogotcev, funkcionarjev in uradnikov iz okupatorskih vodstev iz Radovljice in Kranja. Nacistično gospodo so ujeli kaj nenavadno. Dva dni prej so jo hoteli zločinci s svojimi avtomobili popihati kar skozi Gorje in Radovno, da bi tako, izogibajoč se Jesenicam, najhitreje prispeli v Avstrijo. Razmeroma

Partizane sta vodila komandant Ivan Fabjan-Niko in komisar Brane Prhne. Pred Pekom v Spodnjih Gorjah so ju pozdravile mladinke in jima poleg pozdravov izrekle tudi zahvalo, ki je veljala vsem borcem.

Pred Pekom so partizanom »zašrangali« tako, da je vsak moral spiti tudi kozarec domačega sadjeverca, ki so ga prispevali kmetje. Najprej je pod okrašenim napisom zmagovalcem to moralo storiti in je tudi rade volje storilo poveljstvo pohoda.

upravičeno so upali, da se bodo rešili, ker so bili prepričani, da je tam pot prosta, da so partizani še v Bohinju. Toda — beg se je izjalovil. Podobno razočaranje so doživeli tudi blejski nacistični uradniki, ki so se odpeljali. Tudi te tičke so partizani polovili nekje pri Kočni in jih odpeljali v Gorje, kjer so se pridružili izbrani družbi ujetnikov.

Na Hotunjah je vrelo kot v panju. Prihajali in odhajali so novi prostovoljci z vseh krajev Gorenjske, največ pa z Jesenic, ki so se vsaj na koncu hoteli boriti proti Nemcem. Med njimi je bilo tudi nekaj taboriščnih ujetnikov, ki so zadnje dneve, kdo ve kako, ušli iz gestapovskih krempljev. Iz nekaj sto novincev je bilo treba takoj sestaviti nove enote, jih oborožiti in nemudoma poslati na položaje, ki so se raztezali od Homa, prek Fortune, pod Poljšico in do predora na železniški postaji Bled-Jezero.

Nemcem na Bledu je bilo bržkone tudi že jasno, da bo slej ko prej partizanska vojska vdrla tudi tja. Na hitro so upostavili utrjeno obrambno črto, ki se je vlekla od blejskega gradu čez močvirnata Blata

do Zasipa. V to črto so vkopali mnogo težkega orožja, cele baterije protiletalskih in drugih topov in minometov ter začeli obstreljevati partizanske položaje, kljub moči in številnosti brez večjih uspehov. Partizanski obroč se je stiskal vedno bolj, z vsako uro je bil močnejši. Komandant Fabjan in komisar Prhne s svojimi sodelavci sta imela dela čez glavo. Na srečo so med zaplenjenimi vozili našli kar prikladen vojaški motocikel, s katerim je komandant pod spretno šoferjevo roko dirjal s Hotunj na vse strani. Povsod je hotel biti navzoč, da bi osebno vodil operacijo in usmerjal premike enot. Zdaj je bil na Poljanah, zdaj na Fortuni, potlej na Poljšici, pa spet v Hotunjah.

Dneva 7. in 8. maj bosta vrlemu komandantu ostala za vedno v spominu. Takrat ni bilo časa za spanje ne za jed. Spričo svoje želje in vneme za hitro zmago bi kmalu po neumnosti izgubil življenje. Na Fortuni, kjer so bili razporejeni minometalci, je stopil z motorja, da bi vzbudil razmeroma počasne Avstrijce, bivše nemške vojake, ki so streljali z minometi, kajti drugi tega niso znali. Tudi sam dotlej ni imel opraviti s takim orožjem. Da bi mine čim hitreje, močnejše in natančnejše udarjale po nemških položajih, se je približal orožju in stopil med dva Avstrijca. Vzel je iz zaboja mino in ji na rep stabilizatorja pritrtil obročke z dopolnilnimi eksplozivi, kolikor jih je pač šlo nanjo. Preplašena Avstrijca sta z grozo v očeh kriknila: »Niks, niks — kaput, alles kaput!« in se vsa iz sebe stisnila k tlom. Komandant pa je v ihti, ne meneč se za pozive prestrašenih vojakov, odnesel mino nad cev minometa. Vojaka sta se začela križati, misleč, da ju bo zdaj konec. »Hudiča, usraneta, streljajta!« je vpil komandant. Vojaka bi najraje pobegnila,

Ob pravkar pridobljeni svobodi so ljudje ganjenih src in z najboljšimi željami pogostili vse borce, ki so stopali v koloni.

toda za hrbtom so bili partizani. Oba sta proti svoji volji prijela nogi podstavka in tako v naslednjem hipu ublažila silen udarec, ki ga je povzročil izbruh nakopičenih žvepljenih plinov v cevi. Na srečo cevi ni razneslo, pač pa se je vse orožje takoj sesedlo. Lahko bi bilo tudi drugače. Toda takrat nihče izmed partizanov ni mogel brzdati svojih želja, vsak je hotel čimhitreje pobiti čimveč sovražnikov. Za posledice se nihče ni zmenil.

Zanimivo je tudi, s kakšno naglico so naši borci to težko orožje vozili na položaje. Za vleko so uporabili karkoli: motocikle, osebne avtomobile, konje, vole in če ni šlo drugače, so se vpregli kar sami, samo da je bilo orožje čimprej pripravljeno za boj.

Dan zmage se je bližal. Radost je zajela gorjanske vasi. Medtem ko so se borci noč in dan izpostavljali nemški kanonadi z blejske obrambne črte, so vaščani vneto oskrbovali naše enote. Na položaje in na zbirališče v Hotunje so se pomikali vzrežni vozovi s hrano in sodi, polnimi žlahtnega sadjevca. Gorjanci bi najraje dali zadnjo kapljo pijače iz kleti, samo da bi ustregli partizanom in se jim izkazali hvaležne. Po vaseh so fantje in možje postavljali mlaje, dekleta pa so z zastavami in cvetjem krasila slavoloke. Godba, ki je s prihodom novih članov z Jesenic vse bolj naraščala, je marljivo vadila partizanske koračnice. Cele dneve so odmevale s Hotunj po okolici, kot da bi tam bili že sredi največjega slavlja. Nikomur niti na misel ni prišlo, da vojna še ni končana, čeprav je bil že 8. maj, predzadnji dan pred končno zmago. Komandi mesta, ki se je že pripravljala na vkorakanje na Bled, kljub ugodnemu razpletu ni šlo vse po načrtu. V želji, da na Bledu zajame celotno posadko, kar je bilo spričo prešibkih sil skoraj nemogoče, so v dogovoru z OZNO poslali na Bled kurirko, pogumno Jožico Dijak, da bi osebno oddala zloglasnemu obersturmführerju Helmuthu Rosumecku, poveljujočemu nacistu, ultimat za brezpogojno vdajo vsega moštva z vsem orožjem in pripadajočo vojaško opremo. Prebrisan nacistični lisjak pa je ultimat gladko zavrnil, češ da ni tako neumen, da bi verjel partizanskim jamstvom, ki so mu zagotavljala življenje, in je kurirko gladko odslovil. Še isto noč so Nemci kar se da prikrito zapustili Bled in jo popihali proti Lescam, kjer so se pridružili umikajočim se transportom na poti proti Avstriji.

Devetega maja navsezgodaj zjutraj, potem ko je bila komanda mesta obveščena, da so se Nemci z Bleda umaknili, so se začeli borci, ki niso bili na položajih, zbirati pred cerkvijo sredi vasi. Komandant in komisar sta na konjih urejala vrsto; bilo je kakih 80 borcev. Na čelo kolone so se postavili godbeniki in ob navdušenih klicih množice, ki se je zbrala na cesti, je kolona krenila z Gorij proti Bledu. Toda Gorjanci ne bi bili Gorjanci, če tudi tega zgodovinskega trenutka ne bi dostojno proslavili. Domiselno, kot znajo pristni Gorenjci, so po starem običaju cesto pred cerkvijo »zašrangali«, da je bilo kot na bogati ohceti. Vsak borec je moral popiti kozarec sadjevca in se pozdraviti z ljubeznivimi dekleti in vaščani, ki so zadnje dni preživeli skupaj s tovariši. Nato so se vsi pridružili koloni in krenili z njo po cesti proti Spodnjim Gorjam. Na

Potem ko se je kolona spet uredila, je kmalu prišla na Bled. Sprevod koraka mimo pošte in lekarne proti jezeru. Med vidnimi je tudi nekaj Gorjancev: Janez Mandelj, Karel Kozelj in še nekaj drugih. Končno je svoboda postala resnica.

čelu sta jezdila komandant in komisar, za njima pa je korakala godba, ki je strumno igrala partizanske koračnice, nato pa so se zvrstili borci po enotah, razporejenih nalašč za to priložnost. Za vojaškim delom kolone je stopala domača mladina in z glasnimi vzkliki pozdravljala svobodo in osvoboditelje.

Pred pekarno v Spodnjih Gorjah se je moral sprevod zopet ustaviti. Tokrat so »šrangali« vaščani Spodnjih Gorij. Predstavniki krajevnega odbora OF in mladine — nekatera dekleta v narodnih nošah — so pozdravili borce in jim prav tako kot vaščani iz Zgornjih Gorij postregli s pijačo ter jih okrasili s šopki. Kolona se je spet pomnožila z novimi udeleženci in še vedno je naraščala. Nihče, kdor je le utegnil, ni hotel zamuditi tega enkratnega zgodovinskega težko dočakanega slavlja. Čeprav bi čimdlje radi delili radost svobode s svojimi Gorjanci, so morali borci kreniti naprej proti Bledu, ki jih je že nestrpnost pričakoval.

Daleč naokoli so odmevali zvoki godbe, pesmi in vzkliki svobodi.

Toda v vojaških vrstah tega dne ni bilo dosti Gorjancev. Bili so drugje. Med njimi tudi še nekaj prvoborcev. Ta nekje na Primorskem, drugi na Koroškem ali v škofjeloških hribih ali celo na Dolenjskem. Mnogi izmed njih pa niso prišli več nazaj. Dali so največ, kar so mogli: življenje! Življenje za dan, ki so ga slavili njihovi sovaščani skupaj z vsem svobodoljubnim človeštvom, ki se je končno oddahnilo, utrujeno od dolge vojne. Tak je bil dan svobode, dan zmage, za katero je bilo srce slehernega Gorjanca z željo: Nikoli več vojne!

Naj vlada večni mir, ki smo ga tako drago plačali!

